

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В.М. КОРЕЦЬКОГО**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КЛОЧКО АЛЬОНА МИКОЛАЇВНА

УДК 343. 3/.5 : 347. 734 | (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ
ПРОТИДІ ЗЛОЧИНАМ
У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. М. Клочко**

Науковий консультант

Кваша Оксана Олександрівна

доктор юридичних наук, професор

Суми-2020

АНОТАЦІЯ

Клочко А. М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Сумський національний аграрний університет Міністерства освіти і науки України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2020.

Починаючи з 2014 року однією і ключових проблем, які постали перед економікою України стала криза банківської системи, яка охопила значну кількість банківських установ країни. За інформацією НБУ лише за 2014 рік збитки банківського сектору України склали майже 53 млрд грн. Стан кризи банківської системи характеризувався невиконанням банками зобов'язань перед вкладниками та кредиторами, масовим вилученням грошових коштів з банків, підвищенням відсоткових ставок, стрімким зниженням темпів зростання кредитування. Ці процеси також супроводжувалися криміналізацією сфери банківської діяльності, про що свідчать вибіркові статистичні показники зазначеного періоду. Злочини, що вчинюються у сфері банківської діяльності спричиняють значні фінансові збитки споживачам банківських послуг у великих а іноді й особливо великих розмірах. Неспроможність держави забезпечувати безпеку сфери банківської діяльності на високому рівні сприяє поступовій втраті довіри населення до національної банківської системи. Неприятливі наслідки національній банківській системи можуть бути спричинені впливом будь-яких зовнішніх чи внутрішніх факторів, а суспільно небезпечні наслідки, спричинені злочинами сприяють скороченню обсягів виробництва, зниженню споживчого попиту, банкрутству банківських установ, що негативно позначається на економіці держави. В той же час вітчизняний законодавець не відносить сферу банківської діяльності до цінних об'єктів кримінально-правової охорони, про що свідчить відсутність у

КК України кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв; шахрайство в сфері кредитування; неналежне виконання умов договору банківського вкладу; зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності; службову недбалість у сфері банківської діяльності.

На відміну від національного у законодавстві зарубіжних держав, забезпечено належну кримінально-правову охорону відповідного порядку суспільних відносин. При цьому високий рівень захисту сфери банківської діяльності забезпечено у країнах Європи, державах пострадянського простору, високорозвинених країнах і навіть у державах із авторитарним режимом. Зокрема, у законодавстві зарубіжних держав встановлено кримінальну відповідальність за різні види зловживань у сфері банківської діяльності (Республіка Польща, Швейцарія, Фінляндська Республіка, Республіка Болгарія, США, КНР, Російська Федерація, Республіка Казахстан). Самостійні структурні підрозділи про відповідальність за посягання на сферу банківської діяльності передбачені у кримінальному законодавстві Болгарської Республіки та США. Ефективність заохочувальних норм з метою протидії злочинам у сфері банківської діяльності доведено у Республіці Польща, Республіці Казахстан. Максимально конкретизовано суб'єктний складу злочинів у сфері банківської діяльності у кримінальному законодавстві Швейцарії, а в КНР встановлено кримінальну відповідальність колективного суб'єкта за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності.

В останні роки в Україні було криміналізовано окремі суспільно-небезпечні діяння у сфері банківської діяльності. Так, відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 2 березня 2015 року № 218-VIII КК був доповнений статтями 218¹ «Доведення банку до неплатоспроможності» і 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності». Погодившись зі своєчасністю криміналізації зазначених діянь, науковці одразу звернути увагу на порушення правил

нормотворчої техніки при розміщенні цих норм у чинному КК, а також під час використання окремих юридичних термінів у їх диспозиціях. Більш того дві кримінально-правові норми не вирішують проблему криміналізації сфери банківської діяльності в умовах динамічного розвитку банківських технологій таких як Інтернет та мобільний банкінг; безкарткові розрахунки через мобільний телефон; використання терміналів самообслуговування; електронної решти та інших видів інноваційних банківських послуг. При тому що на сьогоднішній день банківські установи України на якісному рівні пропонують близько 50 видів послуг та операцій, на відміну від іноземних банківських установ, які можуть запропонувати не менше ніж 500 видів таких послуг своїм споживачам. В сучасний період розвитку наукового прогресу та банківських технологій відбуваються модифікації злочинів, ускладнення логічних зв'язків, з'являються нові та модернізуються старі способи вчинення зловживань, відмінною рисою яких є наявність більш складних алгоритмів діяльності злочинців.

Як продемонстрували результати цього дослідження безпека сфери банківської діяльності в Україні може бути забезпечена за рахунок ефективної системи протидії злочинам, що дестабілізують її функціонування. Аналіз та систематизація змісту окремих наукових статей з досліджуваної проблематики, відповідних положень нормативно-правових актів та дослідження функцій правоохоронних органів, окремих органів виконавчої влади, центральних органів державної влади, державних колегіальних органів, територіальних управлінь НБУ, банків України та їх відділень, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, міжнародних установ, споживачів банківських послуг, дозволив дійти висновків, що стабільність сфери банківської діяльності в Україні може бути забезпечена на високому рівні за рахунок ефективної взаємодії всіх суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності. Дублювання їх функцій, а також окремі сумнівні положення чинного законодавства, несприятливо позначаються на ефективності забезпечення стабільності банківської системи суб'єктами

протидії злочинам у сфері банківської діяльності.

При цьому, серед детермінант, які обумовлюють вчинення злочинів у сфері банківської діяльності в Україні звертають на себе соціально-економічні, організаційно-управлінські, нормативно-правові та політичними детермінанти, зокрема:

1) недоліки діяльності підрозділів та окремих співробітників правоохоронних органів щодо безпосередньої протидії злочинності у сфері банківської діяльності (неякісне та непрофесійне оперативне обслуговування об'єктів, несвоєчасне та неефективне реагування на інформацію про злочинне порушення законодавства у сфері банківської діяльності тощо);

2) відсутність відпрацьованого механізму взаємодії між правоохоронними структурами з органами контролю та банківськими установами. Проблемним є питання взаємодії між органами НП, ДФС та НБУ, наслідком цього є недосконалість організаційно-управлінського забезпечення протидії злочинності у сфері банківської діяльності. Недоліки взаємодії між органами НП, ДФС та НБУ щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності пояснюються також відкритим ігноруванням вимог чинних нормативно-правових актів;

3) зростання кількості банківських операцій, здійснюваних у веб-просторі; нові види інтернет-каналів, такі як онлайн-казино та віртуальні аукціони, поява віртуальних грошей;

4) недосконалість нормативних актів, які регулюють діяльність банківських установ, а також діяльність правоохоронних та органів контролю, пов'язану з проведенням перевірок, документуванням злочинної діяльності та провадженням у справах про кримінальні правопорушення за ознаками діянь, що посягають на порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності в Україні;

5) політичні детермінанти, пов'язані з недоліками функціонування політичної підсистеми суспільства, яка охоплює сукупність засобів та форм взаємодії політичних інститутів різних рівнів. Ігнорування суспільних

інтересів та вимог в процесі ухвалення політичних рішень призводить до виникнення криміногенних детермінант у сфері банківської діяльності;

б) негативні макроекономічні фактори, обумовлені насамперед політичною кризою початку 2014 року, окупацією Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей, військовим конфліктом на Сході, а також викликані низкою макроекономічних дисбалансів, зокрема, підстави для яких були закладені до 2014 року, стали основним чинником критичного погіршення показників банківської системи України.

Прогалини в чинному кримінальному законодавстві України, неефективність дії окремих кримінально-правових норм у зв'язку з їх невідповідністю фактично вчинюваним діянням зумовлюють виникнення труднощів у правозастосовній практиці під час вирішення питань щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини в сфері банківської діяльності. Це зумовлює необхідність проведення поглиблених наукових досліджень питання кримінально-правової та кримінологічної протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні, які базуватимуться на сучасному рівні кримінально-правової та кримінологічної доктрини з урахуванням специфіки відповідної групи посягань. Потребує вироблення алгоритм співпраці суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні, який повинен бути відображений у «Стратегії безпеки банківських і кредитно-фінансових установ України» на законодавчому рівні. Оптимізація форм статистичної звітності про кримінальні правопорушення в банківській сфері в Україні у більш інформативному форматі вимагає відомостей як про окремі види банківських злочинів, так і про осіб що їх вчинили. В контексті функціонування Громадської ради при Національному банку України потребується організація діяльності регіональних громадських рад для забезпечення співпраці споживачів банківських послуг з банківськими установами на місцях.

Саме зазначені обставини й обумовили актуальність даної дисертації та

її теоретичне і практичне значення.

Виходячи з цього та з отриманих результатів дослідження, автором вперше:

1) обґрунтовано, що банківська діяльність становить самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, що зумовлено особливостями відповідного порядку суспільних відносин порівняно з господарськими відносинами та іншими видами охоронюваних кримінальним правом суспільних відносин;

2) обґрунтовано доцільність виокремлення розділу VII-1 «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» КК України;

3) визначено напрямки розвитку відповідальності за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності в Україні з урахуванням реформування банківської системи України та її адаптацією до міжнародних стандартів;

4) узагальнено об'єктивні й суб'єктивні ознаки, властиві всім кримінальним правопорушенням, які вчинюються у сфері банківської діяльності, що дозволило в подальшому встановити перспективні напрями протидії та запобігання цим злочинам;

5) кримінально-правову охорону банківської діяльності розглянуто як складову єдиного правового механізму регулювання й охорони суспільних відносин, що виникають у відповідній сфері;

6) виявлено недоліки, що виникають унаслідок недодержання принципу системного узгодження положень КК України з регулятивним законодавством України під час криміналізації відповідних суспільно-небезпечних діянь.

Крім цього, удосконалено:

7) зміст поняття «кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» під якими потрібно розуміти систему умисних злочинів, метою яких є заволодіння грошовими коштами банківських установ або споживачів банківських послуг в процесі здійснення банківських операцій чи з їх використанням, які вчиняються керівниками або інші службовими особами банку, пов'язаними з банком особами, особами, відповідальними за проведення банківських операцій, іншими працівниками банківських установ,

а також особами, які не мають відношення до сфери банківської діяльності;

8) типологізацію злочинів у сфері банківської діяльності залежно від видового (групового) об'єкта та виокремлення, відповідно, злочинів у сфері банківської діяльності, пов'язаних: 1) з посяганнями на власність; 2) з господарюванням; 3) зі службовою діяльністю та професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг; 4) з використанням електронних технологій;

9) науковий підхід (Л. П. Брич, О. І. Коробєєва, та В. О. Навроцького) стосовно визначення комплексу факторів соціальної обумовленості кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності під якими запропоновано розуміти комплекс соціально-економічних та міжнародно-правових факторів, що зумовлюють суспільну необхідність і політичну доцільність криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності;

10) встановлення ролі кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності у зарубіжних країнах для формування національного кримінального законодавства з цих питань, яка визначається високим рівнем кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності;

11) кримінологічну характеристику особи злочинця, який вчинює злочини у сфері банківської діяльності в Україні.

Набули також подальшого розвитку:

12) обґрунтування щодо визначення підстав криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності;

13) класифікація предметів злочинів у сфері банківської діяльності в Україні. Залежно від характеру зв'язку з об'єктом до них належать: а) кредитні ресурси банків (у національній та іноземній валюті); б) кошти громадян, що перебувають на їх банківських рахунках (у національній та іноземній валюті); в) предмети, що є складовими банківської таємниці (документи, інформація на електронних носіях); г) банківські платіжні картки; г) кошти (у готівковій та безготівковій формах) або інше майно (включаючи рухоме і нерухоме), придбані злочинним шляхом; д) цінності громадян, що зберігаються в

банківських установах;

14) аргументація стосовно положення, щодо необхідності розроблення загального уніфікованого Порядку про кількість зареєстрованих учинених та розкритих злочинів у сфері банківської діяльності в Україні, завершених кримінальних проваджень по цих злочинах із висуненням підозри відповідним особам і результатів судового розгляду справ у сфері банківської діяльності;

15) визначення комплексу заходів щодо запобігання вчиненню злочинів у сфері банківської діяльності України у частині розроблення та прийняття на державному рівні уніфікованої «Стратегії безпеки банківських і кредитно-фінансових установ України».

Крім цього, у даній роботі використані й інші зібрані емпіричні матеріали доктринального та прикладного характеру (офіційні статистичні дані щодо злочинів у сфері банківської діяльності; періодичні наукові публікації; результати опитувань відповідних респондентів, т. ін.).

Ключові слова: сфера банківської діяльності, електронні засоби платежу, платіжні пристрої, споживачі банківських послуг, вищі посадові особи держави, банківський вклад (депозит), кредитування, кримінальні правопорушення, криміналізація.

SUMMARY

Klochko A. M. Theoretical and practical grounds of counteracting crime in the field of banking in Ukraine. Qualifying research paper with manuscript copyright.

A thesis for the academic degree of the Doctor of Law by the specialty 12.00.08 - criminal law and criminology; criminal executive law. – Sumy National Agrarain University of Ministry of Education and Science of Ukraine Institute of State and Law. V.M Koretsky of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2020.

Since 2014, one of the key problems that the Ukraine's economy has been facing is the crisis in the banking system, which has affected a significant number of the country's banking institutions. According to the National Bank of Ukraine

(NBU), only in 2014 the losses incurred by the banking sector of Ukraine amounted to almost UAH 53 billion. The banking crisis was characterized with the banks' default toward their depositors and creditors, mass withdrawal of funds from banks, rising interest rates, a dramatic decline in lending. These processes were also aggravated with criminalization of the banking sector, as evidenced with sample statistics for this period. Crimes committed in the field of banking inflict significant and sometimes grand financial losses to bank consumers in large and sometimes especially large amounts. The state's failure to ensure security in the banking sector at a high level contributes to gradual loss of public confidence in the national banking system. Adverse consequences for the national banking system can be caused with any external or internal factors, and socially dangerous consequences caused with crime contribute to low production, weak consumer demand, bankruptcy of banking institutions, which negatively affects the economy. At the same time, the domestic legislative body does not refer banking to the valuable objects of criminal law protection, which is evidenced with the absence of any provisions in the Criminal Code of Ukraine that establish liability for any fraud using electronic means of payment or payment devices, credit fraud, undue performance of a bank deposit agreement, abuse of power in the field of banking, neglect of duty in the field of banking.

Unlike the foreign legislation, adequate criminal protection of the relevant order of public relations is provided. At the same time, a high level of protection in the field of banking is provided in the European countries, post-Soviet countries, highly developed post-industrial countries and even in the countries with authoritarian rule. In particular, the foreign legislation establishes criminal liability for various abuses in the field of banking (the Republic of Poland, Switzerland, the Republic of Finland, the Republic of Bulgaria, the United States, the PRC, the Russian Federation, the Republic of Kazakhstan). Separate chapters relating to liability for encroachment on the sphere of banking are provided for in the criminal legislation of the Republic of Bulgaria and the USA. Effectiveness of incentives to combat crime in the field of banking has been proven in the Republic of Poland, the

Republic of Kazakhstan. The subject composition of banking crime is ultimately specified in the Swiss criminal law; and the criminal liability of a collective entity for committing any banking crime is established in China.

In recent years, certain socially dangerous acts in the field of banking have been criminalized in Ukraine. Thus, in accordance with the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Liability of Bank-Related Persons” of March 2, 2015 No. 218-VIII of the Criminal Code was supplemented with Articles 218¹ “Bringing the Bank to Insolvency” and 220¹ “Violation of the Depositor Database Maintenance or the Reporting Procedure”. Having agreed with the timeliness of criminalization of such acts, the scientists immediately drew attention to violation of the rules for rule-making techniques when placing such rules in the current Criminal Code, as well as when using certain legal terms in their dispositions. Moreover, two criminal laws will not address the issue of criminalization of banking under conditions of dynamic development of banking technologies such as the Internet and mobile banking, cardless payments via mobile phone, use of self-service terminals, electronic balance and other types of innovative banking services. Although the banking institutions of Ukraine offer today about 50 types of high-quality service and operations, in contrast to foreign banking institutions, which can offer at least 500 types of such services to their customers. Modern period of scientific progress and banking technologies development is characterized with modifications of crime, complication of logical connections, new and renovated old ways of abuse, the distinctive difference of which lies in more complex algorithms of perpetrators’ actions.

As proved with the results of this research, security of banking in Ukraine can be ensured through an effective system of combating crime that destabilize its operation. Analysis and systematization of certain scientific articles on the studied issues, the relevant provisions of regulations and study of functions carried out by the law enforcement bodies, some executive bodies, central governmental authorities, state collegial bodies, territorial NBU departments, the Ukrainian banks and their branches, the Deposit Guarantee Fund, the international institutions, bank

consumers, allowed to conclude that high stability of the Ukrainian banking sector can be ensured through effective cooperation of all entities engaged in combating crime in the field of banking. Overlapping of their functions, as well as some dubious provisions of the current legislation adversely affect the effectiveness of ensuring stability of the banking system by the entities engaged in combating crime in the field of banking.

At the same time, among the determinants that stipulate the commission of crime in the field of banking in Ukraine, socio-economic, organizational and managerial, regulatory and political determinants are in the focus of attention, in particular:

1) gaps in activities of units and individual law enforcement officers related to immediate counteraction to crime in the field of banking (poor and unprofessional support of objects, untimely and ineffective response to information about crime in the field of banking, etc.);

2) lack of a well-established mechanism of interaction between law enforcement agencies with control bodies and banking institutions. The interaction among NP, SFS and NBU is problematic, resulting in imperfect organizational and managerial support to combat crime in the field of banking. Gaps of interaction among NP, SFS and NBU in combating criminal offenses in the field of banking are also explained with unveiled disregard for the applicable regulations;

3) growing number of online banking transactions; new types of online channels, such as online casinos and virtual auctions, the emergence of virtual money;

4) imperfection of regulations governing the operation of banking institutions, as well as the activities of law enforcement and control agencies related to inspections, documentation of criminal activities and criminal proceedings on the grounds of acts that encroach on public relations in the field of banking in Ukraine;

5) political determinants related to gaps in operation of the political subsystem of society, which encompasses a range of tools and forms of interaction of political

institutions at different levels. Disregard for public interests and requirements in the process of political decision-making leads to emergence of criminogenic determinants in the field of banking;

6) negative macroeconomic factors, primarily due to the political crisis of early 2014, occupation of the Crimea and some districts in Donetsk and Luhansk regions, the military conflict in the East, and a number of macroeconomic imbalances, the grounds for which were laid before 2014, served as the main factor of critical decline in the banking system performance in Ukraine.

Gaps in the current criminal legislation of Ukraine, ineffectiveness of certain criminal laws in connection with their inconsistency with the actual acts stipulate the difficulties in law enforcement practice while addressing the issues of criminal prosecution of persons who committed any crime in the field of banking. This necessitates advanced research on criminal law and criminological counteraction to crime in the field of banking in Ukraine, which will be based on the current level of criminal law and criminological doctrine, taking into account the specifics of the relevant group of encroachments. An algorithm for cooperation between the subjects of counteracting crime in the field of banking in Ukraine should be developed and reflected in the Security Strategy for Banking and Financing Institutions of Ukraine at the legislative level. Optimization of the statistical reporting forms on crime in the banking sector in Ukraine in a more informative format requires information on both certain types of banking crime and the perpetrators. In the context of operation of the Public Council at the National Bank of Ukraine, it is necessary to organize the activities of regional public councils to ensure cooperation between the bank consumers and local banking institutions.

The above-mentioned circumstances stipulated the relevance of this thesis and its theoretical and practical significance.

Based on the above and in view of the research results, the author was the first who:

1) substantiated that banking activity is an independent object of criminal law protection, which is stipulated with the peculiarities of the relevant order of public

relations in comparison with economic relations and other types of public relations protected by criminal law;

2) substantiated the reasonability of separating section VII-I “Crime in the Field of Banking” of the Criminal Code of Ukraine;

3) identified the areas for development of liability for crime in the field of banking in Ukraine, taking into account the reform of the banking system of Ukraine and its adaptation to the international standards;

4) summarized the objective and subjective signs inherent in all crimes committed in the field of banking, which enabled further determination of the prospective areas for combating and preventing such crimes;

5) considered the criminal law protection of banking activity as a component of the uniform legal mechanism for regulation and protection of the public relations in the relevant sphere;

6) identified the gaps arising out of non-compliance with the principle of systematic harmonization of the provisions of the Criminal Code of Ukraine with the regulatory legislation of Ukraine during the criminalization of relevant socially dangerous acts.

Moreover, the following was improved:

7) the meaning of the term ‘crime in the field of banking’ which should be understood as a system of intentional crimes, the purpose of which is to misappropriate the funds of banking institutions or bank consumers in or with any banking operations, committed by managers or other bank officers, bank-related persons, persons responsible for conducting banking operations, other employees of banking institutions, as well as persons not related to the sphere of banking;

8) classification of crime in the field of banking, depending on the type (group) object and the separation, respectively, of crime in the field of banking related to: 1) offense against property; 2) commercial activity; 3) official and professional activities related to the provision of public services; 4) use of electronic technologies;

9) scientific approach (L.P. Brych, O.I. Korobieieva, and V.O. Navrotskyi) to

determination of a set of social conditionality factors of criminal law protection for the field of banking, which is offered to understand as a set of socio-economic and international legal factors that determine the public necessity and political expediency of criminalization of certain acts in the field of banking;

10) establishment of the role of criminal law protection in the field of banking in foreign countries for formation of the national criminal law on such issues, which is determined with the high level of criminal law protection in the field of banking;

11) criminological characteristics of a perpetrator who commits crime in the field of banking in Ukraine.

The following was also developed:

12) justification for determining the grounds for criminalization of socially dangerous acts in the field of banking;

13) classification of objects of crimes in the field of banking in Ukraine. Depending on the nature of relation to the object, they include: a) bank credit resources (in national and foreign currency); b) funds of individuals kept in their bank accounts (in national and foreign currency); c) items that are part of bank secrecy (documents, information on electronic media); d) bank payment cards; e) funds (in cash and cashless forms) or other property (including movable and immovable) acquired by crime; e) valuables of individuals stored in banking institutions;

14) argumentation of the need to develop a general unified procedure for the number of registered committed and solved crime in the field of banking in Ukraine, completed criminal proceedings on such crime with a notice of suspicion serviced to the relevant persons and the results of court proceedings in the field of banking;

15) determination of a set of measures to prevent crime in the field of banking in Ukraine in terms of development and adoption at the state level of a unified Security Strategy for Banking and Financial Institutions of Ukraine.

Moreover, this thesis uses other empirical materials of doctrinal and applied nature (official statistics on crime in the field of banking; periodical scientific

publications; the results of polling among the relevant respondents, etc.).

Key words: sphere of banking, electronic means of payment, payment devices, consumers of banking services, senior officials of the state, bank deposit (deposit), lending, criminal offenses, criminalization.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальна монографія:

1. Ключко А. М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні: монографія. Суми: ФОП Щербина І. В., 2019. 476 с.

Глави і розділи у колективних монографіях:

1. Ключко А. М. Проблемні питання кримінально-правової охорони банківської діяльності як складової фінансової системи України. *Фінансова система України очима молодих науковців: монографія* / Ключко А. М., Резнік О. М., Кобзева Т. А. за заг. ред. А. М. Куліша. Суми: Сумський державний університет, 2016. Розд. 3. С. 30–59.

2. Ключко А. М. Неналежне виконання умов договору банківського вкладу як порушення конституційних прав громадян. *Проблеми судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Human rights: theory and practice. Peer-reviewed materials digest: collective monograph published following the results of the First International educational and scientific forum (Poland, January 23–28, 2017)* / Edited by Maryna Dei. London: IASHE, 2017. P. 161–164.

3. Ключко А. М. Банківська діяльність України як об'єкт кримінально-правової охорони. *Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект: монографія* / Ключко А. М., Волченко Н. В., Клецова Н. В. Харків: ФОП Панов А. М., 2018. Розд. 1. С. 10–46.

Статті у наукових фахових виданнях України з юридичних наук:

1. Клочко А. Н. Банковские учреждения как объект криминологической безопасности. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2013. Вип. 21. Ч. 2, т. 3. С. 34–37.

2. Клочко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 68–71.

3. Клочко А. М. Окремі питання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом у банківській сфері. *Форум права*. 2014. № 1. С. 228–232. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_1_40.pdf.

4. Klochko A. M. An Employment Contract as a Special Form of Employment agreement. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 2. С. 64–68.

5. Клочко А. М. Шахрайство при отриманні банківського кредиту. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ, 2015. № 3. С. 158–163.

6. Клочко А. М. Службові зловживання у сфері банківської діяльності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 1 (2). С. 172–177.

7. Клочко А. М., Єременко А. О. Шахрайство з використанням банківських платіжних карток. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 82–86. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/449993/klochko_shakhraistvo.pdf.

8. Клочко А. М., Мисливий В. А. Банківська діяльність : питання кримінально-правової охорони. *Форум права*. 2016. № 3. С. 174–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_32.

9. Клочко А. М. Кримінально-правова охорона банківської діяльності на національному та міжнародному рівнях. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 334–337.

10. Клочко А. М. Шляхи вдосконалення кримінального законодавства України щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 136–140. URL:

<http://www.lsej.org.ua/index.php/ostannij-vipusk>.

11. Клочко А. М., Нежевело В. В. Детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/ostannij-vipusk>.

12. Клочко А. М. Кримінологічні показники злочинності у сфері банківської діяльності України: проблеми визначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2018. № 1, т. 2. С. 64–68.

13. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності. *Форум права*. 2018. № 53 (5). С. 50–58. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2527936>.

14. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Охорона банківської таємниці в умовах євроінтеграції: нормативно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал: електрон. наук. фахове вид. юрид. факультету Запорізького національного університету*. 2019. № 2. С. 190–194. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/52.pdf.

15. Клочко А. М., Нежевело В. В. Актуалізація необхідності визначення родового об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності: проблемні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал: електрон. наук. фахове вид. юрид. факультету Запорізького національного університету*. 2019. № 3. С. 201–204. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/53.pdf.

16. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності: теоретичний аспект. *Порівняльно-аналітичне право : електрон. наук. видання*. 2019. № 2. С. 207–212. URL: <file:///C:/Users/Алена/Desktop/СТАТТИ/2019/57.pdf>.

17. Клочко А. М., Волченко Н. В., Курило О. М. До питання вчинення службових зловживань у сфері банківської діяльності України. *Юридичний науковий електронний журнал: електрон. наук. фахове вид. юрид. факультету Запорізького національного університету*. 2019. № 4. С. 198–201. URL:

http://www.lsej.org.ua/4_2019/56.pdf.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Ключко А. Н. Отдельные аспекты совершения служебных преступлений в сфере банковской деятельности Украины. *Scitechnology*: ежемесечный междунар. науч. журнал. Рига (Латвия). 2017. № 2. С. 26–27.

2. Klochko Alyona. Criminal legal protection of Banking in Ukraine in accordance with the EU legislation. *Research Papers of the University of National and World Economy*. Sofia (Bulgaria). 2018. Vol. 2. P. 192–201.

Статті у наукових іноземних виданнях, які індексуються наукометричною базою даних Scopus:

1. Ключко А. Н., Кулиш А. Н. Некоторые аспекты криминологической безопасности финансовых учреждений. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2013. № 4. С. 129–137.

2. Ключко А. Н., Логвиненко Н. И., Кобзева Т. А., Киселева Е. И. Легализация средств, полученных преступным путем, в сфере банковской деятельности. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2016. Т. 10, № 1. С. 194–204.

3. Klochko Alyona N., Burbyka Mihail M., Reznik Oleg N. Coordinating Activity of the Prosecutor's Office in the Sphere of Criminality Prevention of Ukraine. *International Journal of Environmental & Science Education*. 2016. Vol. 11, No. 18. P. 11931–11941.

4. Ключко А. Н., Кулиш А. Н., Резник О. Н. Социальная обусловленность уголовно-правовой охраны банковской деятельности на Украине. *Всероссийский криминологический журнал*. 2016. Т. 10, № 4. С. 790–800.

5. Klochko Alyona, Reznik Oleg, Pakhomov Vladimir, Kosytsia Olga. International Aspect of Legal Regulation of Corruption Offences Commission on

the Example of Law Enforcement Agencies and Banking System of Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economic*. 2017, June. Vol. 8, No. 1. P. 169–177. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/1142>

6. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Timchenko Gennady and Gulyk Andriy. Banking in Ukraine as an object of criminal and legal protection. *Banks and Bank Systems* (open-access). 2017. No. 12 (4). P. 114–120.

7. Ключко А. Н., Курило Н. П., Запара С. И. К вопросу уголовно-правовой охраны сферы банковской деятельности Украины. *Всероссийский криминологический журнал*. 2017. Т. 11, № 4. С. 833–843.

8. Klochko Alyona, Kurilo Nikolai, Zapara Svetlana, Aristova Irina, Logvinenko Mykola. Improvement of the Legislation of Ukraine as to the Provision of the Protection of Banking in the Conditions of European Integration. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017, Winter. Vol. VIII, No. 7 (29). P. 2165–2172. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/index>.

9. Klochko Alyona M., Chernadchuk Viktor D., Chernadchuk Tamara O. Financial Control as a Means of Cognition of the Financial Activities: Theoretical and Legal Aspects. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017, Winter. Vol. VIII, No. 8 (30). P. 2383–2390. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/index>.

10. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Zhuravlov Dmytro and Javadov Hikmat. Economic and legal aspects of banking security under European integration intensification in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2018. No. 13 (1). P. 162–172.

11. Klochko Alyona M., Kurilo Nikolai P., Zapara Svitlana I. Criminal Legal Protection of Banking in Ukraine and at the International Level. *Journal of Engineering and Applied Sciences*. 2019. No. 14. P. 29–35. URL: <http://medwelljournals.com/abstract/?doi=jeasci.2019.29.35>

12. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Kvasha Oksana, Zahynei Zoia and Logvinenko Mykola. Combating crime in the banking sector as a method for ensuring its stability (evidence from Ukraine). *Banks and Bank Systems*. 2020. No 15 (1). P. 143–157.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Клочко А. Н. Банковские учреждения как объект разбойных нападений. *Материалы Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых* (г. Кемерово, 28-26 апр. 2012 г.). Кемерово. 2012. С. 407–412.

2. Клочко А. М. Зміст діяльності ОВС з попередження корисливо-насильницьких злочинів проти власності. *Трудове право в контексті розбудови громадянського суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (г. Путивль, 14-16 червн. 2012 г.). Путивль. 2012. С. 118–121.

3. Клочко А. Н., Логвиненко Н. И. Предупреждение разбойных нападений на банки: опыт Российской Федерации. *Международное право и законодательство Российской Федерации: материалы междунар. науч.-практ. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых* (г. Москва, 15-16 июн. 2012 г.). Москва. 2012. С. 45–48.

4. Клочко А. М., Кортікова А. В. Окремі питання реформування кримінального законодавства України. *Юриспруденція: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 05-06 жовт. 2012 р.). Львів. 2012. С. 73–76.

5. Клочко А. М. Напад як ключова ознака розбою. *Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 12-13 жовт. 2012 р.). Харків. 2012. С. 380–383.

6. Клочко А. М., Єременко Ю. М. Actual problems of the Ukrainian criminal law system reform. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 16-17 лист. 2012 р.). Одеса. 2012. Ч. II. С. 79–81.

7. Клочко А. М., Олійник К. М. Деякі питання вдосконалення охорони банківських установ. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи*

України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 8-9 лист. 2012 р.). Суми. 2012. С. 96–97.

8. Ключко А. М. Актуальні питання вдосконалення кримінального законодавства в умовах інтеграції України до Європейського Союзу. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича (м. Ірпінь, 16 лист. 2012 р.). Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С. 138–140.

9. Ключко А. Н. Некоторые аспекты расследования преступлений против собственности. *Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Курск, 11–13 апр. 2013 г.) / редкол.: Т. К. Рябинина (отв. ред.) и др. Курск: Юго-Западный гос. ун-т, 2013. С. 312–317.

10. Ключко А. М. Мисливий В. А. Банківські установи як об'єкт кримінологічної безпеки. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії. Серія: «Економіка, право»*. 2013. Вип. 2. С. 120–125.

11. Ключко А. Н. Некоторые вопросы значения банковской системы в борьбе с отмыванием средств, полученных преступным путем. *Приоритетные направления развития правовой системы общества*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Гомель, 15–16 мая 2014 г.) / редкол.: И. И. Эсмантович (отв. ред.) и др.; М-во образования РБ, Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2014. С. 33–38.

12. Ключко А. М. Незаконне отримання кредиту. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Кишинев, 7-8 нояб. 2014 г.). Кишинев. 2014. С. 37–40.

13. Клочко А. М. Окремі питання приведення у відповідність положень кримінального процесуального та кримінального законодавств України. *Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (м. Суми – Курськ, 18 квіт. 2014 р.) / редкол.: В. М. Власенко, В. М. Звагельський, Р. Камберова та ін. Суми – Курськ: Сумський держ. ун-т, Південно-Західний держ. ун-т, 2014. Ч. 2, т. 1. С. 117–119.

14. Клочко А. М., Мисливий В. А. Місце банківських установ серед об'єктів кримінологічної безпеки. *Міжнародний юридичний вісник*: зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. Вип. 1 (1). С. 61–67.

15. Клочко А. М. Окремі питання вчинення службових злочинів в банківській сфері. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 трав. 2015 р.) / за ред.: А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. Суми: СумДУ, 2015. С. 251–254.

16. Клочко А. Н. Мошенничество в банковской сфере. *Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Барановичи, 14-15 мая 2015 г.). Барановичи. 2015. С. 54–56.

17. Клочко А. Н. Отдельные вопросы предупреждения преступлений в банковской сфере. *Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Курск, 16-18 апр. 2015 г.). Курск: Юго-Западный гос. ун-т, 2015. Ч. I. С. 89–93.

18. Клочко А. М. Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки банківської системи України в умовах економічної кризи. *Фінансова безпека України на сучасному етапі*: збірник тез між нар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ірпінь, 25 берез. 2016 р.) / відп. за вип. Л. М. Касьяненко, А. В. Гарбінська-Руденко; Університет ДФС України. Ірпінь. 2016. С. 142–145.

19. Клочко А. Н. Уголовно-правовая охрана банковской деятельности. *Теоретико-прикладные аспекты развития правовой системы общества: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Гомель, 21–22 апр. 2016 г.) / Юридический факультет УО «ГГУ им. Ф. Скорины» (Белоруссия). Гомель. 2016. С. 81–86.*

20. Клочко А. М. Ухилення від сплати податків у сфері банківської діяльності. *Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця, 26 квіт. 2016 р.).* Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 131–135.

21. Клочко А. М., Мисливий В. А. Кримінально-правова охорона банківської діяльності як інституту фінансової системи України. *Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2016 р.).* Суми: Сумський держ. ун-т, 2016. С. 321–323.

22. Клочко А. М. Окремі питання соціальної обумовленості кримінально-правової охорони банківської діяльності в Україні. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 06–07 жовт. 2016 р.) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків. 2016. С. 363–367.*

23. Клочко А. М. Кримінально-правова охорона банківської діяльності в законодавстві зарубіжних країн. *Проблеми боротьби зі злочинністю в умовах трансформації сучасного суспільства: зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 4 лист. 2016 р.).* Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 79–83.

24. Клочко А. М. Загальна характеристика злочинів у сфері банківської діяльності України. *Актуальні питання вітчизняної юридичної науки: матеріали Четвертої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 13–14 квіт. 2017 р.).* Суми. 2017. С. 130–133.

25. Клочко А. М. Деякі напрямки вдосконалення кримінального законодавства щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18–19 трав. 2017 р.) / редкол.: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. Суми: Сумський держ. ун-т, 2017. Ч. 2. С. 263–266.

26. Klochko Alyona M., Nezhevelo Valentyna V. As to the Necessity to Define the Causal Complex of the Banking Sphere Criminalization in Ukraine. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 25–26 квіт. 2018 р.) / Юридичний факультет Сумського національного аграрного університету. Суми. 2018. С. 291–294.

27. Клочко А. М., Клецова Н. В. Окремі аспекти кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності на міжнародному рівні. *Конгрес міжнародного та європейського права*: зб. наукових праць (м. Одеса, 25–26 трав. 2018 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія»; Фенікс, 2018. С. 46–49.

28. Клочко А. М. Окремі аспекти кримінологічної характеристики особи злочинця у сфері банківської діяльності. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*: матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 25 квіт. 2019 р.) / Юридичний факультет Сумського національного аграрного університету. Суми. 2019. С. 75–78.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Клочко А. М. Значення окремих методів пізнання в контексті вивчення проблеми кримінально-правової охорони банківської діяльності. *Правові горизонти*. 2016. № 1 (14). С. 137–141.

2. Klochko A. M., Logvynenko M. I. Science of Law: study guide. Sumy: Sumy State University, 2015. 112 p.

3. Klochko A. M., Kulish A. M. Criminal Law of Ukraine. The General Part: study guide. Sumy: Sumy State University, 2016. 118 p.

4. Клочко А. М., Олійник К.М. Актуальні питання працевлаштування молоді в умовах ринкових взаємовідносин. Форум права». 2012. № 3. С. 292–296. URL: <http://forum.prava.pp.ua/page-5.html>.

5. Клочко А. М., Олійник К.М. Окремі аспекти правового регулювання працевлаштування молодих спеціалістів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*: електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2014. № 3. С. 63–65. URL: http://lsej.org.ua/3_2014/18.pdf.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СФЕРИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	21
1.1. Стан дослідження в науці проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні.....	21
1.2. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні.....	44
1.3. Зарубіжний досвід охорони банківської діяльності	61
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	88
2.1. Специфіка родового об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності в системі кримінального права України	88
2.2. Ознаки об'єктивної сторони складів злочинів у сфері банківської діяльності.....	105
2.3. Суб'єктивні ознаки складів злочинів у сфері банківської діяльності	158
2.4. Кваліфікуючі ознаки складів злочинів у сфері банківської діяльності в Україні.....	176
Висновки до розділу 2.....	195
РОЗДІЛ 3. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	203
3.1. Злочинність у сфері банківської діяльності України: поняття та тенденції розвитку.....	203
3.2. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злочин у сфері банківської діяльності.....	233
3.3. Сучасні детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності в Україні	263
3.4. Перспективні напрями протидії та запобігання злочинам у сфері банківської діяльності.....	275
Висновки до розділу 3.....	312

РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ПОСЯГАНЬ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	319
4.1. Підстави криміналізації правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні.....	319
4.2. Модельний розділ Особливої частини Кримінального кодексу України про правопорушення у сфері банківської діяльності.....	336
Висновки до розділу 4.....	385
ВИСНОВКИ.....	390
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	401
ДОДАТКИ.....	468

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АРК** – Автономна Республіка Крим
- ГК** – Господарський кодекс України
- ГПУ** – Генеральна прокуратура України
- ДФС** – Державна фіскальна служба України
- Держфінмоніторинг** – Державна служба фінансового моніторингу України
- ДСБЕЗ** – Державна служба боротьби з економічною злочинністю
- ЄС** – Європейський Союз
- ЄДРДР** – Єдиний державний реєстр досудових розслідувань
- ЄЗКП** – Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення
- ЖЄО** – Журнал єдиного обліку
- ЗМІ** – засоби масової інформації
- ЗУ** – закон України
- ЗУпКВ** – закон України про кримінальну відповідальність
- КК** – Кримінальний кодекс України
- КУпАП** – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- кп** – кримінальне правопорушення
- МВФ** – міжнародний валютний фонд
- НБУ** – Національний банк України
- НП** – Національна поліція України
- НМДГ** – неоподатковуваний мінімум доходів громадян
- ПАТ** – приватне акціонерне товариство.
- ЦК** – Цивільний кодекс України
- ЦПК** – Цивільний процесуальний кодекс України
- ПК** – Податковий кодекс України
- ФГВФО** – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
- BSA** – Закон про банківську таємницю (Bank Secrecy Act)
- ФБР** – Федеральне бюро Розслідувань

ВСТУП

Обґрунтованість теми дослідження. Зміни в Україні періоду незалежності зумовили інтенсивний розвиток сфери банківської діяльності та вплинули на зростання динаміки відповідного виду злочинності. Злочини у сфері банківської діяльності негативно впливають на безпеку банківських операцій та полягають, зокрема, у вчиненні різноманітних шахрайських дій з пластиковими картками, здійснення операцій за банківськими рахунками споживачів банківських послуг.

Успішна інтеграція України в глобальну економіку потребує змін структури національної економіки, важливою складовою яких адаптація та трансформація сфери банківської діяльності з використанням інноваційних електронних технологій та сучасних засобів комунікацій. У зв'язку з цим важливою умовою ефективного функціонування сфери банківської діяльності України її охорона від протиправних посягань.

Неефективність протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні обумовлена комплексом взаємопов'язаних детермінант. Розбалансованість сфери банківської діяльності в Україні та відсутність механізмів взаємодії банківських установ із правоохоронними органами та іншими суб'єктами протидії злочинам у банківській сфері, недосконалість нормативних актів, які регулюють діяльність банківських установ, непрофесійне обслуговування споживачів банківських послуг, неякісний добір кадрів на посади службових осіб банківських установ та інші причини сприяють криміналізації сфери банківської діяльності в Україні.

Це стосується й статистичних даних стосовно злочинів у сфері банківської діяльності, які не відображають справжній стан справ у відповідній сфері. Аналіз звітів Офісу Генерального прокурора України дозволив з'ясувати, що, кожного року окремі показники злочинів у сфері банківської діяльності позначалися різними формулюваннями: «злочини, вчинені у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність», «злочини, вчинені у банківській системі», «злочини у сфері господарської

діяльності», «злочини у фінансовій та страховій діяльності», «злочини у сфері грошового посередництва», «злочини, пов'язані з діяльністю центрального банку», «злочини в інших видах грошового посередництва», «злочини в інших видах кредитування», «злочини щодо надання інших фінансових послуг, окрім страхування та пенсійного забезпечення». Проте, у цих формах статистичної звітності взагалі відсутня конкретизація порушених кримінально-правових норм.

Кримінальні правопорушення, що вчинюються в сфері банківської діяльності, набувають все більшого поширення і становлять істотну небезпеку для держави й суспільства, що обумовлює необхідність їх доктринального дослідження, розмежування із суміжними складами злочинів та відмежування від діянь, які не є злочинними. Службові зловживання у сфері банківської діяльності (зокрема, зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності), шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, шахрайство в сфері кредитування, неналежне виконання умов договору банківського вкладу та інші діяння у сфері банківської діяльності в Україні потребують ретельного аналізу на предмет своєчасної криміналізації, оскільки спричиняють несприятливі наслідки для кредиторів та споживачів банківських послуг. Зважаючи на вищенаведене, необхідно комплексно підійти до питання кримінально-правової та кримінологічної протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні.

Особливості злочинів у сфері кредитно-фінансової, господарської та банківської діяльності, а також їх кримінологічні засади були предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Л. І. Аркуші, О. П. Буцана, М. Л. Давиденка, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, З. А. Загиней-Заболотенко, Д.В. Каменського, О. В. Кришевич, С.Я. Лихової, Г. А. Матусовського, В. О. Улибіної, П. Л. Фріса, В.В. Чернея, С. С. Чернявського, та інших.

Підґрунтям нашого дослідження також стали наукові розробки П. П. Андрушка, В. І. Борисова, Р.Ш. Бабанли, Д. І. Голосніченка, В. В.

Голіни, Н. О. Гуторової, Т. А. Денисової, А. П. Закалюка, О. О. Кваші, О.Г. Колба, О. М. Костенка, Н. Ф. Кузнецової, М. І. Мельника, М. І. Панова, В. Я. Тація, Ю. А. Турлової, В.Б. Харченка, О. Ю. Шостко та інших вітчизняних і зарубіжних учених.

Важливою складовою проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності є визначення підстав кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності, оскільки певна частина злочинів, які вчинюються у сфері банківської діяльності, розміщені у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України. Дослідженню кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності присвятили свої наукові праці провідні науковці України: П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, В. І. Борисов, Р.А. Волинець, В. О. Глушков, О.О. Дудоров, В.А. Мисливий, В. О. Навроцький, В.В. Сташис, М.І. Хавронюк та інші. Проте наукові розробки вчених комплексно не охоплювали питання кримінально-правової та кримінологічної протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні. Зокрема, не було запропоновано уніфіковане поняття злочинів у сфері банківської діяльності. Праці більшості науковців були присвячені лише окремим аспектам вказаної проблематики, пов'язаним із відповідальністю за окремі злочини у сфері банківської діяльності в Україні.

Дійсний стан теоретичної розробки проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні, а також кримінологічної протидії вказаним вище злочинам негативно відбивається на практиці. Відсутність у кримінальному законодавстві України функціональної системи кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, ускладнює можливість належної кримінально-правової охорони цієї сфери.

Все викладене вище свідчить про актуальність і важливість обраного напрямку дослідження, а також про його перспективність для розроблення ефективної законодавчої моделі кримінально-правової та кримінологічної охорони сфери банківської діяльності в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження здійснено в межах Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, затвердженої Постановою Правління НБУ від 18.06.2015 № 391, а також у межах науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Елементи адміністративного та кримінального права в трудових та соціальних правовідносинах України» (номер державної реєстрації 0113U007517) та науково-дослідної роботи для молодих учених Сумського національного аграрного університету: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (номер державної реєстрації 0117U006531).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є створення концепції протидії злочинам у сфері банківської діяльності, яка передбачає розробку ефективної системи кримінально-правових норм та кримінологічних засад протидії злочинності у сфері банківської діяльності в Україні.

З урахуванням сформульованої мети автором було поставлено вирішення таких основних завдань:

- визначити сучасний стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні;
- з'ясувати фактори соціальної обумовленості криміналізації діянь у сфері банківської діяльності в Україні;
- встановити тенденції стану кримінально-правової охорони банківської діяльності на міжнародному рівні та з'ясувати підстави криміналізації та декриміналізації окремих суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності в Україні;
- запропонувати авторське розуміння поняття «злочини, що вчинюються у сфері банківської діяльності» та їх класифікацію;
- охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів у сфері банківської діяльності в Україні, а також їх кваліфікуючі ознаки;

- з'ясувати особливості злочинів у сфері банківської діяльності в Україні, пов'язаних із посяганнями на власність, із господарюванням, зі службовою діяльністю та професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг;

- з'ясувати основні кримінологічні показники злочинності у сфері банківської діяльності;

- виявити основні недоліки чинного кримінального законодавства України в частині відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності та внести пропозиції щодо їх усунення;

- з'ясувати підстави криміналізації та декриміналізації окремих суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності в Україні;

- надати кримінологічну характеристику осіб злочинців у сфері банківської діяльності в Україні;

- визначити детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності;

- установити перспективні напрями протидії та запобігання злочинам у сфері банківської діяльності.

Об'єктом дослідження є порядок суспільних відносин у сфері охорони банківської діяльності в Україні засобами кримінальної юстиції.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої в роботі мети та завдань дослідження, його об'єкта і предмета. У процесі дослідження були використані як загальнонаукові, так і спеціально-наукові методи пізнання. Серед загальнонаукових методів автором були використані: метод системно-структурного аналізу, догматичний (формально-логічний), історичний, синергетичний, загальносоціологічний, порівняльно-правовий (компаративістський) та ін.

Серед спеціально-наукових, зокрема, використано методи юридичної статистики та юридичної логіки. За допомогою методу *структурно-системного аналізу* вдалося дослідити будову системи кримінально-правових

норм, що передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності в Україні, взаємозв'язок і взаємообумовленість елементів як у середині системи, так і з іншими кримінально-правовими та фінансово-правовими поняттями, їх обсяг та зміст, місце норм про кримінальну відповідальність за злочини, що розглядаються в системі норм Особливої частини кримінального права (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). *Методологічний принцип соціального натуралізму* був використаний під час установаження криміногенної детермінації та соціальної обумовленості кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності (підрозділи 1.1, 1.2 та 3.3). *Догматичний (формально-логічний) метод* дозволив проаналізувати норми чинного КК України, в яких передбачено відповідальність за злочини в сфері банківської діяльності, з точки зору додержання правил нормотворчої техніки конструювання диспозицій і санкцій цих норм (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3). *Історичний метод* дозволив показати генезис проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні, на базі аналізу кримінального законодавства минулих років і практики його застосування виявити тенденції розвитку кримінального законодавства України щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності, встановити її взаємозв'язок із соціально-економічними умовами життя суспільства, що дало можливість визначити шляхи вдосконалення чинного кримінального законодавства України у сучасний період (підрозділи 1.2, 1.3). *Порівняльно-правовий метод* було використано під час аналізу судової практики щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності в Україні, а також під час вивчення нормативно-правових актів, що регулюють відповідальність за вчинення протиправних дій у відповідній сфері зарубіжних країн (підрозділи 1.2, 1.3). За допомогою *синергетичного методу пізнання* злочини у сфері банківської діяльності досліджуються як система, що самоорганізується (підрозділи 1.2, 4.1). *Загальносоціологічний метод* використовували під час вивчення практики застосування норм КК України, що встановлюють відповідальність за злочинні посягання у сфері банківської

діяльності. Аналіз стану та розвитку економіки, бюджетної й податкової систем, діяльності правоохоронних органів із виявлення й попередження зазначених кримінальних правопорушень сприяв виявленню недоліків та прогалин у кримінально-правовій охороні сфери банківської діяльності в Україні (підрозділи 3.1, 3.2, 3.4). *Методи юридичної статистики* використовували в процесі з'ясування кількісних та якісних показників окремих видів злочинів у сфері банківської діяльності в Україні (підрозділ 3.1). *Методи юридичної логіки* використовували під час формулювання актуальної системи кримінально-правових норм у сфері банківської діяльності в Україні, обґрунтованої результатами встановлених факторів соціальної обумовленості криміналізації суспільно небезпечних діянь (підрозділ 4.1).

Науково-теоретичним підґрунтям виконання дисертації стали праці з кримінального права та кримінології вітчизняних і зарубіжних вчених, а також праці із загальної теорії держави і права, історії держави і права України та зарубіжних країн, фінансового й адміністративного права, філософії, економіки, логіки, лінгвістики.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, одержані внаслідок вивчення 150 кримінальних справ та проваджень, розглянутих судами України в різних регіонах України з 2001 по 2018 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблеми кримінально-правової та кримінологічної протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні, на підставі чого розроблено основні положення концепції протидії злочинам у сфері банківської діяльності, зокрема:

Вперше:

1) обґрунтовано концептуальне положення, що банківська діяльність становить самостійний об'єкт кримінально-правової охорони в Україні з огляду на специфіку порядку суспільних відносин у банківській сфері порівняно з господарськими відносинами, відносинами у сфері службової

діяльності та відносинами власності. Родовим об'єктом злочинів, що досліджуються, визначено порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності. Обґрунтовано доцільність виокремлення розділу VII-1 «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» Особливої частини КК України;

2) визначено напрямки трансформації відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності з урахуванням реформування банківської системи України та адаптації нормативно-правових актів у сфері банківського регулювання до вимог європейських стандартів у відповідній сфері. Такі процеси потребують стабільного функціонування сфери банківської діяльності, підвищення конкурентоспроможності банківської системи України на міжнародних ринках банківських послуг та впровадження ефективних механізмів протидії ризикам, які можуть виникнути у національній банківській системі у зв'язку зі збільшенням динаміки злочинності у відповідній сфері;

3) узагальнено та охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів усіх кримінальних правопорушень, які вчинюються у сфері банківської діяльності, що дозволило вдосконалити систему кримінально-правових норм, яку запропоновано передбачити в окремому розділі Особливої частини КК України;

4) кримінально-правову охорону банківської діяльності розглянуто як складову єдиного правового механізму регулювання й охорони порядку суспільних відносин, що формуються у відповідній сфері. Виявлено недоліки, що виникають унаслідок порушення принципу системного узгодження положень КК України з регулятивним законодавством України під час декриміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь;

5) обґрунтована помилковість декриміналізації суспільно небезпечного діяння, яке передбачалось у ст. 202 «Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг» КК України, оскільки вона відбулася без запровадження альтернативних

заходів протидії відповідним правопорушенням, що створило прогалину у законодавстві України у частині захисту банківської діяльності в Україні;

б) запропоновано організувати діяльність підрозділів Громадської ради при Національному Банку України у регіонах з метою забезпечення співпраці споживачів банківських послуг з банківськими установами на місцях із внесенням відповідних доповнень до Положення про відповідну раду;

удосконалено:

7) зміст поняття «кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», під якими запропоновано розуміти систему умисних злочинів, метою яких є заволодіння грошовими коштами банківських установ або споживачів банківських послуг у процесі здійснення банківських операцій чи з їх використанням, які вчиняються керівниками або іншими службовими особами банку, пов'язаними з банком особами, особами, відповідальними за проведення банківських операцій, іншими працівниками банківських установ, а також особами, які не мають відношення до сфери банківської діяльності;

8) типологізацію злочинів у сфері банківської діяльності залежно від видового (групового) об'єкта. Це злочини у сфері банківської діяльності, які пов'язані: 1) з посяганнями на власність; 2) з господарюванням; 3) зі службовою діяльністю та професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг; 4) з використанням електронних технологій;

9) науковий підхід (Л. П. Брич, О. І. Коробєєва, В. О. Навроцького, М. Й. Коржанського, В. Д. Філімонова) щодо визначення факторів соціальної обумовленості кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності, під якими запропоновано розуміти комплекс соціально-економічних та міжнародно-правових факторів, що зумовлюють суспільну необхідність і політичну доцільність криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності;

10) перелік тенденцій, властивих сфері банківської діяльності України, насамперед: невідповідність системи державного фінансового моніторингу принципам, визначеним у Директивах Базельського комітету з питань

банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision) при Банку міжнародних розрахунків (Committee on Banking Supervision of the Bank for international Settlements); неоднозначні результати політики реформування банківської системи; відсутність стабільності національної грошової одиниці; маніпуляції керівників та службових осіб банківських установ з іноземною валютою тощо;

11) на пряму врахування зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в процесі формування національного кримінального законодавства з цих питань. Проаналізований досвід кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності у країнах Європи, державах пострадянського простору та високорозвинених країнах дозволив виділити особливості кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності. Зокрема, запропоновано розширити коло злочинів у сфері банківської діяльності, поєднаних зі службовими зловживаннями та службовою недбалістю керівників та службових осіб банків; шахрайством на невиконанням умов договору банківського вкладу; передбачити заохочувальні норми як метод стимулювання до суспільно-корисної поведінки у відповідній сфері кримінально-правових відносин, а також заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення корупційних злочинів у сфері банківської діяльності;

12) кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні, однією із особливостей якої визначено її соціальну роль і статус. Особи, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності класифікуються таким чином: 1) керівники або інші службові особи банку, представники топ-менеджменту (пов'язані з банком особи відповідно до ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність»); 2) фінансово-бухгалтерські працівники як службові особи банку та особи, відповідальні за проведення банківських операцій; 3) інші працівники банків, які не належать до адміністрації та не є

службовими особами банківської установи (касир, кур'єр, технічні працівники банків, охоронці, обслуговуючий персонал); 4) вищі посадові особи держави (державні чи громадські діячі); 5) особи, які не мають відношення до сфери банківської діяльності;

13) наукову позицію (М. І. Зубка, Ю. В. Корнієнко, С. С. Чернявського) про причинний комплекс злочинів у сфері банківської діяльності в Україні. Детермінантами злочинності у сфері банківської діяльності є соціально-економічні, організаційно-управлінські, нормативно-правові, політичні, а до чинників, які визначають тенденції розвитку злочинності у сфері банківської, віднесено як короткострокові (поточні) чинники, так і середньострокові та довгострокові чинники;

14) положення про необхідність криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності в Україні як складової частини механізму поступової адаптації національного законодавства до норм ЄС, положень банківського законодавства України та вимог Директив Базельського комітету з питань банківського нагляду. Розвинуто пропозиції науковців (Є. М. Васіліна, О. О. Дудорова, О. В. Кришевич, Ю. В. Прокопчука, І. О. Рощиної) стосовно криміналізації ряду суспільно небезпечних посягань у сфері банківської діяльності, зокрема, шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, шахрайство в сфері кредитування, неналежне виконання умов договору банківського вкладу, зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності, службову недбалість у сфері банківської діяльності;

набули подальшого розвитку:

15) класифікація предметів злочинів у сфері банківської діяльності в Україні (С. Я. Лихова, Є. Л. Стрельцов та інші) залежно від характеру зв'язку з об'єктом: кредитні ресурси банків; кошти громадян, що перебувають на їх банківських рахунках; предмети (документи, інформація на електронних носіях), що є складовими банківської таємниці; банківські платіжні картки; кошти (у готівковій та безготівковій формах) або інше майно (рухоме та

нерухоме), придбані злочинним шляхом; цінності громадян, що зберігаються в банківських установах;

18) аргументи на користь розроблення загального уніфікованого Порядку про кількість зареєстрованих, учинених та розкритих злочинів у сфері банківської діяльності в Україні, завершених кримінальних проваджень по цих злочинах із повідомленнями про підозри відповідним особам і результатів судового розгляду справ у сфері банківської діяльності;

19) визначення комплексу заходів щодо запобігання вчиненню злочинів у сфері банківської діяльності України (Л.М. Кашпур, О.В. Горалько, О. В. Герасимовим та інші) у частині розроблення та прийняття на державному рівні уніфікованої Стратегії безпеки банківських і кредитно-фінансових установ України, у якій має бути визначено коло суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні, основні напрямки їх превентивної діяльності та способи їх взаємодії, спрямовані на вирішення завдань захисту банківських установ від протиправних діянь.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

– *в науково-дослідницькій сфері* – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем кримінально-правової охорони банківської діяльності в Україні та протидії вчиненню цих злочинів;

– *у правотворчості* – для подальшого вдосконалення системи кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності в Україні. Зокрема, запропонована модель розділу «Злочини в сфері банківської діяльності» Особливої частини КК України може бути використана в ході наступної кодифікації кримінального законодавства України;

– *в навчальному процесі* – під час викладання дисциплін кримінально-правового циклу, підготовці підручників, навчальних посібників, коментарів кримінального законодавства України; у науково-дослідницькій роботі студентів (акти про впровадження результатів дисертації у освітню діяльність

Сумського державного університету від 18 вересня 2019 року та Сумського національного аграрного університету від 21 жовтня 2019 року № 4);

– у *практичній правозастосовній діяльності* – запропоновані рекомендації щодо запобігання злочинам у сфері банківської діяльності в Україні можуть бути використані практичними працівниками під час перевірки інформації щодо потенційних позичальників кредитних ресурсів банківських установ та під час виявлення сумнівних банківських операцій (акт про впровадження у практичну діяльність Сумського обласного управління АТ «Ощадбанк» від 18 жовтня 2017 року; акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність приватного підприємства аудиторської фірми «Зевс» від 10 вересня 2019 року).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто. Наукові розробки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися. Власні теоретичні розробки дисертанта в наукових працях, опублікованих у співавторстві, становлять 70 %. В опублікованих у співавторстві наукових працях особистим внеском здобувача є власні теоретичні розробки щодо виділення самостійного розділу у КК України VII-1 під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», його структури, яка складається з окремих складів злочинів у сфері господарської діяльності, а також із інших діянь, запропонованих до криміналізації; вироблення пропозицій щодо посилення кримінальної відповідальності вищих посадових осіб держави за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності; обґрунтування доцільності застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення корупційних злочинів у сфері банківської діяльності; створення уніфікованої бази даних про кількість зареєстрованих злочинів у сфері банківської діяльності, вчинених та розкритих злочинів, завершених по ним досудовим розслідуванням; формування системи суб'єктів протидії злочинам у сфері

банківської діяльності в Україні та виробленні алгоритму співпраці відповідних суб'єктів; пропозиції щодо організації діяльності регіональних громадських рад в контексті функціонування Громадської ради при Національному банку України для забезпечення співпраці споживачів банківських послуг з банківськими установами на місцях.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднені на 1) «Международная научно-практическая конференция студентов, аспирантов и молодых ученых» (г. Кемерово, Россия, 26 - 28 апреля 2012 г.); «Международное право и законодательство Российской Федерации» (г. Москва, Россия, 15-16 июня 2012 г.); «Трудове право в контексті розбудови громадянського суспільства» (м. Путивль, 14-16 червня 2012 р.); «Юриспруденція: актуальні проблеми теорії і практики» (м. Львів, 05-06 жовтня 2012 р.); «Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність» (м. Харків, 12-13 жовтня 2012 р.); «Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Одеса, 16-17 листопада 2012 р.); «Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми» (м. Ірпінь, 16 листопада, 2012 р.); «Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика» (г. Курск, Россия, 16–18 апреля 2013 г.); «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Суми, Україна; Курськ, Росія) 18 квітня 2014 р.); «Приоритетные направления развития правовой системы общества» (г. Гомель, Беларусь, 15–16 мая 2014 г.); «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (г. Кишинев, Молдова, 7-8 ноября 2014 г.); «Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования» (г. Барановичи, Беларусь, 14-15 мая 2015 г.); «Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика» (г. Курск, Россия, 16-18 апреля 2015 г.); «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (м.

Суми, 21–22 травня 2015 р.); «Фінансова безпека України на сучасному етапі» (м. Ірпінь, 25 березня 2016 р.); «Теоретико-прикладные аспекты развития правовой системы общества» (г. Гомель, Беларусь, 21–22 апреля 2016 г.); «Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства» (м. Суми, 19-20 травня 2016 р.); «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування» (м. Харків, 6–7 жовтня 2016р.); «Проблеми боротьби зі злочинністю в умовах трансформації сучасного суспільства» (м. Вінниця, 4 листопада 2016 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 18–19 травня 2017 р.); «The role and importance of international and supranational law in the modern world» (Sofia, Bulgaria, 27th of October, 2017; «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (м. Суми, 25–26 квітня 2018 р.); «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (м. Суми, 25-26 квітня 2019 р.); 2) всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 8-9 листопада 2012 р.); «Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ» (м. Суми, 19–21 квітня 2017 р.); «Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі» (м. Вінниця, 26 квітня 2016 р.); «Актуальні питання вітчизняної юридичної науки» (м. Суми, 13–14 квітня 2017р.); 3) всеукраїнській науково-теоретичній конференції: «Актуальні проблеми правової системи України» (м. Суми, 11 травня 2012 р.); 4) міжнародному конгресі: «Конгрес міжнародного та європейського права» (м. Одеса, 25–26 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 68 публікаціях, серед яких: 1 індивідуальна монографія, розділи в 3 колективних монографіях, 17 статей, опублікованих у фахових наукових виданнях України; 14 – у іноземних виданнях, 12 з яких індексуються наукометричною базою Scopus; 28 тез наукових доповідей; 5 публікацій, які додатково відображають наукові

результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (602 найменування) та 9 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 542 сторінки, з них – список використаних джерел на 66 сторінках, додатки – на 75 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
СФЕРИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Стан дослідження в науці проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні

Наукове дослідження проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні насамперед вимагає з'ясування методологічних засад його проведення. Методологія наукового дослідження являє собою концептуальний виклад мети, змісту та методів дослідження, які забезпечують одержання систематизованої, об'єктивної, точної та обґрунтованої інформації про процеси та явища, що розглядаються. Методологія наукового пошуку являє собою сукупність методів, прийомів, засобів та інших інструментів пізнання, використовуваних у дослідженні на теоретичному, емпіричному та прикладному рівнях.

Поняття «метод» (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) означає спосіб діяльності суб'єкта, шлях до будь-чого. Метод – спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя [480].

У науковій літературі на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття «методологія». Так, методологія – це вчення про систему методів наукового пізнання, вчення про застосування принципів, категорій, законів діалектики і науки до процесу пізнання та практики на користь одержання нових знань [472].

«Методологію, – відзначають Д. М. Стеченко та О. С. Чмир, – необхідно розглядати в широкому (спосіб усвідомлення будови науки і методів її роботи) та вузькому (сукупність принципів, методів, прийомів та процедур дослідження, застосовуваних у тій чи іншій галузі знань) розуміннях» [499, с. 208]. Додержуємося думки, що методологія є сукупністю певних методів, прийомів та засобів, що взаємодіють і забезпечують проведення наукового дослідження на високому рівні.

У цілому питанням методології наукових досліджень приділялась увага таких філософів: В. С. Швирєва, Г. І. Рузавіна, В. П. Лисого, а також окремих науковців-юристів: О. Ф. Скакуна, Л. В. Петрова, М. М. Тарасова, С. К. Бостана. Проблематиці методології кримінально-правових досліджень

присвячені праці Г. В. Гребенькова, О. М. Костенка, Є. С. Назимка, П. П. Сердюка.

Розуміння методології в правових науках має своїм підґрунтям дослідження вчених радянського та пострадянського періодів. Аналіз наукових досліджень останніх років дозволяє стверджувати, що в кримінально-правовій науці існує потреба у модифікації традиційних методологічних підходів. До питань оновленої методологічної парадигми кримінального права зверталися українські науковці: Є. М. Вечерова [45, с.73; 44, с. 234], В. О. Туляков [511, с. 31], Л. М. Демидова [84, с.142], Є. С. Назимко [368, с.83], О. П. Рябчинська [469, с.159] та інші. У своїх наукових працях вони визначають нові методологічні аспекти вітчизняної кримінально-правової науки. Науковці додержуються думки, що на сьогодні стан методології кримінальної науки потребує переосмислення, а концептуальні підходи методологічної науки повинні відповідати сучасним запитам кримінальної практики. Важливим для розвитку методологічних засад кримінального права є *теорія соціального натуралізму* провідного українського криминолога О. М. Костенка [276, с. 98; 259, с. 35].

Теоретичне значення цієї концепції полягає в тому, що вона, даючи правильне уявлення про роль людського фактору у творенні права, запобігає як перебільшенню цієї ролі в правовій доктрині, так і применшенню її, тобто дозволяє уникнути як правового волюнтаризму, так і законодавчого нігілізму. Практичне значення концепції ролі людського фактора у творенні права полягає в тому, що вона засвідчує таке: законодавство держави і правова практика повинні вдосконалюватися таким чином, щоб найповніше втілювати закони природи і, зокрема, закони природного права [276, с. 96]. Додержуємося думки, що значення цієї концепції є важливим під час вирішення питання щодо криміналізації та декриміналізації діянь, оскільки її принципи при правильному їх розумінні дозволяють законодавцю усвідомлювати як саме необхідно проводити реформування законодавства і не порушувати при цьому природних умов існування суспільства. Оскільки, як

вважає О. М. Костенко, всі протиприродні явища, створені людьми, уражають їх самих і мають несприятливі наслідки для всього суспільства. Формування правової доктрини передбачає її здатність забезпечити людям узгодженість їх волі й свідомості з природними законами суспільного життя [276, с.97].

Оскільки методологічний інструментарій кримінально-правового дослідження повинен бути визначений з урахуванням його мети і завдань, об'єкта та предмета, а також історичних і теоретичних передумов, що зумовили його обрання, вважаємо за необхідне використовувати в процесі нашого дослідження як більш усталені, «традиційні» методи наукового пізнання, так і інноваційні, своєчасність яких зумовлена динамічним розвитком суспільних відносин та національної правової системи, сформованої на основі юридичної практики та прогресивного міжнародного досвіду.

Під методологією кримінального права переважно розуміють систему категорій діалектичного та історичного матеріалізму, що дозволяє досліджувати та застосовувати на практиці пізнані закономірності, сутність, зміст кримінально-правової боротьби зі злочинністю [314, с. 5-6].

Т. П. Яцик та К. М. Дробязко стверджують, що методологія кримінального права вміщує розуміння та критерії застосування методів пізнання, прийомів, способів наукового дослідження. Це співвідношення філософських і загальнонаукових методів. Тому дослідження проблем методології оновленого, вдосконаленого, сучасного кримінального права, її співвідношення з філософією, діалектикою, а також визначення перспектив наукових досліджень є актуальним [568, с. 162]. Тобто методологія кримінального права є учення не просто про методи пізнання, а й про систему інтерпретації методів, властивих предмету пізнання [406, с. 45]; систему методів, прийомів і засобів наукового пізнання, що становить комплекс історично складених раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від припущення істини, від одиничного до узагальненого, від явища до сутності [394, с. 292].

Як було зазначено вище, розуміння методології в правових науках переважно базується на постулатах радянської науки. Так, О. Ф. Скакун вважає загальним методом усіх суспільних наук метод філософської діалектики (матеріалістичної та ідеалістичної), що ґрунтується на загальних закономірних зв'язках розвитку буття і свідомості [479, с. 318]. Подібного підходу дотримуються й інші теоретики права [498, с. 518]. П. М. Рабінович, оцінюючи методологію юридичної науки, вказує, що вона являє собою систему філософсько-світоглядних підходів (матеріалістичний, ідеалістичний, діалектичний, метафізичний), методів (загальнонаукових, групових і спеціальних) та засобів науково-юридичного дослідження (емпіричні та теоретичні), а також учення про їх використання в пізнанні праводержавних закономірностей [448 с. 218]. Кримінолог І. М. Даньшин розглядає методологію як набір відправних положень і вимог теорії пізнання, вихідних філософсько-діалектичних законів і категорій, а також логічних принципів та прийомів, якими користується наука під час опису й аналізу різних аспектів об'єктивної дійсності, а також при пошуку нових знань про них [313, с.205]. А. П. Закалюк додержується думки, що предмет методології науки становить сукупність теоретичних передумов, методів та засобів наукового дослідження. Її джерелами є: 1) світоглядні постулати філософії щодо сутності пізнання, його меж і можливостей, абсолютності та відносності знання; 2) загальні гносеологічні закономірності, принципи, ступені пізнання; 3) логічні залежності та зв'язки, методи й способи наукового пізнання, що формує сама наука [127, с. 89-90]. Науковець переконаний, що виключно діалектичний метод становить основу методології будь-якої науки [127, с.22]. Ключовими серед сучасних теорій праворозуміння дослідники вважають феноменологію, герменевтику, антропологію, синергетику, постмодернізм, системний метод [549, с.122; 83, с. 15; 483, с.9]. Отже, неможливо здійснити інтерпретацію правової реальності в межах якогось одного методу [83, с.17].

У правовій науці говорять про можливість використання положень постмодерністської філософії [482, с. 10]. Юридичний постмодернізм

обумовлюється тим, що право повинно вивчатися в контексті його історичної й культурної специфіки, яка теж повинна бути відображена, бо воно не може існувати поза сучасним культурно-історичним контекстом [124, с. 15]. Проте конкретику наукових підходів до кримінального права провідні вчені розглядають неоднаково. Так, Ю. В. Голік найбільш перспективними серед новітніх методологічних підходів вважає герменевтику та феноменологію [528, с. 222]. О. І. Бойко оптимальним вважає системно-структурний метод, оскільки існування та еволюція кожного об'єкта залежать від поєднання їх внутрішніх і зовнішніх (структурних) та зовнішніх (із середовищем) зв'язків [29, с.11]. Незважаючи на поширення діалектичного матеріалізму у вітчизняній правовій науці, за останні роки можна констатувати певну тенденцію відходу від його абсолютизації. Зауважимо, що не згадують у своїх дисертаціях діалектику як метод М. І. Хавронюк (він зводить методологію до системи загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета [542, с.11]), Т. А. Денисова [85, с.12] та деякі інші дослідники. Проте С. В. Хилюк вказує, що основою її дисертаційного дослідження є метод ідеалістичної діалектики як фундаментальний (філософський) метод [544, 8]. На думку вченої, методологія науки кримінального права має трирівневу структуру, містить філософський (фундаментальний), загально-науковий та конкретно-науковий рівень. Проте саме філософський рівень є найменш розвиненою ланкою методології кримінально-правової науки. Заслужують на увагу міркування С. В. Хилюк про те, що в дослідженнях Особливої частини кримінального права декларативно без належної аргументації абсолютизується роль діалектичного методу, можливість інших філософських підходів до розуміння та пізнання кримінального права майже не обговорюється [544, с.8-9]. Як стверджує автор, використовуючи діалектичний метод, учені зазвичай не уточнюють, яку ж діалектику вони мають за основу своїх досліджень – матеріалістичну чи ідеалістичну, фактично нерідко послуговуються постулатами метафізики [544, с.8-9]. Оригінального підходу до питань

методології кримінального права додержується П. П. Сердюк, який вважає, що дослідники фактично використовують техніку логічного аргументу замість діалектичного методу [476, с. 518]. Вчений наголошує, що під час аналізування нормативних систем діалектика може не допомогти, а нашкодити, оскільки вона вбачає в суперечностях, які відіграють деструктивну роль у таких системах (зокрема, кримінальному праві), джерело розвитку. Через це домінуючим методом в правових дослідженнях був і залишається саме догматичний [476, с. 410]. Таким чином, у кримінальному праві застосовують діапазон методів, включаючи системний, догматичний, історико-правовий, порівняльно-правовий тощо. Це розуміння методології правових наукових досліджень вважаємо основою для вироблення методологічних засад дослідження проблем кримінально-правової охорони банківської діяльності в Україні.

Розроблення методологічних засад дослідження необхідно проводити з урахуванням специфіки об'єкта дослідження. Беручи до уваги, що ним є кримінально-правова та криминологічна протидія злочинам у сфері банківської діяльності України, методологія дослідження повинна враховувати особливості функціонування сфери банківської діяльності та їх зміст.

Сфера банківської діяльності в Україні має відповідне правове регулювання та захищена кримінально-правовими засобами в певний спосіб. Аналіз кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, необхідно проводити з урахуванням їх розміщення в Особливій частині КК України. Еволюція злочинності залежить від розвитку суспільних відносин, у результаті цього одні діяння стають небезпечними для колишнього або нового панівного порядку, а інші – перестають бути такими [6, с. 183].

Проблема криміналізації сфери банківської діяльності зумовлює необхідність упровадження цивілізованих механізмів, пов'язаних із неплатоспроможністю фізичних осіб, та поліпшення фінансового стану

боржників (споживачів банківських послуг) з урахуванням інтересів кредиторів, а також виконання умов щодо зобов'язань банківських установ із забезпеченню банківських вкладів клієнтів. Комплексний аналіз сучасного стану кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності дозволить встановити прогалини чинного кримінального законодавства та окреслити напрямки вдосконалення кримінологічних засад протидії злочинності у сфері банківської діяльності. Ця необхідність зумовлена динамічним розвитком і всебічним упровадженням банківських технологій в усі сфери життя суспільства та значною мірою їх впливом на інші види суспільних відносин.

Із методологічних позицій під час проведення дослідження важливо усвідомлювати, що сфера банківської діяльності має особливості, характерні для цього виду, які відрізняють її від інших видів діяльності, що провадяться в умовах функціонування ринкових відносин. Ці відмінності потребують уточнення окремих понять, які інколи асоціюються, проте не є тотожними ключовій дефініції дослідження, зокрема: *фінансова система, кредитна система, фінансово-кредитна система, фінансово-кредитні відносини, банківська система та банківська діяльність*.

Фінансова система – сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані і децентралізовані грошові фонди [532]. Фінансова система сформувалася разом із виникненням держави і нерозривно пов'язана з її функціонуванням. Не існує уніфікованого визначення фінансової системи, оскільки в різних джерелах наводяться різні трактування цього поняття. Фінансова система є предметом вивчення економічних, історичних та правових наук. Підтвердження того, що фінансова система є правовою категорією, містить законодавство. Так, ст. 92 Конституції України закріплює положення про те, що виключно законами України встановлюються: а) Державний бюджет України і бюджетна система України; б) система оподаткування, податки і збори; в) засади створення і функціонування фінансового, грошового,

кредитного та інвестиційного ринків; г) статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; г) порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргів; д) порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи [265]. Правове розуміння фінансової системи – це насамперед сукупність установлених нормативними правовими актами характеристик фінансової системи, що мають форму нормативних вимог до режиму її функціонування (фінансове законодавство, передбачені в нормах засоби і способи стабілізації фінансової системи, фінансова політика в її правових формах, функції, а також методи діяльності в рамках фінансової системи, що реалізуються в діях конкретних уповноважених суб'єктів [60, с. 29].

Кредитна система – це система кредитних відносин, принципів і форм кредитування (функціональна структура) та сукупність кредитно-фінансових установ, які створюють, акумулюють і надають грошові засоби на засадах кредитування (інституціональна структура) [279].

Фінансово-кредитна система охоплює сукупність інвестиційних, кредитних, а також фінансових інститутів, які функціонують у державі. Фінансово-кредитна система містить фінансово-бюджетну систему та інші системи: банківську, страхову, біржову та інвестиційну. *Банк є інститутом фінансово-кредитної системи*, тому й банківська діяльність пов'язана, проте відрізняється від фінансово-кредитної діяльності певними особливостями. Законодавче визначення поняття «банк» закріплене у ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність». Відповідно до положень цієї статті банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. [412].

Банківська система – це складова економічної системи держави, що включає Національний банк України; інші банки (резиденти та нерезиденти, зареєстровані в установ-леному законодавством порядку на території України); небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є

прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб; банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємовідносини між ними [64, с. 283].

Стаття 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» установлює, що банківська діяльність – це залучення до вкладів грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [412]. Ці види діяльності складають зміст банківської діяльності.

Вчений-економіст О. Дзюблюк, досліджуючи питання про суть банку і специфіку банківського продукту, наголошує на посередництві банків у кредиті, розрахунках і випуску кредитних знарядь обігу. Якщо фінансова установа не виконує однієї із зазначених функцій, вона не може вважатися банком. Отже, як відмічає О. Дзюблюк, лише сукупність трьох базових функцій є визначальною основою діяльності банку. Вчений звертає увагу на те, що, крім зазначених базових, банк може виконувати ряд інших функцій, конкретне коло яких визначається особливостями різних секторів ринку і потребами тих груп клієнтів, на які він орієнтує свою діяльність. У цьому, на його думку, полягає відмінність банків від спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, які надають обмежене коло послуг [95, с. 61].

Фінансово-кредитні відносини являють собою достатньо складну систему, що формується між основними економічними суб'єктами – фізичними, юридичними особами і державою з відповідною системою відносин: між державою і господарюючими суб'єктами, між різними суб'єктами господарювання; між фізичними і юридичними особами, а також відносини в межах окремого господарського суб'єкта [133, 342].

Особливості банківської діяльності, а також специфіка їх правового регулювання обумовили виділення в системі права самостійної галузі – банківського права, об'єктом правового регулювання якого є банківська діяльність. *Банківська діяльність* являє собою сукупність різноманітних

банківських операцій та послуг, здійснюваних виключно банками, і має на меті залучення кредитних ресурсів до реального сектору національної економіки [173]. Виходячи з вищезазначених визначень, уявляється, що всі вони є взаємозв'язаними, однак не тотожними, відрізняються за своїм змістовним наповненням та регулюють окремі напрямки діяльності, проте існують в межах однієї економічної системи держави. Зміни в період незалежності України зумовили інтенсивний розвиток сфери банківської діяльності країни та перетворили її на один із найзначущих секторів економіки. Як наочно продемонстрували події останніх років, процеси, що відбуваються в цій сфері, безпосередньо впливають на всі, без винятку, сторони життєдіяльності соціуму, визначаючи стабільність суспільства.

Кримінальне право є найбільш радикальним юридичним інструментом регулювання суспільних відносин і покликане забезпечити організованість і порядок у суспільстві, захистити інтереси учасників суспільних відносин і відновити суспільні відносини, порушені злочином. Сфера банківської діяльності в Україні є захищеною на певному рівні і останніми роками можна відзначити деякі, хоча й не значні показники законодавчої активності в цьому напрямку. Так, за останні роки відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 2 березня 2015 року № 218-VIII КК був доповнений статтями 218¹ «Доведення банку до неплатоспроможності» і 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності». Погоджуючись зі своєчасністю криміналізації зазначених діянь, необхідно звернути увагу на порушення правил нормотворчої техніки при розміщенні цих норм у чинному КК, а також під час використання окремих юридичних термінів у їх диспозиціях.

Наприклад, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан звертають увагу на те, що присвоєння кримінально-правовій нормі «Доведення банку до неплатоспроможності» номеру 218¹ суперечить як загальним правилам розміщення нових статей у кримінальному законодавстві, так і правилам

розміщення підрядно-спеціальних норм. На думку вчених, кримінально-правова норма, в якій йдеться про доведення банку до неплатоспроможності, повинна бути розміщена або безпосередньо в ч. 2 ст. 219 КК, або слідом за ст. 219 КК України «Доведення до банкрутства» з присвоєнням їй порядкового номера 219¹ [99, с.72].

Іншим прикладом є ст. 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» КК, в якій поряд із керівником банку суб'єктом злочину визнається службова особа банку. При цьому чинне законодавство України, зокрема ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» [416], не містить роз'яснень або уточнень, які категорії співробітників є службовими особами банку. Тому вважаємо, що потребує уточнення суб'єктний склад злочинів у таких формулюваннях або конкретизація в посиланні на відповідний нормативно-правовий акт, оскільки диспозиції таких норм є, переважно, бланкетними. Законодавчого визначення потребують усі правові поняття, що мають ключове значення, тобто поняття, за допомогою яких сприймається загальний зміст конкретного нормативно-правового акта [12, с.12].

У чинному КК відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності в Україні передбачена переважно у статтях розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹); фальсифікація

фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220²); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232).

Водночас у статтях інших розділів Особливої частини КК України також передбачається відповідальність за злочини, що посягають на сферу банківської діяльності в Україні. Йдеться про ті злочини, суспільно небезпечне діяння яких описане законодавцем терміном «фінансування». Це фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110² КК) – злочин проти основ національної безпеки України; фінансування дій, що становлять порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК) – злочин проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; фінансування тероризму (ст. 258² КК); фінансування воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законом (ст. 260 КК) – злочини проти громадської безпеки; використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК) – злочин у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; найманство у формі фінансування найманців (ст. 447 КК) – злочин проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

На відміну від першої групи злочинів порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності в Україні, у другому випадку виступає додатковим безпосереднім об'єктом та порушується лише попутно.

Л. П. Фріс зазначає, що криміналізаційна надмірність – перенасиченість законодавства кримінально-правовими заборонами не відповідає одразу трьом принципам кримінально-правової політики: принципу врахування (відповідності) кримінально-правової політики соціально-правовій психології, оскільки такий закон не сприймається як відповідний і доцільний; принципу економії кримінальної репресії, тому що до відповідальності притягується невинувато велика кількість громадян, і принципу невідворотності відповідальності, оскільки частіше за все такий закон на практиці перестає застосовуватися [539, с. 218, 540, с. 21].

Беручи до уваги і в цілому підтримуючи загальні тенденції щодо гуманізації положень кримінального законодавства України, схилиємося до думки про необхідність криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності з метою захисту прав і додержання законних інтересів як кредиторів, так і споживачів банківських послуг. Вирішення проблеми криміналізації сфери банківської діяльності України можливе насамперед шляхом установлення кримінально-правових заборон за суспільно небезпечні діяння, що виникли в нових соціально-економічних умовах та на фоні реформування банківської системи.

Використання догматичного методу пізнання дозволяє констатувати, що основні проблеми в застосуванні чинних кримінально-правових норм про відповідальність за злочини в сфері банківської діяльності обумовлені насамперед законодавчими прорахунками. Недоліки чинного кримінального законодавства України полягають у такому: обмежене коло кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за суспільно небезпечні посягання у сфері банківської діяльності в Україні; ігноруванні потреби криміналізації окремих діянь, що систематично вчинюються у сфері банківської діяльності та спричинюють значні збитки суспільству і державі; порушенні правил нормотворчої техніки під час конструювання кримінально-правових норм; відсутності роз'яснень змісту окремих понять.

Наукове дослідження проблеми кримінально-правової охорони банківської діяльності в дисертації здійснюється з використанням *діалектичного методу пізнання*. З філософсько-правових позицій ґрунтовно висвітлив розуміння діалектики як методології юридичної науки академік М. В. Костицький, який поставив питання про багатовимірність та глибину пізнавального потенціалу діалектики. Без понять і категорій, констатує філософ, пізнання дійсності було б неможливим [277, с. 13]. Діалектичний підхід до аналізу об'єкта характеризується трьома основними принципами: розвитку, загального зв'язку, суперечності. У контексті цього дослідження принцип розвитку знаходить своє виявлення у виникненні, становленні та появі на старій основі нової якості злочинів у сфері банківської діяльності. Принцип загального зв'язку полягає в тому, щоб зрозуміти сутність злочинності у сфері банківської діяльності, для цього необхідно дослідити зовнішні й внутрішні зв'язки об'єкта кримінально-правової охорони; виділити серед їх різноманітності істотні, повторювані зв'язки. Принцип суперечності орієнтує нас на те, щоб при усвідомленні сутності об'єкта кримінально-правової охорони проаналізувати його основні суперечності. З різноманітності зв'язків виділяються основні суперечливі зв'язки, тому що вони з погляду діалектики є джерелом розвитку об'єкта.

Використовуючи діалектичний метод пізнання, необхідно передусім провести аналіз питань кримінальної відповідальності за окремі види злочинів у сфері банківської діяльності шляхом вивчення та систематизації емпіричного матеріалу. Тобто поступове вивчення окремих складів злочинів у сфері банківської діяльності дозволить виділити такі спільні для них ознаки, які дозволять сформулювати поняття злочинів у сфері банківської діяльності в узагальненій формі. Аналіз необхідно проводити шляхом поступового виокремлення істотних ознак, що стануть основою характеристики складів злочинів у сфері банківської діяльності.

Під методологією кримінального права переважно розуміють систему категорій діалектичного та історичного матеріалізму, яка дозволяє

досліджувати і застосовувати на практиці пізнавальні закономірності, сутність, зміст кримінально-правової боротьби зі злочинністю [314, с. 318]; учення не просто про методи пізнання, а й про систему інтерпретації методів, властивих предмету пізнання [406, с.41]; систему методів, засобів, прийомів наукового пізнання, що являє собою комплекс історично складених, раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від припущення до істини, від одиничного до узагальненого, від явища до сутності [406, с. 42]. Сформульоване в процесі застосування діалектичного методу поняття злочинів у сфері банківської діяльності повинне відображати пізнання злочинів у сфері банківської діяльності як явищ дійсності, що виявляються в цілісності, єдності та взаємозв'язку їх частин. Проте, з іншого боку, існує потреба в урахуванні сутності загального поняття кримінальної відповідальності, сформульованого наукою кримінального права. Таким чином, під час проведення дослідження проблем кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності важливим є використання діалектичного методу пізнання, який, очевидно, повинен застосовуватися поряд з іншими методами пізнання.

Метод діалектичного пізнання дає загальний напрямок усьому дослідженню. Злочинність, її детермінанти, особистість злочинця вивчаються відповідно до законів діалектики: переходу кількісних змін у якісні й навпаки, заперечення заперечення. Категорії необхідного та випадкового, причини та наслідки, можливості й дійсності, змісту й форми, сутності та явища мають велике значення для розвитку теорії кримінології, злочинності, особистості злочинця, механізму злочинної поведінки, попередження, прогнозування і планування злочинності. Зміст кримінології як науки – це дослідження та оцінювання злочинності, її змін, регіональних та соціально-групових відмінностей, їх оцінювання; дослідження та оцінювання процесів детермінації й причинності злочинності, її змін і відмінностей; розроблення рекомендацій щодо боротьби зі злочинністю, а також методології та методики кримінологічних досліджень.

На нашу думку, діалектичний метод пізнання повинен поєднуватися насамперед із *методом системно-структурного аналізу*. Системний метод (метод системно-структурного аналізу) полягає в тому, що злочини у сфері банківської діяльності розглядаються як особливі соціальні системи, що взаємодіють одна з одною та з іншими суспільними відносинами. Цей метод виходить із того, що: 1) система являє собою цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів; 2) вона поєднана із середовищем; 3) зазвичай будь-яка досліджувана система являє собою елемент системи більш високого рівня; 4) елементи будь-якої досліджуваної системи є системами більш низького порядку. Питання про системно-структурний характер будь-якого об'єкта виникає тоді, коли необхідно з'ясувати, як зміна даного об'єкта пов'язана зі змінами більш загального цілого, до якого він входить як частина, і як зміна однієї частини цілого пов'язана зі зміною інших частин [287, с. 215].

Використання методу системного аналізу в процесі вивчення проблем кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні дає можливість дослідити внутрішню будову системи кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за ці злочини. Цей метод ґрунтується на тому, що досліджувана система являє собою цілісний комплекс взаємозв'язаних елементів, поєднана із середовищем, являє собою елемент системи більш високого рівня; елементи будь-якої досліджуваної системи є системами більш низького порядку. Метод системно-структурного аналізу дозволить вивчити взаємозв'язок злочинів у сфері банківської діяльності як елементів у середині системи, також їх взаємообумовленість з іншими кримінально-правовими категоріями, місце кримінальної відповідальності за досліджувані злочини в системі норм та інститутів Особливої частини кримінального права. Система є найбільш високорозвиненим типом цілого, і відносини «система – підсистеми – елементи» вміщують відносини «ціле – частина». Вивчення зв'язку цих двох відносин стало й можливим, і необхідним

завдяки поширенню системного підходу на більш складні форми цілісності [174, с.15].

При застосуванні системного підходу під час дослідження злочинів у сфері банківської діяльності проблематики необхідно проаналізувати кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності. Структурні компоненти кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, повинні взаємодіяти між собою, утворюючи єдину правову норму.

Використання цього методу передбачає розгляд проблеми кримінально-правової охорони банківської діяльності в Україні як цілісної сукупності різноманітних елементів, що взаємодіють між собою та навколишнім середовищем. Це означає, що кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності в Україні, мають цілісний характер, що зумовлює наявність у них властивостей, які не зводяться до суми властивостей їх частин. Кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності в Україні, взаємозв'язані з іншими системами, причому визначення властивостей елементів чи систем залежить від властивостей системного цілого, частиною якого вони є. Ці кримінально-правові норми мають динамічну природу, тобто їм властиві процеси виникнення, становлення, розвитку, зміни та припинення існування. Функціонування та розвиток кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, відбуваються в результаті взаємодії з зовнішнім середовищем при домінуванні внутрішніх закономірностей над зовнішніми чинниками та закономірностями. При використанні системного методу зазвичай досліджують статичні, структурні, динамічні компоненти та властивості, їх внутрішні та зовнішні прояви.

У процесі наукового дослідження необхідно з'ясувати наявність підстав і умов для виокремлення у межах кримінального права та кримінального законодавства України самостійного інституту «Кримінальні правопорушення

у сфері банківської діяльності» в КК України, який містив би цілісну сукупність кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності. Вважаємо, що саме специфіка сфери банківської діяльності обумовлює розгляд питання щодо його створення. У чинному КК кримінально-правова охорона сфери банківської діяльності самостійно не здійснюється, що негативно позначається на охороні цих суспільних відносин. Загострення конкуренції на ринку банківських послуг спонукало банківські установи до пошуку додаткових шляхів одержання конкурентних переваг. Це є можливим за рахунок упровадження інноваційних технологій обслуговування клієнтів. Оскільки в сучасних умовах уся діяльність банку повинна здійснюватися з урахуванням інноваційної складової, потрібні також інноваційні законодавчі рішення, спрямовані на мінімізацію злочинних зловживань у сфері банківської діяльності. Нові способи вчинення злочинів, динамічний розвиток інтернет-банкінгу, потребують проведення ретельних досліджень механізмів їх скоєння, а також криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності, їх класифікації та вироблення правил кваліфікації. Новими та недостатньо дослідженими є проблеми зловживань із використанням інтернет-банкінгу, мобільного банкінгу, банківських платіжних карток тощо.

Системно-структурний аналіз передбачає розгляд злочинів у сфері банківської діяльності в Україні як певної організованої системи, що має свою структуру та певну кількість взаємозв'язаних елементів. Системно-структурний аналіз дозволяє поділити систему на елементи, вивчити їх взаємозв'язок, дає уявлення про структуру об'єкта, що досліджується. Системно-структурний аналіз злочинів у сфері банківської діяльності в Україні полягає в установленні структури, складу, генезису їх розвитку. Застосування методу системно-структурного аналізу дасть можливість створити логічно впорядковану систему правових норм у вигляді нового інституту Особливої частини КК та кримінального права України, які, прогнозовано, будуть здатні забезпечити всебічну кримінально-правову

охорону сфери банківської діяльності в Україні. Використання зазначеного методу в кримінології передбачає вивчення об'єкта як організованої системи, що складається з елементів, наприклад злочинність як безліч взаємодіючих злочинів та осію, які їх вчинюють.

Вважаємо, що в процесі проведення нашого дослідження доречним є використання *синергетичного методу пізнання*. За його допомогою злочини у сфері банківської діяльності в Україні досліджуються як системи, що самоорганізуються, їх виникнення та зміна ґрунтуються на випадкових процесах, особливо в їх кризових, нестабільних станах. Реформування банківської системи країни у 2014–2017 роках мало на меті позитивні результати, зокрема її очищення від неплатоспроможних банківських установ і тих, які не додержувалися чинного законодавства та «відмивали брудні кошти». Проте поряд із фактичним чи умовним досягненням поставленої мети, «стресові» умови, в яких опинилися банківські установи через непослідовну політику реформування, а також законодавчі прорахунки, пов'язані з фактичною відсутністю правового регулювання відповідальності за окремі види суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності, призвели до проявів різних видів правопорушень, що дезорганізують роботу банків, завдають значних збитків як кредиторам, так і клієнтам банківських установ. Тобто цілком можливо, що за інших умов, при економічній стабільності в країні та ефективній державній політиці щодо фактичного регулювання процесів провадження банківської діяльності, можна було б уникнути криміналізації суспільних відносин у банківській сфері. Понятійний апарат синергетичного методу пізнання утворюють поняття нерівноваги, кризи, еволюції, відхилення, ймовірності випадку, самоорганізації. У найзагальнішому вигляді синергетичний підхід може бути визначений як спосіб порушення нових, нетрадиційних питань про нелінійний, складноорганізований, багатоваріантний світ із необоротними процесами еволюціонування, різновіковими системами про світ, що не став, але перебуває в постійному становленні, розвитку, не терпить насильницького

нав'язування того чи іншого шляху розвитку [255].

Одним із спеціальних методів юриспруденції вважається *догматичний (формально-логічний)* метод. Використання цього методу пов'язане зі специфікою його застосування для пізнання кримінально-правових норм та вирішення конкретних питань нормотворення. У контексті цього дослідження використання зазначеного методу обумовлюється необхідністю криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності в Україні, а саме створення нових кримінально-правових норм. Догматичний метод пов'язаний із використанням правил логіки та лінгвістики. Особливість цього специфічного для юриспруденції методу полягає в зосередженні уваги на логічному обробленні правових норм. Законодавче закріплення кримінально-правових норм повинно здійснюватися за допомогою понять, що характеризуються такими ознаками, як формальна визначеність, точність, змістовність. Це дозволить точно визначити обсяг відповідних їм явищ реальної дійсності та правильно застосовувати положення законодавства. У цьому проглядається зв'язок теоретичного використання догматичного (доктринальне тлумачення) і практичного (офіційне тлумачення) методів. Використання цих методів допоможе при формально-догматичному обробленні інформації (формуванні наукових визначень; понятійного апарату тощо). Основною проблемою, на вирішення якої спрямований *історичний* метод, є одержання нового знання за допомогою аналізу історико-правових джерел. Вважаємо необхідним використання цього методу в контексті даного дослідження, оскільки це дасть можливість простежити процес виникнення проблеми кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні на основі аналізу кримінального законодавства минулих років. Практика застосування кримінально-правових норм минулих років сприятиме з'ясуванню недоліків та тенденцій розвитку законодавства щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності в Україні. Важливе значення в процесі дослідження має встановлення взаємозв'язку кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності із соціально-

економічними умовами життя суспільства, розвитком фінансового і банківського права. Це дозволить визначити напрямки вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Ще одним методом, який необхідно застосовувати в процесі дослідження, є *порівняльно-правовий (компаративістський)* метод, що використовуватиметься під час порівняння кримінального законодавства України, що встановлює відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, з подібними нормами кримінальних законів зарубіжних держав. Як зазначає М. І. Хавронюк, компаративістські дослідження дозволяють ефективно виявити прогалини і вади національного законодавства, найбільш досконалі правові формули, додають аргументів на користь тієї чи іншої теоретичної позиції [542, с.11]. Продуктивність цього методу міститься в тому, що в державах із розвинутою ринковою економікою (особливо у державах ЄС) на відміну від України вже напрацьовано значний досвід протидії злочинам у сфері банківської діяльності. В. О. Навроцький додержується думки, що дедалі більшу роль в Україні відіграє використання позитивного зарубіжного досвіду кримінально-правової регламентації. Передусім це виявляється в наукових дослідженнях, де компаративістика посідає провідні позиції [365].

Так само, вивчення негативного досвіду зарубіжних держав щодо забезпечення безпеки банківської діяльності, сприятиме встановленню недостатньої ефективності певних кримінально-правових норм. Дослідження досвіду інших країн у регламентації інституту кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності є одним із напрямів пошуку оптимальних кримінально-правових конструкцій, використання яких дасть можливість уникнути певних помилок та скористатися найкращим зарубіжним досвідом. Порівняльний метод використовують і в кримінології. Порівнюється злочинність у різних державах, різних регіонах держави, злочинність осіб різних статі, віку, соціального стану.

Загальносоціологічні методи мають важливе значення для проведення дослідження в процесі вивчення та аналізу матеріалів практики застосування

кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності. До соціологічних методів відносять: спостереження, експеримент, аналіз документів, опитування. Аналіз сучасного стану економічної, фінансової та банківської систем, тенденції їх розвитку та реформування в кризових умовах дозволять виявити основні недоліки існуючої системи кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання у сфері банківської діяльності. У рамках кримінології злочинність розглядають як наслідок комплексу негативних соціальних явищ в економіці, політиці, духовній сфері, психології, праві, а особистість злочинця – як сукупність негативних властивостей і якостей індивіда, що утворилися в ньому в результаті багатоаспектних взаємодій з чинниками реальної дійсності. Поведінку людини в суспільстві розглядають в єдності об'єктивних (негативні явища, що зумовлюють вчинення злочину) і суб'єктивних (риса самої особи, яка вчинила злочин, що сформувалися під впливом об'єктивного) факторів. У кримінології використовують методи збирання соціально-правової інформації: опитування (в різних формах), вивчення документів, спостереження, експеримент, аналіз продуктів діяльності, бібліографічний та ін. У кримінологічних дослідженнях також застосовують конкретно-соціологічні методи: а) вивчення документів; б) опитування у формі анкетування та інтерв'ю; в) спостереження; г) експеримент.

Методи юридичної статистики використовувалися в процесі з'ясування кількісних та якісних показників окремих видів злочинів у сфері банківської діяльності. Статистичний метод є найбільш поширеним методом кримінологічних досліджень (узагальнення кількісних даних про злочинність, злочини, причини й умови, виявлення закономірностей). Динамічні закономірності застосовують для виявлення причинних залежностей у кримінології. Статичний аспект методології зорієнтований на вивчення та аналіз результатів одержаного знання, його форм та структур. У цьому разі говорять про методологію існуючого знання як результат попереднього

дослідження [368, с.87].

Методи юридичної логіки використовувалися під час формулювання системи кримінально-правових норм у сфері захисту банківської діяльності України, обґрунтованої факторами соціальної обумовленості криміналізації суспільно небезпечних діянь.

Кримінологічне дослідження передбачало використання методів формальної логіки, узагальнення, абстрагування, аналізу та синтезу. Частина явищ і процесів, що детермінують злочинність, впливає з економічної сфери, яка визначає окремі тенденції злочинних діянь. Кримінологічне дослідження пов'язане з кримінальною статистикою, психологією (дослідження суб'єктивних причин та умов злочинності, мотивації й механізму індивідуальної злочинної поведінки), педагогікою (вивчають детермінанти злочинності, пов'язані з недоліками виховання особистості в сім'ї, школі та інших видах соціального середовища) демографією (впливу демографічних процесів на злочинність). Кримінологія пов'язана і з іншими науками, зокрема, з генетикою, психіатрією тощо. Таким чином, кримінологічне дослідження, спираючись на знання багатьох наук, розвиває й поглиблює уявлення про злочинність і злочини як наслідки тих негативних факторів, які властиві сучасному життю. Отже, в багатьох науках також використовують досягнення кримінології.

Виходячи з вищевикладеного аналізу теоретико-методологічних засад дослідження кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності, які ми визначили, зауважимо, що в період радянських часів саме діалектичний метод пізнання проголошувався «ядром» усіх наук, і використання цього методу в нашому дослідженні має місце. Проте сьогодні альтернативними діалектиці світоглядними підходами є системний метод, соціальний натуралізм та інші методи пізнання. Існують аргументи на користь фактичного панування в кримінальному праві метафізичного та догматичного методів. Проте багато вчених-юристів залишаються прихильниками матеріалістичної діалектики [469, с.159].

Визначений інструментарій набуває методологічної значущості після того, як його елементи, складові частини будуть використані в процесі дослідження окремого об'єкта пізнання. Такий підхід має назву «конкретно-наукова методологія» – сукупність методів, принципів дослідження і процедур, застосовуваних в конкретній науковій дисципліні, а саме в кримінальному праві [44, с. 234]. Методологічний комплекс, який ми визначили вище, дозволить установити особливості розвитку злочинності у сфері банківської діяльності у її взаємозв'язку з іншими видами злочинних практик.

1.2. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні

Соціальна обумовленість та криміналізація будь-яких правопорушень – це взаємозалежні явища, які потребують комплексного дослідження. Вивченню питання соціальної обумовленості кримінально-правових норм, починаючи з радянського періоду, приділялося багато уваги. Його досліджували такі науковці, як М. О. Беляєв, П. С. Дагель, А. Ф. Зелінський, О. І. Коробєєв, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнєцова, В. В. Орєхов, П. С. Тоболкін та інших. У сучасний період ученими продовжують проводитися ґрунтовні дослідження проблеми соціальної обумовленості норм права, серед яких, зокрема: С. С. Алексєєв, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, М. Г. Заславська, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнєцов, О. П. Литвин, В. А. Мисливий, О. В. Навроцький, В. І. Осадчий, О. О. Пащенко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. Д. Філімонов, В. Б. Харченко, С. С. Яценко та ін. Проте раніше проведені науковцями дослідження не були спеціально присвячені соціальній обумовленості кримінально-правової охорони банківської діяльності. Відсутність у кримінальному законодавстві прийнятної системи норм, які б установлювали відповідальність за зазначені діяння, ускладнює можливість протидії злочинам у сфері банківської діяльності

Варто відзначити, що питання соціальної обумовленості та криміналізації є взаємопов'язаними, але не тотожними. Так, на думку О. О. Пащенко, «питання про те, який із зазначених термінів («соціальна обумовленість» та «криміналізація») є більш вдалим, виглядає не зовсім коректним, оскільки воно пов'язане з оцінкою двох різних юридичних феноменів. На думку вченого, про криміналізацію необхідно вести мову, коли йдеться про суспільно небезпечні діяння (явища об'єктивної дійсності), а соціальна обумовленість стосується вже не діянь, а закону про кримінальну відповідальність. Тому, ведучи мову про нього (або про кримінально-правові норми), використовувати термін «криміналізація» вважаємо недоречним» [396, с. 58]. Цей науковець пише, що у разі, якщо криміналізацію розглядати як результат, то «...лише умовно можна стверджувати, що криміналізація є частиною соціальної обумовленості, оскільки вона має значення лише для охоронних кримінально-правових норм (норм-заборон), тоді як соціальна обумовленість характеризує кримінально-правові норми всіх видів. ... Якщо ж розглядати криміналізацію як процес, то вона передує соціальній обумовленості, тобто ці поняття характеризують дві послідовні стадії розвитку кримінального права» [396, с. 17].

Проте окремі дослідники не розрізняють соціальну обумовленість кримінально-правових норм та їх криміналізацію. Зокрема, на думку Л. П. Брич та В. О. Навроцького, до соціальної обумовленості належать соціальні та соціально-психологічні фактори, що виражають суспільну необхідність і політичну доцільність установа кримінальної відповідальності за те чи інше діяння. До них ці науковці відносять: суспільну небезпечність діяння, його відносну поширеність, домірність позитивних і негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичну адекватність криміналізації [35, с.183]. Таким чином, як вбачається, цей підхід полягає у тому, що соціальна обумовленість кримінально-правових норм пояснюється цими науковцями через криміналізацію діянь.

Вважаємо більш адекватним перший підхід до співвідношення понять

«соціальна обумовленість» та «криміналізація», у межах якого ці поняття розглядаються як порівнянні («поняття, які мають деякі спільні ознаки, що дозволяють порівнювати їх між собою» [335, с.42]), сумісні («поняття, обсяги яких ... частково збігаються» [335, с. 45], які перебувають у відношеннях перетину (перехрещення) («коли їх обсяги частково збігаються одне з одним» [335, с. 44]).

Переходячи до характеристики соціальної обумовленості кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні, зауважимо, що термінологічний зворот «соціальна обумовленість» складається з двох слів: «соціальний» та «обумовленість», які мають власне загальноживане значення. Так, «соціальний» – це «пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний; породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу; існуючий у певному суспільстві» [481], а «обумовленість» – «залежність від певних умов, обставин, визначеність певними обставинами; зумовленість» [481]. Таким чином, якщо виходити з загальноживаних значень понять, то соціальну обумовленість кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні у загальному виді можна розуміти як необхідність встановлення кримінально-правової заборони за відповідні правопорушення, що впливає з потреб суспільства, має об'єктивний характер. Як зазначає О. О. Пащенко, «соціально обумовленою буде лише та кримінально-правова норма, що відповідає (кореспондує) умовам суспільного життя» [396, с. 18].

Ураховуючи проведений вище аналіз, під соціальною обумовленістю кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні будемо розуміти комплекс факторів соціально-економічних та міжнародно-правових, що зумовлюють суспільну необхідність і політичну доцільність криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності.

Соціальна обумовленість кримінально-правових норм про

правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні повинна ґрунтуватися на певних факторах, які переконливо свідчать про те, що відповідна норма потрібна у КК України та відповідає потребам і очікуванням суспільства.

На думку В. І. Борисова, соціальна обумовленість кримінального закону визначається різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, психологічними та іншими чинниками. Вчений стверджує, що встановлення й розкриття зазначених вище чинників дозволяє пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства, підвищити обґрунтованість змісту закону [294, с.328]. Як вважає М. І. Коржанський, «соціальна обумовленість кримінально-правової заборони визначається соціальною цінністю суспільних відносин, економічними факторами та ефективністю правової охорони» [266, с. 128].

О. О. Пащенко відзначає, що до обставин соціальної обумовленості закону України про кримінальну відповідальність слід відносити суспільну корисність, системно-правову несуперечливість, чіткість і ясність мови кримінально-правових норм (загальні універсальні обставини), відповідність кримінально-правових норм історичним традиціям, а також змінам у суспільному житті (загальні альтернативні обставини), наявність можливості боротьби із суспільно небезпечним діянням кримінально-правовими засобами, наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони (спеціальні обставини) [396, с. 19-20].

Варто відзначити, що повністю погодитися з висловленою пропозицією не вбачається доцільним. Так, не до кінця продуманим, з нашого погляду, є поділ загальних підстав соціальної обумовленості закону про кримінальну відповідальність на універсальні та альтернативні. Адже незрозумілим

залишається питання про те, чому до обставин соціальної обумовленості закону України про кримінальну відповідальність науковець відніс системно-правову несуперечливість, чіткість і ясність мови кримінально-правових норм, повноту і ненадмірність кримінально-правової заборони. Вважаємо, що відповідні фактори не визначають соціальної обумовленості кримінально-правових норм. Будь-який з них характеризує технічний бік текстуального їх оформлення, переведення нормативного змісту на знакову форму тексту кримінального закону України [126, с. 157].

Розвиток банківської системи як важливої складової фінансового сектору держави, сприяє активізації ділової активності громадян. Розгалужений спектр розрахункових, депозитарних та кредитних операцій дозволяє користуватися можливостями банківської системи на високому рівні.

Отже, переходимо до характеристики обставин соціальної обумовленості кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні. Перша з них, яку виокремив О. О. Пащенко, та яка береться за основу нами, це *суспільна корисність* відповідних норм. За вдалим висловом цього науковця, «коли йдеться про соціальну обумовленість кримінальноправових норм усіх видів, слід вести мову про їх суспільну корисність, а коли про криміналізацію – про суспільну небезпечність відповідних діянь чи ступінь такої небезпечності» [396, с. 71, 72]. Варто зауважити, що поняття «суспільна корисність» є антонімом до поняття «суспільна небезпечність». Як відомо, останнє розглядається вченими-криміналістами як підстава криміналізації суспільно небезпечних діянь. Про характеристику відповідної підстави йтиметься нижче.

Соціальна корисність як термінполгічний зворот складається з двох слів «соціальний» та «корисність», що мають загальнозживане значення в українській мові. Про відповідне значення слова «соціальний» йшлося вище. Що стосується слова «корисний», то в українській мові воно означає «який дає, приносить добрі наслідки» [481]. Таким чином, на нашу думку, соціальна корисність кримінально-правових норм про правопорушення у сфері

банківської діяльності в Україні є соціально корисними у зв'язку з тим, що вони охороняють ті важливі елементи порядку суспільних відносин, на які посягають відповідні кримінальні правопорушення. Зауважимо, що на сьогодні відповідний порядок суспільних належно не охороняється системою чинних кримінально-правових норм. Більше того, упродовж останніх років відбулася фактично руйнація тієї системи кримінально-правових норм, якими фактично здійснювалася кримінально-правова охорона банківської діяльності в Україні.

Так, ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI, який набрав чинності 18 січня 2012 року, були внесені істотні зміни до КК. У результаті цих змін відбулася декриміналізація окремих злочинів у сфері господарської діяльності, які були віднесені законодавцем до адміністративних правопорушень. Поряд з іншими кримінально-правовими нормами була декриміналізована норма, передбачена ст. 202 «Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг» КК. Доцільність декриміналізації останньої, на наш погляд, викликає сумніви. Кримінальна відповідальність за порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг передбачена в кримінальному законодавстві окремих держав Західної Європи, США, країн Балтії та СНД [27]. Декриміналізація зазначеної вище норми фактично свідчить про те, що законодавець не вбачає суспільної небезпечності та цінності у порядку суспільних відносин, що забезпечується за рахунок законного ліцензування підприємницької, іншої господарської діяльності та і банківської діяльності. На нашу думку, декриміналізація цього злочину повинна була би бути як мінімум заміщена альтернативними заходами попередження вказаного суспільно-небезпечного діяння. Реформування банківської системи, яке розпочалося у 2014 році призвело до тривалої кризи у банківській сфері, а криза та декриміналізація є несумісними явищами.

Натомість кризові явища потребують високого рівня захисту порядку суспільних відносин, який порушується цією самою кризою та усіма несприятливими наслідками до яких вона призводить. Тому додержуємося думки, що норма про «Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг» у кризових умовах мала би соціальну користь.

Ще один приклад, пов'язаний із недоречною відсутністю окремої норми, що покликана охороняти прядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності в Україні, полягає у кримінально-правовій оцінці незаконного отримання винуватим кредиту. Згідно з чинним КК відповідні діяння кваліфікуються в основному як шахрайство за ст. 190, оскільки окремої норми, яка б передбачала відповідальність за отримання кредиту, у цьому Кодексі немає. Як і в попередньому випадку, кримінальна відповідальність за аналогічні діяння встановлена у кримінальному законодавстві зарубіжних країн. Наприклад, ст. 176 КК РФ встановлює кримінальну відповідальність за два злочини, що розрізняються за характером предмета посягання: ч. 1 – за отримання кредиту або пільгових умов кредитування; ч. 2 – за незаконне отримання державного цільового кредиту або його нецільове використання. Проте, ці діяння визнаються злочинними у разі спричинення значних збитків у результаті їх вчинення.

Розділ 22 Кримінального кодексу ФРН (Strafgesetzbuch, StGB) містить норму 265b «Отримання кредиту обманним способом», відповідно до якої: якщо особа подає неправильну або неповну документацію, зокрема, розрахунки балансу про прибутки та збитки, резюме активів та зобов'язань або звіти про оцінювання або надає недостовірні відомості чи неповні письмові заяви щодо стосовно фінансових обставин, які є сприятливими для заявника та мають відношення до рішення про таку заяву, для підприємства або установи; або не повідомляє підприємству чи установі про будь-яке погіршення фінансових обставин, наведених у документації або заявах, що

мають відношення до рішення про таку заяву, підлягає позбавленню волі терміном не більше ніж три роки або штрафу [579].

Як шахрайство відповідно до ст. 190 КК кваліфікуються випадки неповернення споживчого кредиту особою. Проте кримінальне законодавство ЄС має для таких порушень окремі кримінально-правові норми. Зокрема, розділ 30 КК Фінляндії «Злочини у сфері бізнесу» містить ст. 3 «Порушення умов споживчого кредиту», відповідно до якої передбачено покарання за такі неправомірні діяння у формі штрафу або позбавлення волі терміном не більше ніж один рік. Становить інтерес, на нашу думку, заохочувальна норма, яка передбачена в конструкції цього діяння. Зокрема, якщо особа добровільно попереджує надання кредитором кредиту, вона не притягується до кримінальної відповідальності за цією статтею [598].

Становить інтерес розділ 39 КК Фінляндії, який називається «Злочини, вчинені боржником» (Offences by a debtor (769/1990)). Наприклад, ст. 1 розділу 39 КК Фінляндії «Недобросовісність боржника», ст. 2 КК Фінляндії «Шахрайство, вчинене боржником» (Fraud by a debtor (769/1990)), ст. 3 КК Фінляндії «Шахрайство, вчинене боржником за обтяжувальних обставин» (Aggravated fraud by a debtor (769/1990) або ст. 6 розділу 39 КК Фінляндії «Надання переваг кредиторам» (Section 6 «Favouring a creditor» (61/2003) та інші злочини. У цілому цей розділ містить 7 кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за незаконні дії боржника. У диспозиціях цих діянь наголошується на особах, які є суб'єктами їх вчинення, зокрема, – боржниках та потерпілих – кредиторах. Отже, кредитор та боржник (споживач) – це ті сторони в зобов'язанні, які забезпечують функціонування правовідносин між банківською установою та клієнтом. Зауважимо, що у вітчизняному кримінальному законодавстві бракує термінологічної визначеності в кримінально-правових нормах, які встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності.

КК містить такі статті, які регулюють відповідальність за незаконне отримання кредиту як шахрайство (ст. 190) та шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222).

Споживачі (боржники) в разі порушення законодавства або договору з банківською установою можуть бути притягнуті й до цивільної відповідальності з метою відшкодування майнової шкоди відповідно до ст. 1166 ЦК або моральної шкоди відповідно до ст. 1167 ЦК. Цивільна відповідальність міститься у необхідності відшкодуванні кредитором збитків, втраті застави або сплаті неустойки. Виходячи з положень чинного кримінального законодавства, кримінальна відповідальність настає за надання свідомо неправдивої інформації банкам чи іншим кредиторам із метою одержання кредитів (ст. 222), крім того КК у ст. 388 установлює кримінальну відповідальність за незаконні дії із заставленим майном. Проте питання відповідальності банківських установ за порушення прав споживачів у сфері споживчого кредитування в Україні належним чином не врегульоване. Вітчизняне законодавство не передбачає спеціальних засобів захисту, як і не передбачено кримінальної відповідальності у сфері споживчого кредитування за порушення прав споживачів.

Так, ВС України, розглядаючи справу № 6-2128цс16 за позовом ОСОБА_1 до публічного акціонерного товариства «Банк «Фінанси та кредит» про повернення депозитного вкладу за заявою ОСОБА_1, вкотре підтвердив висновок про те, що вкладник за договором банківського вкладу (депозиту) є споживачем фінансових послуг, а банк – їх виконавцем і несе відповідальність за неналежне надання цих послуг [74].

У 2016 році вкладники банку «Хрещатик» взяли в облогу непрацюючу фінансову установу. Забрати свої гроші прийшли переважно пенсіонери та бюджетники, громадяни створювали черги, аби забрати свої вкладення [190].

За даними НБУ станом на лютий 2017 року, в Україні в стані ліквідації перебували понад 100 банків. Незважаючи на те, що керівництво ФГВФО вживало заходів щодо активізації виплат депозитних вкладів клієнтам

збанкрутілих фінансових установ, значна кількість вкладників, кожен з яких довірив банкам значно більше ніж 200 тис. гривень, перебувала в безнадійному очікуванні своїх заощаджень [452].

Додержуємося думки, що криміналізація «неналежного виконання умов договору банківського вкладу» дозволила би мінімізувати рівень таких зловживань, оскільки вони, зважаючи на значні та особливо значні розміри спричинених збитків, містять ознаки суспільно небезпечних діянь. Більше того, подібні кримінально-правові норми передбачені в законодавстві багатьох зарубіжних країн (зокрема, Фінляндії та Німеччини).

В сучасний період кризові явища в банківському секторі сприяють розвитку негативних тенденцій в усіх напрямках функціонування держави. Нестабільність банківської системи унеможливорює спрямування грошових коштів в інноваційні проекти, розвиток виробництва, несприятливо позначається на фінансовій та економічній безпеці держави. Низький рівень безпеки сфери банківської діяльності підриває довіру населення до держави в особі її правоохоронних структур. Відсутність стійких позитивних тенденцій економічного зростання, перебування банківської системи у стані рецесії, спорадична докапіталізація банків, непослідовна фіскальна політика, корупційна та криміногенні складові у цій сфері, а також непередбачуваність економічних і політичних подій в державі, очевидно, не сприяють стабілізації розвитку фінансової системи України [232, с. 322].

Вбачається, що реформування банківської системи України 2014 р. стало ще одним злочинним способом відмивання коштів окремих зацікавлених осіб. Однак криміналізація сфери банківської діяльності країни може бути «побічним ефектом» непослідовної політики реформування та очищення, прогнозування якої не виправдало очікуваного позитивного ефекту від її результатів. Так, її несприятливим наслідком став високий рівень криміналізації суспільних відносин у сфері банківської діяльності.

Зростання рівня кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності та поява їх нових форм в загальній структурі злочинності в Україні,

зумовлює необхідність пошуку нових можливостей оптимізації кримінального законодавства України для вирішення цієї проблеми. «Очищення» банківської системи від неплатоспроможних банків має наслідком значну кількість махінацій із боку недобросовісних позичальників. Політика «доларизації» банківського сектору прямо або опосередковано впливає на зростання кредитного ризику, що підриває довіру населення до національної грошової одиниці [462, с.75].

Потреба в усуненні прогалин в чинному законодавстві України з питань, пов'язаних із захистом сфери банківської діяльності, неодноразово виникала у період економічної кризи в країні. Зокрема, відповідно до тексту Рекомендацій парламентських слухань на тему «Про шляхи стабілізації банківської системи України» негативні макроекономічні фактори, обумовлені, в першу чергу, кризою у політичному житті держави 2014 року, окупацією Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей, військовим конфліктом на Сході. Також у зазначеному вище документі зауважено, що процес дестабілізації банківської системи у результаті низки макроекономічних дисбалансів, підстави яких були закладені ще до 2014 року. Таким чином, вони сприяли критичному погіршенню показників банківської системи України [442]. Фінансова система України у теперішній час неефективно перерозподіляє фінансові ресурси на потреби економічного розвитку, які є пріоритетними. У зв'язку із цим в умовах ризиків фінансової дестабілізації внутрішнього і зовнішнього походження виникає необхідність фінансового забезпечення національної економіки. Наголошується на потребі оптимізації важелів макроекономічної стабілізації, виробленні нових підходів до проведення банківської, валютно-курсової та грошово-кредитної політики. Пріоритетним є практичне запровадження ефективних механізмів зміцнення національної валюти, а також активізація кредитування економіки, необхідність припинення відпливу грошей із банківських установ. Важливо спрямувати зусилля на боротьбу з корупцією, а також посилення захисту інвесторів і споживачів фінансових послуг, підвищення довіри до вітчизняних фінансових

установ [442].

Учасники парламентських слухань здійснили обговорення, за результатами якого було сформовано перелік головних проблем у сфері банківської діяльності, що потребували невідкладного вирішення та законодавчого врегулювання. Поряд із іншими проблемними питаннями було акцентовано на необхідності розроблення відповідної нормативно-правової бази, яка забезпечувала би захист прав кредиторів із урахуванням ефективного міжнародного досвіду. Прогнозовано це сприяло би створенню дієвих механізмів захисту фінансової системи та зниженню впливу кризових явищ на учасників фінансового ринку. Зазначені положення були зафіксовані у пункті 1.4 розділу X Угоди про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» у Верховній Раді України VIII скликання від 27 листопада 2014 року.

Важливим питанням, до якого має відношення захист прав клієнтів банків та споживачів інших фінансових послуг, є також запровадження цивілізованих механізмів, пов'язаних із неплатоспроможністю фізичних осіб (споживачів банківських послуг). Це позитивно позначиться на гарантуванні їх прав, покращенні їх фінансового стану з урахуванням інтересів кредиторів. Вбачається, що реалізація відповідних законодавчих ініціатив вимагає ухвалення комплексних змін до інших законодавчих актів. Зокрема, виникає потреба внесення змін до ЦК України стосовно визнання, порушення справи та визначення обмежень щодо прав фізичної особи, яка визнається банкрутом. ПК України портебує врегулювання питань оподаткування кредитних операцій і списання заборгованості за безнадійними кредитами та оподаткування боргів банкрута – фізичної особи; Закон України «Про захист прав споживачів» потребує оптимізації у частині захисту прав боржника – фізичної особи при визнанні її банкрутом, положення КК України потребують посилення відповідальності за фіктивне банкрутство та супутні злочини [93].

Тобто необхідність кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності України зумовлена підвищенням суспільної небезпеки

протиправних діянь та кризою у фінансовій і банківських сферах на сучасному етапі функціонування суспільства, негативними змінами, що відбулися в банківському секторі в умовах його реформування та потребою у створенні умов неможливості вчинення зловживань як співробітниками банківських установ (керівниками, службовими особами та пов'язаними з банками особами), так і самими клієнтами банківських установ.

Таким чином, як вбачається з наведених вище прикладів, наявність у КК норм, які покликані охороняти порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності в Україні, є соціально корисним, а наявність прогалин у кримінально-правовому регулюванні відповідного порядку негативно впливає на належну протидію вчиненню цих суспільно небезпечних діянь.

Про соціальну корисність кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні свідчать також і кримінологічні чинники. З урахуванням останніх вбачається, що ключовою причиною створення самостійного інституту кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності є потреба установа кримінальної відповідальності за вчинення найбільш суспільно небезпечних видів зловживань у цій сфері. Проте, залишається необхідність у збереженні кримінальної відповідальності за передбачені чинним КК кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності через їх суспільну небезпечність, на ступінь якої впливає, насамперед, соціальна цінність суспільних відносин.

Важливою обставиною соціальної обумовленості правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні є, як зазначає О. О. Пащенко, *відповідність кримінально-правових норм історичним традиціям, а також змінам у суспільному житті*. Об'єктивна необхідність існування сфери банківської діяльності обумовлена історичним розвитком суспільства. У сучасних умовах зростає її значення як складової державного регулювання економіки та фінансово-економічної безпеки держави. Банківська діяльність

пов'язана з проведенням значної кількості грошових розрахунків, банківських операцій, платежів населення та суб'єктів господарювання.

Матеріальна шкода, яка спричинюється в результаті вчинення злочинів у сфері банківської діяльності, поєднуються із загрозами для життя та здоров'я працівників банківських установ, співробітників служби безпеки банків, інкасаторів, клієнтів банків та інших осіб, свідчить про те, що кримінально-правова охорона сфери банківської діяльності потребує високого рівня поряд із іншими потребами суспільства. Розбудова інституту кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні є однією з умов забезпечення безпечної життєдіяльності суспільства. Це означає, що рівень соціальної цінності відносин, які формуються у сфері банківської діяльності, є достатнім для їх кримінально-правової охорони.

У радянський період на території України функціонував лише один банк, орієнтований на пересічних споживачів банківських послуг – Державний банк СРСР, який був єдиним кредитним та розрахунковим центром у країні.

Державний банк СРСР пропонував кредитування на нетривалі строки народногосподарському комплексу, а також виконував функції центрального банку. Довгострокові кредити надавалися з метою фінансування сільськогосподарських організацій. Однак, необхідно зазначити на перевазі короткострокового кредитування (близько 90%), що було пов'язане із відсутністю у банківській системі будь-якої конкуренції, а також абсолютним регулюванням з боку держави всіх господарських операцій. Ощадні каси функціонували у всіх населених пунктах, а кількість філіалів Державного банку, для прикладу у 1968 році складала 4 111 філіалів [463].

Функціонування Всесоюзного банку фінансування капітальних вкладень (Будбанк СРСР) було спрямоване на фінансування капітальних вкладень у всіх галузях народного господарства. Будбанк СРСР здійснював акумулювання коштів, призначених для реалізації державного плану капітального будівництва.

Банк зовнішньої торгівлі СРСР (Зовнішторгбанк) як третій державний банк банківської системи СРСР кредитував зовнішню торгівлю СРСР, здійснював розрахунки з імпорту та експорту товарів, валютні операції.

Після розпаду СРСР у грудні 1991 року, держави, які відокремилися, розпочали створення власних банківських систем. Такі процеси відбувалися й в Україні. Зміни у суспільному житті, невдоволення громадян ситуацією, яка склалася в економічній сфері в СРСР, спонукало українців активізуватися у боротьбі за незалежність України. Із самого початку існування України як незалежної держави були обрані пріоритети її розвитку як європейської держави. Саме такий напрямок розвитку обумовив потребу в економічній самостійності України, яка мала була би підкріплена стабільною банківською системою. Трансформація суспільних відносин упродовж 28 років незалежності України призвела до того, що сфера банківської діяльності стала однією із пріоритетних сфер економіки. Глобалізація, інформатизація, інноваційні технології та підвищення попиту на певні види банківських послуг пов'язано з тим, що громадяни України поступово їх освоюють, вдосконалюють навички їх використання та починають усвідомлювати їх переваги. Інноваційні банківські послуги спрямовані на максимальне забезпечення зручності клієнтів під час користування ними з одного боку, а з іншого на залучення якомога більшої кількості споживачів до кола клієнтів окремого банку. Наприклад, у рянський період складно було би уявити можливість сплачувати комунальні послуги через мобільні додатки.

Згідно даних дослідження «Майбутнє цифрового банкінгу», проведеного аудиторською компанією так званої «великої четвірки» (а саме Deloitte, PwC, EY, KPMG) Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KPMG), спрогнозовано напрямки розвитку відносин між банками і споживачами в найближче десятиріччя під впливом динамічного новітніх банківських технологій.

Висновки дослідження містяться у тому, що банківські установи будуть намагатися максимально персоналізувати свої послуги по відношенню до

кожного окремого клієнта. З цією метою банкам доведеться збирати максимальну кількість даних про окремого клієнта та проводити їх аналіз за із залученням штучного інтелекту. Технології зроблять банківську діяльність більш персоналізованою та всюдишучою для всіх пристроїв та додатків [106]. Прогнозовані зміни логічно потребуватимуть виробленню новітніх способів виявлення протиправних діянь та управління ризиками, що виникатимуть у сфері банківської діяльності. У зв'язку з цим майбутня криміналізація злочинів у сфері банківської діяльності є цілком передбачуваним процесом як у сучасний період, так і у майбутньому.

Важливими обставинами, які визначають соціальну обумовленість кримінально-правових норм про правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні є *наявність можливості боротьби із суспільно небезпечним діянням кримінально-правовими засобами, наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння*. Відповідні обставини будуть розглядатися нами комплексно, оскільки вказують фактично на один і той же критерій відповідних норм, однак характеризують його різні прояви. Наприклад, посилення кримінальної відповідальності у сфері банківської діяльності обумовлене впровадженням міжнародних стандартів банківської діяльності щодо регулювання доступу на ринки банківських послуг, прийняття рекомендації Базельського комітету з питань банківського нагляду – угод Базель I, Базель II, Базель III. Нові показники для регулювання банківської діяльності відповідно до вимог Базель III повинні: посилити здатність фінансового сектору реагувати на фінансові та економічні стреси не залежно від їх природи і джерела, посилити управління ризиками та корпоративне управління загалом, посилити прозорість банків і розкриття ними інформації [11].

Зауважимо також і на тому, що кримінально-правова заборона є засобом боротьби з найбільш суспільно небезпечними діяннями у суспільстві і повинна мати місце у виключних випадках. Можливість досягнення позитивного

результату у спосіб застосування інших заходів, які є менш репресивними, позбавляє необхідності криміналізації діянь.

Однак не можна говорити про те, що на сьогодні рівень безпеки сфери банківської діяльності є високим і таким, що забезпечує стабільність банківської системи, тому криміналізація окремих діянь сприятиме досягненню позитивного результату – безпечного функціонування банківського сектору. На думку Р. С. Вовченка, нормативно-правова база містить значну кількість прогалин і колізійних норм, що негативно впливають на фінансову безпеку банківського сектору і не дозволяють банкам здійснювати свою діяльність легітимно. Її відставання від розвитку банківництва не сприяє створенню стійких «правил гри», захисту прав учасників ринку банківських послуг, а отже, й підвищенню рівня фінансової безпеки банківського сектору [50, с. 8]. Ми погоджуємося з Д. О. Балабановою, яка стверджує, що кримінальні закони відображають кримінальну політику держави в той чи інший історичний період її розвитку; водночас факти засвідчують, що вони часто не відповідають дійсній обстановці у країні [12, с.4]. Зокрема, питання розвитку банківської системи України є одним із пріоритетних для держави, що зумовлює важливість ефективного кримінально-правового забезпечення сфери банківської діяльності. О.Л. Малахова додержується думки, що за умов пошуку оптимального варіанта забезпечення фінансової безпеки і стабільності, з одного боку, та необхідності економічного зростання й ринкової ефективності, з іншого, постає важливе питання вибору найбільш ефективного інструментарію регулювання банківської діяльності, який буде чинити стимулювальний вплив на реформування банківської системи та забезпечувати позитивний ефект для всіх суб'єктів економічної системи [339, с. 684]. Це зумовлює потребу в забезпеченні високого рівня захисту цього виду діяльності та криміналізації окремих суспільно небезпечних діянь.

Як стверджує Ю. В. Баулін, виникнення так званої «нової злочинності» пов'язане з процесами глобалізації в різних сферах людської життєдіяльності: в економіці, політиці, екології, духовному житті тощо. Якщо взяти лише

національний рівень і такий аспект, як установлення підстав кримінальної відповідальності за «нову злочинність», то в цій сфері можна виділити такі напрями розвитку сучасного кримінального права: а) вдосконалення диспозицій статей КК України, що передбачають ознаки міжнародного тероризму, екологічних злочинів, злочинів у сфері комунікацій, відмивання брудних грошей тощо; б) прискорення процесів імплементації норм міжнародних договорів у КК; в) більш широке врегулювання універсального та національного принципів кримінально-правової юрисдикції України тощо [21, с.5]. Подібної думки додержується й Д.О. Балобанова, яка вважає, що формулювання кримінально-правової норми є однією із завершальних стадій процесу криміналізації. Етап формулювання норми логічно впливає з етапу її обумовлювання, де виявляється потреба в кримінально-правовій забороні, і з урахуванням завдань і цілей кримінально-правової політики визначається його змістовна сторона [12, с.14].

1.3. Зарубіжний досвід охорони банківської діяльності

Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності створюють загрозу безпечному функціонуванню економіки, що може мати наслідком загрозу національній безпеці будь-якої країни світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин [194, с. 134]. Кримінально-правові заборони спрямовані на протидію кримінальних правопорушень під загрозою застосування встановлених законом покарань. Відсутність кримінально-правових заборон на законодавчому рівні негативно позначається на захисті суспільних відносин кримінально-правовими засобами, що є неприпустимим в умовах їх розвитку, зокрема у сферах, пов'язаних з оборотами значних фінансових ресурсів, до яких, насамперед, належить сфера банківської діяльності.

Еволюція суспільства передбачає розвиток усіх життєво та суспільно важливих сфер його функціонування, як уже існуючих суспільних відносин, так і поступове формування нових, зокрема тих, що виникли внаслідок впливу різноманітних зовнішніх факторів. Суспільні відносини, які виникли та динамічно розвиваються у сфері банківської діяльності України, через свій всебічний зв'язок із багатьма іншими сферами життєдіяльності суспільства потребують високого рівня захисту з метою забезпечення їх ефективного функціонування. Вважаємо, що в цьому сенсі кримінальне законодавство зарубіжних країн, зокрема країн ЄС, позитивно впливало би формування відповідних забезпечувальних норм у системі національного кримінального законодавства [200, с. 335].

На думку О. Н. Гребенюка, необхідно враховувати сучасні тенденції розвитку фінансового середовища: загрози постійно змінюються, розширюються, трансформуються та виникають принципово нові; з'являються нові ризики та спостерігається їх кумулятивний ефект, очікування клієнтів збільшуються в умовах браку ресурсів, з'являються нові технології та аналітичні інструменти. Передусім у практику українських банків необхідно вводити європейські традиції та культуру роботи з ризиками, що передбачають використання аналітичних талантів окремих фахівців і технічні можливості сучасних технологій [71, с. 62].

Аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності дозволить сформулювати пропозиції та визначити ефективні напрямки вдосконалення національного кримінального законодавства на основі фундаментальних кримінально-правових приписів країн ЄС, а також інших держав. Порівняльно-правове дослідження кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності зарубіжних країн сприятиме з'ясуванню його ефективних положень, які позитивно впливають на мінімізацію кримінальних правопорушень у досліджуваній проблематиці. З іншого боку, такий аналіз дозволить також урахувати негативні аспекти зарубіжного досвіду, зокрема неефективність тих чи інших правових рішень

щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності. У підсумку, вважаємо, це дозволить спрогнозувати перспективи розвитку кримінального законодавства України в досліджуваному напрямку.

На рівні кримінального законодавства процес «удосконалення» зводиться в основному до вдосконалення системи кримінально-правових засобів, спрямованих на забезпечення безпеки певних суспільних відносин, до криміналізації або декриміналізації окремих діянь.

Д. В. Каменський додержується думки, що спрямованість зовнішньополітичного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, необхідність упорядкування національного законодавства відповідно до світових стандартів, демократизація суспільних та політичних відносин на внутрішньому та міжнародних рівнях – усе це обумовлює своєчасність проведення порівняльних досліджень у різних галузях права [178, с. 3]. В умовах незалежності України та відмежування вітчизняного кримінального законодавства від законодавства радянського періоду з прийняттям чинного КК минуло 18 років. В процесі кодифікації кримінального законодавства, робочі групи, формулюючи завдання нового кримінального закону, акцентують на використанні світового досвіду, а також найдоцільніших правових рішень, вироблених законодавством та практикою інших держав [54, с. 246].

Кримінально-правовий досвід європейських країн відрізняється тривалістю порівняно з вітчизняним. Зокрема, КК Німеччини – над 100 років, Італії – близько 80, КК Швейцарії – понад 70 років тощо. КК Франції 1992 р. замінив останню редакцію, що була чинною з 1810 року. А. С. Нерсесян акцентував, що в сучасний період розвитку суспільства та глобалізації світової економіки, інтеграції виробничих можливостей різних держав відбувається процес інтеграції й правових систем країн світу [381, с. 156].

Проблематика злочинності у сфері банківської діяльності глибоко досліджується провідними світовими компаніями та навіть рейтинговими агентствами. Зокрема, американська корпорація International Business

Machines (IBM) у своїх звітах наводить таку статистику: сукупна вартість проектів, які щорічно зазначають впливу шахрайства, становить 4,7 трильйона доларів; 71 % клієнтів банків прагнуть змінити обслуговуючу банківську установу саме через низький рівень безпеки; 65 % клієнтів більше ніколи не співпрацюватимуть із банками, що не додержуються принципу конфіденційності; 85 % респондентів стверджують, що ділитимуться своїм досвідом з іншими клієнтами банків про неналежний рівень безпеки [575].

На позитивність корпоративного іміджу банку впливають банківська таємниця, конфіденційність інформації та гарантування вкладів. Вклади фізичних осіб банківських установ гарантуються в порядку, передбаченому законодавством України. Неналежне забезпечення банківської таємниці несприятливо позначається на співпраці споживачів із банками і змушує їх відмовлятися від банківських послуг. Гарантією збереження банківської таємниці є врегульовані відносини банку з клієнтом законодавством України, нормативно-правовими актами НБУ та угодами (договорами) між клієнтом та банком.

У межах цього підрозділу буде висвітлено досвід зарубіжних країн, законодавство яких здійснює позитивний вплив на загальний стан функціонування сфери банківської діяльності. Ми проаналізували кримінальне законодавство щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності окремих Європейських держав, зокрема Болгарії, Польщі, Фінляндії та Швейцарії, вибіркові положення кримінального законодавства Бельгії. Пріоритетним для формування вітчизняного кримінального законодавства стосовно усунення прогалин щодо забезпечення охорони сфери банківської діяльності ми вважаємо європейський досвід. Це насамперед пов'язано зі схваленням Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ЗУ від 21 листопада 2002 р. [431] та прийняттям у 2004 році ЗУ «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», у положеннях якого визначено, що метою адаптації законодавства

України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС, що є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [421].

Важливе значення для подальшої європейської інтеграції України має План дій із лібералізації візового режиму, схвалений 22 листопада 2010 року [23]. Відповідно до цього Плану дій передбачено прийняття Україною низки законодавчих актів із чотирьох блоків, а саме: безпека документів, включаючи біометрику (блок 1); нелегальна імміграція, зокрема, реадмісія (блок 2); громадський порядок та безпека (блок 3); зовнішні зносини та фундаментальні права (блок 4).

Блоком 3 Плану дій із лібералізації візового режиму передбачені поетапне схвалення та імплементація: всеохоплюючої стратегії боротьби з організованою злочинністю разом із Планом дій; ЗУ «Про протидію торгівлі людьми»; законодавства про запобігання і боротьбу з корупцією; національної стратегії протидії та боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, зокрема прийняття закону про запобігання фінансуванню тероризму; нової Національної стратегічної програми щодо боротьби з наркотиками та відповідного Плану дій, зокрема ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння з EMCDDA; відповідних Конвенцій ООН та Ради Європи у вищезазначених сферах, а також про боротьбу з тероризмом; судове співробітництво у кримінальних справах (ухвалення законодавчої бази щодо взаємної правової допомоги, ратифікація Другого протоколу до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу; укладення Угоди з ЄС, імплементація міжнародних конвенцій про судове співробітництво у кримінальних справах (зокрема, Конвенцій Ради Європи); правоохоронне співробітництво; захист даних (ратифікація відповідних міжнародних конвенцій, таких як Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з

автоматизованим обробленням персональних даних та Додаткового протоколу до неї 2001 року, імплементація Закону «Про захист персональних даних» тощо) [445]. Визначені в положеннях Блоку 3 Плану дій із лібералізації візового режиму завдання охоплюють широке коло видів співробітництва між Україною та ЄС, зокрема й щодо вдосконалення законодавства стосовно забезпечення безпеки сфери банківської діяльності, протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та інших видів зловживань. Таким чином, адаптація та гармонізація вітчизняного законодавства до європейського законодавства є пріоритетною складовою процесу майбутньої інтеграції України до ЄС. Проте, незважаючи на неодноразово озвучені на найвищому рівні наміри щодо активізації європейської інтеграції, на практиці відбуваються малозрозумілі хаотичні процеси так званої «оптимізації» інституцій, відповідальних за реалізацію євроінтеграційного курсу, зокрема у сфері адаптації законодавства [509]. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [513] (далі – Угода) дозволила здійснити перехід від партнерства і співробітництва до дійсної економічної інтеграції, а також політичної асоціації. Набуття чинності цією Угодою передбачає необхідність проведення адаптаційних заходів в усіх сферах українського законодавства. Ч. 1 та ч. 2 ст. 22 Угоди «Боротьба зі злочинністю та корупцією» встановлює, що сторони співробітничать у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також із метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, *inter alia*, таких проблем: а) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; б) контрабанда товарів; в) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; г) корупція як у приватному, так і в державному секторі; г) підробка документів; д) кіберзлочинність [22]. Інтеграція банківського сектору України до європейського повинна бути спрямована на реалізацію таких заходів, як підвищення конкурентоспроможності (особливо у сфері банківських послуг), забезпечення стабільності, структурної реорганізації, попередження та

зниження ймовірності настання ризикованих ситуацій і реалізації інших заходів.

У пріоритетних сферах, а отже, й у сфері банківської діяльності адаптація законодавства України здійснюється в такій послідовності: визначення актів *acquis communautaire*, що регулюють правовідносини; переклад визначених актів українською мовою; здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин в Україні та ЄС; розроблення рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність з *acquis communautaire*; проведення економічного, соціального та політичного аналізу наслідків реалізації рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт; підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, що входять до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття; моніторинг імплементації актів законодавства України [421]. Адаптація норм законодавства до вимог Директив ЄС повинна здійснюватися в рамках внесення змін до окремих законодавчих актів України щодо лібералізації валютних операцій для сприяння інвестиціям та експорту, вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та процедури виведення банків із ринку, забезпечення прозорості діяльності НБУ та підвищення його відповідальності перед суспільством, а також удосконалення положень кримінального законодавства щодо захисту прав споживачів банківських послуг, кредиторів, відповідальності службових осіб банківських установ, криміналізації діянь у сфері банківської діяльності, що містять ознаки суспільної небезпечності.

В оглядах Міжнародної компанії Deloitte зазначено, що 93 % респондентів стверджують, що рівень шахрайства в банківській сфері значно зріс упродовж останніх двох років. Ураховуючи значні втрати, банківським установам варто розробляти відповідні заходи щодо підвищення репутації банків [579]. Кримінальне законодавство країн ЄС містить норми, спрямовані на захист прав кредиторів.

Наприклад, *КК Швейцарії* [300] містить статті 163–170, що захищають

інтереси кредиторів: фіктивне банкрутство та шахрайство щодо вилученого майна (ст. 163); зниження активів на шкоду кредиторам (ст. 164); безгосподарність (ст. 165); нездатність вести рахунки в передбачений законом спосіб (ст. 166); надання переваги кредитором і прийняття кредитором оплати боргу на шкоду інтересам інших кредиторів (ст. 167); суборгація в виконавчому провадженні (ст. 168); розпорядження вилученими активами (ст. 169); угода про склад суду в шахрайський спосіб (ст. 170).

Стаття 162 КК Швейцарії містить норму про розголошення комерційної таємниці. Зауважимо, що на відміну від ст. 232 КК України «Розголошення комерційної або банківської таємниці» ст. 162 КК Швейцарії «Розголошення виробничої або комерційної таємниці» (Breach of manufacturing or trade secrecy) сформульована таким чином, що не об'єднує розголошення комерційної та банківської таємниць в одній кримінально-правовій нормі. Очевидно, ще пов'язано з тим, що законодавець Швейцарії розмежовує банківську та комерційну таємниці як самостійні об'єкти кримінально-правової охорони. Зокрема, відповідно до ст. 162 КК Швейцарії: «Будь-яка особа, яка розголошує виробничу або комерційну таємницю, з якою вона обізнана за законодавчими або контрактними зобов'язаннями, будь-яка особа, яка використовує в особистих цілях чи для третіх осіб таку інформацію, підлягає позбавленню волі терміном, що не перевищує трьох років, або грошовому покаранню».

Також особливістю кримінального законодавства Швейцарії є суб'єктний склад злочинів у сфері банківської діяльності. Зокрема у нормах 163–170 КК Швейцарії він є змістовно визначеним – це боржник (debtor), а у кваліфікованих складах, зокрема, ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст. 164 та у ст. 170 КК Швейцарії, ним є також третя особа, яка діє в інтересах боржника.

Наприклад, у ч. 2 ст. 164 КК Швейцарії «Зниження активів на шкоду кредиторам» зазначено: «З урахуванням тих самих вимог будь-яка третя особа, яка здійснює будь-яке з вищезазначених діянь на шкоду кредиторам, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі, що не перевищує трьох років, або

грошовому покаранню» [300]. Також під час аналізу вищезазначених кримінально-правових норм з'ясовується, що потерпілим від цих злочинів є кредитор (creditor). *Позитивною характеристикою кримінального законодавства Швейцарії, на наш погляд, є уточнений суб'єктний склад злочинів у сфері банківської діяльності, зокрема: боржник або третя особа, яка діє на користь боржника. Потерпілим від злочину за законодавством цієї держави визнається кредитор (фізична або юридична особа), інтересам якої спричинено шкоду.*

Кримінальна відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності передбачена також у законодавстві Польщі. Так, у ст. 297 КК *Республіки Польща* зазначено: «хто з метою отримання для себе або для іншої особи кредиту, банківської позички, кредитного поручительства, дотації, субвенції чи публічного замовлення надає фальшиві чи підроблені документи або помилкові письмові свідчення, що стосуються обставин, які мають істотне значення для отримання такого кредиту, банківської позички, кредитного поручительства, дотації, субвенції чи публічного замовлення, підлягає покаранню позбавленням волі терміном від 3 місяців до 5 років» [297]. У цьому контексті в ч. 3 ст. 297 КК Республіки Польща законодавець передбачив і заохочувальну норму, відповідно до якої в обов'язковому порядку звільняються від покарання особи, які до початку кримінального переслідування попередили незаконне використання кредиту. Ст. 299-302 КК Польщі встановлюють відповідальність за інші зловживання у сфері банківської діяльності.

У КК України є певні зрушення в напрямку захисту прав кредиторів, проте диспозиції зазначених норм сформовані таким чином, що не встановлюють безпосередньої відповідальності за відносно поширені діяння, пов'язані зі спробами незаконно отримати кредит. Дія цих норм, зокрема ст. 190 КК України «Шахрайство» та ст. 222 КК України «Шахрайство з фінансовими ресурсами», поширюється, насамперед, на інші суспільні відносини, а виходячи з того, що вони розміщені у Розділі «Злочини проти

власності» та Розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності», на суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням права власності та ті, що складаються у сфері господарської діяльності. У більшості банківських установ існує стенд чи монітор, де висвітлюється інформація про розшук недобросовісних позичальників, які вчинили «шахрайські дії» з кредитними ресурсами банку. Знову акцентуємо, що в Україні невиконання умов договору банківського вкладу кваліфікується фахівцями як шахрайство.

Зауважимо, що як уже ми зазначили оглядово у підрозділі 1.2 нашого дослідження, *кримінальне законодавство Німеччини* містить норму 265b «Отримання кредиту в обманний спосіб», розміщену в розділі 22 КК Німеччини. Таке діяння підлягає позбавленню волі терміном не більше ніж три роки або штрафу [576].

Кримінальний кодекс Республіки Болгарія містить у розділі 6 Секцію Ia «Злочини проти кредиторів» [571], в якому передбачено 5 кримінально-правових норм, спрямованих на забезпечення інтересів кредиторів. Зокрема, ці положення викладені у ст. 227b–227e. Наприклад, у ст. 227b КК Болгарії передбачено: «Особа, яка стає неплатоспроможною і впродовж тридцяти днів після призупинення платежів не повідомляє про це суд, карається позбавленням волі на терміном до трьох років або штрафом у розмірі до 5 000 болгарських левів. Покарання відповідно до п. 1 накладається на осіб, які зобов'язані повідомляти Болгарський національний банк щодо банку, який став неплатоспроможним, відповідно до Закону про кредитні установи, а також осіб, які були зобов'язані повідомити про це Комісію з фінансового нагляду за неплатоспроможністю страховика або перестраховика відповідно до Кодексу страхування, якщо вони цього не вчинили.

Відповідно до ст. 227c: «Особа (трейдер), яка(ий) за ініціюванням процедур банкрутства: 1) приховує, руйнує, завдає шкоди або відчужує безкоштовно суми грошей, цінні папери чи інші цінності, що можуть задовольнити інтереси його кредиторів; 2) відчужує суми грошей, цінні папери або інші цінності, які можуть задовольнити його кредиторів, якщо те, що було

передано, значно перевищує те, що було отримано і було виконано всупереч загальноприйнятим нормам закону; 3) приховує будь-яку його дебіторську заборгованість; 4) визнає або приймає, або виконує неіснуюче зобов'язання; 5) отримує кредит, усвідомлюючи свою нездатність відшкодувати його; 6) здійснює поставки кредитних товарів, грошей, цінних паперів чи інших цінностей, які перебувають в його володінні, способом, який суперечить звичайному перебігу справ; 7) задовольняє в порушення закону лише одного чи кількох кредиторів або забезпечує їх інтереси всупереч інтересам всіх інших кредиторів.

Вищезазначені діяння, якщо вони спричинили збитки у великих розмірах, караються позбавленням волі терміном на три роки. Особливо кваліфіковані склади цих діянь передбачають покарання – позбавлення волі терміном від трьох до п'ятнадцяти років [574]. Зауважимо, що фахівці юридичної практики в європейських державах, зокрема Італійської Республіки [580] та Німеччини [596], апелюють поняттям «банківське кримінальне право» (banking criminal law), розуміючи під цим визначенням комплекс кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері банківської діяльності.

Дослідження питання захисту сфери банківської діяльності на кримінально-правовому рівні не слід обмежувати виключно досвідом законодавства ЄС. У США як у державі з прогресивною економікою в одній з перших були розроблені заходи, спрямовані на забезпечення інтересів споживачів банківських послуг та кредиторів. Аналіз положень кримінального законодавства США щодо охорони сфери банківської діяльності обумовлений тим, що ця держава уже багато років займає провідні позиції у світовій економіці та є найбільш привабливою для життя високорозвиненою країною. Економіки окремих штатів США доцільно порівнювати з економіками незалежних країн. Зусилля держави щодо формування нормативно-правової бази спрямовані на забезпечення ефективної дії законів в усіх сферах функціонування суспільства. Аналіз кримінального законодавства США щодо забезпечення

безпеки сфери банківської діяльності обумовлений існуванням ефективного взаємозв'язку між судовою практикою і доктриною; функціонуванням окремих норм та інститутів, які були успішно впроваджені в багатьох країнах ЄС; існуванням кримінально-правових норм у сфері банківської діяльності США, відсутніх у вітчизняному законодавстві, та їх продуктивною дією; формулюванням термінів кримінально-правових норм, які характеризуються логічністю та визначеністю, існуванням ефективної системи кримінального судочинства та протидії злочинності. На думку О. П. Буряк, розвиток банківської системи США, як і інших країн із розвинутою економікою, був зумовлений законодавчо-інституційними перетвореннями в банківській діяльності, що формувалися в процесі історичного розвитку. Такий досвід може стати корисним для вдосконалення вітчизняної банківської системи [39, с. 26].

Як стверджує А. В. Савченко, порівняння кримінального законодавства України та США є об'єктивно виправданим, оскільки це дає можливість сформулювати повне й системне уявлення про сутність, співвідношення та інші характеристики аналізованого законодавства, про відповідність його сучасним методологічним засадам і теоретико-прикладним передумовам, а також використати позитивний іноземний досвід із метою вдосконалення національних кримінально-правових стандартів [470, с.4]. Крім того, порівняння кримінального законодавства України та США є однією з ключових ланок євроатлантичних інтеграційних процесів, адже воно безпосередньо сприяє зближенню, гармонізації та взаємозбагаченню двох різних правових сімей – романо-германської та англо-американської [470, с.4].

Підрозділ 9 «Банкрутство» розділу 18 Зводу законів США «Злочини і кримінальний процес» містить роз'яснення терміна «боржник», який є суб'єктом злочинів цієї групи. Також цей підрозділ установлює відповідальність за такі діяння: § 156. Свідоме ігнорування законодавства про банкрутство; § 157. Шахрайство під час банкрутства.

Інші підрозділи встановлюють кримінальну відповідальність за такі діяння: § 212. Пропозиція позики або винагороди експерту фінансової

установи; § 213. Прийняття позики або винагороди експертом фінансової установи; § 655. Крадіжка банківським експертом; § 656. Крадіжка, розкрадання або неправомірне використання, вчинене працівником банку; § 657. Кредитні та страхові установи; § 1005. Банківські записи, звіти та операції; § 1011. Федеральні земельні банківські іпотечні операції; § 2313. Грабіж банку і супутні злочини та інші зловживання.

Підрозділ 42 розділу 18 Зводу законів США має назву «*Кредитні операції*» і містить 5 чинних кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за незаконні діяння з кредитними ресурсами: § 891–894, § 896. Наприклад: § 892. Вимагання продовження кредиту; § 893. Фінансування вимагання, продовження кредиту; § 894. Стягнення кредиту за допомогою вимагання.

У 1970 році в США був ухвалений Закон про банківську таємницю («Bank Secrecy Act» [597], далі – BSA) з метою протидії проведенню незаконних фінансових операцій, пов'язаних із відмиванням злочинних доходів та використанням прихованих рахунків в іноземних банках. Було запроваджено активну діяльність, спрямовану на протидію різним схемам легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Значущим у цій системі стало розроблення нормативно-правової бази регулювання діяльності фінансових інститутів. BSA у своїх положеннях містить вимоги щодо контролю за кожним грошовим переказом понад 10 000 доларів США. Крім того, цей документ встановлює стандарти, порушення яких має наслідком цивільну або кримінальну відповідальність. Державний контроль над операціями, що проводяться фінансовими інститутами США, також забезпечується за рахунок розгалуженої мережі організацій із відповідними наглядовими функціями. Ще одним етапом, спрямованим на боротьбу з легалізацією злочинних доходів, є ухвалення «Закону про контролювання відмивання злочинних доходів» [599] у 1986 р., згідно з яким легалізація та відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, були криміналізовані. Зокрема, відповідно зазначеного нормативно-правового акта виокремлено три

різновиди злочинів у сфері відмивання злочинних доходів. А саме: умисне надання службовцями кредитних організацій допомоги під час проведення операцій, що можуть здійснюватися з метою легалізації злочинних доходів; схиляння третіх осіб до відмивання великих сум (понад сто тисяч доларів США), отриманих від незаконної діяльності; умисне дроблення грошових переказів із метою обійти відповідні вимоги BSA.

Вчинення цих злочинів передбачає покарання у вигляді штрафу, сума якого може досягати 500 тис. доларів США, або виплати у подвійному розмірі суми відмитих доходів із вилученням майна, а також обмеження свободи терміном до 20 років. Також у 1986 році набув чинності «Комплексний закон про відмивання грошей», який установлює обов'язок для кредитних організацій проводити роботу з обліку всієї первинної документації за безготівковими операціями у сфері торгівлі та послуг, поштових і телеграфних грошових переказів, а також банківських, касових і туристичних дорожніх чеків на суму понад три тисячі доларів США [358, с. 211].

Згідно з Федеральним законом банківське шахрайство у США визнається незаконним відповідно до положень кримінального законодавства про банківське шахрайство. Зокрема, в розділі 18 Кодексу США § 1344 встановлено таке [600]: Той, хто свідомо вчиняє або здійснює замах на вчинення таких діянь: 1) введення в оману фінансової установи або 2) одержання будь-яких коштів, кредитів, активів, цінних паперів чи іншого майна, що належить фінансовій установі або перебуває під її наглядом чи контролем, у спосіб надання неправдивих відомостей або використанням шахрайських дій, заяв чи обіцянок, карається штрафом, що не перевищує 1 000 000 доларів США, або позбавленням волі не більш ніж на 30 років, або застосуванням обох покарань.

Законодавство про банківське шахрайство було ухвалене Конгресом США у відповідь на рішення Верховного в справі «Сполучені Штати проти Вільямса» [601], в якому було постановлено, що схеми перевірки чек-кайтингу

не являють собою надання неправдивих заяв фінансовим установам. Згодом § 1344 Кодексу США був підкріплений «Законом про реформування фінансових інститутів, підтримку та виконання» у 1989 році.

Закон про реформування фінансових інститутів, підтримку та виконання від 9 серпня 1989 р. (Financial Institutions Reform, Recovery and Enforcement Act of 1989) є Федеральним законом США, згідно з яким була надана державна допомога збанкрутілим позиково-ощадним асоціаціям, проведені значні зміни в системі нагляду за цими установами, а також посилені стандарти власного капіталу. Згідно з положеннями цього закону були створені Корпорація довіри (Resolution Trust Corporation) для закриття і злиття асоціацій-банкрутів, Корпорація фінансування (Resolution Funding Corporation) для акумулювання на ринках засобів фінансування закриття і злиття банкрутів, Фонд страхування ощадних асоціацій замість Корпорації страхування позиково-ощадних асоціацій. Крім того, повноваження Федеральної ради позик (Federal Home Loan Board) були передані новій установі з нагляду за безприбутковими організаціями (Office of Thrift Supervision), 12 федеральних банків житлового кредиту були передані під контроль новоствореній Федеральній раді з житлового фінансування (Federal Housing Finance Board).

Можна констатувати, що на відміну від реформування банківської системи України 2014 року [424], яке передбачало заходи ліквідації неплатоспроможних банківських установ і, як наслідок, втрату робочих місць та цілий інших ряд негативних наслідків, у США збанкрутілим банківським установам надавали державну підтримку або їх закриття та злиття було проведене менш «стресовим» способом.

Із 180 банків, які функціонували в Україні на початку 2014 року, 94 були визнані НБУ неплатоспроможними або ліквідовані. Отже, понад 50 % банківських установ припинили свою роботу в 2014–2017 роках. Станом на кінець квітня 2018 року залишалось 82 активних банки, з яких 39 банків (47,6 %) мали іноземний капітал [454].

Нормою закону про банківське шахрайство (§ 1344) [573] в США

криміналізовано чек-кайтинг, фальсифікацію чеків, нерозголошення заявок на позики, несанкціоноване використання банкоматів, шахрайство з кредитними картками та інші подібні правопорушення; § 1344 Кодексу США не охоплює певних форм відмивання грошей, хабарництва і проходження недійсних чеків. Чек-кайтинг (виписування чека проти «неінкасованих сум») є протизаконним маніпулюванням грошовими фондами за проміжок часу, коли вони переводяться з одного банку в інший, тобто маніпулятор (кайтор) для своїх дій використовує проміжок часу, необхідний для переведення грошей з одного чека на інший [551].

При цьому показники злочинності у сфері банківської діяльності останніх років у США надають дещо сумнівне уявлення щодо ефективності всіх проведених заходів. У 1-му півріччі 2017 р. у США зафіксоване 791 правопорушення в банківській сфері порівняно з 1091 порушенням за весь 2016 рік, що свідчить про негативну тенденцію [576]. У 2018 році тенденція щодо зниження кількості злочинів у сфері банківської діяльності не спостерігалася. Однак вважаємо також, що в цілому ці показники є прийнятними для країни з такою великою територією.

Подібна динаміка простежується і в банківському сегменті Великобританії, адже загальний обсяг втрат від шахрайства у 2016 р. становив 200,1 млрд фунтів стерлінгів. Що стосується класифікації втрат від шахрайства, то їх розподіляють за типом наданих послуг: платіжні картки, чеки чи дистанційне обслуговування. Так, наприклад, у Великобританії близько 80 % шахрайств виникають саме з платіжними картками, 18 % – у сфері дистанційного обслуговування клієнтів і лише 2 % порушень пов'язано з чековими операціями [596].

Порівняльне дослідження кримінального законодавства КНР обумовлене тим, що економіка КНР є другою після США економікою світу за рівнем розвитку. Країна є найбільшою за кількістю населення державою світу (понад 1,38 млрд осіб) [105]. Кримінальне право КНР змінювалося у відповідь на реформування, що відбувалися в державі, насамперед в економічній сфері [81,

с.158]. Це свідчить про те, що законодавець ураховує тенденції розвитку суспільних відносин, реагуючи на суспільно небезпечні діяння кримінально-правовими заборонами. На думку А. Ф. Крижанов-ського, потреба в дослідженні права КНР зумовлена необхідністю налагодження плідних двосторонніх зв'язків між Україною та КНР, зокрема розробленням системи двосторонніх угод, які повинні враховувати не лише особливості законодавства, а й специфіку правової традиції обох суспільств, виражену передусім у принципах права [547]. Проте не всі тенденції розвитку кримінального законодавства КНР ми підтримуємо. Зокрема, такий вид покарання як смертна кара, не відповідає положенням Протоколу № 6 Ради Європи до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що стосується скасування смертної кари [446] і був ратифікований Україною.

Велика кількість *кримінально-правових норм КНР* встановлює відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності (розділ 2, параграф 4 КК КНР). Зокрема, відповідно до ст. 186 КК КРН працівники банків або інших фінансових установ, які усупереч вимог законодавства, а також адміністративних норм допустили надання кредиту або надання гарантії з метою одержання кредитів особі, які не є сторонньою, на пільгових умовах у порівнянні з аналогічними умовами для інших позичальників, якщо цими діями було спричинено відносно не значні збитки, караються позбавленням волі терміном до 5 років або короткостроковим арештом, а також штрафом розміром від 10 до 100 тис. юанів; ті самі діяння, що спричинили збитки в значних розмірах, караються позбавленням волі терміном понад 5 років або штрафом у розмірі від 20 до 200 тис. юанів [281].

Згідно із ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» № 4025-VI було декриміналізовано ст. 202 КК України «Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг». Доцільність декриміналізації останньої, на нашу думку, викликає сумніви. Проте детальніше до цього питання ми повернемося

в наступних розділах нашого дослідження.

У статті 174 КК КНР зазначено: «Самовільне, без санкції Китайського народного банку, створення комерційного банку чи іншої фінансової структури карається позбавленням волі терміном до 3 років або короткостроковим арештом та одночасно або як самостійне покарання – штрафом розміром від 20 до 200 тис. юанів; у разі обтяжуючих обставин карається позбавленням волі терміном від 3 до 10 років і штрафом розміром від 50 до 500 тис. юанів». Виготовлення фальшивого свідоцтва на право діяльності комерційного банку чи іншої фінансової структури, його підроблення або передавання для користування третій особі тягнуть за собою покарання відповідно до ч. 1 ст. 174 КК КНР.

Як і в багатьох європейських державах, КК КНР встановлює відповідальність колективних суб'єктів за вчинення окремих злочинів. Зокрема, ст. 174 КК КНР передбачає відповідальність юридичних осіб за вчинення цього злочину, а саме: «якщо злочин, передбачений ч. 2 ст. 174 КК КНР, вчинений організацією, щодо організації, застосовуються штрафні санкції, а керівники організації та інші особи, які несуть безпосередню відповідальність, караються відповідно до ч. 1 ст. 174 КК КНР».

Досвід ЄС в питанні відповідальності колективних суб'єктів за вчинення злочинів також потребує аналізу. Зокрема, В.К. Грищук та О.Ф. Пасека з'ясували, що ст. 3 Закону Республіки Польща «Про відповідальність колективних суб'єктів за дії, заборонені під загрозою покарання» від 28 жовтня 2002 р., встановлює, що підставою кримінальної відповідальності юридичної особи є неправомірне поведінка фізичної особи, яка: 1) діє від імені чи на користь колективного суб'єкта в межах повноважень або обов'язків щодо його представництва, прийняття від його імені рішень чи виконання внутрішнього контролю або в разі перевищення делегованих повноважень чи неналежного виконання покладених на фізичну особу обов'язків; 2) діє з перевищенням повноважень чи неналежно виконує свої обов'язки; 3) діє в інтересах або від імені колективного суб'єкта за згодою або з відома особи,

зазначеної у п. 1 цієї статті; 4) є підприємцем [73, с. 86]. Ще однією спільною ознакою законодавства ЄС є вказівка на те, що злочинне діяння повинно бути вчинене в інтересах та на користь юридичної особи.

Ст. 5 КК Бельгії (в редакції Закону від 4 травня 1999 р.) встановлює, що юридичні особи підлягають кримінальній відповідальності за вчинення злочинів з метою одержання вигоди. У КК України злочини у сфері банківської діяльності характеризуються корисливою спрямованістю.

У КК України до злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності, за які до юридичних осіб передбачено застосування заходів кримінально-правового характеру, належить ст. 209 «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом». Згідно з ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» кодекс був доповнений розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», положення якого визначають підстави для застосування до юридичної особи цих заходів. Однак при цьому поза увагою законодавця залишилися різноманітні службові зловживання у сфері банківської діяльності, більш детально до питання криміналізації яких ми повернемося у Розділі 4 дисертації.

Дослідження кримінального законодавства Російської Федерації та Республіки Казахстан обумовлене тією обставиною, що ці держави поряд з Україною є країнами пострадянського простору, які тривалий період мали тотожне законодавство. Із набуттям незалежності перед пострадянськими країнами постала необхідність розроблення національного законодавства, створення власної економіки, формування структурних змін у господарстві, координації дій у нових політичних умовах. Проте можна констатувати, що основою формування кримінального законодавства цих держав стало законодавство колишнього СРСР. Аналіз сучасних тенденцій у кримінальному законодавстві Російської Федерації та Казахстану дозволить нам з'ясувати, які види суспільних відносин є найбільш цінними в цих державах.

Дослідження положень кримінального законодавства вищезазначених країн дозволить оцінити сучасний стан і тенденції розвитку відповідальності за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності якісно та всебічно. Такий підхід сприятиме з'ясуванню значущості суспільних відносин у сфері банківської діяльності зарубіжних країн із розбіжними пріоритетами та напрямками розвитку, формами державного правління, рівнем і тенденціями розвитку економіки.

На завершення аналізу зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності звернемося до окремих положень кримінального законодавства Російської Федерації. У своєму дисертаційному дослідженні «Кримінально-правові проблеми боротьби зі злочинами в банківській сфері», російський науковець О. В. Щербаков висловив думку, *що з урахуванням актуальності боротьби зі злочинами в банківській сфері, їх підвищеною небезпекою, специфікою розкриття і розслідування доцільно виділити в главі 22 КК РФ главу 22-А під назвою «Злочини в банківській сфері», де помістити десять складів банківських злочинів* [559, с.10]. Такий варіант рішення при формуванні нового кримінального законодавства пропонував також М. А. Стручков. «Що стосується великих розділів, – зазначав він, – то норми, які містяться в них, необхідно систематизувати залежно від видових об'єктів, що займають проміжне положення між родовими і безпосередніми об'єктами» [494, с. 93]. Практично це було реалізовано при виділенні відносин, що складаються з приводу охорони природного середовища (видовий об'єкт), як самостійний родовий об'єкт кримінально-правової охорони. Банківські злочини, на думку О. В. Щербакова, – це група норм з таких складів глави 22 КК РФ: незаконна банківська діяльність (ст. 172 КК РФ); фіктивне підприємництво у банківській сфері (ст. 173 КК РФ); легалізація (відмивання) грошових коштів чи іншого майна, придбаного злочинним шляхом (ст. 174 і ст. 174¹ КК РФ); незаконне отримання кредиту (ст. 176 КК РФ); злісне ухилення від погашення кредиторської заборгованості (ст. 177 КК РФ); незаконне отримання та розголошення відомостей, що становлять

комерційну, податкову таємницю (ст. 183 КК РФ); зловживання при випуску цінних паперів (емісії) (ст. 185 і ст. 185¹ КК РФ); виготовлення або збут підроблених грошей або цінних паперів (ст. 186 КК РФ); виготовлення або збут підроблених кредитних або розрахункових карт та інших платіжних документів (ст. 187 КК РФ); неповернення з-за кордону коштів в іноземній валюті (ст. 193 КК РФ) [559, с.4].

Додержуємося думки, що насамперед створення нових інститутів кримінально-правової охорони повинно бути підкріплене факторами соціальної обумовленості криміналізації суспільно небезпечних діянь. У КК РФ такий інститут не був створений, проте кількість норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності більша ніж у вітчизняному КК.

Глава 8 КК Республіки Казахстан [517] «Кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності» містить окремі норми, що встановлюють відповідальність за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності. Серед них, зокрема: незаконне підприємництво, незаконна банківська або колекторська діяльність (ст. 214); легалізація (відмивання) грошей та (або) іншого майна, одержаних злочинним шляхом (ст. 218); незаконне отримання кредиту або нецільове використання бюджетного кредиту (ст. 219); незаконні отримання, розголошення або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, податкову таємницю, отриману в процесі горизонтального моніторингу, таємницю надання мікрокредиту, таємницю колекторської діяльності, а також інформації, пов'язаної з легалізацією майна (ст. 223); виготовлення або збут підроблених платіжних карток та інших платіжних і розрахункових документів (ст. 232); неправомірні дії при реабілітації та банкрутстві (ст. 237); доведення до неплатоспроможності (ст. 239); подання свідомо неправдивих відомостей про банківські операції (ст. 242); незаконне використання грошей банку (ст. 243).

Так само, як і у кримінальному законодавстві Республіки Польща, КК Республіки Казахстан містить заохочувальні норми в статтях, що

встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності. Наприклад, примітка до ст. 214 КК Республіки Казахстан «Незаконне підприємництво, незаконна банківська або колекторська діяльність» містить таку заохочувальну норму: «Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачене ч. 1 ст. 214, звільняється від кримінальної відповідальності в разі добровільного відшкодування шкоди». Примітка до ст. 218 КК Республіки Казахстан «Легалізація (відмивання) грошей та (або) іншого майна, одержаних злочинним шляхом» містить таку заохочувальну норму: «Особа, яка добровільно заявила про підготовку або вчинення легалізації грошей і (або) майна, здобутих злочинним шляхом, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо в її діях не міститься складів злочинів, передбачених ч. 2 або ч. 3 ст. 218, або іншого злочину». У примітці до ст. 219 КК Республіки Казахстан «Незаконне отримання кредиту або нецільове використання бюджетного кредиту» міститься заохочувальна норма, відповідно до якої: «Особа, яка вперше вчинила діяння, встановлене ст. 219, звільняється від кримінальної відповідальності при добровільному відшкодуванні збитків». У примітці до ст. 243 КК Казахстану «Незаконне використання грошей банку» зазначено, що особа, яка вперше вчинила діяння, передбачене зазначеною статтею, звільняється від кримінальної відповідальності в разі добровільного відшкодування збитків.

Окрім заохочувальних норм, у кримінальному законодавстві Республіки Казахстан визначено коло суб'єктів злочинів у сфері банківської діяльності. Зокрема, у ч. 2 ст. 218 КК «Легалізація (відмивання) грошей та (або) іншого майна, одержаних злочинним шляхом» встановлено кримінальну відповідальність за вчинення зазначених діянь особою з використанням свого службового становища, а в ч. 3 цієї статті передбачено відповідальність осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або прирівняних до них осіб, або посадовою особою, або особою, яка займає відповідальну державну посаду, якщо вони пов'язані з використанням нею свого службового становища. У ст. 219 КК Казахстану суб'єктом злочину є індивідуальний

підприємець або керівник організації. Крім того, у ч. 3 та 4 ст. 223 КК Республіки Казахстан встановлено відповідальність для посадових осіб державних органів за незаконне розголошення або інше незаконне використання відомостей та інформації про операції з грошима та (або) іншим майном, отриманими від суб'єктів фінансового моніторингу. Посадові особи державних органів є спеціальними суб'єктами кваліфікованих складів цього злочину. Також у ч. 2 ст. 239 КК Казахстану «Доведення до неплатоспроможності» суб'єктами злочину є керівний працівник фінансової організації, банківського і (або) страхового холдингу, великий учасник (акціонер) – фізична особа, керівник, член органу управління, керівник, член виконавчого органу, головний бухгалтер великого учасника (великого акціонера).

Необхідно зазначити, що в цій частині з об'єктивної сторони доведення до неплатоспроможності може бути вчинене як у формі дії, так і бездіяльності, що не є типовим для злочинів у сфері банківської діяльності в КК України. У ч. 3 ст. 239 КК Казахстану суб'єктами злочину є керівні працівники фінансової організації, банківського і (або) страхового холдингу, великий учасник (акціонер) – фізична особа, керівник, член органу управління, керівник, член виконавчого органу, головний бухгалтер великого учасника (великого акціонера) – юридичної особи фінансової організації, а також особи, які тимчасово або за спеціальним повноваженням виконують функції органу управління або виконавчого органу фінансової організації. У ст. 242 КК Казахстану «Подання свідомо неправдивих відомостей про банківські операції» та ст. 243 КК Казахстану «Незаконне використання грошей банку» суб'єктом злочину визначено працівника банку. Додержуємося думки, що розвинений інститут заохочувальних норм у КК Республіки Казахстан з урахуванням позитивної посткримінальної поведінки щодо злочинів у сфері банківської діяльності, конкретизоване коло суб'єктів цих злочинів (серед яких передбачено відповідальність посадових осіб державних органів влади) є позитивними досягненнями кримінального законодавства цієї держави.

Ми поділяємо думку О.Ф. Кістяковського, що вивчення правоохоронної практики боротьби зі злочинністю у розвинутих країнах світу та запозичення їх позитивного досвіду досить важливі для України, яка прагне стати повноправним членом світового співтовариств [186, с.122]. Злочини у сфері банківської діяльності як система злочинів є відносно новим поняттям для української юридичної науки, проте вже раніше досліджувалося у зарубіжних державах. Об'єднує ці злочини як родовий об'єкт так і специфіка сфери банківської діяльності, пов'язана з залученням у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб. Додержуємося думки, що досвід зарубіжних держав у частині законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності є цінним для України. Враховуючи обраний напрямок щодо євроінтеграції України, вітчизняне кримінальне законодавство має резерви для оптимізації кримінально-правових засобів у пріоритетних сферах забезпечення функціонування суспільства, зокрема й у банківській системі.

Висновки до розділу 1

Визначення теоретико-методологічних засад дослідження кримінально-правової охорони банківської діяльності в Україні дозволило сформулювати такі основні положення і висновки:

1. Методологічний інструментарій визначений із урахуванням мети і завдань, об'єкта та предмета, а також історичних і теоретичних передумов, що зумовили обрання теми дослідження. В процесі наукового дослідження використано комплекс як «традиційних» методів наукового пізнання, так і інноваційних, своєчасність яких зумовлена динамічним розвитком суспільних відносин. Положення теорії *соціального натуралізму* провідного українського кримінолога О. М. Костенка були використані під час надання пропозицій щодо криміналізації діянь у сфері банківської діяльності, оскільки дозволили визначити окремі напрямки реформування кримінального законодавства України, не порушуючи при цьому природних умов існування суспільства.

Серед інших методів в процесі наукового дослідження використано *догматичний, діалектичний, синергетичний, формально-логічний, історичний, порівняльно-правовий, загально-соціологічний методи пізнання, а також методи юридичної статистики та юридичної логіки*. Зазначений методологічний інструментарій є оптимальним для досягнення мети дослідження та виконання сформульованих завдань.

2. Зміст банківської діяльності охоплюється положеннями ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» і являє собою залучення до вкладів грошових коштів фізичних та юридичних осіб і розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Реформування банківської системи України та її очищення від неплатоспроможних банків, що розпочалося у 2014 році, поряд із позитивними змінами призвело до криміналізації сфери банківської діяльності, про що свідчать вибіркові статистичні дані Офісу Генерального прокурора матеріали резонансних кримінальних справ, висвітлених у засобах масової інформації.

3. Зроблено висновок про необхідність виокремлення у структурі Особливої частини КК самостійного розділу, в якому доцільно об'єднати норми про злочини у сфері банківської діяльності в Україні. Встановлено, що до злочинів, які вчинюються у сфері банківської діяльності, в чинному КК належать діяння, передбачені такими кримінально-правовими нормами: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК);

фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК).

4. У результаті аналізу комплексу соціально-економічних та інших чинників з'ясовано, що соціальна обумовленість криміналізації діянь у сфері банківської діяльності обумовлена значним ступенем суспільної небезпеки цих діянь, їх відносною поширеністю та неможливістю успішної протидії ним за допомогою інших заходів. Окрім того, соціальна обумовленість вказаних вище посягань обумовлена й економічними перетвореннями та посиленням євроінтеграційних процесів у державі. Зокрема, йдеться про результати реформування банківської системи України, які поряд із позитивними змінами призвели до криміналізації сфери банківської діяльності; девальвації національної грошової одиниці, зобов'язання України стосовно адаптації національного законодавства до вимог СЄ з питань фінансового моніторингу.

5. У проаналізованому законодавстві зарубіжних держав, урахувавши значущість сфери здійснення банківської діяльності, забезпечено належну кримінально-правову охорону відповідного порядку суспільних відносин. Зокрема, у законодавстві зарубіжних держав встановлено кримінальну відповідальність за різні види зловживань у сфері банківської діяльності (Республіка Польща, Швейцарія, Фінляндська Республіка, Республіка Болгарія, США, КНР, Російська Федерація, Республіка Казахстан). Зроблено висновок, що для вдосконалення кримінального законодавства України може бути використано досвід кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності у зарубіжних державах. Зокрема, йдеться про виокремлення самостійного структурного підрозділу у КК про відповідальність за посягання

на банківську діяльність (Болгарія, США), доцільність закріплення заохочувальних норм у разі вчинення злочинів у сфері банківської діяльності (Республіка Польща, Республіка Казахстан), конкретизація суб'єктного складу злочинів у сфері банківської діяльності (Швейцарія), встановлення кримінальної відповідальності колективного суб'єкта за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності (КНР).

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Специфіка родового об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності в системі кримінального права України

Установлення об'єкта злочину має важливе теоретико-прикладне значення. Це обумовлене тим, що правильне визначення об'єкта має вплив на з'ясування ознак складу злочину та його розміщення в Особливій частині КК України. Важливе значення об'єкт злочину має й для встановлення ступеня суспільної небезпечності діяння, його правильної кваліфікації, відмежування від інших правопорушень та діянь, що не є злочинами. Об'єкт злочину дозволяє повною мірою розкрити соціальний і правовий зміст учинюваного діяння.

У наукових колах на сьогодні відсутня усталена думка щодо визначення поняття «об'єкт злочину». Очевидно, що відсутність уніфікованого підходу щодо такої дефініції в теорії кримінального права не дозволяє сформулювати

визначення об'єкта злочину на законодавчому рівні. Також відсутність визначення обумовлена й тим, що більш-менш сталою є така концепція: «об'єктом злочину є суспільні відносини», яка викликає сумніви та наукові дискусії серед сучасних вчених. Поступово формується думка, що об'єктом злочину необхідно визначати охоронювані законом цінності. Проблема визначення об'єкта злочину була предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, П. П. Андрушка, М. А. Беляєва, В. М. Винокурова, Ю. А. Демидова, М. І. Загородникова, Є. К. Каїржанова, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, А. А. Музики, Б. С. Нікіфорова, М. І. Панова, А. А. Піонтковського, В. В. Сташиса, М. С. Таганцева, Є. Ф. Фесенка, Є. О. Фролова, М. Д. Шаргородського та інших учених. Вчення про об'єкт злочину має витoki з початку ХІХ ст. Однак не можна стверджувати, що до цього періоду уявлення про цей елемент складу злочину було повністю відсутнє. Зокрема, М. А. Неклюдов під час дослідження основних етапів розвитку кримінального права стверджував, що під час патріархального права і Руської Правди злочини сприймалися як посягання на особу, її честь і гідність; у період дії Судебників кінця ХV – середини ХVІ ст. увага була зосереджена на завданні шкоди земствам; за царювання Петра І основою покарання вважалося не лише заподіяння кому-небудь шкоди, а й факт невиконання царської волі; у 1767 р. Катериною ІІ в «Наказе для комісії по составленію нового Уложения» велика увага була звернена на захист суспільних благ [515, с. 418].

Аналіз джерел, присвячених дослідженню проблеми об'єкта злочину, дозволяє виокремити концепції визначення об'єкта злочину, що домінують в теорії кримінального права. Зокрема, об'єктом злочину визначають: 1) цінності; 2) суспільні відносини; 3) правові норми; 4) інтереси; 5) порядок суспільних відносин. Вважаємо доцільним проаналізувати окремі теорії визначення об'єкта злочину, що дозволить обрати ту, яка буде покладена в основу визначення об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності.

Засновником теорії «цінності – об'єкт злочину» є О. Ф. Кистяковський,

який наголошував, що об'єктом злочину є предмет, на який спрямований злочин і з приводу якого цей злочин вчинено; об'єктом злочину може бути лише людина з усіма правами й «установами», які вона створює як суспільна істота. Відповідно до теорії вченого об'єктом злочину є охоронювані законом цінності, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким завдається чи може бути заподіяна шкода. О. Ф. Кистяковський поряд із життям, здоров'ям, свободою, честю відносив до об'єктів злочинів речі, тварин, «установи» та певний склад думок, останні, втім, стають об'єктом злочину лише тому, що є набутих із боку людини благом, необхідним для існування та захисту благ основних, наданих людині природою [186, с.215]. А. Н. Трайнін стверджував, що об'єктом посягання можуть бути матеріальні або нематеріальні цінності – моральні, політичні, культурні та ін. [506, с. 34]. Є. В. Фесенко та П. С. Матишевський зазначали: «... об'єкт як елемент складу злочину – це цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або завдає шкоди» [344, с. 312]. Подібної позиції додержувався С. Б. Гавриш. Учений зазначав: «Із позиції теорії об'єкта як суспільних відносин випливає, що кримінальне право спрямоване охороняти не матеріальні цінності й блага, життя, здоров'я, довкілля тощо, а, навпаки, якусь форму їх прояву, ті чи інші зв'язки між суб'єктами відносин, тоді як у дійсності таким охоронюваним об'єктом є «правове благо» як певна цінність» [58, с. 308]. В цьому контексті П. С. Берзін додержується думки, що: «... об'єкт злочину можна визначити як найважливіші та найзначніші для окремої особи, групи осіб, суспільства чи держави в цілому цінності, охорона яких безпосередньо забезпечується кримінальним законодавством, проти яких спрямоване певне злочинне діяння та яким воно може заподіяти або заподіює шкоду. Цінності – це різноманітні об'єкти матеріального світу, зокрема й сама людина, які мають важливість чи значущість для окремої особи, їх груп, суспільства чи держави у цілому». До категорії цінностей як об'єкта злочинів він відносить: а) людину як потерпілого від злочину; б) нематеріалізовані блага, що належать людині як

потерпілій (або людям як потерпілим), суспільству або державі; в) предмети злочину, що також належать людині як потерпілій (людям як потерпілим), суспільству або державі [24, с. 19, 21]. П. П. Андрушко додержується думки, що «... найбільш обґрунтованою в концептуальному плані є аксіологічна (ціннісна) теорія об'єкта злочину: об'єкт злочину – це соціальні цінності, які є об'єктом кримінально-правової охорони, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або заподіює шкоду» [4, с. 5].

Ціннісна концепція є досить обґрунтованою, теорія кримінального права містить багато змістовних наукових праць, що її розвивають. Вчені не заперечують існування цієї концепції, а лише наголошують на проблемах, пов'язаних із структурою цінностей. Однак науковці-прихильники ціннісної концепції ототожнюють поняття «цінності» та «блага», що не можна назвати абсолютно коректним. Це пов'язано з тим, що блага охоплюються цінностями і є їх структурним елементом [525, с. 224].

Концепція цінностей як об'єкта злочину неодноразово підлягала критиці прибічниками теорії суспільних відносин. Ще у радянський період А. А. Піонтковський запропонував визначати об'єктом злочину суспільні відносини. Він стверджував, що об'єктом будь-якого злочинного діяння є суспільні відносини, що охороняються апаратом кримінально-правового примусу [403, с. 568]. Його думку щодо об'єкта злочину поділяють й інші вчені, зокрема: М. Й. Коржанський, В. К. Глістін, М. І. Бажанов, М. А. Гельфер та інші науковці, що відображено в результатах їх наукових досліджень. Так, М. Й. Коржанський зазначав, що об'єктом злочину є суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального закону, порушенням яких заподіюється суспільно небезпечна шкода [267, с. 122].

М. А. Гельфер стверджував, що об'єктом злочину є суспільні відносини, які охороняються нормами кримінального права від злочинного посягання на них. Під суспільними відносинами, як зазначав учений, необхідно розуміти відносини, що складаються між людьми в процесі суспільного виробництва, а не відносини між людьми та засобами чи продуктами виробництва, що їм

належать. Суспільні відносини в тих випадках, коли йдеться, наприклад, про певні форми власності, відображаються у відносинах, у діях, у поведінці людей у зв'язку з тим чи іншим речовим предметом. Сам цей речовий предмет, на його думку, не охоплюється змістом суспільних відносин [61, с. 42].

Зауважимо, що прибічники концепції суспільних відносин не завжди є послідовними у своїх твердженнях. Зокрема, А. А. Піонтковський під час визначення загального об'єкта злочину суспільними відносинами наголошував, що «безпосереднім об'єктом можуть бути суспільні відносини, але здебільшого вони ними не є» [401, с 125]. На думку М. Й. Коржанського: «об'єкт злочину як суспільні відносини недоступний для безпосереднього впливу на нього» [267, с. 36].

Прибічники визначення об'єкта злочину як суспільних відносин визнавали, що кримінальне право охороняє не матеріальні блага, цінності, а лише певну форму їх виявлення, зв'язки між суб'єктами відносин. У зв'язку з цим учені, серед яких, зокрема, А. Н. Трайнін, А. А. Піонтковський, В. К. Глістін, не були послідовними у визначенні об'єкта злочину. А. А. Музика, наприклад, стверджував, що П. П. Андрушко ототожнює поняття «об'єкт злочину» і «об'єкт кримінально-правової охорони» [360, с. 89]. Проте П. П. Андрушко у своїй науковій праці: «Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення» зазначав таке: «Поняття «об'єкт кримінально-правової охорони», «об'єкт злочину» та «об'єкт злочинного впливу» в конкретних кримінально-правових нормах є різними за змістом і їх ототожнення не є обґрунтованим» [4, с. 8].

Концепція «об'єкт злочину – суспільні відносини» на сьогодні є більш-менш сталою, проте вона підлягає критиці багатьох науковців.

Зокрема, С. Я. Лихова, вважає, що концепція об'єкта злочину як суспільних відносин не відповідає сучасним поглядам щодо оцінювання соціальних цінностей. Їй властиве певне перебільшення значення категорії публічного у сфері соціального життя. Людина з її потребами, інтересами,

правами відійшла на другий план [323, с. 22].

На думку А. В. Наумова, теорія об'єкта злочину як суспільних відносин у деяких випадках (особливо щодо злочинів проти особи) «не спрацьовує», оскільки марксистське розуміння людини «як сукупності суспільних відносин» принижує «абсолютну цінність людини як біологічної істоти, життя як біологічного явища взагалі», що, врешті-решт, перетворює людину із самостійної абсолютної цінності на носія суспільних відносин. А. В. Наумов додержується теорії правового блага, що була створена ще наприкінці ХІХ століття і пропонувала визнавати об'єктом злочину «ті блага (інтереси), на які посягає злочинне діяння і які охороняються кримінальним законом» [374, с. 344].

О. М. Ігнатов зазначав, що сьогодні, коли відпав обов'язок додержуватися панівної марксистської термінології, а для обґрунтування позиції недостатньо посилянь на «керівні джерела», традиційне для радянської кримінально-правової літератури використання для визначення об'єкта злочину соціолого-філософської категорії «суспільні відносини» є недоцільним. Якщо свого часу і вважалося, що не можуть розглядатися як об'єкт злочину люди, знаряддя, засоби виробництва та інші матеріальні блага, то зараз цей аргумент переконливим не виглядає. Тому розумніше використовувати нейтральне поняття «правове благо», яке дозволяє характеризувати «речову, предметну та матеріальну природу» об'єкта злочину [514, с. 76].

Згідно з науковою позицією О. М. Костенка: «сутність усіх злочинів полягає не в тому, що вони посягають на безпеку суспільства, тобто є суспільно небезпечними, а в тому, що вони є проявом сваволі й посягають на встановлений у суспільстві за допомогою законодавства порядок, необхідний для безпеки громадян. Таким чином, загальним об'єктом будь-якого злочину є не суспільна безпека, а *закріплений у законодавстві порядок відносин між людьми, що створює соціальний порядок, який необхідний для забезпечення безпеки людей*» [274, с. 67]. Соціальний порядок у різних галузях права

повинен забезпечуватися за рахунок реалізації прав та виконання обов'язків суб'єктами, які реалізують надані права законним способом. Про обов'язкову наявність такого порядку зазначає А. В. Ландіна, яка вважає, що шкода завдається саме порядку існування суспільних відносин, який встановлюється в суспільстві і закріплюється в законодавчих актах [316, с. 278]. Ми погоджуємося з цією позицією, з урахуванням єдності об'єктивних та суб'єктивних складових у вчиненні злочину. Зокрема, особа, яка вчиняє злочин, своїм вольовим діянням та усвідомленням ігнорує кримінально-правову заборону, а в контексті злочинів у сфері банківської діяльності порушує законні права споживачів банківських послуг або кредиторів.

У зв'язку із зазначеним вище, вважаємо доцільним використовувати саме цю доктрину, тому й саме об'єктом цього дослідження є порядок суспільних відносин у сфері охорони банківської діяльності в Україні засобами кримінальної юстиції.

Характеризуючи поняття об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності, варто насамперед зупинитися на співвідношенні термінологічного позначення відповідного виду злочинів. звернемо увагу на те, що як у теорії кримінального права, так і в судовій практиці та практиці правоохоронних органів використовуються різні поняття. Наприклад, у звітах ГПУ (Офісу Генерального прокурора) містяться такі терміносполучення: «злочини, вчинені у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність», «злочини, пов'язані з діяльністю центрального банку», «злочини, вчинені в банківській системі», «злочини у сфері господарської діяльності», «злочини щодо надання інших фінансових послуг окрім страхування та пенсійного забезпечення» «злочини у фінансовій та страховій діяльності», «злочини у сфері грошового посередництва», «злочини в інших видах грошового посередництва», «злочини у інших видах кредитування» [201, с. 67].

На думку О. В. Герасимова, порівняльна характеристика понять «злочини в банківській сфері» і «злочини у фінансово-економічній сфері» співвідносяться як частина і ціле, де «злочини в банківській сфері» є

складовою частиною поняття «злочини у фінансово-економічній сфері» [63, с. 38]. Це обумовлено тим, що злочинність у фінансово-економічній сфері включає більше коло злочинів, ніж перше поняття. Науковець додержується думки, що те ж саме стосується і співвідношення понять злочини в «кредитно-фінансовій сфері» і «злочини в банківській сфері». Суб'єктами кредитно-фінансової сфери поряд із банківськими установами є й кредитні спілки, які згідно чинного законодавства, також здійснюють кредитування та надання фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [63, с. 39].

Таким чином, встановлення змісту поняття злочинів у сфері банківської діяльності потребує з'ясування насамперед сутності таких дефініцій як «банківська система» та «банківська діяльність».

Зокрема, А. О. Селіванов визначає банківську систему в Україні як внутрішньо організовану, взаємозв'язану, об'єднану загальною метою сукупність банківських та фінансово-кредитних установ, що утворені і діють на основі Конституції та законів України [17, с.57]. О. А. Костюченко розуміє під банківською системою розгалужену сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються [278, с.142]. О. А. Музика-Стефанчук розуміє під банківською системою сукупність банків різних видів і банківських інститутів, за допомогою різноманітних яких здійснюються акумулювання коштів та надання клієнтам послуг із приймання вкладів і надання кредитів [362, с.13].

Згідно зі ст. 334 ГК банківська система України складається з НБУ та інших банків (державних і недержавних), що створені і функціонують на території України відповідно до закону [69].

Поняття банківської діяльності є більш вузьким порівняно з поняттям банківської системи. Так, Д. О. Гетьманцев виділяє такі особливості банківської діяльності, які відокремлюють зазначену діяльність від інших

видів господарювання: 1) одержання прибутку банком пов'язане з ризиком; 2) одержання прибутку здійснюється від обороту фінансових ресурсів, що є основою фінансової діяльності держави; у процесі фінансової діяльності не створюється додана вартість; 3) особливий порядок оподаткування. Особливий порядок оподаткування пов'язаний із пільгою в оподаткуванні податком на додану вартість основних фінансових (банківських) операцій, а також з особливим порядком оподаткування прибутків банку; 4) законодавство висуває суворі вимоги до діяльності банків, їх фінансово-економічного стану. При цьому, держава в особі уповноважених органів установлює та здійснює особливий контроль за фінансовим ринком; 5) банківська діяльність провадиться в особливому правовому режимі – держава чітко регламентує порядок здійснення банківських операцій [64, с. 26].

Очевидно, що поняття «кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» охоплюється поняттям «кримінальні правопорушення, що вчинюються у банківській системі». Злочини в банківській системі є більш широким поняттям, аніж злочини у сфері банківської діяльності та охоплюють різні види суспільно небезпечних діянь, не обумовлених специфікою банківської діяльності [235, с. 203].

Вважаємо, що до злочинів у сфері банківської діяльності належать діяння, спрямовані на заподіяння шкоди суспільним відносинам, які складаються в процесі провадження банківської діяльності. Водночас поняттям «банківська діяльність» охоплюється виключно діяльність, визначена в положеннях ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність». Зокрема: «банківська діяльність – залучення до вкладів грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб» [412]. Е.Ю. Туляй констатує, що банківська діяльність попри наявність у ній приватної складової має публічний характер, що виявляється в забезпеченні її змісту через юридичну діяльність –

об'єктивовану, опосередковану правом, інтелектуально-вольову, управлінську та іншу діяльність компетентних організованих структур [510, с. 122]. Як зазначали О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, про нетотожність господарської та банківської діяльності окремо наголошувала у своєму дисертаційному дослідженні В. О. Улибіна [99, с.72]. Вчена продемонструвала це ще у 2014 році на прикладі ст. 219 КК (в період відсутності в КК спеціальної норми, присвяченої відповідальності за доведення банку до неплатоспроможності). Вона констатувала, що всі законодавчі напрацювання щодо закріплення кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 219 КК, не можна застосувати до банківських установ, і це є істотною прогалиною вітчизняного кримінального законодавства. На підтвердження цього вона наводила певні аргументи. По-перше, це наявність відмінностей між аспектами загальної та спеціальної неплатоспроможності, що унеможлиблює поширення дії ст. 219 КК на банківський сектор економіки [521, с. 127]. В. О. Улибіна стверджувала, що понятійний апарат, властивий спеціальній неплатоспроможності банків, відрізняється від понятійного апарату загальної неплатоспроможності, зміст якої розкритий у ЗУ від 22 грудня 2011 року «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Другим аргументом вона зазначала нетотожність господарської і банківської діяльності [521, с. 127].

На нашу думку, становить певний інтерес формулювання, викладене фахівцями ГПУ (Офісу Генерального прокурора), які у своїх Методичних рекомендаціях запропонували поняття злочинів у сфері банківської діяльності як «сукупності корисливих посягань на фінансові ресурси банків або інших кредитно-фінансових установ, учинених із використанням певних кредитно-банківських операцій уповноваженими на їх здійснення суб'єктами підприємницької діяльності або іншими особами» [196, с.69]. Проте, зазначене вище поняття ми не вважаємо досконалим, у зв'язку з цим існує необхідність у виробленні авторського визначення злочинів у сфері банківської діяльності в Україні.

З метою формулювання авторського поняття злочинів у сфері банківської діяльності, необхідно виокремити його істотні ознаки, на основі яких й формулюється дефініція. Вважаємо, що злочини у сфері банківської діяльності в Україні характеризуються певними істотними ознаками, що у сукупності визначають зміст відповідного поняття. Насамперед відзначимо, що ознаки, що виділятимуться нижче, становлять собою власне систему, а не сукупність, як зазначають фахівці ГПУ (Офісу Генерального прокурора).

Термін «система» є похідним від грецького терміну «systema», що означає «складання або поєднання». Системою вважають єдність певних явищ, закономірно пов'язаних між собою. У науковій літературі існує значна кількість визначень, що характеризують поняття системи. Наприклад, система – є сукупністю елементів, певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою для виконання заданих цільових функцій [57]. Для системи властивими є множинність її елементів; наявність зв'язків між ними; цілісний характер явища або певного процесу. Поняття «система» входить до термінологічного апарату правової науки. У широкому розумінні, системою законодавства є цілісний комплекс нормативно-правових актів, які знаходять своє відображення у законах та класифіковані в залежності від предмета та метода правового регулювання по галузях законодавства. Система кримінального законодавства складається із законів України про кримінальну відповідальність, які утворюють Кримінальний кодекс України. В свою чергу структура Особливої частини КК також утворює певні системи (розділи), які об'єднуються за родовим об'єктом злочинів. Як стверджує Д. О. Калмиков, Загальна та Особлива частини КК України за своєю юридичною природою є підсистемами єдиної системи норм кримінального законодавства, спрямованих на виконання єдиного спільного завдання – правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку, довілля, конституційного устрою України ті інших об'єктів кримінально-правової охорони від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [176,

с. 404].

Встановлення змісту поняття злочинів у сфері банківської діяльності, на нашу думку, ґрунтується на загальній дефініції «злочин», визначеній в ст. 11 КК понятті конкретних злочинів, про які йде мова. Якщо брати за основу визначення злочину у КК України і його основні ознаки, то слід зазначити, що протиправність, що «як формальна ознака злочину означає обов'язкову передбаченість його в кримінальному законі» [291, с.76]. Визначаючи поняття «кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», необхідно зазначити, в яких статтях Особливої частини КК встановлена відповідальність за них. Зокрема, у чинному КК значна частина складів злочинів, що вчинюються у сфері банківської діяльності розміщена у Розділі VII Особливої частини КК «Злочини у сфері господарської діяльності». Усі склади злочинів, розміщені у Розділі VII Особливої частини КК, поділяються на певні види з урахуванням видового об'єкта злочинів. Виокремлення з поміж злочинів у сфері господарської діяльності тих, що вчинюються у сфері банківської діяльності, надзвичайно важливе. Адже від того, наскільки буде додержано порядок суспільних відносин у сфері охорони банківської діяльності в Україні, залежатиме подальший розвиток банківської системи в Україні, успішне впровадження інноваційних банківських послуг, а також забезпечення прав і свобод споживачів банківських послуг. Для формулювання дефініції «кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» істотним є визначення «банківська діяльність», передбачене у ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», зокрема, банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [412]. Із зазначеного визначення банківської діяльності стає зрозумілим, що кошти розміщуються на банківських рахунках. Відповідно до ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» банківськими рахунками є рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які

дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів [412].

Поряд із протиправністю, обов'язковою ознакою злочину є винність. Ця ознака відображає найважливіший принцип кримінального права – суб'єктивне ставлення, тобто відповідальність тільки при наявності вини, що впливає із ст. 62 Конституції України» [289, с. 318]. Злочини у сфері банківської діяльності характеризуються тим, що вчиняються лише з прямим умислом. Такий висновок можна зробити зі специфіки формулювання об'єктивної сторони складів злочинів, сконструйованих законодавцем як формальні (статті 200, 209, 220² КК), або у зв'язку з використанням у диспозиціях статей слова «завідомо» (ст. 220¹, 222 КК України). У визначенні поняття «кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» також доцільно вказати на їх суб'єктів.

Отже, *кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності* – це система умисних злочинів, метою яких є заволодіння грошовими коштами банківських установ або споживачів банківських послуг в процесі здійснення банківських операцій чи з їх використанням, які вчиняються керівниками або іншими службовими особами банку, пов'язаними з банком особами, особами, відповідальними за проведення банківських операцій, іншими працівниками банківських установ, а також особами, які не мають відношення до сфери банківської діяльності.

Ураховуючи зміст злочинів у сфері банківської діяльності під час віднесення окремого діяння до їх системи, необхідно виходити з певних характеристик елементів складу злочину, передусім об'єкта злочину – порядку суспільних відносин, якому завдається шкода в результаті вчинення відповідного злочину у сфері банківської діяльності, що призводить до порушення законних прав та інтересів споживачів банківських послуг або самих кредиторів, суб'єктивної сторони, що передбачає умисел та корисливий мотив; суб'єкта злочину – суб'єктів підприємницької діяльності, інших фізичних осіб, а також спеціальних суб'єктів злочинів – керівника банку,

інших пов'язаних із банком осіб, службових осіб банківських установ. Особливо важливим, на нашу думку, є з'ясування об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності, оскільки це дозволить встановити соціальну та юридичну сутність учинюваних діянь та систематизувати їх за родовим об'єктом. Так, панівною є позиція, що Особлива частина КК побудована за родовим об'єктом. Однак, як звертає увагу Н. Мирошніченко, ряд розділів Особливої частини КК об'єднують у собі не лише однорідні, а й тотожні злочини, що посягають на охоронювані законом відносини. Тому можна стверджувати, що злочини в Особливій частині КК систематизовані не лише за родовим об'єктом, а й у деяких розділах за видовим об'єктом [351, с.663]. «Правильне вирішення питання про об'єкт злочину, – зазначає В. Я. Тацій, – має важливе теоретичне і практичне значення. Саме об'єкт дозволяє визначити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань [295, с. 100]. Об'єкт злочину, є вихідним при кваліфікації злочинів, побудови системи Особливої частини КК. Усе це дозволяє зробити висновок, що проблема об'єкта злочину є однією з основних у науці кримінального права» [295, с. 100].

Додержуємося думки, що серед кримінально-правових норм чинного КК можна виділити певну групу кримінальних правопорушень, учинюваних у сфері банківської діяльності. У науці кримінального права залишається дискусійним питання про те, які саме діяння належать до зазначеної групи. Незважаючи на те, що чинний КК не оперує поняттям «кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», як вітчизняні та зарубіжні вчені класифікували ці діяння за різними критеріями. У певних випадках такі класифікації були сформовані на основі існуючої системи злочинів у сфері господарської діяльності, оскільки окремі вчені наголошують на приналежності сфери банківської діяльності до господарської діяльності.

Злочини у сфері господарської діяльності в Особливій частині КК об'єднують певні види кримінально-правових норм, що забезпечують охорону

суспільних відносин, які складаються у сфері господарської діяльності країни. Вітчизняні науковці вже приділяли певну увагу дослідженням цих кримінальних правопорушень, проте класифікації злочинів у сфері господарської діяльності, які вони запропонували, були розроблені без урахування змін у кримінальному законодавстві України. Зокрема, мова йде про зміни, обумовлені прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI [417].

Так, залежно від видового об'єкта злочину у сфері господарської діяльності О. О. Дудоров пропонує класифікувати таким чином: 1) злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів (ст. 199, 200, 223, 223¹, 223², 224, 232¹, 232² КК); 2) злочини проти системи оподаткування (ст. 204, 212, 212¹, 216 КК); 3) злочини проти системи бюджетного регулювання (ст. 210, 211 КК); 4) злочини проти системи валютного регулювання (ст. 207 і 208 КК); 5) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК); 6) злочини проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю (ст. 203¹ 205, 209¹, 213 КК); 7) злочини проти прав та законних інтересів кредиторів (ст. 218–222 КК); 8) злочини проти добросовісної конкуренції й антимонопольної діяльності (ст. 206, 229, 231, 232 КК) [98, с. 24].

Відповідно до класифікації, запропонованої В. Я. Тацієм, О. І. Перепелицею та В. М. Киричком, до злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності (з урахуванням декриміналізованих норм), залежно від їх видового об'єкта належать:

1. Злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської та бюджетної систем України (ст. 199, 200, 201, 210, 211, 212, 212¹, 204 і 216 КК).

2. Злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (ст. 203, 203¹, 205, 206, 209, 209¹, 213, 229, 231 і 232 КК).

3. Злочини у сфері банкрутства (ст. 218, 219, 220 і 221 КК).
4. Злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (ст. 222, 223¹, 223², 224, 232¹, 232² КК).
5. Злочини у сфері обслуговування споживачів (ст. 227 КК).
6. Злочини у сфері приватизації державного та комунального майна (ст. 233 КК) [295, с. 186-187].

В. Д. Ларічев сформував класифікацію злочинів у кредитно-банківській сфері, покладаючи в її основу використання злочинцями механізмів: 1) готівкових та безготівкових розрахункових операцій: операцій із відкриття рахунків, розрахунків платіжними дорученнями, розрахунків із використанням вимог-доручень, розрахунків із використанням акредитивів, міжбанківських розрахунків, операцій із ведення рахунків із використанням меморіальних ордерів; 2) валютних операцій: операцій з обміну валюти, ввезення та вивезення валютних цінностей, роздрібної торгівлі та надання послуг за іноземну валюту, проведення валютних операцій за зовнішньоторговими угодами; 3) кредитних операцій: активних та пасивних; 4) функціонування ринку цінних паперів [317, с. 89].

Зауважимо, що існуючі класифікації злочинів у сфері банківської діяльності диференціюються в залежності від різних ознак і в певних випадках є дискусійними, через їх недосконалість. Однак, необхідність їх створення зумовлена тією обставиною, що класифікація суспільно небезпечних діянь є важливим підґрунтям побудови окремих методик розслідування злочинів.

Необхідно зазначити, що спільним для всіх зазначених вище класифікацій злочинів є те, що вчені виокремлюють злочини, пов'язані з банківською сферою в окремі групи (класифікації) залежно чи від їх видових об'єктів, механізмів вчинення злочинів або інших критеріїв (ознак), тим самим не ототожнюючи ці суспільно небезпечні діяння зі злочинами у сфері господарської діяльності. Крім того різноманітність таких класифікацій та відсутність уніфікованої систематизації злочинів у сфері банківської діяльності свідчать про певну хаотичність та невпорядкованість розміщення

цих кримінально-правових норм у КК. Вчені диференціюють злочини у кредитно-банківській сфері, злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської та бюджетної систем України, злочини проти прав та законних інтересів кредиторів тощо. Додержуємося думки, що така класифікаційна невизначеність несприятливо впливає на формування офіційних статистичних звітів про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності, а також дезорієнтує як теоретиків, так і практиків щодо питання необхідності додержуватися тієї чи іншої класифікації злочинів у сфері банківської діяльності в процесі наукових досліджень чи практичної діяльності.

На думку Ш. Ш. Муцалова, поняття «злочини у сфері банківської діяльності» об'єднує групу діянь, спрямованих на заподіяння шкоди суспільним відносинам, що виникають у процесі провадження банківської діяльності, а також посягають на суспільні відносини в інших сферах, проте так чи інакше завдають шкоди банківським та кредитним установам [353, с.40].

Цінність суспільних відносин, які складаються у сфері банківської діяльності поряд із відносинами власності, відносинами що складаються у сфері господарської діяльності та іншими, охоронюваними КК України суспільними відносинами, обумовлюється тим, що сучасне життя пересічного громадянина, функціонування підприємств, установ та організацій, будь-яких фізичних або юридичних осіб і в цілому економічної системи держави забезпечуються за рахунок використання банківських технологій та пов'язані зі стабільним функціонуванням банківської системи. Слід зауважити, що чинна законодавча база на теперішній час носить дещо обмежений характер з цієї проблематики [240, с. 292].

Стабільність банківської системи (с.б.с.) характеризується здатністю зберігати надійність та рівновагу упродовж тривалого часу, позначається пропорційністю, збалансованістю та надійністю функціонування її структурних елементів. Банківська система є стабільною, якщо вона є прибутковою та стійкою, відповідає національному законодавству та

принципам управління ризиками, встановленими Базельським комітетом із питань банківського нагляду. С. Львовчкін та В. Опарін вважають, що банківська система є стабільною, якщо вона: 1) зберігає здатність виконувати ці найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій; 2) полегшує ефективний розподіл фінансових ресурсів у просторі та часі; 3) дозволяє здійснювати оцінювання, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками [338, с. 13]. Кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності потребують їх аналізу на предмет наявності спільних ознак, що дозволить систематизувати їх за ідентичними критеріями та класифікувати в межах певної підгрупи за видовими об'єктами. Підгрупи є елементами класифікації групи злочинів у сфері банківської діяльності. Розгорнута класифікація цих злочинів у подальшому буде проведена також за рахунок виділення окремих діянь з чинних кримінально-правових норм, інших – із запропонованих до криміналізації діянь. Потреба у криміналізації злочинів у сфері банківської діяльності обумовлена тим, що ступінь та характер суспільної небезпеки цих діянь свідчать про неможливість ефективної протидії їм лише економічними заходами, передбаченими банківським законодавством. Саме це змусило державу вдатись до кримінально-правових заходів реагування, позитивний ефект від яких, за умови дотримання й усіх інших принципів криміналізації (зокрема, принципу ненадмірності заборони) та належної роботи органів кримінальної юстиції, має значно перевершити потенційно можливі негативні суспільні наслідки [40, с. 33].

Соціальна обумовленість криміналізації злочинів у сфері банківської діяльності, визначення їх родового об'єкту як порядку суспільних відносин, якому спричинюється шкода в результаті вчинення відповідного злочину у сфері банківської діяльності, свідчить про необхідність використання превентивних можливостей кримінального права щодо їх мінімізації.

2.2. Ознаки об'єктивної сторони складів злочинів у сфері банківської діяльності

Об'єктом злочину є те благо, якому злочином заподіюється шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди. Об'єкт злочину – це суспільні відносини, взяті під охорону нормами кримінального права, на які посягнув порушник [497, с. 17]. Як констатують В.Я Тацій та В.І. Борисов, учення про об'єкт злочину є одним із найважливіших питань доктрини кримінального права. Від з'ясування сутності об'єкта злочину та визначення його поняття залежить правильне вирішення багатьох проблем кримінально-правової охорони. Будучи системоутворювальним елементом складу злочину, об'єкт дозволяє розкрити його соціальну сутність [410, с.171]. Водночас є сенс підтримувати позицію В. М. Куца про непридатність підходу щодо визначення об'єктів конкретних злочинів на єдиній концепції об'єкта, а з урахуванням адаптації «підбору» під кожен злочин відповідної зручної концепції з'ясування його об'єкта [315, с. 103]. Однак і такий підхід має багато прибічників, як ми вже зазначали.

Об'єкт злочину поділяють на види, що має важливе кримінально-правове значення. Як узагальнили О.О. Книженко та Г.С. Крайник, ще у 1938 році професором В. Д. Меньшагіним було запропоновано поділяти об'єкти злочинів «за вертикаллю» на загальний, родовий і безпосередній. В подальшому у 1948 р. Д. Н. Розенберг ініціював поділ безпосередніх об'єктів на основний і додаткові (класифікація «за горизонталлю»). У 1965 р. професором І. М. Даньшиним була розроблена класифікація додаткових безпосередніх об'єктів на обов'язкові та факультативні [254, с. 2].

Згідно з поділом «за вертикаллю» виокремлюють три види об'єктів злочину: загальний, родовий та безпосередній. Безпосередній об'єкт, в свою чергу, може бути основним або додатковим. Додатковий об'єкт злочину водночас може бути як обов'язковим, так і факультативним.

В.М. Куц констатує, що родовий об'єкт злочину є структурним елементом так званого родового складу злочину як певної абстракції,

теоретичної конструкції, що забезпечує пізнання кримінально-правових ознак групи однорідних злочинів. Вчений додержується думки, що родовим об'єктом є сукупність однорідних цінностей, що охороняються групою однорідних кримінально-правових норм. Звідси впливає друга назва цього об'єкта – груповий. Родовий об'єкт є частиною загального об'єкта кримінально-правової охорони [315, с. 105]. Кримінально-правова систематизація злочинів у чинному КК України здійснюється переважно за родовим об'єктом.

Родові об'єкти в окремих випадках поділяються на інші групи цінностей, які називають видовими об'єктами. Видові об'єкти, в свою чергу, також поділяють на безпосередні об'єкти. Безпосередні об'єкти входять до складів злочинів і є їх елементами. На думку В. М. Куца, в чинному КК в основу виокремлення одних її розділів покладені родові об'єкти, а в основу інших – видові (розділи IX, X, XI тощо). У зв'язку з цим назвати структуру КК досконалою неможливо. Вчений вважає, що основним безпосереднім об'єктом, по-перше, є цінність, заради забезпечення недоторканності якої встановлено відповідну кримінально-правову норму-заборону; по-друге, цінність, яка в усіх без винятку випадках страждає від забороненого цією нормою злочинного діяння. Додержання зазначеного правила забезпечує точне визначення місця відповідного складу злочину в системі Особливої частини КК. Під час створення цієї частини чинного КК вказане правило було порушено, в результаті цього низку кримінально-правових норм розміщено не в належних розділах КК [315, с. 105].

В.П. Ємельянов зазначає. Що поряд з об'єктом злочину в статтях кримінального закону в певних випадках прямо вказується також і на предмет злочину. Тобто предмет злочину є факультативною ознакою загального складу злочину, бо якщо його ознаки прямо передбачені в конкретному складі злочину, то вони автоматично набувають значення обов'язкових ознак цього складу злочину. Отже, якщо про той чи інший предмет злочину зазначається у статті закону, то для кваліфікації діяння за цією статтею необхідно встановити

наявність цього предмета при вчиненні даного злочину, а відсутність такого предмета виключає кваліфікацію за цим складом злочину [122, с. 98]. Таким чином, під предметом злочину в літературі розуміють будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [288, с.118].

Нова теоретична модель предмета злочину була запропонована А. А. Музикою та Є. В. Лащук [360, с. 112]. На думку вчених, предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину, що міститься в матеріальних цінностях (які людина здатна сприймати органами чуття чи фіксувати за допомогою спеціальних технічних засобів), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [361, с. 111]. Сукупність властивостей предмета злочину були зведені вченими в групи. Зокрема, ці властивості характеризуються фізичними ознаками, соціальними та юридичними ознаками. Крім того, на сьогодні існує необхідність розширення поняття предмета злочину, що пов'язано із появою нових видів суспільних відносин, і як наслідок – нових кримінально- правових норм. Наприклад, у 2015 році було криміналізовано декілька суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності. Водночас законодавець, описуючи відповідні склади злочинів, використав серед ознак предмет злочину.

Зокрема, предметом злочину, встановленого ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності», є неправдиві відомості, внесені керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників та неправдиві відомості щодо внесення керівником або іншою службовою особою банку до звітності, що подається до ФГВФО; предметом злочину, передбаченого ст. 220² КК «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи», являються

недостовірні або неповні відомості щодо угод, зобов'язань, майна установи, зокрема, того яке знаходиться в довірчому управлінні, щодо звітності фінансової установи або фінансового стану.

Питання щодо місця предмета в складі кримінального правопорушення вирішується по-різному, як і не існує однозначної позиції вчених стосовно того, що або хто може бути предметом конкретного злочину. Дискусійним також залишається питання, чи можуть бути живі істоти (люди, тварини) предметом злочинів. Хоча, як категорично стверджують А. А. Музика та Є. В. Лащук, людина, стосовно якої вчинено злочин, не може визнаватися предметом злочину [359, с. 113]. У зв'язку з цим існує необхідність проведення подальших наукових досліджень у цьому напрямку та пошуку єдиної концепції предмета злочину з метою коректного застосування кримінально-правових норм. Необхідно зазначити, що періодично виникають труднощі щодо розмежування предмета злочину та інших ознак складу злочину (в основному факультативних). Наприклад, оригінальний підхід щодо розмежування місця вчинення злочину від предмета злочину в дисертаційному дослідженні запропонував І. І. Присяжнюк. Учений використав можливості лінгвістичного тлумачення кримінально-правових норм. На його думку, іменник, який позначає предмет злочину у статтях Особливої частини КК, вживається в родовому відмінку, а місце вчинення злочину у диспозиціях статей Особливої частини КК формулюється у вигляді обставини місця, до якої можна поставити запитання - де? [411, с. 56].

Вважаємо, що відносно злочинів у сфері банківської діяльності такий підхід є також прийнятним під час з'ясування предметів цих злочинів. Наприклад, у ст. 218¹ КК – внесення керівником або іншою службовою особою банку (чого?) завідомо неправдивих відомостей (предмет злочину), у ст. 220¹ КК – внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників (чого?) завідомо неправдивих відомостей (предмет злочину), тощо. Місце вчинення злочинів у сфері банківської діяльності у складах злочинів, передбачених у чинному КК не має принципового значення та не

впливає на кваліфікацію. Проблемою визначення предметів злочинів у сфері банківської діяльності є відсутність єдності у термінології, що використовується законодавцем під час конструювання відповідних кримінально-правових норм і їх назв. Наприклад, у назві ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» до 2019 року було використано термін «дохід», який, виходячи з назви цього злочину, являється його предметом. У той самий час у диспозиції ч. 1 ст. 209 КК використано такі терміни, як «кошти або інше майно». У цьому зв'язку З. А. Тростюк слушно звертає увагу на такі аспекти: 1) послідовність використання термінів в Особливій частині КК (для позначення одного і того ж поняття повинні вживатися однакові терміни і, навпаки, для словесного оформлення різних понять слід використовувати відмінні терміни); 2) послідовне використання термінів у Загальній та Особливій частинах КК; 3) відповідність термінів Особливої частини КК термінології інших нормативно-правових актів. При цьому загальні вимоги щодо єдності у використанні термінології, вироблені юридичною наукою, поширюються, на її думку, і на понятійний апарат Особливої частини КК [507, с. 167].

Окрім предмета злочину, ще однією факультативною ознакою об'єкта злочину є *потерпілий*. Потерпілого від злочину в літературі визначають як «соціального суб'єкта, охоронюваному кримінальним законом благом, праву чи інтересу якого злочином заподіюється шкода» [475, с. 58]. До того ж ознаки потерпілого в окремих кримінально-правових нормах можуть бути прямо визначені в основному складі, а в інших – встановлені у кваліфікованих складах злочинів.

Формулюванню пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України відносно забезпечення безпеки сфери банківської діяльності повинна передувати кримінально-правова характеристика цих злочинів. Зокрема, мова йде про злочини у сфері банківської діяльності, які об'єднані в підрозділі 2.1.

Передусім потребують аналізу об'єктивні ознаки складів злочинів у сфері банківської діяльності в Україні, які мають свої особливості та є спільними для цієї групи зловживань. Основним у формулюванні поняття злочинів у сфері банківської діяльності в Україні є те, що вони націлені на спричинення шкоди суспільним відносинам, що складаються безпосередньо у сфері банківської діяльності.

Грунтуючись на критеріях статусу суб'єкта, який провадить банківську діяльність, відповідно до ст. 4 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» банківська система України складається з: 1) НБУ; 2) інших банків; 3) філій іноземних банків, що створені й діють на території України відповідно до положень вищезазначеного Закону [412]. Водночас банківська діяльність обмежується виключно видами діяльності банку, передбаченими ст. 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність».

Положеннями ч. 2 ст. 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» встановлено, що «Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг». Відповідно до ч. 3 ст. 74 зазначеного вище Закону, до банківських послуг належать: 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу); 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Окрім зазначеного вище, у ч. 5 ст. 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» встановлено, що банк також має право надавати своїм клієнтам фінансові послуги, у спосіб укладання з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Виключний перелік фінансових послуг, які можуть надаватися банком своїм клієнтам (крім банків) у спосіб укладання агентських договорів, встановлюється безпосередньо НБУ.

Також, у ч. 8 ст. 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» встановлено, що банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо: 1) інвестицій; 2) випуску власних цінних паперів; 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей; 4) зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів та інших коштовностей, конфіскованих (заарештованих) на користь держави та/або визнаних безхазяйними) або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг. Ключовою ознакою, що виділяє банківську діяльність поряд з іншими видами діяльності, є її зміст. У ч. 10 ст. ЗУ «Про банки і банківську діяльність» встановлено, що банк має право вчиняти будь-які правочини, необхідні для надання ним банківських та інших фінансових послуг та здійснення іншої діяльності [412].

Норми КК, що встановлюють відповідальність за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності, ми пропонуємо систематизувати за видовим об'єктом.

У чинному КК встановлена відповідальність як за злочини, спрямовані на заподіяння шкоди суспільним відносинам, що виникають саме в процесі провадження банківської діяльності, так і за інші діяння, спрямовані на завдання шкоди цим суспільним відносинам лише як додатковому об'єкту. У зв'язку з цим їх не можна об'єднувати з групою злочинів у сфері банківської діяльності, оскільки їх учинення можливе також в інших сферах суспільного життя. Наприклад, шахрайство (ст. 190 КК) спрямоване, насамперед, на порушення порядку суспільних відносин власності, а не суспільних відносинам, що складаються у сфері банківської діяльності. Проте в ч. 3 ст. 190 КК встановлена відповідальність за шахрайство, вчинене у великих розмірах, а також шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки. Останнє, насамперед, вчинюється у сфері банківської

діяльності та порушує порядок функціонування відповідних суспільних відносин.

Подібне можна констатувати щодо інших кримінальних правопорушень проти власності, зокрема: крадіжки, грабежу, розбою (ст. 185, 186, 187 КК), що вчинюються в різних сферах суспільного життя. У зв'язку з цим запропонована нижче класифікація злочинів у сфері банківської діяльності складена з урахуванням кримінально-правових чинного КК, а також кримінальних правопорушень, учинюваних переважно у сфері банківської діяльності. Зазначені нижче злочини, на нашу думку, вчинюються здебільшого у сфері банківської діяльності та обумовлені її специфікою. Водночас, потребує врахування те, що в банківській системі України можуть вчинюватися й кримінальні правопорушення, не обумовлені специфікою банківської діяльності, у зв'язку з цим вони розміщені у відповідних розділах Особливої частини КК (наприклад, серед кримінальних правопорушень проти власності, у сфері господарської діяльності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, та інших розділах Особливої частини КК).

За особливостями видового об'єкта в чинному КК ми пропонуємо *систематизувати* дві групи суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності, пов'язані: 1) з господарюванням; 2) з використанням електронних технологій.

Така класифікація обумовлена тим, що по-перше: на цей час значна частина кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, розміщена в розділі VII КК «Злочини у сфері господарської діяльності», по-друге: склади злочинів, передбачені цими кримінально-правовими нормами вчинюються в економічній сфері, складовою якої є банківська сфера. Крім того, поряд з іншими нормативно-правовими актами, правове регулювання банківської діяльності передбачене в положеннях ГК. Банківська сфера та банківська діяльність не є тотожними поняттями, оскільки банківська діяльність провадиться в банківській сфері і

банківська діяльність є видом фінансової діяльності. Зокрема, зміст фінансово-господарської діяльності охоплюється сукупністю рішень, дій та операцій, які об'єкт контролю приймає та здійснює в частині володіння, використання та розпорядження фінансовими ресурсами, необоротними та іншими активами [499].

Однак банківську діяльність визначають через певні види банківських послуг, які банк надає своїм клієнтам. Якщо виходити з визначення банківської діяльності, запропонованого в ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», то стає очевидним, що злочини у сфері банківської діяльності, які ми систематизували, пов'язані з господарюванням, учинюються в процесі або як результат залучення до вкладів грошових коштів фізичних та юридичних осіб, їх розміщення на банківських рахунках, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб, а також у цілому функціонування банківської установи.

Вчинення злочинів у сфері банківської діяльності, пов'язаних із використанням електронних, технологій можливе лише способом використання електронних технологій, які широко використовуються у сфері банківської діяльності, та забезпечують швидкість обслуговування споживачів банківських послуг, збереження та зростання кількості клієнтів.

Таким чином, ми пропонуємо таку класифікацію злочинів у сфері банківської діяльності в чинному КК України:

1. Злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з господарюванням: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹ КК); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності

фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК).

2. Злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з використанням електронних технологій: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК).

У четвертому розділі дисертації будуть надані пропозиції щодо криміналізації діянь у сфері банківської діяльності, що дозволять виділити інші групи злочинів у сфері банківської діяльності з урахуванням особливостей їх видового об'єкта. Зокрема, мова буде йти про злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані: 1) з посяганнями на власність; 2) зі службовою діяльністю та професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг.

Аналіз диспозицій кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за суспільно небезпечні діяння у сфері банківської діяльності, дозволяє констатувати їх бланкетний характер. Н. І. Пікуров називає бланкетною диспозицію статті КК, в якій описується склад злочину за допомогою посилання на порушення винним нормативних приписів інших галузей права, водночас кваліфікація злочину можлива лише за допомогою встановлення всіх ознак складу злочину іншого (некримінального) правопорушення [399, с. 321].

В. О. Навроцький вважає, що бланкетна диспозиція містить пряме посилання на норми, які не містяться в статті кримінального закону [366, с. 79]. Проте, на думку науковця, в багатьох випадках ознаки злочину, виражені в простих чи описових диспозиціях, можуть бути з'ясовані завдяки тому, що роз'яснені в нормативно-правових актах, на яких немає прямого посилання в статті кримінального закону. При цьому має місце так зване субсидіарне

застосування правових норм [366, с. 80-81]. Останнє має місце, коли для застосування однієї норми необхідно звернутися за допомогою до інших правових норм, і така допомога полягає в з'ясуванні змісту понять, які використовуються в одній нормі, а зміст їх витлумачений в іншій нормі [366, с.81]. Необхідно зазначити, що науковці в основному схвально ставляться до бланкетних диспозицій в статтях Особливої частини КК. Зокрема, на думку Г. З. Яремко, бланкетний спосіб викладу є незамінним юридичним технічним прийомом забезпечення системності права, чутливого реагування кримінального закону на постійні зміни життя, забезпечення узгодження абстрактного й конкретного, уникнення громіздкості, зайвої перевантаженості нормативних формулювань, непотрібного дублювання правових норм, забезпечення лаконічності і точності їх викладу [566, с. 7].

Наприклад, ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» потребує звернення до положень ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [434] та Положення про електронні гроші в Україні [418]; ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» потребує звернення до положень ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; ст. 218¹ КК «Доведення банку до неплатоспроможності» потребує звернення до положень ЗУ «Про банки і банківську діяльність»; ст. 220² «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» потребує так чи інакше звернення до положень ЗУ «Про інформацію» (хоча в диспозиції цієї статті цього не зазначено).

У певних випадках також виникає необхідність звернення до положень фінансового, банківського, цивільного права або іншого законодавства. Зауважимо, що в Постанові Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері

господарської діяльності» від 25 квітня 2003 року № 3 не приділено достатньої уваги суспільно небезпечним діянням, що вчинюються у сфері банківської діяльності. У зв'язку з цим потребують вирішення дискусійні питання, що виникають у процесі кваліфікації цих діянь та їх розмежування з суміжними складами злочинів.

Повертаючись до встановлення безпосередніх об'єктів злочинів у сфері банківської діяльності, необхідно зазначити, що в чинному КК вони визначені по-різному залежно від окремої кримінально-правової норми. Проте очевидно, що безпосередні об'єкти визначених нами злочинів у сфері банківської діяльності є системоутворюючими елементами складів цих злочинів.

Зокрема, відповідно до положень чинного КК та сформульованих окремими науковцями тверджень об'єкти злочинів у сфері банківської діяльності є такими:

– у ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок виготовлення, використання та обігу документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, який забезпечує нормальне функціонування банківської системи України [261];

– у ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений із метою протидії залученню до економіки «брудних» коштів порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності, а також порядок учинення цивільно-правових угод у частині особистого, домашнього та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю. Додатковим об'єктом є правосуддя, нормальне функціонування фінансово-кредитної системи, засади добросовісної конкуренції [485];

– у ст. 209¹ КК «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» основним безпосереднім об'єктом злочину, є правомірне функціонування системи фінансового моніторингу в частині встановленого законодавством порядку обігу та захисту інформації, яка надається спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади. Додатковими об'єктами злочинів є встановлений порядок здійснення господарської діяльності, належне функціонування правосуддя, громадська безпека, встановлений порядок використання комп'ютерів і комп'ютерних мереж [370];

– у ст. 218¹ КК «Доведення банку до неплатоспроможності» основним безпосереднім об'єктом злочину визначено порядок виконання банками своїх фінансових зобов'язань у частині забезпечення прав кредиторів, а додатковим – власність і порядок здійснення службовими особами покладених на них повноважень [372];

– у ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» встановлено, що основним безпосереднім об'єктом злочину є відносини, що виникають у зв'язку зі створенням і функціонуванням банківської системи та системи гарантування вкладів фізичних осіб. Додатковим обов'язковим об'єктом є права і законні інтереси вкладників [485];

– у ст. 220² КК «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» О. І. Плужнік та М. В. Корнієнко вбачають об'єктом встановлений порядок обігу документів та інших засобів доступу до фінансових документів і звітності, які забезпечують нормальне функціонування фінансової організації (установи). Додатковими об'єктами злочину є система оподаткування, засади добросовісної конкуренції, право власності [403, с.41];

– у ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами» об'єктом злочину є встановлений законодавством порядок фінансування, кредитування і

оподаткування господарської діяльності, права і законні інтереси кредиторів [263];

– у ст. 231 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» та в ст. 232 КК «Розголошення комерційної або банківської таємниці» об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері охорони комерційної та банківської таємниці. Додатковим об'єктом є право інтелектуальної власності [348].

С. О. Харламова визначає безпосередній об'єкт злочинів, передбачених статтями 231 і 232 КК як суспільні відносини зі збереження комерційної та (або) банківської таємниці, що забезпечують охорону від недобросовісної конкуренції у сфері господарської діяльності та обмеження монополізму [543].

Л. Р. Клебанов вважає, що безпосередніми об'єктами цих злочинів є: 1) суспільні відносини, що виникають між уповноваженими суб'єктами з приводу створення, поширення, перетворення та використання інформації, що становить комерційну таємницю; 2) суспільні відносини, що виникають між уповноваженими суб'єктами з приводу створення, поширення, перетворення та використання інформації, що становить банківську таємницю [190].

Незважаючи на те, що безпосередні об'єкти вищезазначених злочинів, а також в окремих випадках їх додаткові безпосередні об'єкти сформульовані по-різному, всі вони містять позначення належності до сфери банківської діяльності, які виражаються такими формулюваннями: *банківські рахунки, функціонування фінансово-кредитної системи, функціонування банківської системи та системи гарантування вкладів фізичних осіб, права і законні інтереси вкладників, забезпечення прав кредиторів, нормальне функціонування фінансової організації (установи), порядок фінансування, кредитування, права і законні інтереси кредиторів, охорона банківської таємниці.*

Якщо виходити зі змісту банківської діяльності, визначеного у ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», то можна зробити висновок, що

безпосередні об'єкти вищезазначених злочинів відображають сутність банківської діяльності та в певних випадках наслідки її провадження. Зокрема, взаємодію кредитора та позичальника, інтереси вкладника, забезпечення банківської таємниці, стабільне функціонування банківської установи, що забезпечує банківську діяльність. Ці складові є узагальнювальними та системоутворювальними компонентами банківської діяльності.

Предметами злочинів у сфері банківської діяльності поряд з об'єктом залежно від окремої кримінально-правової норми можуть бути: а) кредитні ресурси банків (у національній та іноземній валюті); б) грошові кошти громадян, що перебувають на їх банківських рахунках (у національній та іноземній валюті); в) предмети, що є складовими банківської таємниці (документи, інформація на електронних носіях); г) банківські платіжні картки; д) грошові кошти (у готівковій та безготівковій формах) чи інше майно (включаючи рухоме й нерухоме), придбані злочинним шляхом; е) цінності громадян, що зберігаються в банківських установах, тощо.

Зокрема, С. Я. Лихова класифікує злочини у сфері господарської діяльності з урахуванням віднесення злочину до тієї чи іншої групи залежності від видового об'єкта цих злочинів, серед яких вчена виділяє групу злочинів проти прав кредиторів (ст. 218¹, 219, 220¹, 220², 222 КК). Предметом цих злочинів С. Я. Лихова вбачає: неправдиві відомості, внесені керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників, та неправдиві відомості, внесені керівником або іншою службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 220¹); неповні або недостовірні відомості про угоди, зобов'язання, майно установи, зокрема яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи внесені до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або до звітності фінансової установи (ст. 220²); грошові кошти, які неправомірно отримуються у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків шляхом надання зазначеної в диспозиції кримінально-правової норми завідомо неправдивої інформації (ст. 222) [324, с. 160].

Водночас очевидним стають невідповідність назв окремих злочинів у сфері банківської діяльності та формулювання диспозицій окремих кримінально-правових норм у частині видів предмета злочину. Наприклад, коло предметів злочину, передбаченого ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення» є ширшим, ніж зазначено в диспозиції цієї кримінально-правової норми; із назви ст. 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» ніяк не можна зрозуміти, що предметом зазначеного злочину є неправдива інформація, якщо тільки не звертатися безпосередньо до диспозиції вказаної кримінально-правової норми. Те саме стосується назви ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами», що обов'язково потребує вивчення змісту її диспозиції для з'ясування предмета цього злочину. Можна також говорити про те, що бланкетність диспозицій кримінально-правових норм є певною проблемою, що ускладнює їх правильне розуміння. Такої думки, зокрема, дотримується З. А. Тростюк, яка стверджує, що «термінологічний апарат буде чітким, якщо зміст кожного терміна впливатиме із самого закону без будь-якого додаткового тлумачення, а для з'ясування змісту його складових не потрібно було б звертатися до інших джерел, окрім кримінального закону» [507, 50].

Необхідно констатувати, що традиційно класифікації злочинів формуються залежно від видового об'єкта злочинів. Зокрема, Є. Л. Стрельцов серед злочинів, що вчинюються у сфері господарської діяльності пропонує виділяти злочини, в кредитно-фінансовій і банківській сфері (статті 199, 200, 207, 208, 209, 209¹, 215, 222, 223, 224 КК), а також злочини у сфері банкрутства (статті 218, 219, 220, 221 КК) [293, с. 130-131].

Запропонована автором дисертиційного дослідження класифікація злочинів у сфері банківської діяльності, дозволила встановити предмети злочинів, учинюваних у досліджуваній сфері. Зокрема, у ст. 200 КК предметом злочину є: 1) документи на переказ; 2) платіжні картки; 3) інші засоби доступу

до банківських рахунків; 4) електронні гроші. Водночас зміст понять предметів цього злочину встановлено в положеннях ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні».

Зокрема, відповідно до ст. 1 ч. 1.27 цього Закону платіжною карткою є спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей із рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, переказування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також для здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [436]. Українські банки станом на 1 січня 2019 року емітували майже 59,4 млн платіжних карток. Про це йдеться в Огляді ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури України за 2018 рік НБУ. За даними НБУ, 62,2 % від загальної кількості карток становили активні платіжні картки, кількість яких за 1 рік збільшилася на 6,0 % і на початок 2019 року становила 36,9 млн шт [378]. До інших засобів доступу до банківських рахунків належать інші, спеціальні платіжні засоби, а саме дорожні та іменні чеки. Відповідно до ст. 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» електронними грошима є одиниці вартості, що зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу особами, відмінними від тієї особи, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Вимоги, що регулюють випуск та використання електронних грошей в Україні, викладено також в Положенні про електронні гроші в Україні, затвердженому Постановою Правління НБУ від 04.11.2010 № 48.

Не визнаються предметом злочину, передбаченого ст. 200 КК: 1) векселі та інші цінні папери (їх підроблення повинне кваліфікуватися за ст. 199 або ст 224 КК); 2) дисконтні, клубні, телефонні картки; 3) не підроблені, а втрачені (наприклад, викрадені) платіжні картки [380]. Якщо звернутися до диспозиції

ч. 1 ст. 200 КК, то стає очевидним, що в ній зазначені два види засобів доступу до банківських рахунків, а саме документи на переказ та платіжні картки. У той самий час у назві ст. 200 КК України зазначено ще один предмет злочину, яким є обладнання для виготовлення засобів доступу до банківських рахунків. Це означає, що в назві ст. 200 КК предмет цього злочину описаний ширше. Такої самої думки додержується Л. О. Стрелков [492, с.147].

О. А. Осташевська зазначає, що для українського суспільства такі явища, як платіжні системи, електронні перерахунки та електронні гроші, відносно нові, тому законодавча база, включаючи й норми кримінального права, виявилася неготовою до такого розвитку сфери злочинності, в якій використовуються платіжні інструменти, електронні перекази та електронні платіжні системи [390, с. 261]. Вчена додержується думки, що важливим на сучасному етапі розвитку законодавства є точне визначення одних і тих самих понять для різних галузей права, приведення їх у відповідність один до одного [390, с. 261]. Усунення таких невідповідностей, зокрема щодо предмета злочину, передбаченого ст. 200 КК, дозволить як удосконалити кримінальне законодавство України щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності, так і уникнути дискусійних питань під час кваліфікації злочинів та документування.

У кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 209¹ КК «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» предметом злочину є інформація про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, що подається спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу; завідомо неправдива інформація про такі операції.

У злочині, передбаченому ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності», предметом є свідомо неправдиві відомості, внесені керівником або іншою службовою

особою банку до бази даних про вкладників, та неправдиві відомості, внесені керівником або іншою службовою особою банку до звітності, що подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Необхідно зазначити, що, як і в інших злочинах у сфері банківської діяльності, формулювання цієї кримінально-правової норми щодо предмета злочину відрізняється від його диспозицій. Так, із назви статті 220¹ КК України «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» ніяк не можна усвідомити, що предметом цього злочину є певна неправдива інформація, зокрема, можна допустити, що мова йде про несанкціонований доступ до програми або інші порушення. Вважаємо, що стосовно предметних злочинів у сфері банківської діяльності у КК потребується вироблення єдиного підходу щодо формулювання назв та диспозицій відповідних кримінально-правових норм. Предмет злочину повинен бути очевидним та зрозумілим із назви статті та узгоджуватися з формулюванням термінів в її диспозиції.

Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку» [414], КК був доповнений ст. 220² «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи».

Диспозиція ст. 220² КК містить вказівку на такі предмети цього злочину: документи або реєстри бухгалтерського обліку; звітність фінансової установи; відомості (інформацію) про угоди, зобов'язання, майно установи, зокрема, яке перебуває в довірчому управлінні, або про фінансовий стан установи, які можуть бути неповними чи недостовірними. Відповідно до ЗУ «Про інформацію» документом є матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання в часі й просторі. Інформація – це будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях чи відображені в електронному вигляді. Захист інформації – це сукупність правових, адміністративних, організаційних,

технічних та інших заходів, які забезпечують збереження, цілісність інформації й належний порядок доступу до неї [430]. Проте на законодавчому рівні не передбачено визначення терміна «фінансовий документ». У той самий час у диспозиції ст. 220² КК законодавець використовує термін «документ», що є предметом цього злочину, а в назві цієї кримінально-правової норми надається формулювання «фінансовий документ». Ми погоджуємося з позицією О. І. Плужніка та М. В. Корнієнка, які наголошують на необхідності узгодження диспозиції цієї статті з її назвою щодо понять «документ» і «фінансовий документ» [403, с. 41]. Із метою мінімізації правових колізій під час розслідування кримінальних проваджень за відповідною статтею КК України існує необхідність законодавчого визначення терміна «фінансовий документ» та приведення у відповідність диспозиції ст. 220² КК з її назвою.

Предметом злочину, передбаченого ст. 209 КК, є майно, здобуте свідомо злочинним шляхом. Вбачається, що до майна в контексті цієї кримінально-правової норми можуть належати й кошти як у готівковій, так і в безготівковій формі (перебувати на банківському рахунку та їх обіг регулюється зобов'язальним правом), бути як національною, так і іноземною валютою [262]. Із формулювання «майно» вбачається, що грошові кошти є також різновидом майна, що ґрунтується на формулюванні дефініції «майно» в цивільному законодавстві.

Так, згідно зі ст. 177 ЦК 2003 року об'єктами цивільних прав є речі, зокрема, гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага, тобто ЦК визначає речі, гроші та цінні папери як різновид майна, а гроші й цінні папери – як різновид речей. Таким чином, виходячи з норм цивільного законодавства, грошові кошти є речами. Однак вважаємо, що підведення грошей під таке визначення є не зовсім коректним. На нашу думку, грошові кошти не можна розглядати як речі, а вони є засобом придбання речей. Також дискусійним є питання правової природи грошей, а саме наявності права власності на безготівкові гроші, що вимагає

належного законодавчого врегулювання.

Крім того, необхідно акцентувати на невідповідності формулювання предмета злочину, передбаченого ст. 209 КК в його назві та диспозиції. Зокрема, в назві статті 209 КК до недавня було використано термін «доходи», а в диспозиції ч. 1 ст. 209 КК використовують терміни «кошти або інше майно, одержані внаслідок учинення злочину, який передував легалізації (відмиванню) доходів. У примітці 2 до ст. 209 КК зазначено, що легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує шість тисяч НМДГ. Це означає, що законодавець ототожнює поняття «доходи» та «кошти або інше майно». Зміст поняття «доходи, одержані злочинним шляхом» розкрито в п. 16 ч. 1 ст. 1 ЗУ № 314-VII від 14 жовтня 2014 року. Це будь-яка вигода, одержана внаслідок учинення суспільно небезпечного діяння, що передує легалізації (відмиванню) доходів, яка може складатися з рухомого чи нерухомого майна, майнових і немайнових прав, незалежно від їх вартості [415].

Відповідно до положень п. «б» ст. 1.3 Типового законодавства про відмивання грошей та фінансування тероризму «грошовими коштами» або «майном» є будь-які активи, матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, відчутні чи невідчутні, а також юридичні документи та інструменти в будь-якій формі, також електронній і цифровій, що підтверджують правовий титул на такі активи або частку участі в них, зокрема, але не виключно банківські кредити, дорожні чеки, банківські чеки, платіжні доручення, акції, цінні папери, облігації, переказні векселі та акредитиви, а також будь-яка частка участі, дивіденди та інші доходи від таких активів або сума доходу, нарахованого за такими активами або створеного такими активами [502, с.7]. Вважаємо, що з метою уникнення труднощів при визначенні предмета злочину, передбаченого ст. 209 КК, існувала необхідність усунення невідповідностей у формулюванні предмета цього злочину в назві та диспозиції цієї кримінально-правової норми. Зауважимо, що ця проблема була

вирішена із набранням чинності Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-ІХ, в результаті набрання чинності яким були внесені відповідні зміни до УУ України, зокрема й до ст. 209 КК України.

Таж сама проблема вбачається у назві та диспозиціях ч. 1 та ч. 2 ст. 209¹ КК. Якщо виходити із формулювання назви ст. 209¹ КК, то предметом цього злочину є законодавство про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Якщо ж виходити зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 209¹ КК, то предметом цього злочину є недостовірні інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, а в ч. 2 ст. 209¹ КК предметом злочину є таємниця фінансового моніторингу або факту обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників між суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Зазначене, на нашу думку, свідчить про недосконалість формулювання понятійного апарату Особливої частини КК.

Предметом злочину, встановленого ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами», є неправдива інформація, що надається адресатам (зокрема, органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам) із метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків. Як і в інших злочинах у сфері банківської діяльності має місце неузгодженість у назві цієї кримінально-правової норми та її диспозиції. Зокрема, з назви ст. 222 КК видається, що предметом цього злочину є фінансові ресурси, проте диспозиція відповідної статті дозволяє зрозуміти, що саме неправдива інформація є предметом цього злочину.

На думку В. Р. Мойсика, інформація в контексті диспозиції ст. 222 КК являється даними, що безпосередньо та свідомо для винної особи сприяють незаконному отриманню фінансових ресурсів а також, насамперед, обумовлюють ймовірність прийняття рішення відносно їх надання. Таку

інформацію, як правило, надають у документованому вигляді, однак це не виключає можливості її подання й в електронній формі [357, с.7]. Як констатує автор, що з аналізу судової практики стає очевидним, що інформація, яка подається для одержання фінансових ресурсів, здебільшого стосується фінансового або ж господарського становища суб'єкта [357, с.7].

О.Я. Стойко та Д.І. Дема додержуються думки, відносно того що фінансові ресурси є фондами грошових засобів, що формуються державою, а також суб'єктами господарювання і населенням та знаходяться у їх розпорядженні [490, с. 432]. Т. Е. Бондар, Н. Е. Заєць, М. К. Фісенко тлумачать фінансові ресурси як фонди грошових коштів, що перебувають у розпорядженні держави, суб'єктів господарювання і населення та які формуються в процесі перерозподілу і розподілу частини вартості валового продукту, чистого доходу у грошовій формі, що призначений для забезпечення розширеного відтворення, а також загальнодержавних потреб [133, с. 221]. Якщо виходити зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 222 КК, то стає очевидним, що в ній законодавець вичерпно визначив види фінансових ресурсів, у відповідності до яких можуть бути вчинені шахрайські дії. Зокрема, ними є «субсидії, субвенції, дотації, кредити чи пільги щодо податків», які є видами державних платежів. У той самий час у диспозиції ст. 222 КК не йдеться про фінансові ресурси суб'єктів господарювання і населення. Це фактично означає те, що якщо вид фінансових ресурсів не встановлений законодавцем у диспозиції ч. 1 ст. 222 КК, то склад кримінального правопорушення щодо шахрайства з фінансовими ресурсами відсутній. У зв'язку з цим існує потреба в доповненні диспозиції ст. 222 КК формулюванням «та іншими видами фінансових ресурсів», оскільки з розвитком суспільних відносин поступово змінюються й сутність поняття «фінансові ресурси», а також розширюються їх види в залежності від суб'єкта розпорядження ними. Таким чином, у контексті ст. 222 КК існує неузгодженість відносно формулювання назви цієї кримінально-правової норми та викладення змісту її диспозиції щодо предмета злочину, а також потребується розширення видів фінансових

ресурсів, стосовно одержання яких суб'єктом злочину може надаватися неправдива інформація.

Щодо предметів злочинів, передбачених ст. 231 та 232 КК, ними є комерційна або банківська таємниця. Необхідно зазначити, що в контексті цих кримінально-правових норм існує узгодженість щодо предмета злочинів у назвах та відповідних диспозиціях статей. Проте навіть формулювання кримінально-правових норм ст. 231 та 232 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», «Розголошення комерційної або банківської таємниці» та використання законодавцем сполучника «або» є сумнівними. Це фактично означає, що комерційна та банківська таємниця розглядаються законодавцем як синонімічні поняття, що є неприпустимими, на нашу думку [221, с.191]. Зі змісту ст. 60 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» стає очевидним, що банківська таємниця є інформацією. Зокрема, інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам під час надання послуг банку, є банківською таємницею [412]. Відповідно до ч. 1 ст. 36 ГК, комерційна таємниця – відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, які не є державною таємницею, але розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання. Якщо комерційна таємниця стала відомою банківській установі в процесі обслуговування клієнта (володілець комерційної таємниці) та взаємовідносин із ним або ж третім особам під час надання послуг банку, а володілець комерційної таємниці вжив усіх адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, то така таємниця підпадає під правовий режим банківської таємниці. Однак в усіх інших випадках не можна говорити про тотожність банківської та комерційної таємниці [222, с. 51]. З урахуванням особливостей об'єктів кримінально-правової охорони доцільно було би виділити зі ст. 231 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять

комерційну або банківську таємницю» окремі кримінально-правові норми: «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю». За відповідною ознакою пропонуємо виділити окремі кримінально-правові норми й зі ст. 232 КК та викласти їх у такій редакції: «Розголошення комерційної таємниці» та «Розголошення банківської таємниці». Подібно до кримінального законодавства України у КК Турецької Республіки об'єднано такі об'єкти кримінально-правової охорони, як комерційна, банківська таємниця, таємниця клієнта у структурі одного складу злочину, що, на думку Б. Демірал Бакірман (Büşra Demiral Bakirman), є недоцільним [570].

Правильне встановлення предмета впливає на кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, оскільки предмет злочину входить до системи суспільних відносин та оцінюється учасниками цих відносин залежно від його властивостей. Особливістю чинного закону про кримінальну відповідальність є те, що в певних складах злочинів фізичні ознаки предмета злочину фактично ототожнюються з його наслідками як ознаками об'єктивної сторони. Таким чином, установлення предметів злочинів у сфері банківської діяльності сприяє з'ясуванню специфіки відносин, що складаються у сфері банківської діяльності.

Ми погоджуємося з позицією І. О. Бандурки, що соціальна ознака предмета злочину обумовлюється суспільними відносинами, до сфери яких залучені відповідні предмети [14, с. 92]. І в цьому сенсі вона властива будь-якому предмету. На думку Ю. П. Дзюби, залежно від того, в площині яких суспільних відносин перебуває предмет, можна говорити і про ознаки, що відбивають його специфіку в цих відносинах [94 с. 275]. Ми цілком погоджуємося з позицією С. Я. Лихової, що сучасний стан кримінального законодавства України злочинів у сфері господарської діяльності свідчить, що законодавцю не вдалося розробити досконалу законодавчу базу для захисту

економіки від злочинних посягань. Зокрема, має місце багато спірних питань щодо визначення та розуміння предмета таких злочинів [324, с. 159]. У зв'язку з цим додержуємося думки, що необхідним є вироблення уніфікованого підходу щодо формулювання назв та диспозицій злочинів, які вчинюються у сфері банківської діяльності, а предмет злочину в назві кримінально-правової норми повинен узгоджуватися з формулюванням термінів в її диспозиції.

В окремих злочинах у сфері банківської діяльності обов'язковою ознакою складу злочину є потерпілий. Зокрема, у ст. 218¹ КК потерпілим від злочину є кредитор банку – юридична або фізична особа, яка має документально підтвержені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань, як це визначено в положеннях ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність». Є. М. Васілін та О. О. Дудоров та зазначають, що в ст. 218¹ КК потерпілою є держава [41, с. 7].

Ознака потерпілого дозволяє відрізнити один злочин від іншого. Крім того, певне коло потерпілих дозволяє відрізнити злочини, що вчинюються у сфері банківської діяльності від інших злочинів. У цьому сенсі ми погоджуємося з Л. В. Франком, який зазначав, що найважливіше значення насамперед має класифікація потерпілих залежно від характеру злочинів. В основу цієї класифікації, насамперед, необхідно покласти склад злочинів, об'єднаних загальним об'єктом [538, с. 87]. Якщо виходити з того, що ми розглядаємо родовим об'єктом злочинів у сфері банківської діяльності порядок відповідних суспільних відносин, то, як визначено у чинному КК України потерпілими злочинів у сфері банківської діяльності є: кредитор або держава (ст. 218¹, ст. 222 КК), суб'єкт господарської діяльності (ст. 231, ст. 232 КК).

Як стверджує В. М. Сенаторов, потерпілий виникає в разі вчинення будь-якого злочину. Однак ознакою складу злочину він набуває лише в тих випадках, коли на нього вказано безпосередньо у законодавчому формулюванні певного злочину. Потерпілий є соціальним суб'єктом, учасником соціальної взаємодії та суспільних відносин. Соціальний суб'єкт

(фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство у цілому), блага, праву чи інтересу якого, що перебуває під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої, і на якого вказано в законі при формулюванні певного виду злочину [475, с. 122]. Зокрема, з диспозиції ст. 218¹ КК цілком зрозуміло, хто саме є потерпілим від цього злочину, що також можна говорити про зміст ч. 1 ст. 222 КК, де зазначено перелік цих потерпілих, а саме: «органи державної влади, органи влади АРК чи місцевого самоврядування, банки або інші кредитори». Проте в ст. 222 КК законодавець не деталізує й не конкретизує формулювання «інший кредитор».

Як вбачається зі змісту ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», кредитор банку – юридична або фізична особа, яка має документально підтвержені вимоги до банку щодо його майнових зобов'язань [412]. Якщо виходити з цього визначення, то стає зрозумілим, що кредитори банку є його вкладниками. Наприклад, терміни «кредитори банку» та «вкладники банку» використовуються як синонімічні поняття в Положенні про порядок складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються [426]. У той самий час у ст. 2 Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку зазначено, що «вкладник – фізична особа (зокрема фізична особа – підприємець), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката» [425].

Під час ліквідації банку задоволення вимог кредиторів здійснюється за рахунок коштів, одержаних у результаті ліквідації та реалізації майна банку в черговості, визначеній статтею 52 ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Як було передбачено ст. 1 ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» кредитор – юридична або фізична особа, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтвержені в установленому порядку документами вимоги щодо грошових

зобов'язань до боржника; конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечене заставою майна боржника; поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли після відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство; забезпечені кредитори – кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя) [413]. Наразі відповідний закон втратив чинність у зв'язку з прийняттям Кодексу України с процедур банкрутства. У ст. 1 Кодексу України с процедур банкрутства встановлено: «кредитор - юридична або фізична особа, а також контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника; забезпечені кредитори - кредитори, вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника; конкурсні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; поточні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство» [258].

Якщо вважати що кредитор банку або його вкладник є потерпілим злочину, передбаченого ст. 222 КК, то втрачається логічний зв'язок у формулюванні диспозиції ч. 1 ст. 222 КК. Вбачається, що громадянин – підприємець або засновник чи власник суб'єкта господарської діяльності, а також службова особа суб'єкта господарської діяльності надає свідомо неправдиву інформацію кредиторіві банку (вкладникові). Однак очевидним є те, що кредитор банку (вкладник) не може надати суб'єктові злочину, передбаченого ст. 222 КК, субсидії, субвенцій, дотації, кредитів чи пільг щодо податків, які є видами державних платежів.

У зв'язку з цим потребується конкретизація формулювання «інші кредитори» в диспозиції ч. 1 ст. 222 КК або викладення диспозиції ч. 1 ст. 222 КК в такій редакції: «Надання громадянином – підприємцем або засновником чи власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам (за винятком кредиторів банку) із метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності».

Дискусійним є твердження, що в ст. 231 та 232 КК потерпілим є лише суб'єкт господарської діяльності. Зокрема, при вчиненні цих злочинів шкода заподіюється також і фізичним особам, які довірили певні відомості, що складають банківську таємницю працівникам банківської установи.

З об'єктивної сторони, суспільно небезпечні діяння, що вчинюються у сфері банківської діяльності, виражаються в: а) діях, якими заподіюється шкода сфері банківської діяльності; б) діях, що створюють реальні умови для завдання шкоди банківській діяльності. Оскільки фінансові операції проводяться в приміщеннях банківських установ, саме ця обставина обумовлює особливість вчинення цих злочинів, адже значна їх більшість здійснюється: 1) з проникненням в приміщення банків; 2) в період інкасації матеріальних цінностей; 3) під час транспортування матеріальних цінностей [245, с. 37].

За особливістю конструкції об'єктивної сторони злочини у сфері банківської діяльності належать в основному до злочинів із формальними складами. Однак серед них наявні й діяння з матеріальними складами, а також кваліфіковані види окремих злочинів із формальними складами передбачають настання наслідків, що свідчить про їх матеріальний склад.

До злочинів, які вчинюються у сфері банківської діяльності, пов'язаних з використанням електронних технологій, належить ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу

до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення».

Об'єктивна сторона складу злочину «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» (ст. 200 КК) виражається в таких діяннях: 1) підробленні електронних грошей і засобів доступу до банківських рахунків; 2) придбанні, зберіганні, перевезенні, пересиланні з метою збуту підроблених документів на переказ або платіжних карток; 3) збуті чи використанні зазначених підроблених документів або карток; 4) неправомірному випуску або використанні електронних грошей [380].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 200 КК є досить складною і передбачає значну кількість альтернативних дій, зазначених у її диспозиції. У зв'язку з цим постає питання, чи є зазначені у диспозиції ч. 1 ст. 200 КК дії способами вчинення досліджуваного злочину чи ознаками його об'єктивної сторони. Ми погоджуємося з позицією М. М. Панова, який зазначає, що спосіб завжди підпорядкована ній діянню (дії), виступає його структурною одиницею меншого порядку і, отже, є його істотною ознакою.

Таким чином, у наведених випадках (щодо позиції Г. І. Вольфмана, Г. Л. Крігер, С. В. Трофимова, Я. М. Брайніна, С. С. Тучкова) більш правильно говорити не про способи вчинення злочину, а про альтернативні дії, що становлять зміст об'єктивної сторони відповідних складів злочинів [396, с. 29]. Із цього випливає, що й у складі злочину передбаченого ст. 200 КК підроблення електронних грошей і засобів доступу до банківських рахунків; придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ або платіжних карток; збут чи використання зазначених підроблених документів або карток; неправомірний випуск або використання електронних грошей, є альтернативними ознаками об'єктивної сторони цього злочину. Необхідно зазначити, що у чинному КК способи вчинення цього злочину не впливають на його кваліфікацію. Аналіз змісту ст. 200 КК

дозволяє стверджувати, що альтернативні дії, передбачені диспозицією ч. 1 ст. 200 не потребують спричинення суспільно небезпечних наслідків, що свідчить про формальний склад досліджуваного злочину. Проте, фактично це не означає, що суспільно небезпечні наслідки від вчинення альтернативних дій, передбачених ч. 1 ст. 200 не настають. При цьому в ч. 2 ст. 200 КК законодавцем не передбачено спричинення великої матеріальної шкоди від вчинення вказаних діянь. Якщо виходити з позиції, що склад злочину, передбачений ст. 200 КК ми відносимо до злочинів, вчинюваних у сфері банківської діяльності, то під час вчинення незаконних дій із платіжними документами фактично порушується порядок суспільних відносин у сфері забезпечення безпеки функціонування сфери банківської діяльності, що можна розглядати як суспільно небезпечні наслідки цього злочину. Більш того, не можна стверджувати, що підроблення електронних грошей і їх використання не може спричинити великої матеріальної шкоди потерпілим, тому передбачення можливості настання таких наслідків у ч. 2 ст. 200 КК має сенс.

Перевантаження ч. 1 ст. 200 КК значною кількістю альтернативних дій дає підстави допускати, що, напевно для більшої зручності необхідно було би виділити із досліджуваного складу злочину декілька складів злочинів. Таке припущення також підтверджується раніше проведеними дослідженнями вчених. У юридичній літературі, наприклад, висловлено думку, згідно з якою при існуванні різновидних ознак об'єктивної сторони (в альтернативі), а також предмета злочину, якщо різниця ця суттєва, треба вести мову про наявність декількох складів злочину [34, с.91]. На нашу думку таке виділення могло би позитивно позначитися на кваліфікації суспільно небезпечних діянь та сприяло би усуненню труднощів під час визначення об'єктивної сторони злочину.

Більш того, один із предметів злочину, передбаченого ст. 200 КК – електронні гроші, є близьким за змістом та сутністю поняттям до криптовалют. У зв'язку із цим, і за наявності законодавчо визначеного поняття

та правового регулювання криптовалюти, ці два предмети могли би бути покладені в основу кримінально-правової норми про незаконні дії із електронними грошима та криптовалютою. З позицій нормотворчої техніки більш коректно зазначати предмет злочину у назві кримінально-правової норми та його диспозиції.

Відносно об'єктивної сторони злочину, передбачено ст. 200 КК також не зовсім зрозуміло які предмети злочину і в якій мірі пов'язані з якими альтернативними діями передбаченими диспозицією вказаної статті. Зокрема, якщо виходити зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 200 КК, то *підроблення* складає об'єктивну сторону злочину по відношенню до електронних грошей і засобів доступу до банківських рахунків; *придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, збут чи використання* складає об'єктивну сторону злочину по відношенню до предмета – підроблених документів на переказ або платіжних карток; *неправомірний випуск або використання* складає об'єктивну сторону злочину по відношенню до електронних грошей.

Водночас, на нашу думку, нелогічним є формулювання диспозиції ч. 1 ст. 200 відносно незаконних дій з електронними грошима із розривом цих незаконних дій іншими ознаками об'єктивної сторони. Зокрема, в ч. 1 ст. 200 зазначено: «Підробка документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут, а також неправомірний випуск або використання електронних грошей», проте, вважаємо що більш логічним було би таке формулювання диспозиції досліджуваної статті: «*Підробка документів на переказ, платіжних карток, електронних грошей, інших засобів доступу до банківських рахунків, а також їх неправомірний випуск або використання; так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут*».

Зазначимо, що ще у 2016 році до ВРУ був внесений законопроект № 5361

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання переказу коштів», який передбачав посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері обігу засобів платежу.

Необхідно зазначити, що в країнах-членах ЄС законодавчо визначене покарання за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків не може складати менше ніж один рік позбавлення волі, що передбачено вимогам РРЄС (2001/413/ПВД) по боротьбі з неправомірним обігом та підробкою засобів платежу від 28 травня 2001 року [450]. Зазначимо, що законодавство зарубіжних країн встановлює сувору відповідальність за вчинення подібних злочинів. Зокрема, у ст. 386 КК Королівства Іспанія встановлено покарання у виді позбавлення волі від восьми до дванадцяти років за виготовлення, ввезення до країни, а також збут та розповсюдження підроблених грошей. У ст. 387 КК Королівства Іспанія зазначено, що для дії статті 386 цього кодексу грошима визнаються металеві монети і паперові гроші, а також кредитні картки, боргові картки і акредитиви. До національної монети прирівнюються гроші ЄС та іноземні гроші. Натомість у ст. 310 КК Республіки Польща за подібні діяння встановлено покарання у виді позбавлення волі від п'яти до двадцяти п'яти років [291].

Недосконалість формулювання диспозиції ст. 200 КК України надала підстави для проведення наукових досліджень та вироблення пропозицій щодо вдосконалення її змісту. Зокрема, ще у 2009 році М. М. Панов запропонував із урахуванням досліджень об'єктивної сторони розглядуваного злочину викласти текст ст. 200 КК у такій редакції:

Стаття 200. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків

1. Підроблення документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, а так само їх придбання, зберігання, перевезення, пересилання – ... (далі за текстом).

2. Ті самі дії, вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб,

а також використання або збут підроблених документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків – ... (далі за текстом) [395, с. 92].

Запропонована редакція ст. 200 КК, безсумнівно, є більш вдалою, аніж викладена у чинній редакції. Натомість, на нашу думку, з урахуванням необхідності оптимізації ч. 1 ст. 200 КК та можливості настання суспільно небезпечних наслідків цього злочину, пропонуємо наступну її редакцію:

Стаття 200. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків.

1. *Підробка документів на переказ, платіжних карток, електронних грошей, інших засобів доступу до банківських рахунків, а також їх неправомірний випуск або використання; а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут карається штрафом від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.*

2. *Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або що спричинили велику матеріальну шкоду караються штрафом від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.*

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», може виражатись однією з трьох форм: 1) вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутими завідомо злочинним шляхом; 2) використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності; 3) створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом [262].

Термін «відмивання грошей» (money laundering) був використаний вперше у 80-х рр. ХІХ ст. в США відносно доходів, одержаних наркобізнесу. Його зміст охоплювався процесом переведення грошей нелегально отриманих

у легальні. організованої злочинності В 1984 р. президентською комісією США з організованої злочинності було сформульоване таке поняття: «Відмивання грошей – процес, за допомогою якого приховуються існування, незаконне походження або незаконне використання доходів, і потім ці доходи маскуються таким чином, щоб здаватися такими, що мають законне походження» [111, с.20]. Поняття «легалізація (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом» з'явилося в юридичній літературі України саме у КК 2001 року. Злочин, передбачений ст. 209 КК є закінченим злочином із моменту вчинення однієї з трьох альтернативних дій, встановлених у диспозиції ч. 1 ст. 209 КК. Здійснення однієї операції з відповідним майном є достатнім для кваліфікації.

Значна кількість банківських операцій, що здійснюються у веб-просторі сприяють появі нових форм легалізації майна за допомогою використання інтернет-технологій. Поява таких інтернет-каналів, як, наприклад, онлайн-казино, а також використання віртуальних грошей сприяють виробленню нових способів легалізації майна. До кола причин легалізації майна також належать: відсутність ефективної системи валютного та експортного контролю, недосконалість кримінального законодавства, очевидна прибутковість зовнішньоторговельних операцій, що пов'язане з різницею структури світових та внутрішніх цін.

На думку В. В. Сухоноса до найбільш розповсюджених способів легалізації злочинних доходів у сфері банківської діяльності в Україні належать: переказування коштів через банківські рахунки в Україні із використанням фіктивних договорів; одержання в банківських установах коштів із рахунків на фіктивних підставах; переказування коштів на банківські рахунки за межі країни на підставі фіктивних угод; проведення валютообмінних операцій; укладання договорів банківського вкладу; укладення договорів кредиту[495, с. 151].

Під час переказування коштів в Україні через банківські рахунки із використанням фіктивних договорів особа, яка має намір легалізувати кошти,

здійснює укладання договору банківського рахунку та розрахунково-касового обслуговування. В деяких випадках підставна фірма може укласти з банком договір про обслуговування за так званою системою «клієнт – банк». Це потребує залучення співучасників серед співробітників персоналу банківської установи, а іноді й самостійних дій користуючись недоліками внутрішнього контролю банківської системи [495, С.150-151].

Процес відмивання як правило, продовжується певний період. Насамперед, легалізатор від імені фірми подає платіжне доручення у письмовому або електронному вигляді щодо переведення коштів із рахунку однієї підставної фірми на рахунок іншої в окремій банківській установі. У такому ланцюгу може бути задіяна значна кількість організацій. Платіжне доручення засвідчується підписом номінального директора або здійснюють підробку підписів осіб, дані яких використовують [495, с.151]. Підставою переведення коштів або здійснення платежу є виконання певних угод. З метою надання достовірного вигляду переказам підставної фірми, легалізатори вдаються до складання документів, у яких відображають ніби-то фінансово-господарську діяльність підприємства. При цьому суми фінансових звітів значно перевищують дійсні витрати. В інших випадках під час одержання в банках коштів із рахунків на підставах фіктивності залучають кредитні організації. З цією метою розробляють схеми для переведення грошей у готівкові кошти. Зокрема, це здійснюють на підставі договору страхування, виплати дивідендів на рахунки окремих фізичних осіб, які у подальшому переводять у готівку відповідні кошти. Переказування коштів на банківські рахунки за межі країни із використанням фіктивних угод відбувається таким чином: банківські установи України уповноважені самостійно здійснювати роботу за кореспондентськими рахунками у банках за кордоном. При наявності відповідних рахунків банки-кореспонденти за дорученням відповідних банків-власників виробляють розрахункові платежі за міжнародними рахунками.

Як зазначає В.В. Сухонос, існують декілька форм поштових платежів,

зокрема: банки-кореспонденти мають карти з прикладами підписів, згідно яких засвідчуються підписи на одержаних платіжних документах; SWIFT платежі (платіжні доручення, які передаються електронною поштою, при цьому перед текстом платіжного документа зазначають кодовані дані про вид, валюту, час платежу, її кількість). Легалізатори використовують саме такий вид платежу. Насамперед, кошти обмінюють на іноземну валюту в українському банку, у наступному на підставі фіктивних договорів згідно платіжного доручення із рахунку «підставної фірми» в банківській установі України здійснюють переказ на рахунок «підставної фірми» в банку за межами України. За кордоном легалізатори можуть приховати кошти, отримані злочинним шляхом, у офшорних зонах [495, с. 152].

Ще одним розповсюдженим способом легалізації майна на думку В.В. сухоноса є договір банківського вкладу. Зазвичай такий договір складають від імені підставної особи з метою отримання коштів або переведення грошей у вигляді банківських вкладів за межі країни, придбання цінних паперів, тощо. Ще один спосіб на думку вченого, міститься у купівлі-продажу легалізаторами в банках іноземної валюти, продажі валюти однієї держави за валюту іншої. Під час проведення обміну валют оформлюється відповідний документ, що підтверджує джерело одержання коштів [495, с.152]. У подальшому на стадії впровадження коштів, одержаних злочинним шляхом у легальний сектор економіки злочинці оформлюють договори кредиту, які й покриваються за рахунок злочинних доходів. Коштам також можуть надавати вигляду легально одержаних під виглядом законного виграшу від розважальних акцій [253, с. 195]. Як зазначено вище, одержання значної суми кредиту в банківських установах дозволяє у подальшому злочинцям забезпечити його повернення із використанням коштів, отриманих злочинним шляхом. Останній спосіб зазвичай реалізують у співучасті із співробітниками банків або навіть, служби безпеки банків.

Держфінмоніторингом у 2017 році [138] за результатами проведеного аналізу виявлено схему легалізації коштів фізичною особою, яка пов'язана

родинними зв'язками із суддею. Фізичною особою А було внесено кошти готівкою на власний рахунок у банківській установі сумою 7,1 млн грн та надалі перераховано на банківський рахунок неприбуткової організації М із призначенням платежу «надання позики». Інформація про офіційно отримані фізичною особою А доходи відсутня. При цьому чоловік зазначеної особи – фізична особа Б – обіймає посаду судді та задекларував факт отримання готівкових коштів у вигляді подарунка від свого батька – фізичної особи В – розміром 7,5 млн гривень. Батьком судді задекларовано доходів на загальну суму 0,6 млн грн, що менше від суми подарунка майже в двадцять разів. Неприбутковою організацією М укладено договір іпотеки з фізичною особою А. Предметом іпотеки є орендована нежитлова будівля площею 467,9 кв. м, що є власністю громади міста. Надалі зазначена будівля викуплена неприбутковою організацією М в управління комунальної власності за договором купівлі-продажу вартістю 7,1 млн грн унаслідок раніше отриманих від фізичної особи А коштів та передана такій особі у володіння як забезпечення за договором позики.

За даними звіту Державної служби фінансового моніторингу України за 2018 рік [139], у 2018 році Держфінмоніторингом виявлено 91 факт шахрайських дій із заволодіння коштами фізичних та юридичних осіб шляхом уведення в оману. Так, за 2018 рік Держфінмоніторингом до правоохоронних органів направлено 37 матеріалів (29 узагальнених матеріалів та 8 додаткових узагальнених матеріалів), що були пов'язані з підозрами в шахрайському заволодінні коштами громадян та юридичних осіб, які стали жертвами обману зловмисників. У цих матеріалах сума фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією коштів та учиненням іншого злочину, визначеного КК України, становить 183,8 млн грн. Шахрайське заволодіння коштами здійснювалося шляхом: нелегітимного формування платіжних документів; використання недійсних та підроблених документів для відкриття рахунку; використання електронно-обчислювальної техніки та системи «Інтернет – Клієнт – Банк»; купівлі-продажу товарів і послуг, через мережу

Інтернет, а також використання фейкових сторінок для знайомств у соціальних мережах. Інструменти, які використовувалися: товари та послуги, фінансовий лізинг, біржові торги, фінансова допомога, юридичні та консультаційні послуги, міжнародні перекази, банківський вклад, електронні гаманці, готівка, платіжні картки.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 209¹ КК «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» характеризується діянням у виді неподання, несвоєчасного подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до Закону підлягають фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу; наслідками у виді спричинення істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, а також причинним зв'язком між зазначеними діяннями і наслідками.

У положеннях ст. 218¹ КК зазначено: «Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб учинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору» [298]. Діяння, що призвели до наслідків віднесення банку до категорії неплатоспроможних або якщо вони завдали великої матеріальної шкоди державі або кредитору означають, що за конструкцією об'єктивної сторони злочин передбачений ст. 218¹ КК, має матеріальний склад. Є. М. Васілін зазначав, що важливість суспільних відносин, що порушуються в результаті вчинення злочину, передбаченого ст. 218¹ КК, є настільки високою, що дає можливість порушувати питання про необхідність

криміналізації будь-яких проявів доведення банку до неплатоспроможності, незалежно від матеріальних наслідків такого діяння. Нині в є всі підстави не просто «ставити питання», а робити остаточний висновок про необхідність конструювання основного складу злочину «доведення банку до неплатоспроможності» як формального [40, с.33].

Водночас із неминучим наслідком активного розвитку ринкових відносин стало зростання злочинності у сфері банківської діяльності, оновлення та ускладнення її форм. Також значно зросли показники злочинності у сфері оподаткування і зайняття господарською діяльністю, посягання на права кредиторів та споживачів, порушення засад добросовісної конкуренції й приватизації тощо. Тому поряд із декриміналізацією законодавець був змушений вдатися до використання і такого інструменту кримінально-правової політики, як криміналізація [103, с.116]. ЗУ від 16 липня 2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку [414] розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України був доповнений двома статтями: *ст. 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності»* і *ст. 220² «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи»*. Об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 220¹ КК, є діяння у формі внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників свідомо неправдивих відомостей.

Об'єктивна сторона злочину передбаченого ст. 220² КК, передбачає вчинення діяння, що полягає у внесенні змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесенні до звітності фінансової установи свідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, зокрема, яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий

стан установи чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, опублікування чи розкриття такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, якщо ці дії вчинені з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною.

На думку І. Чугунікова під час криміналізації вищезазначених діянь законодавець, напевно, керувався деякими положеннями ЗУ від 16 вересня 2014 р. «Про очищення влади» [129]. Зокрема, у ч. 3 ст. 1 цього законодавчого акта встановлено, що: «Протягом десяти років із дня набрання чинності цим Законом посади, щодо яких здійснюється очищення влади (люстрація), не можуть обіймати особи, зазначені в частинах першій, другій, четвертій та восьмій статті 3 цього Закону, а також особи, які не подали у термін, визначений цим Законом, заяви, передбачені частиною першою статті 4 цього Закону» [433].

Частини 1, 2, 3 ст. 220¹ КК мають формальний склад, а ч. 4 відповідної кримінально-правової норми сконструйована як злочин із матеріальним складом злочину. Зокрема, передбачає настання наслідків у вигляді незаконного збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних із виведенням банку з ринку, або унеможлиблює початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», – караються позбавленням волі терміном до чотирьох років з обмеженням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років [298].

Склад злочину, передбаченого ст. 220² КК, також є формальним і вважається закінченим, коли особа вчинила одну з наведених у диспозиції ст. 220² КК дій, незалежно від настання чи ненастання будь-яких наслідків. Шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК) також вважається закінченим із моменту надання окремому адресату відповідної інформації

незалежно від того, вдалося чи ні винному отримати той чи інший фінансовий ресурс, заподіяна чи ні потерпілому реальна майнова шкода.

Кримінально-правова норма, передбачена *ст. 231 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю»*, має формально-матеріальний склад, оскільки в її диспозиції передбачається заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності. Об'єктивна сторона цього злочину характеризується вчиненням дій у двох формах. Зокрема, перша форма злочину передбачає вчинення дій, спрямованих на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. Під час вчинення злочину в другій формі об'єктивну сторону характеризують: а) дії – незаконне використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю; б) наслідок – істотна шкода суб'єкту господарської діяльності; в) причинний зв'язок між діями та наслідком. Злочин (у першій формі) визнається закінченим із моменту вчинення особою дій, спрямованих на одержання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, незалежно від того, чи отримала вона ці відомості фактично. Злочин, учинений у другій формі, є закінченим із моменту завдання істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності [348].

Об'єктивна сторона *розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК)* характеризується сукупністю трьох ознак: 1) діянням (дією або бездіяльністю) у вигляді розголошення відповідною особою комерційної або банківської таємниці без згоди її власника; 2) наслідками – істотною шкодою суб'єктові господарської діяльності; 3) причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками. Злочин, передбачений *ст. 232 КК*, визнається закінченим з моменту фактичного заподіяння суб'єктові господарської діяльності істотної шкоди [347]. Це свідчить про те, що злочин, передбачений *ст. 232 КК*, є злочином із матеріальним складом і потребує обов'язкового спричинення наслідків у вигляді істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності.

Способи вчинення злочинів у сфері банківської діяльності в окремих випадках впливають на кваліфікацію (зокрема, ст. 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» у спосіб внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей).

Способи розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК) можуть бути різними. Зокрема, розголошення може відбуватися в усній або письмовій формі. Також не виключається застосування засобів зв'язку або повідомлень у засобах масової інформації, наукових публікаціях тощо. Злочин, передбачений ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами», вчинюється способом надання свідомо неправдивої інформації – обману держави або кредиторів, який набирає письмової форми і супроводжується використанням перекручених документів [486].

Таким чином, до злочинів у сфері банківської діяльності, які мають формальний склад, належать діяння, передбачені ст. 200, 209, 220¹, 220², 222. Однак окремі їх кваліфіковані склади за своєю конструкцією передбачають настання наслідків (є злочинами з матеріальними складами). Зокрема, ч. 4 ст. 220¹ та ч. 2 ст. 222.

До злочинів у сфері банківської діяльності в чинному КК, що мають матеріальний склад, належать ст. 209¹, 218¹, 232 КК. До злочинів у сфері банківської діяльності в чинному КК, які мають формально-матеріальний склад, належить ст. 231 КК.

Узагальнені дані щодо об'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності наведені в таблиці 1 (дод. Б). У цілому можна констатувати, що в чинному КК до злочинів у сфері банківської діяльності в основному належать діяння, що вчинюються у формі дії.

Як було нами зазначено вище, окремі злочини у сфері банківської діяльності мають матеріальний склад, тож вважаються закінченими з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, передбачених у диспозиції відповідної кримінально-правової норми. Більшість учених додержуються

думки, що наслідки належать до ознак об'єктивної сторони складу злочину. Зокрема, А. Н. Трайнін, розглядаючи ідею поділу ознак складу злочину на обов'язкові та факультативні, до обов'язкових відносить діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між діянням та наслідками [506, с. 39]. Такої точки зору додержуються Н. Ф. Кузнецова, М. А. Гельфер, В. Я. Тацій та інші вчені. Проте П. І. Гришаєв, Н. І. Коржанський, А. В. Наумов, В. С. Прохоров, пропонують до обов'язкових ознак об'єктивної сторони відносити лише діяння, визнаючи суспільно небезпечні наслідки злочину як факультативну ознаку [354, с. 50].

М. І. Коржанський визначає суспільно небезпечний наслідок як протиправні зміни суспільних відносин, які полягають у повному або частковому, тимчасовому або постійному перешкоджанні чи ліквідації можливості реалізації суб'єктом суспільних відносин своїх прав та інтересів. На думку вченого, в злочинних наслідках важливо розрізняти їх фізичну та суспільну сутність. Фізична сутність злочинних наслідків міститься в змінах, які настають у зовнішньому світі. Мається на увазі вилучене у власника майно, заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень, стощо. Суспільна сутність злочинних наслідків міститься в заподіянні шкоди суспільним відносинам, у пошкодженні чи знищенні певних суспільних відносин. Зокрема – позбавленні власника можливості користуватися майном, погіршенні здоров'я потерпілого від спричинення йому тілесних ушкоджень тощо [266, с.162].

Н. Ф. Кузнецова пропонує розрізняти два види наслідків: наслідки взагалі та наслідки як елемент складу злочину. До першого потрібно віднести зміни, пов'язані з фактичною шкодою суспільним відносинам, до другого – наявність небезпеки, реальної можливості заподіяння фактичної шкоди. Відповідно кримінальна відповідальність передбачається і за злочинні діяння, що не спричинили безпосередньої шкоди, однак потягли за собою можливість, загрозу настання фактичної шкоди об'єкту посягання [308, с. 54].

Наукова позиція Н. В. Кудрявцева базується на тому, що необов'язковим є заподіяння злочинним діянням шкоди суспільним відносинам, поставленим

під охорону кримінально-правової норми. Злочинні наслідки можуть завдавати шкоди об'єкту злочину як безпосередньо, так і опосередковано або створювати загрозу настання суспільно небезпечного наслідку, бо злочинні наслідки, окрім фізичних змін у навколишній дійсності, мають яскраво виражену соціальну сутність [305, с. 173].

Вважаємо, що суспільно небезпечні наслідки є важливою ознакою об'єктивної сторони злочинів у сфері банківської діяльності. Спричинення шкоди об'єкту злочину у сфері банківської діяльності міститься у порушенні порядку функціонування суспільних відносин що складаються у досліджуваній сфері. Шкода, що спричинюється об'єкту злочину є реальною та проявляється в об'єктивній дійсності. Юридична оцінка суспільно небезпечних наслідків не залежить від того, яким чином сконструйовано той чи інший склад злочину. Кожен злочин у сфері банківської діяльності спричинює шкоду порядку функціонування суспільних відносин, а отже, призводить до настання суспільно небезпечних наслідків, характер яких пов'язаний зі змістом суспільних відносин.

Якщо узагальнити всі суспільно небезпечні наслідки злочинів у сфері банківської діяльності, передбачених чинними КК, то ними є: заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 1, 2 ст. 209¹), завдання великої матеріальної школи (ст. 218¹ КК), незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (ч. 4 ст. 220¹ КК), вчинення злочину повторно або заподіяння злочином великої матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 222 КК), спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності (ст. 231, 232 КК). Як можна помітити, характерим для ряду складів злочинів у сфері банківської діяльності є наслідок у вигляді великої матеріальної шкоди або істотної шкоди правоохоронюваним

інтересам.

Склад злочину, передбачений ч. 1, 2 ст. 209¹ КК характеризується діянням у виді неподання, несвоєчасного подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до Закону підлягають фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу; *наслідками*, які містяться у заподіянням істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб; *причинним зв'язком між зазначеними діянням і наслідками*. При чому щодо вчинення діянь, передбачених ч. 1, 2 ст. 209¹ КК та настання суспільно небезпечних наслідків має місце безпосередній причинний зв'язок. Тобто причина вчинення цього злочину передує настанню наслідку та є визначальною умовою настання суспільно небезпечного наслідку у формі заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб.

Злочин, передбачений ст. 218¹ КК України, є злочином із матеріальним складом, обов'язковими ознаками якого є суспільно небезпечні діяння та наслідки, а також причинний зв'язок між ними. Спричинення великої матеріальної шкоди третьою обов'язковою ознакою злочину доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК). Розмір великої матеріальної шкоди необхідно розглядати як криміноутворюючу ознаку доведення банку до неплатоспроможності. Аналіз примітки до ст. 218¹ засвідчує, що доведення банку до неплатоспроможності визнається кримінально караним діянням при спричиненні державі чи кредитору матеріальної шкоди на суму, яка в десять тисяч і більш разів перевищує НМДГ. Однак, слід відмітити, що законодавча база не є досконалою [239, с. 67]. Законодавець не приймає до уваги, що велика матеріальна шкода в результаті вчинення злочину, передбаченого ст. 218¹ КК, може бути сумарною, що потребує оптимізації структури диспозиції

відповідної кримінально-правової норми.

Велика матеріальна шкода, що характеризує наслідки неплатоспроможності, має такі прояви: недоотримання податків державою або вимушена несплата податків; упущена вигода потерпілих; підрив ділової репутації кредитора та ін. Проте, виключно матеріальний характер великої шкоди, передбаченої ст. 218¹ КК, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу цього злочину, виключає можливість кваліфікувати за ст. 218¹ КК доведення банку до неплатоспроможності, що супроводжуються, наприклад, такими суспільно небезпечними наслідками, як самогубство кредитора, звільнення з роботи великої кількості працівників банківської установи та інші наслідки.

На думку Є. М. Васіліна, в контексті розкриття суспільно небезпечних наслідків злочину, передбаченого ст. 218¹ КК, встановлено, що з передбачених регулятивним законодавством критеріїв віднесення банку до категорії неплатоспроможних лише два (зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня; невиконання банком протягом п'яти робочих днів поспіль двох і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами) повною мірою характеризують стан банку як неплатоспроможний [41, с. 7]. Вчений слушно зазначає, що інші відповідні критерії або жодним чином не стосуються неплатоспроможності, або лише опосередковано пов'язані з нею, у зв'язку з чим вони: а) мають бути вилучені з відповідної статті ЗУ «Про банки і банківську діяльність»; б) не повинні братись до уваги при вирішенні питання про наявність складу досліджуваного злочину (навіть при тому, що в цьому разі наявна узгодженість між заборонною кримінально-правовою нормою і положеннями регулятивного законодавства) [41, с. 7]. Ми також поділяємо думку Є. М. Васіліна щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за умисне доведення банку до неплатоспроможності незалежно від розміру завданої матеріальної шкоди [40, с.34], оскільки перетворення складу досліджуваного злочину із матеріального на формальний та відповідна

диференціація кримінальної відповідальності перетворення за ознаками спричинення матеріальної шкоди та шкоди в особливо великих розмірах більшою мірою відповідає змісту тих суспільно небезпечних наслідків, які настають від вчинення дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних [41, с. 5] .

Аналіз змісту примітки до ч. 1 ст. ст. 218¹ КК дозволяє констатувати характерну для розділу VII Особливої частини КК проблему відсутності уніфікованих позначень, що характеризують суспільно небезпечні наслідки більшості злочинів, що вчинюються у сфері господарської діяльності. Додержуємося думки, що під час формування нового розділу КК України «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» ця проблема може бути розв'язана запровадженням уніфікованих та обґрунтованих вартісних критеріїв злочинності діянь у сфері банківської діяльності. Причинний зв'язок між діяннями пов'язаних з банком осіб та спричиненням великої матеріальної шкоди державі або кредитору є безпосереднім та існує об'єктивно як факт реальної дійсності.

Склад злочину, передбачений ч. 4 ст 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» характеризується наслідками у формі незаконного збільшення суми витрат ФГВФО, пов'язаних із виведенням банку з ринку, або таких що унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Вказані наслідки є результатом вчинення певних дій, спрямованих на їх досягнення керівником або іншою службовою особою банку, що дозволяє встановити причинний зв'язок між діяннями керівника або іншої службової особи банку та зазначеними вище суспільно небезпечними наслідками. Тобто, діяння суб'єктів вчинення цього злочину перебуває у причинному зв'язку з цими наслідками, оскільки воно з неминучістю викликає настання наслідків у формі незаконного збільшення суми витрат ФГВФО, пов'язаних із виведенням банку з ринку, або таких що унеможливають

початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку.

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами» є: 1) вчинення його повторно; 2) заподіяння ним великої матеріальної шкоди. Ч. 2 ст. 222 КК є злочином з матеріальним складом і визнається закінченим з моменту фактичного заподіяння великої матеріальної шкоди державі або кредитору. В контексті цієї кримінально-правової норми, великою матеріальною шкодою вважається шкода, яка у десять тисяч і більше разів перевищує НМДГ. Велика матеріальна шкода може бути спричинена внаслідок використання субсидій, субвенцій дотацій не за цільовим призначенням, неповернення одержаного кредиту, ухилення від сплати податків.

Цікавою є позиція В.Р. Мойсика, який додержується думки, що конструкція диспозиції ч. 2 ст. 222 КК України не виключає ситуацій, про спричинення шкоди самому боржнику. Матеріальна шкода у контексті зазначеної норми може міститися як у втраті майна, так, і в окремих випадках, у неодержанні доходів (зокрема, відсотків, які передбачені умовами кредитування) [357, с. 9]. Факт нецільового використання кредитних коштів у разі їх вчасного повернення кредитором не утворює кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 222 України. Причинний зв'язок між діями суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 222 КК та наслідками у вигляді заподіяння великої матеріальної шкоди державі або кредитору є безпосереднім, об'єктивно існуючим. Зокрема, неправомірні дії суб'єкта злочину породжують настання суспільно небезпечних наслідків у виді великої матеріальної шкоди. Додержуємося думки, що поряд із передбаченою у чинному КК кримінально-правовою нормою «Шахрайство з фінансовими ресурсами», потребує криміналізації шахрайство у сфері кредитування як злочин, що вчинюється у сфері банківської діяльності. Більш того шахрайство із фінансовими ресурсами є злочином у разі відсутності ознак злочину проти власності, який апріорі передбачає матеріальний склад (наприклад, у ст. 190 КК). Зокрема, шахрайство у сфері кредитування матиме місце в тих випадках,

коли під час надання завідомо неправдивих відомостей щодо фактичного одержання кредиту, умисел винного спрямований на розкрадання предмету злочину (грошових коштів), що становить кредит. Це пов'язане з тим, що при шахрайстві з фінансовими ресурсами винний не переслідує мети безоплатного вилучення коштів, а його початковий намір полягає лише в користуванні коштами для задоволення певних потреб, їх повернення позичальником не виключається (зокрема, це стосується ч. 1 ст. 222 КК). Шахрайство в сфері кредитування є розкраданням грошових коштів позичальником у спосіб подання банку або іншому кредитору завідомо неправдивих і (або) недостовірних відомостей, що означає, що ці діяння передбачають наслідки у виді втрачених кредитором грошових коштів.

У ст. 231 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» передбачено формально-матеріальний склад злочину. У чинному КК склад цього злочину є єдиним, проте, передбачає альтернативні ознаки об'єктивної сторони, які виражаються в двох формах активної поведінки винної особи (перша форма виражається у діях, спрямовані на одержання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, друга форма передбачає використання таких відомостей). У першій формі досліджуваний злочин визнається закінченим із моменту вчинення особою дій, спрямованих на одержання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, незалежно від того, чи отримала вона ці відомості фактично. У другій формі злочин вважається закінченим із моменту використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. Єдиним наслідком зазначених вище діянь є спричинення істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності.

У ст. 232 КК «Розголошення комерційної або банківської таємниці» умисне розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю є злочином у разі, якщо завдало істотної шкоди

суб'єкту господарської діяльності. Злочин є закінченим з моменту спричинення власникові комерційної або банківської таємниці істотної шкоди. Істотна шкода є оціночним поняттям щодо наслідків цього злочину.

Причинний зв'язок між діяннями винних осіб у ст. 231 та 232 КК та спричиненням істотної шкоди суб'єкту господарювання є безпосереднім, тобто означає, що діяння суб'єкта злочину є необхідною умовою, без якої неможливе настання наслідку (а саме – спричинення істотної шкоди суб'єкту господарювання).

С. Л. Ємельянов, звертає увагу на спільну ознаку банківської та комерційної таємниці, яка створює хибне уявлення, що вони є рівнозначними об'єктами кримінально-правової охорони в структурі ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» та ст. 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці» КК України. Цією ознакою є режим таємниці. Режим таємниці, на думку автора, це правовий механізм її захисту, який ґрунтується на законодавчих підставах обмеження доступу до інформації, що становить таємницю, визначеної регламентації процесу обігу цієї інформації (отримання, засекречування, зберігання, ознайомлення, передача, розсекречування тощо). Саме ця складова банківської таємниці та її практична реалізація має багато спільного із режимами комерційної, службової та професійної таємниць. Це не є дивним, оскільки, суттєво відрізняючись за визначенням та змістом (тобто загальною частиною), усі законодавчо визначені таємниці (близько 20 видів) повинні обмежувати доступ до інформації, що їх становить, за допомогою встановлення спеціальних режимів конфіденційності [123, с. 187].

Ми також додержуємося думки, що комерційна та банківська таємниця є не тотожними об'єктами кримінально-правової охорони, тому не можуть бути поєднані в одній кримінально-правовій нормі. При розголошенні банківської таємниці істотна шкода може бути спричинена банківській установі [222, с. 56].

Велика матеріальна шкода у злочинах у сфері банківської діяльності є шкодою, яка в десять тисяч і більш разів перевищує НМДГ. Істотна шкода є терміном, що характеризує суспільно небезпечні наслідки злочинів у сфері банківської діяльності у чинному КК і є оцінними поняттям. У науковій відсутня єдності щодо розуміння сутності оцінних понять. Зокрема, С. Д. Шапченко пропонує розуміти під ними «загальні уявлення, які використовуються законодавцем для безпосереднього виразу соціальної значущості у праві, вносячи тим самим у правові норми оціночний момент...» [553, с. 12].

На думку В. М. Косовича, «... кримінально-правове оціночне поняття – це поняття, що відображає кількісну або якісну кримінально-правову характеристику, яка конкретизується безпосередньо правозастосувальним суб'єктом у кожному окремому випадку, оскільки, будучи формально однаковою за формою зовнішнього прояву (наприклад, «істотна шкода»), може мати різну соціально-правову значущість (наприклад, бути істотною, менш істотною чи неістотною) у кожній конкретній ситуації» [272, с. 122].

П. С. Берзін, пропонує визначити їх як «складову частину кримінальноправових норм, яка конкретизується за допомогою визначених у кримінальному законодавстві матеріальних і нематеріальних критеріїв у процесі правозастосування» [23, с. 93].

Ми поділяємо думку З. А. Загинеї, відносно того, що можливість довільного тлумачення оцінних понять породжує зловживання правом з боку суб'єктів правозастосування, які є передумовою виникнення спірних ситуацій (юридичних конфліктів). У випадку вмілого використання оцінних понять може бути подоланий зайвий формалізм і консервативність кримінального закону, враховані індивідуальні особливості кримінального провадження [126, с.1]. Причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони складів злочинів у сфері банківської діяльності є безпосереднім.

2.3. Суб'єктивні ознаки складів злочинів у сфері банківської діяльності

Для науки кримінального права та кваліфікації злочинів у сфері банківської діяльності важливе значення мають їхні суб'єктивні ознаки, оскільки вони поряд із об'єктом та об'єктивною стороною утворюють склад злочину.

Значення суб'єктивної сторони полягає в тому, що вона впливає на кваліфікацію злочину, дає можливість відмежувати один злочин від іншого, відмежувати злочинне від незлочинного, впливає на призначення покарання, впливає на рішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності і покарання [334, с.94]. У практичній діяльності правоохоронних органів найбільше труднощів викликає встановлення суб'єктивної сторони злочинів, оскільки вона охоплює внутрішні процеси психічної діяльності злочинця й відображає його ставлення до вчинюваного діяння та його наслідків [223, с.209].

До суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності належать суб'єкт та суб'єктивна сторона цих діянь, що характеризуються певними особливостями. Суб'єктивна сторона злочину – це характеристика внутрішньої сторони злочину, встановлення якої дає можливість виявити психологічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків [493, с. 161]. До обов'язкових ознак суб'єктивної сторони злочину належать: вина у формі умислу чи необережності; до факультативних: мотив злочину, мета злочину, емоційний стан [310, с. 224]. Як стверджує Р. В. Вереша, форма вини – це встановлене законом певне поєднання інтелектуальних і вольових ознак, що свідчать про ставлення винуватого до вчинюваної дії (бездіяльності) та її наслідків [43, с. 312]. При цьому О. Ф. Бантишев та В. О. Глушков зазначали, що вина базується на психологічному розумінні інтелектуальних і вольових її елементів, але при цьому є категорією не психологічною, а юридичною [48, с. 68].

Суб'єктивна сторона злочину має важливе значення для характеристики

будь-якого вчиненого суспільно небезпечного діяння, оскільки вона пов'язана і з об'єктом, і з об'єктивною стороною, які знаходять в ній своє відбиття. Змістом суб'єктивної сторони вчинюваного в реальній дійсності злочину охоплюються такі її складові, як вина у формі умислу або необережності, мотив, мета, а також інші компоненти психічної діяльності, до яких зазвичай відносять емоційний стан, потреби, інтереси особи, яка вчинює злочинне посягання [122, с. 34].

Як зазначав Р. В. Вереша, якщо ознаки суб'єктивної сторони складу злочину не визначені в диспозиції статті, то можуть бути визначені шляхом тлумачення статей або зіставлення даного складу злочину зі складами, подібними до нього за об'єктивними та, якщо є така можливість, суб'єктивними ознаками [42, с. 55]. Виходячи з цього твердження, вбачаємо можливим провести аналіз суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності способом зіставлення їх з урахуванням спільного об'єкта кримінально-правової охорони, а саме сфери банківської діяльності. Ми погоджуємося з Є. Л. Стрельцовим, що встановлення суб'єктивної сторони потрібне не лише під час вирішення питання про наявність складу злочину в діях конкретної особи. Установлення ознак суб'єктивної сторони також необхідне при кваліфікації злочинів, при розмежуванні злочинів, особливо тих, які є подібними за об'єктивними ознаками [493, с. 161].

Характеристику суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності ми будемо проводити виходячи із класифікації відповідних суспільно небезпечних діянь, яку ми запропонували.

Специфіка *суб'єктивної сторони злочинів* у сфері банківської діяльності в чинному КК України полягає в тому, що вони в основному характеризуються умисною формою вини. Злочини у сфері банківської діяльності України, вчинені з необережності, не передбачені в чинному КК. Проте суб'єктивна сторона злочинів «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» (ст. 231 КК), а також «Розголошення комерційної або банківської

таємниці» (ст. 232 КК) передбачає, що ці діяння можуть бути вчинені як умисно, так і з необережною формою вини.

Також значна кількість банкрутств, фінансових пірамід та інших подібних зловживань, якими заповнена сфера банківської діяльності, наводять на думку про те, що, крім безпосередніх виконавців цих суспільно небезпечних діянь, до відповідальності повинні бути притягнуті особи (зокрема, керівники або службові особи банківських установ), які своєю бездіяльністю не забезпечили необхідного рівня контролю на певному етапі вчинення суспільно небезпечного діяння.

При умисному ставленні винного до наслідків злочинів у сфері банківської діяльності законодавець у тексті диспозицій відповідних кримінально-правових норм наголошує на умислі. Зокрема: «умисне доведення банку до неплатоспроможності...», «внесення завідомо неправдивих відомостей...» тощо. Мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочинів, установлених статтями 200, 220² КК. Мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочинів, установлених статтями 218¹, 232 КК.

Зокрема, суб'єктивна сторона *незаконних дій із документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення* (ст. 200 КК) характеризується прямим умислом. Обов'язковою ознакою підробки, придбання, зберігання, перевезення, пересилання відповідних предметів злочину є мета їх збуту.

Зокрема, суб'єктивна сторона *незаконних дій із документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення* (ст. 200 КК) характеризується прямим умислом. Обов'язковою ознакою підробки, придбання, зберігання, перевезення, пересилання відповідних предметів злочину є мета їх збуту. Такої думки додержуються В. М. Киричко та А. М. Ришелюк, які стверджують, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони *незаконних дій із документами на переказ, платіжними картками та*

іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення є мета збуту предметів цього злочину [459, 506].

Усвідомлення особою суспільної небезпечності дій, передбачених ст. 200 КК України відображає інтелектуальний момент умислу, а вольовий момент умислу означає бажання особи скоїти дії, передбачені диспозицією ст. 200 КК. Вчинення особою дій, що складають об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 200 КК без мети збуту виключає можливість застосування ст. 200 КК.

Необхідно зазначити, що відносно суб'єктивної сторони даного складу злочину науковці не мають однозначної думки. Проте, тотожною є думка, що злочин, передбачений ст. 200 КК вчинюється виключно з прямими умислом. М. Й. Коржанський та Е. Л. Стрельцов схиляються до того, що цей злочин зазвичай вчиняється з корисливим мотивом, проте про мотив нічого не говорять [493, с. 147]. Однак, щодо мотиву і мети як ознак суб'єктивної сторони цього складу злочину, П. П. Андрушко, М. О. Потєбенько та В. Г. Гончаренко додержуються думки, що зазначені ознаки суб'єктивної сторони цього злочину є різними і не впливають на кваліфікацію дій за ст. 200 КК, проте можуть свідчити про наявність у діях винного і ознак до підготовки вчинення інших, тяжчих злочинів таких як розкрадання чужого майна [369, с. 172]. Відносно визначення ознак суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 200 КК ми поділяємо позицію В. М. Киричка та А. М. Ришелюка щодо визначення мети збуту предметів цього злочину як обов'язкової ознаки його суб'єктивної сторони.

Суб'єктивна сторона *легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом* (ст. 209 КК), також характеризується прямим умислом. При цьому, якщо особа, яка використовує майно, здобуте злочинним шляхом, у передбачених об'єктивною стороною цього злочину діях, свідомо помиляється щодо факту його походження, не буде притягнута до кримінальної відповідальності за цей злочин. Практика свідчить, що для

кваліфікації діянь відповідно до ст. 209 КК не потребується обізнаності суб'єкта про обставини та характер предикатного кримінального правопорушення. Достатнім є припущення особою факту, що майно було здобуте злочинним шляхом. Проте, така обізнаність є необхідною умовою притягнення до кримінальної відповідальності за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом у Латвійській республіці [518].

Необхідно брати до уваги, що вчинення діянь, передбачених у ч. 1 ст. 209 КК є злочинними, якщо вони спрямовані на досягнення мети, яка виражається у прихованні чи маскуванні незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміни їх форми (перетворення), а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів. В той же час у диспозиції ст. 209 КК відсутня будь-яка вказівка на наявність такої мети, що може призвести до правової неузгодженості. Як стверджує Т. Качка, відсутність такої мети у особи може призвести до кваліфікації її дій як за статтею 198 КК України, так і за статтею 209 КК України, незважаючи навіть на чітке розмежування цих злочинів, яке передбачено в тексті ст. 198 КК України [180, с. 56] .

У багатьох європейських державах легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом визнається умисним злочином (Королівство Бельгія, Республіка Австрія, Республіка Болгарія, Естонська Республіка, Французька Республіка, Грецька Республіка, Італійська Республіка, Люксембург, Республіка Мальта, Португальська Республіка, Румунія, Велика Британія, Литовська Республіка). Однак, окремі держави ЄС криміналізували необережну легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, а саме: Чеська Республіка, Фінляндська Республіка, Латвійська Республіка, Королівство Швеція, Угорська Республіка, Федеративна Республіка, Німеччина, Королівство Іспанія, Республіка Кіпр, Республіка Словенія,

Республіка Хорватія [572]. Однак, така криміналізація неоднозначно сприймається як науковцями так і практиками ЄС та в більшості сприймається негативно. Ми ж позитивно сприймаємо позицію вітчизняних науковців відносно того, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, може вчинятися лише з прямим умислом.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 209¹ КК «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» характеризується виною у формі прямого або непрямого умислу. Необхідність своєчасного подання відповідної інформації повинна охоплюватися інтелектуальним моментом умислу особи у випадках, коли вказана інформація не подається, подається несвоєчасно, або подана інформація повністю або частково не відповідає дійсності у разі подання недостовірної інформації. Ставлення до суспільно небезпечних наслідків, які заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, може характеризуватися як бажанням так і свідомим припущенням їх настання.

Доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК) із суб'єктивної сторони характеризується умисною формою вини та корисливим мотивом або іншою особистою зацікавленістю.

У диспозиції ст. 218¹ КК зазначено: «Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб.....». Це означає, що обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони зазначеного злочину є умисна форма вини та корисливий мотив. Відсутність цих ознак виключає кримінальну відповідальність за ст. 218¹ КК. Тобто при прямому умислі особа усвідомлює, що сукупність її дій та рішень спрямовані на доведення банку до неплатоспроможності. На думку А. Вігіринського, доведення банку до

неплатоспроможності є продовжуваним процесом, що фактично позбавляє можливості персоналізувати суб'єкт вчинення злочину. А якщо мова буде йти про вчинення злочину, то доведення спільного умислу співучасників, обізнаності одного про дії іншого фактично неможливе [47].

Такої ж думки додержується й Л. Козятник, яка стверджує, що доведення умислу на вчинення дій, зазначених у диспозиції ст. ст. 218¹ КК, залежить від досвіду судді і доказів вчинення певних діянь [259].

Ми погоджуємося із зазначеним вище в тому сенсі, що зміст ст. 218¹ КК є недосконалим та потребується удосконалення опису ознак саме суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 218¹ КК. У зв'язку з цим підтримуємо позицію Р.О. Мовчана та Є.М. Васіліна, які пропонують встановити кримінальну відповідальність за необережні прояви доведення банку до неплатоспроможності [356, с. 134].

Виходячи зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності», в якій викладене таке: «Внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей...», стає очевидним умисний характер учинення цих діянь способом внесення свідомо неправдивих відомостей суб'єктами вчинення цього злочину до відповідної бази. Про умисність вчинюваних діянь свідчать застосовувані в контексті ст. 220¹ КК терміни «завідомо» (ч. ч. 1, 3) та «умисне» (ч. 4). Цей злочин не характеризується наявністю спеціальних мети та мотиву його вчинення, це означає що вони можуть бути різними в залежності від кожного окремо вчинюваного злочину.

Обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 220² КК *«Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи»,* законодавець в диспозиції визначив спеціальну мету, зокрема: приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності; приховування

підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії; визнання фінансової установи неплатоспроможною. Форма вини вищезазначеного суспільно небезпечного діяння виражається в прямому умислі. На це також вказують у своїх дослідженнях О.І. Плужник та М.В. Корнієнко, які констатують, що умисел особи, яка вчинила зазначені дії є прямим, оскільки особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки та бажала їх настання. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 220² КК законодавець у диспозиції норми визначив спеціальну мету [403, с. 42].

Суб'єктивна сторона шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК) характеризується виною у вигляді прямого умислу та спеціальною метою – отримання зазначених у ст. 222 різновидів фінансових ресурсів або пільг щодо податків. У формі непрямого умислу може бути виражене ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків у формі великої матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 222 КК). Під час учинення шахрайства з фінансовими ресурсами умисел винного спрямований на отримання кредитних коштів із можливою ймовірністю (хоча й несвоєчасно) їх повернення в майбутньому.

Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК) із суб'єктивної сторони може характеризуватися по-різному залежно від однієї з форм вчинення злочину. Так, перша форма цього злочину передбачає прямий умисел щодо вчинення дій, спрямованих на одержання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. Також спеціальною метою вчинюваних діянь є розголошення або інше використання відомостей, що становлять комерційну чи банківську таємницю. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 231 КК України, викладена таким чином: «Умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей...». Це означає, що законодавець у диспозиції цієї статті зазначає

на мету, що потребує встановлення у кожному окремому випадку і відсутність якої виключає злочинність діяння, передбаченого ст. 231 КК.

Друга форма вчинення злочину, передбаченого ст. 231 КК передбачає вину у формі прямого умислу щодо незаконного використання відповідних відомостей. У той самий час, законодавець передбачив конструкцією кримінально-правової норми умисну або необережну форму вини щодо заподіяння істотної шкоди суб'єктові господарювання.

На думку О.С. Харламової вчинення зазначеного злочину можливе як з прямим так і непрямим умислом [543,13]. Вчена вважає, що можливі дві моделі суб'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 231 КК. Щодо першої моделі, то вона міститься в тому, що винна особа незаконно збирає відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю, маючи при цьому очевидний намір їх розголосити або використати іншим чином, а також бажає спричинення істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності. Друга модель суб'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 231 КК міститься у незаконному збиранні відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю, бажаючи їх розголосити або використати іншим чином, і при цьому свідомо припускає або байдуже ставиться до можливого спричинення істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності [543,13].

Суб'єктивна сторона *розголошення комерційної або банківської таємниці* (ст. 232 КК) характеризується виною у формі прямого умислу. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мотив – корислива або інша особиста зацікавленість. Корисливий мотив пов'язаний із прагненням особи одержати матеріальну вигоду. Іншими особистими мотивами можуть бути, наприклад, помста, заздрість, образа, родинні чи товариські спонукання, бажання догодити іншій людині тощо. Щодо наслідків у вигляді істотної шкоди вина може бути як у формі умислу, так і необережності [487].

Відповідно до класифікації О.Е. Радутного до некорисливих мотивів у злочинах проти комерційної таємниці, належать: 1) низинні мотиви – помста, боягузтво, заздрість, хвастощі, кар'єризм); 2) суспільно нейтральні – особисті

мотиви, які позбавлені низького змісту, – образа, захопленість, матеріальна зацікавленість, яка позбавлена ознак користі; 3) суспільно позитивні – помилково сприйняті інтереси територіальної або релігійної громади, а рівно якої-небудь організації; прагнення перевиконати покладені обов'язки; науковий інтерес; сімейні і родинні почуття [449, с. 147]. Проте, додержуємося думки, що будь який мотив поєднаний із матеріальною зацікавленістю є корисливим.

О.В. Бараєва відносить до некорисливих мотивів розголошення банківської таємниці помсту, заздрість, ненависть, страх перед викриттям, інші мотиви, які охоплюються поняттям «особиста зацікавленість» [19, с.57].

Ми також не можемо погодитися з Є.В. Тітомером, який стверджує, що науковий інтерес не може розцінюватися мотивом розголошення банківської таємниці, на відміну від комерційної [500, с. 354]. Адже, проводиться значна кількість наукових досліджень, пов'язаних із вивченням питань функціонування банківської системи держави, окремі з яких межують із підвищеною зацікавленістю питаннями банківської таємниці, що у певних випадках може призвести до суспільно-небезпечних наслідків у формі розголошення цієї таємниці. Логічно, що не можливо перелічити всі мотиви вчинення злочинів у сфері банківської діяльності, а потребується їх встановлення у кожному конкретному випадку.

В. В. Корнієнко висловлював думку, що суб'єкт злочину є важливим критерієм класифікації злочинності у сфері банківської діяльності, а не на об'єкті, як зазвичай прийнято у вітчизняному кримінальному законодавстві. Зокрема, автор пропонував класифікувати злочини у сфері банківської діяльності таким способом: 1) злочини, вчинені лише посадовими особами та іншими працівниками банківських установ; 2) злочини, вчинені службовцями банків у змові з представниками підприємницьких структур або інших установ та організацій; 3) злочинні посягання на фінансові ресурси банків іншими особами без участі представників цих фінансових установ. Автор також пропонує класифікувати злочини у сфері банківської діяльності на основні та

допоміжні (вторинні). Останні, на думку вченого найчастіше є формою, способом або необхідною умовою здійснення основного злочину [269, с.83-84]. Зокрема, шахрайство з фінансовими ресурсами банку (ст. 222 КК); заволодіння коштами, переказаними на банківський рахунок суб'єкта підприємницької діяльності з використанням обману (ст. 190 КК) є основними злочинами. Поряд із зазначеним В.В. Корнієнко констатує, що у більш складних кримінальних схемах допоміжні злочини можуть бути основними щодо інших вторинних злочинів [269, с.83-84].

Поняття суб'єкта злочину викладене в положеннях ч. 1 ст. 18 КК: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність». На думку В. П. Ємельянова, суб'єкт злочину в загальному розумінні – це особа, яка вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні суб'єкт злочину – це особа, здатна нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом. З усіх численних ознак, що характеризують злочинця, закон виділяє саме такі, які свідчать про його здатність нести кримінальну відповідальність [122, с.67]. Із змісту ч. 1 ст. 18 КК є очевидним, що суб'єктом злочину може бути лише фізична особа, тобто людина. Ми погоджуємося з позицією В. П. Ємельянова, що це положення повністю узгоджується з положеннями статей 6, 7 і 8 КК, де зазначається, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Тому не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, організації та ін.) або держава у цілому, оскільки таке визнання не відповідає властивим кримінальному праву принципам особистої та винної відповідальності. Цих принципових позицій кримінального закону не порушують і ті нові положення, які містяться в розділі XIV-1 Загальної частини КК, що має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [122, с.87].

У юридичній літературі неодноразово зазначалося, що коли спеціальний

суб'єкт злочину в диспозиції кримінально-правової норми прямо не названо, його специфічність впливає з контексту, хоча про суб'єкт у ній зовсім нічого не говориться [371]. В. В. Устименко вважає, що правильним є визначення спеціального суб'єкта, що містить у собі обмежувальну ознаку, яка окреслює коло осіб, які можуть бути суб'єктами відповідних злочинів. Але при цьому такі ознаки повинні бути обов'язково передбачені в кримінальному законі або прямо впливати з нього [522, с. 56].

У дослідженнях, присвячених проблематиці спеціального суб'єкта злочину, відзначається, що спеціально-конкретні суб'єкти також є спеціальними суб'єктами, але їх ознаки більшою мірою деталізовані стосовно визначеного складу злочину, окреслені більш вузько, виходячи насамперед зі специфіки суспільних відносин, порушуваних певним злочином [341, с. 34; 522, с. 56].

Зокрема, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», може бути будь-яка особа віком від 16 років.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», також є загальним. Ним є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і набула цивільної дієздатності в повному обсязі, не обмежена в ній або не позбавлена дієздатності судом (ст. 1516 ЦК) [262]. Також відповідно до ст. 96³ КК вчинення уповноваженою особою юридичної особи від імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ст. 209 КК, є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру [132]. У підрозділі 1.3 дисертації ми зверталися до зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності.

Суб'єктом умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209¹ КК) є особа, на яку покладено обов'язок

щодо подання такої інформації. Наприклад, такими особами можуть бути: службові особи суб'єктів первинного фінансового моніторингу, відповідальні за подання такої інформації, а також інші особи до кола повноважень яких входить проведення ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції, та надання у передбачених Законом випадках відповідної інформації щодо цих осіб та здійснених ними операцій.

Суб'єкт злочину «Доведення банку до неплатоспроможності» є спеціальним. Ним є особи, визначені в диспозиції ст. 218¹ КК. Зокрема, це є пов'язана з банком особа. Відповідно до ч. 2 примітки до ст. 218¹ КК тлумачення дефініції «пов'язана з банком особа» вимагає звернення до ЗУ «Про банки і банківську діяльність» із метою роз'яснення її змісту.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 52 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» пов'язаними з банком особами є: 1) контролери банку; 2) особи, які мають істотну участь у банку, та особи, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю у банку; 3) керівники банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів банку; 4) споріднені та афілійовані особи банку, зокрема учасники банківської групи; 5) особи, які мають істотну участь у споріднених та афілійованих особах банку; 6) керівники юридичних осіб та керівники банків, які є спорідненими та афілійованими особами банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів цих осіб; 7) асоційовані особи фізичних осіб, зазначених у пунктах 1–6 ст. 52 ЗУ «Про банки і банківську діяльність»; 8) юридичні особи, в яких фізичні особи, зазначені в цій частині, є керівниками або власниками істотної участі; 9) будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначена в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини [412].

На думку О.О. Дудорова, у розглядуваному випадку з урахуванням тієї обставини, що основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 218¹ КК, обмежений відносинами у сфері банківської діяльності, законодавець

вирішив деталізувати коло спеціальних суб'єктів злочину, передбаченого зазначеною статтею, замінивши вживане в ст. 219 КК і характерне для господарського законодавства словосполучення «громадянин – засновник (учасник) або службова особа» на властивий банківському законодавству термінологічний зворот «пов'язані з банком особи» [99, с.72]. Як доречно зазначає вчений, існування кримінально-правових норм із бланкетними диспозиціями призводить до того, що чимало ознак складів злочинів визначаються не лише КК, а й іншими нормативними актами, які не є законом про кримінальну відповідальність [101, с.258]. Ми також поділяємо зауваження М. Саєнка, який акцентував, що фактично це надає НБУ можливість доповнювати перелік пов'язаних із банком осіб на власний розсуд, ґрунтуючись на суб'єктивних факторах [471]. Це ще раз доводить необхідність максимального уточнення суб'єктного складу злочинів у сфері банківської діяльності України.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності», також є спеціальним. Зокрема, ним є керівник або інша службова особа банку. Водночас, законодавець не конкретизує, які саме посади належать до посад службових осіб банків. Однак, наприклад, ст. 368 КК «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить примітку з роз'ясненнями, хто є службовими особами, які займають відповідальне становище, особливо відповідальне становище, без урахування того, що ч. 3 та ч. 4 ст. 19 КК також визначає, які категорії осіб є службовими особами.

Суб'єкт злочину ст. 220² КК «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» є загальним: фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. На думку О. І. Плужніка та М. В. Корнієнка, ними можуть бути, зокрема, працівники фінансової організації (установи),

якими можуть бути також службові особи, оскільки законодавець прямо в диспозиції статті не визначив, хто саме може вчинити цей злочин. Доступ до документів (фінансових документів) або реєстрів бухгалтерського обліку, до звітності фінансової установи, до відомостей (інформації) про угоди, зобов'язання, майно установи, зокрема, яке перебуває в довірчому управлінні, про фінансовий стан установи можуть мати як бухгалтер, фінансові робітники та їх керівники, так і юристи, програмісти, касири, секретарі, помічники, консультанти, нотаріуси та інші зацікавлені особи. Суб'єктом злочину може бути також службова особа, яка дала вказівку здійснити фальсифікацію фінансових документів і звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи чи підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи або керувала зазначеними діями [403, с.41].

Аналіз ст. 222 КК *«Шахрайство з фінансовими ресурсами»* дозволяє констатувати, що суб'єкт цього злочину є спеціальним. Зокрема, ним є: 1) громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи; 2) засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; 3) службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності. Крім того, суб'єктом даного злочину є службові особи юридичної особи, яка є засновником або власником юридичної особи суб'єкта господарської діяльності.

Суб'єктом незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК) є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Тобто суб'єкт учинення цього злочину є загальним. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 232 КК *«Розголошення комерційної або банківської таємниці»*, є спеціальним. Ним є особа, яка досягла 16-річного віку, якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з виконанням її професійної чи службової діяльності. Це означає, що особа мала доступ до цих відомостей під час виконання професійних чи службових обов'язків. У зв'язку

з цим вона була зобов'язана додержуватися режиму нерозголошення відповідної інформації стороннім особам. Таким чином, суб'єктами злочину, передбаченого ст. 232 КК, можуть бути такі особи: працівники, службові особи банків або інших господарських організацій; особи, які виконували професійну (службову) діяльність (зокрема, аудиторів, нотаріусів, працівників прокуратури, досудового слідства, фіскальної служби, судових органів. Необхідно зазначити, що ці особи є суб'єктами злочину, передбаченого ст. 232 КК, також у випадках, якщо вони вчинили, передбачені диспозицією зазначеної статті КК діяння після звільнення зі служби чи роботи.

На думку П. А. Воробейя, відповідно до ст. 232 КК повинні кваліфікуватися діяння працівників державних, зокрема податкових і правоохоронних органів, які отримують доступ до комерційної та банківської таємниць під час перевірок діяльності суб'єктів господарювання або в інший спосіб унаслідок виконуваних службових обов'язків. Учений зазначає, що наявність достатньої для проведення аналізу інформації про практику розслідування і розгляду кримінальних справ у суді за ст. 231, 232 КК дозволяє на сьогодні достатньо вивчити і розкрити характерні особливості суб'єктів такого злочину. Він додержується думки, що суб'єктами злочинів, передбачених ст. 231 і 232 КК, можуть бути: керівники чи окремі працівники конкуруючих фірм, організацій, їх служб безпеки; керівники чи працівники приватних структур, які займаються збиранням, узагальненням, реалізацією чужих комерційних секретів або виконують замовлення щодо їх отримання; працівники фірм, організацій за винагороду чи іншу особисту зацікавленість, які видають відповідну таємницю або притягнені для систематичного, цілеспрямованого збирання і передавання інформації, що цікавить конкуруючу фірму, організацію [56, с. 189]. Така позиція вченого відрізняється від передбаченої законодавцем структури складу злочину незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК), де суб'єкт його вчинення є загальним. Вважаємо вище висловлену думку цілком

припустимою, оскільки саме практика розгляду відповідних категорій кримінальних справ, а не теорія, дозволяє встановити справжні ознаки суб'єкта злочину.

Таким чином, *суб'єкти* вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності можуть бути загальними або ними можуть бути особи, не пов'язані з цим видом діяльності, а також суб'єкти цих злочинів можуть бути спеціальними. Злочини у сфері банківської діяльності можуть учинюватися в складі злочинних груп або злочинних організацій у змові зі службовими або пов'язаними з банком особами (наприклад, досить поширеними розповсюдженими є вчинення діянь у складі злочинних груп або злочинних організацій, що кваліфікуються за ст. 209 або 222 КК).

Спеціальними суб'єктами злочинів у сфері банківської діяльності є: особа, на яку покладено обов'язок щодо подання інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу (ст. 209¹ КК); пов'язана з банком особа (ст. 218¹ КК); керівник або інша службова особа банку (ст. 220¹ КК); громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи; засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності (ст. 222 КК); особа, якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю (ст. 232 КК).

Узагальнені дані щодо суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності наведені в таблиці 2 (дод. Б).

Недосконалість кримінального законодавства України в частині відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності негативно впливає на розгляд кримінальних проваджень відповідних категорій. Ураховуючи кількість справ, пов'язаних із розглядом судами різних ланок та юрисдикцій спорів стосовно банківських операцій, що мають тенденцію до зростання,

нагальним є прийняття узагальнень та роз'яснень із боку вищих судових інстанцій [311, с. 14]. Установлення причин та умов криміналізації сфери банківської діяльності України в контексті поступового реформування кримінального законодавства з цих питань сприятиме їх ефективному запобіганню. Ця необхідність впливає як наслідок динамічного розвитку банківських технологій та функціонування сфери банківської діяльності України в результаті реалізації програми її реформування та виведення з ринку неплатоспроможних банківських установ, починаючи з 2014 року. Способи виведення неплатоспроможного банку з ринку визначені у ч. 2 ст. 39 ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [439] та певним способом описані в Положенні про виведення неплатоспроможного банку з ринку [404], а саме: ліквідація банку з відшкодуванням із боку Фонду коштів за вкладями фізичних осіб; ліквідація банку з відчуженням у процесі ліквідації всіх або частини його активів і зобов'язань на користь приймального банку; відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією; створення та продаж інвесторові перехідного банку з передаванням йому активів і зобов'язань неплатоспроможного банку і подальшою ліквідацією неплатоспроможного банку; продаж неплатоспроможного банку інвесторові.

Суб'єктами вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності можуть бути й особи, не пов'язані з цим видом діяльності. Також суб'єктами цих злочинів можуть бути особи, які виконують розпорядчі функції у сфері банківської діяльності, керівники, пов'язані з банком особи, службові особи банківських установ, кредитори, боржники (споживачі банківських послуг). Ці злочини можуть учинюватися в складі організованих злочинних груп або злочинних організацій у змові зі службовими або пов'язаними з банком особами.

2.4. Кваліфікуючі ознаки складів злочинів у сфері банківської діяльності в Україні

Ознаки, що кваліфікують злочин, – це прямо передбачені кримінальним законом системно організовані ознаки складу злочину, які позначають істотну зміну рівня суспільної небезпеки злочину, зумовлюють зміну кваліфікації та посилення чи пом'якшення типового покарання через застосування нової санкції і мають імперативний характер. До таких ознак слід відносити як ознаки, що зумовлюють більш сувору санкцію, у порівнянні з санкцією, що відповідає основному складу злочину, так і ознаки, які зумовлюють пом'якшення цієї санкції [343, с. 298].

У зв'язку з цим, зазвичай, кваліфікуючі ознаки складів злочинів обумовлюють установлення більш суворого виду покарання порівняно з основним складом. На цей час серед учених відсутнє уніфіковане визначення поняття кваліфікуючих ознак злочину. Проте в положенні ч. 1 ст. 67 КК визначено вичерпний перелік обставин, що обтяжують покарання. У ч. 4 ст. 67 КК зазначено, що, якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини КК як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує. З цього вбачається, що в певних випадках кваліфікуючі обставини окремих злочинів повторюють обставини, що обтяжують покарання, а в інших – ні. Тобто такі обставини мають дуалістичну правову природу (наприклад, повторність та рецидив). Адже в одному випадку такі обставини є засобом індивідуалізації кримінальної відповідальності (коли вони передбачаються як обставини, що обтяжують покарання), а в іншому є засобом диференціації кримінальної відповідальності (оскільки визначаються як кваліфікуючі ознаки складів злочинів) [343, с. 302].

Вважаємо, що в такий спосіб законодавець намагався максимально охопити всі можливі обставини, за яких було вчинено злочин із метою призначення максимально об'єктивного покарання. При цьому встановлення

окремих обставин як кваліфікуючих в складах окремих злочинів у сфері банківської діяльності, можна пояснити акцентуванням та позначенням законодавця їх особливої суспільної небезпечності. Тобто кваліфікуючі ознаки в складах окремих кримінально-правових норм є показником того, що їх особлива суспільна небезпечність саме й обумовлює посилену кримінальну відповідальність.

Питання кваліфікуючих ознак злочинів було предметом дослідження окремих науковців, зокрема, В. К. Грищука, Ю. П. Дзюби, М. М. Дмитрука, О. О. Дудорова, Л. Л. Круглікова, С. Е. Кротова, Т. О. Леснієвскі-Костаревої, О. З. Мармури, В. О. Навроцького, Є. О. Письменського, Ю. А. Пономаренка, І. М. Федорчука, М. І. Хавронюка та інших учених. Однак водночас науковці не проводили ґрунтовних досліджень кваліфікуючих ознак злочинів у сфері банківської діяльності.

Зокрема, Л. Л. Кругліков та О. В. Васильєвський зазначають, що кваліфікуючими є ознаки складу злочину, які свідчать про різко підвищену (порівняно з основним складом) суспільну небезпечність діяння та особи, яка його вчинила [303, с.174]. Т. О. Леснієвскі-Костарева визначає кваліфікуючі ознаки як передбачені в законі обставини, характерні для злочинів відповідного виду, що відображають значно змінений порівняно з основним складом злочину, ступінь суспільної небезпечності вчиненого і особи винного, та впливають на кваліфікацію злочину і міру відповідальності [320, с. 220]. В. О. Навроцький засвідчує, що кваліфікуючі ознаки – це додаткові ознаки складу злочину, які підвищують ступінь суспільної небезпечності злочину [366, с. 305]. С. Є. Кротов називає кваліфікуючими такі ознаки злочину, які сформульовані у статтях Особливої частини КК, містять обтяжуючі обставини зазначеного у диспозиції статті злочину і передбачають підвищену відповідальність [302, с. 16].

На думку О. М. Войтюк, кваліфікуючі ознаки – це один із способів посилення суворості покарання. Відповідно автор визначає їх як конкретні обставини, що зазначені в статтях Особливої частини КК і характерні для

окремих груп (видів) злочинів, безпосередньо пов'язані зі злочином і такі, що істотно підвищують ступінь його суспільної небезпеки, а також невластиві більшості зафіксованих в основному складі діянь і такі, що безпосередньо впливають на жорсткість покарання порівняно з типовим покаранням, передбаченим за вчинення злочину без відповідних ознак [53, с. 14].

Н. О. Гуторова зазначала, що в теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють зазначені в законі характерні для частини злочинів відповідного виду істотні обставини, що відображають типовий значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпеки вчиненого та особи винного, і такі, що впливають на законодавчу оцінку (кваліфікацію) вчиненого і міру відповідальності [79, с. 47].

Л. Л. Кругліков визначав ознаки, що кваліфікують злочин, як ознаки складу злочину, які свідчать про серйозний перепад рівня суспільної небезпеки (як його зниження, так і підвищення) порівняно з тим, який виражений ознаками основного складу злочину [304, с. 56].

Необхідно зазначити, що кваліфікуючі ознаки злочину також є засобом диференціації кримінальної відповідальності. Тобто чим більше кваліфікуючих ознак містить суспільно небезпечне діяння, тим більш суворе покарання встановлене законодавцем за діяння. Н. О. Гуторова зазначала, що сукупність цих ознак дозволяє за рахунок більш детального законодавчого визначення меж кримінальної відповідальності за вчинені злочини скоротити межі судового розсуду при призначенні покарання [79, с. 48]. На такій ознаці диференціації кримінальної відповідальності неодноразово наголошували провідні вчені. Це пов'язане з тим, що законодавець під час конструювання кримінально-правових норм та їх санкцій не завжди встановлює відповідність між покаранням, що відповідає тяжкості злочину та фактичним покаранням, передбаченим санкцією кримінально-правової норми.

Зокрема, О. К. Марін зазначав, що кваліфікуючі ознаки поряд з іншими кримінально-правовими засобами виконують функцію диференціації

кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання [342, с. 368].

Вважаємо вище запропоновані дефініції кваліфікуючих ознак злочинів такими, що дозволяють усвідомити їх значущість для основного складу злочину. Виходячи із запропонованих ученими позначень кваліфікуючих ознак злочинів можна говорити про те, що останні: 1) впливають на призначення покарання за злочин; 2) впливають на його кваліфікацію, дозволяючи повною мірою встановити обставини вчинення злочину; 3) позначають вищий рівень суспільної небезпечності злочину; 4) є засобом диференціації кримінальної відповідальності.

У цілому в чинному КК можна виділити більш ніж двадцять кваліфікуючих ознак злочинів. У результаті їх фіксації в кримінально-правовій нормі вони набирають нормативного характеру. Під час кваліфікації суспільно небезпечного діяння необхідно зважати на ті кваліфікуючі ознаки, які входять до складу кримінально-правової норми. Інші ж обставини, які обтяжують покарання, в тому числі й за злочини у сфері банківської діяльності, визначені в ст. 67 КК.

На думку О.З. Мармури, який провів глибокий аналіз термінологічного звороту «кваліфікуючі ознаки злочину», правильним буде відмовитись від терміна «кваліфікуючі ознаки», замінивши його термінологічним зворотом «ознаки, що кваліфікують злочин» [343, с. 303]. На думку вченого, ознаки, що кваліфікують злочин, – це прямо передбачені кримінальним законом системно організовані ознаки складу злочину, які позначають істотну зміну рівня суспільної небезпеки злочину, зумовлюють зміну кваліфікації та посилення чи пом'якшення типового покарання через застосування нової санкції і мають імперативний характер [343, с. 305]. Додержуємося думки, що останній термінологічний зворот є дійсно більш вдалим, оскільки не є похідним із іншої мови і граматично коректно відображає зміст поняття в українській мові.

Під час кваліфікації злочину необхідно насамперед брати до уваги ті кваліфікуючі ознаки суспільно небезпечного діяння, які прямо передбачені в структурі кримінально-правової норми. Водночас, на відміну від положень ч. 2 ст. 67 КК, в якій встановлено, що суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати будь-яку із зазначених у ч. 1 ст. 67 КК обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 6-1, 7, 9, 10, 12 КК, такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вирок, врахування кваліфікуючих ознак злочину за їх наявності є обов'язковим [298]. Це означає, що на відміну від окремих обставин, що обтяжують покарання, кваліфікуючі ознаки злочину мають імперативний характер.

Конструкція кваліфікованого складу злочину потребує встановлення санкції за вчинення діянь, передбачених у диспозиції статті, що також має вплив на призначення покарання, а також звільнення особи від кримінальної відповідальності або ж погашення або зняття судимості.

Кваліфікуючі ознаки злочинів у сфері банківської діяльності виконують відповіді функції та відображаються у формулі кваліфікації злочину. Окрім цього, існує необхідність приділяти особливу увагу кваліфікації злочинів, які мають ознаки множинності (повторності, сукупності та рецидиву злочинів). Множинність є кваліфікуючою ознакою багатьох складів злочинів, зокрема й злочинів у сфері банківської діяльності.

При кваліфікації діяння значення повторності міститься в тому, що ознака повторності є ознакою кваліфікованих складів, передбачених в основному другими й третіми частинами багатьох статей КК. Як стверджує В. Н. Шевчук, загалом 83 статті Особливої частини КК містять кваліфікований склад злочину за наявності такої кваліфікуючої ознаки, як повторність [555]. Вважаємо, що даний показник не є стійним та час від часу періодично змінюється у зв'язку з безперервним розвитком суспільних відносин, криміналізацією певних діянь та декриміналізацією інших.

Склади злочинів у сфері банківської діяльності характеризуються певними кваліфікуючими ознаками, властивими одним суспільно

небезпечним діянням та не характерними іншим складам кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності. Зокрема, окремим злочинам у сфері банківської діяльності властиві кваліфікуючі ознаки їх складу, а саме: ч. 2 ст. 200 КК, ч. 2, 3 ст. 209 КК, ч. 2 ст. 209¹ КК, ч. 2, 3, 4 ст. 220¹ КК, ч. 2 ст. 222 КК. Обставини, які не є кваліфікуючими для зазначених складів злочинів, однак є обставинами, що обтяжують покарання відповідно до положень ст. 67 КК, можуть впливати на призначення покарання за вищезазначеними кримінально-правовими нормами як такі, що його обтяжують.

В інших злочинах у сфері банківської діяльності встановлений лише основний склад, а обставини, що можуть впливати на призначення покарання, встановлені у ст. 66 КК «Обставини, які пом'якшують покарання» та ст. 67 КК «Обставини, які обтяжують покарання». Зокрема, до цих злочинів належать ст. 218¹ КК, ст. 220² КК, ст. 231 КК.

До кваліфікуючих ознак злочинів у сфері банківської діяльності належать: 1) вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб; 2) вчинення злочину у великому розмірі; 3) вчинення дій, що завдали великої матеріальної шкоди; 4) вчинення діянь, що заподіяли істотну шкоду правоохоронюваним інтересам.

При цьому друга і третя ознаки на перший погляд є фактично тотожними за змістом. Проте законодавець в ч. 2 ст. 209 КК та ч. 2 ст. 222 КК диференціює розмір матеріальної шкоди.

Однак формулювання кваліфікуючих ознак цих злочинів викладене в такий спосіб: «вчинення злочину у великому розмірі» та «вчинення дій, що завдали великої матеріальної шкоди», які фактично мають одне й те саме значення «великий розмір», який обраховується відмінною кількістю неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Такі розбіжності у позначеннях кваліфікуючих ознак, тотожних за змістом, ускладнюють сприйняття змісту відповідної кримінально-правової норми, сприяють некоректному її застосуванню та свідчать про недодержання правил юридичної

техніки в процесі її конструювання щодо однозначності вживаних у тексті закону формулювань.

Так, О. Скакун наголошує, що юридична термінологія – це система юридичних термінів, яка реалізується у викладенні змісту законодавчих актів та додержується у своєму використанні відповідних вимог до себе: 1) однозначності (термін у повному законі повинен відповідати лише одному значенню); 2) загальноживаності (вживання усталеного терміна); 3) стабільності (не змінювати термін із кожним наступним прийнятим законом); 4) доступності (термінологічна простота); 5) визначеності (термін повинен бути чітким і зрозумілим); 6) узгодженості (юридичний термін повинен узгоджуватися з іншими термінами, що стосуються певної терміносистеми) [478, с. 430].

У частині 1 примітки до ст. 209 КК встановлено: «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [298]. Тобто великий розмір у контексті цієї кримінально-правової норми означає матеріальну шкоду на суму, що перевищує 6 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Частина 2 ст. 209¹ КК встановлює відповідальність за розголошення у будь-якому вигляді таємниці фінансового моніторингу або факту обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників між суб'єктами первинного фінансового моніторингу, суб'єктами державного фінансового моніторингу, іншими державними органами, а також факту надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, або надання (одержання) відповіді на такий запит, рішення чи доручення особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з її професійною

або службовою діяльністю, якщо такі дії *заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб* [298].

Аналізуючи поняття істотної шкоди, В. М. Киричко, В. Я. Тацій та О. І. Перепелиця зазначають, що це поняття має оціночний характер, тобто істотність такої шкоди встановлюється на підставі оцінки фактичних даних про таку шкоду, зокрема даних про те, які саме права, свободи чи законні інтереси були порушені, про кількість потерпілих осіб, характер заподіяної шкоди (майнова, фізична шкода тощо), кількісні показники шкоди та ступінь негативного впливу на відповідні суспільні відносини тощо [295, с. 187]. Додержуємося думки, що така криміноутворююча оцінна ознака як істотна шкода значно ускладнює застосування зазначеної вище кримінально-правової норми. У зв'язку з цим вона повинна бути замінена іншою криміноутворюючою ознакою. Зокрема ми підтримуємо позицію В. Бровка, який пропонує викласти редакцію ч. 1 ст. 209¹ таким чином: «Умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади зі спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу, якщо такі операції спрямовані на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення» [36, с. 136]. Вважаємо, що у такій редакції доцільно викласти й ч. 2 ст. 209¹, максимально уникаючи оцінних понять у диспозиції статті.

У частині 2 ст. 222 КК матеріальна шкода визнається великою, якщо вона в 500 і більше разів перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян [263].

Існує необхідність оптимізації окремих положень чинних кримінально-правових норм щодо однозначності вживаних формулювань термінів, а під час криміналізації нових суспільно небезпечних діянь обов'язковим є додержання правил юридичної техніки стосовно однозначності юридичних термінів щодо інших понять певної терміносистеми. Зокрема, ми погоджуємося з позицією А.В. Просяна, відносно того, що в законодавчих актах повинен відображатися професійний рівень практичного вживання; юридичний термін повинен бути закріплений за певним поняттям [444, с. 65]. У випадку із зазначеними кваліфікуючими обставинами у ч. 2 ст. 209 та ч. 2 ст. 222 КК «вчинення злочину у великому розмірі та вчинення дій, що завдали великої матеріальної шкоди», вважаємо що цілком достатньо кваліфікуючі обставини диспозицій цих норм викласти в такій редакції: «велика матеріальна шкода», та не ускладнювати «мову закону» зайвими термінологічними зворотами.

Відповідно до ч. 1 ст. 32 КК повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України [298]. Вчинення злочинів у сфері банківської діяльності за ознакою повторності є характерним таким складам злочинів: ч. 2 ст. 200 КК, ч. 2 ст. 209 КК, ч. 2 ст. 220¹ КК, ч. 2 ст. 222 КК.

Повторність злочинів із негативної сторони характеризує суб'єкта вчинення злочину. М. І. Бажанов вважає, що повторність злочинів має місце тоді, коли вчинено два чи більше злочинів, незалежно від того, чи була особа засуджена за перший із них. І відповідно виділив такі ознаки повторності злочинів: 1) вчинення двох або більше самостійних одиничних злочинів особою чи групою осіб; 2) одиничні злочини, що входять до повторності, вчиняються в різний час; 3) для повторності злочинів не має значення, чи була особа засуджена за раніше вчинений злочин; 4) повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин сплили строки давності притягнення до кримінальної відповідальності або знята чи погашена судимість [8, с. 76]. В. О. Навроцький також виділив ознаки, які характеризують повторність злочинів, а саме: 1) посягання вчиняється шляхом повторення; 2) за перший злочин особа не була

засуджена або ж була засуджена, однак цій судимості закон не надає кваліфікуючого значення; 3) у статті Особливої частини КК повторності надано значення ознаки складу злочину; 4) кожне з двох чи більше діянь становить собою окремий злочин [366, с. 305].

І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін виділяють низку ознак повторності злочинів, зокрема, це вчинення особою (групою осіб) самостійних одиничних злочинів; злочини при повторності передбачаються однією [167, с. 54]. В. П. Малков вважав, що повторність злочинів – не лише юридичне поняття, а й небажане соціальне явище, яке негативно характеризує особу винного [340, с. 30]. З урахуванням думки, висловленої вченим, можна констатувати, що він характеризує повторність як єдність юридичних та соціальних ознак. Це означає, зокрема, що повторність злочинів у сфері банківської діяльності являє собою процес вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК, які встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності суб'єктом злочину, який уже має досвід учинення таких діянь, цілком усвідомлює їх суспільну небезпечність та наслідки, проте знову їх вчинює та бажає їх настання.

В. О. Навроцький також виділив ознаки, що характеризують повторність злочинів, а саме: 1) посягання вчиняється шляхом повторення; 2) за перший злочин особа не була засуджена або ж була засуджена, однак цій судимості закон не надає кваліфікуючого значення; 3) у статті Особливої частини КК повторності надано значення ознаки складу злочину; 4) кожне з двох чи більше діянь становить собою окремий злочин [366, с. 305].

Повторність злочинів впливає на його кваліфікацію. Це впливає з положень ч. 7 Постанови ПВСУ № 7 від 04 червня 2010 року «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки». Зокрема, в ч. 7 цієї Постанови зазначено, що «передбачене у відповідних статтях (частинах статей) Особливої частини КК вчинення злочину повторно або особою, яка раніше вчинила відповідний злочин, є кваліфікуючою ознакою певного

злочину. Тому, якщо за вчинення попереднього злочину (кількох попередніх злочинів) особу не було засуджено, кожен із злочинів, які утворюють повторність, має бути предметом самостійної кримінально-правової оцінки» [397]. А. Ф. Зелінський стверджує, що повторність злочинів набуває такого розмаху, що її можна назвати злочинною діяльністю [164, с. 16]. Злочинна діяльність розглядається вченим у різних правових формах. По-перше, вона є ознакою кваліфікованого складу злочину у випадках, передбачених законодавцем, оскільки не охоплюється поняттям множинності злочинів. Відповідно до положень законодавства вона являє собою одиничний злочин.

По-друге, у випадках, які не охоплюються зазначеними умовами, злочинна діяльність розглядається як кваліфікований склад злочину і є повторністю. З цього випливає, що А. Ф. Зелінський виділяє такі дві форми злочинної діяльності: 1) одиничний злочин; 2) повторність. При повторності злочинів діяння, що становлять злочинну діяльність, містять склад злочину і є підставою для кримінальної відповідальності. Проте, на думку А. Ф. Зелінського, злочинна діяльність не охоплюється повторністю будь-яких аналогічних злочинів [164, с. 16]. Із цією метою існує необхідність установлення єдності загальної мети. Однак науковець стверджує, що злочинну діяльність утворює вагома частина умисних злочинів, які мають однакову мету. У своїх дослідженнях учений вживає дефініції «злочинна діяльність» та «повторність» у синонімічному значенні.

Щодо вчинення злочинів у сфері банківської діяльності повторно, то для ч. 2 ст. 200 КК повторним є лише вчинення цього злочину особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ч. 1 або ч. 2 ст. 200 КК; для ч. 2 ст. 209 КК повторним є лише вчинення даного злочину особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 209 КК; для ч. 2 ст. 220¹ КК повторним є лише вчинення даного злочину особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 220¹ КК; для ч. 2 ст. 222 КК повторним є лише вчинення даного злочину особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 222 КК.

Додержуємося думки, що повторність злочинів як кваліфікуюча ознака,

передбачена у складах злочинів у сфері банківської діяльності, свідчить про наступне: суспільна небезпек діянь, учинених повторно, є більш високою у порівнянні з вчиненням діянь уперше через спричинення охоронюваному об'єкту більш вагомої шкоди; суб'єкт учинення повторного злочину у сфері банківської діяльності характеризується схильністю до примноження кримінального досвіду, що вимагає від законодавця встановлення більш суворого покарання за вчинення таких злочинів; повторність вчинення злочинів є поширеною у сфері банківської діяльності. Ще однією кваліфікуючою ознакою злочинів у сфері банківської діяльності є їх вчинення за попередньою змовою групою осіб, що встановлена як кваліфікуюча у складів окремих злочинів у сфері банківської діяльності, зокрема: в ч. 2 ст. 200 КК, ч. 2 ст. 209 КК та ч. 2 ст. 220¹ КК.

О. О. Кваша зазначає, що груповий злочин – це злочин, учинений групою осіб без попередньої змови і групою осіб за попередньою змовою. Це означає, що наявність/відсутність попередньої змови – єдиний критерій поділу групового злочину на види, оскільки кожен із них може виявлятися як у простій співучасті (як співвиконавство), так і в складній співучасті (з розподілом ролей) [182, с. 243].

Відповідно до ч. 2 ст. 28 КК кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення [298]. У цьому формулюванні ключовим є факт попередньої змови співучасників, що свідчить про єдність їх умислу та подальші спільні умисні дії. Важливими для встановлення факту попередньої змови є час її досягнення, зміст та форма фактичного вираження.

А. А. Вознюк зазначає, що попередня змова як кримінально-правова ознака групи осіб за попередньою змовою – це домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення злочину, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку [51, с. 43].

Науковці по-різному ставляться до питання часу можливого виникнення

попередньої змови осіб. Зокрема, С. Д. Шапченко додержується думки, що попередня змова можлива лише на стадії готування до злочину [553]. М. І. Мельник [373, с. 107] вважає, що попередня змова можлива як на стадії готування до злочину, так і під час замаху на вчинення злочину. Щодо злочину, передбаченого ст. 209 КК, ми вважаємо, що попередня змова може виникати й під час замаху на його вчинення, оскільки не виключається участь у діяннях, передбачених диспозицією ч. 1 ст. 209 КК, осіб, зацікавлених в отриманні власної вигоди в процесі виконання частини об'єктивної сторони цього злочину. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є досить складною процедурою, яка міститься в тому, що відповідні кошти проводяться через фінансову систему з метою приховування їх нелегального походження. Основним завданням під час реалізації подібних схем є необхідність надання майну вигляду законно одержаного на всіх стадіях відмивання. У зв'язку з цим на різних стадіях учинення цього злочину (готуванні або замаху) можливим є долучення до протиправних діянь окремих зацікавлених осіб – співучасників.

Учасники вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб діють як співвиконавці. Можливим є технічний розподіл функцій, за якого кожен співучасник виконує певну роль. З урахуванням конкретних обставин справи та змісту спільного умислу осіб, які вчинюють легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, до таких дій можуть бути віднесені передавання іншому співучасникові певної важливої інформації, рахунків для переведення коштів у готівку, підроблення або знищення певних документів.

Ознаками встановлення особливо кваліфікованих складів злочинів у сфері банківської діяльності є: 1) вчинення злочину організованою групою; 2) вчинення злочину в особливо великому розмірі; 3) вчинення злочину керівником або іншою службовою особою банку; 4) вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною в базі даних про вкладників; 5) вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат ФГВФО, пов'язаних з виведенням банку з ринку; 6) вчинення дій,

які унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

У частині 3 ст. 209 КК особливо кваліфікуючою ознакою є вчинення злочину організованою групою. Вчинення злочину організованою групою свідчить про підвищену суспільну небезпечність цієї форми співучасті (яка може бути у вигляді простої чи складної форми співучасті) і тому зазначається у 40 статтях КК як особливо кваліфікуюча ознака [353, с. 134].

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК «Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи» [289]. Необхідно зазначити, що в науковому середовищі немає абсолютно сталої думки щодо поняття «організована група». Так, Г. П. Жаровська вважає, що організована група – це штучно створений у чинному законодавстві інститут, в якому немає формалізованих критеріїв, оскільки вони багато в чому збігаються за ознаками як із групою осіб, які діють за попередньою змовою, так і зі злочинною організацією [125, с.10].

О. О. Кваша також додержується думки, що поняття «організована група» є не досить вдалим та наголошує на проміжному становищі організованої групи між групою осіб за попередньою змовою і злочинною організацією, що підтверджує обґрунтованість пропозиції стосовно виключення з кримінального закону поняття «організованої групи», як і «вчинення злочину організованою групою» [184, с.341]. Оскільки кримінальне законодавство перебуває в постійному розвитку у зв'язку з розвитком суспільних відносин, допускаємо, що в майбутньому такі зміни можуть бути відображені в КК.

У чинному КК зміст ч. 3 ст. 28 дозволяє виділити основні ознаки організованої групи, яка є більш небезпечним різновидом, ніж група осіб з попередньою змовою. Зокрема, організована група характеризується: 1) стійкістю; 2) спрямованістю на вчинення двох або більше злочинів; 3) кількістю учасників, яка складається з трьох або більше осіб; 4) єдиним планом учинення злочинів із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на реалізацію цього плану; 5) обізнаністю учасників групи з планом вчинення злочину.

Як зазначено у ч. 11 Постанови ПВСУ № 13 від 23 грудня 2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитися чи вийти з нього), так і зовнішнім (недодержання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів щодо злочинного середовища тощо). Про здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам свідчать, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення [436]. У той самий час, Н. Ф. Кузнєцова зазначає, що в судовій практиці висновок про стійкість групи часто робиться на підставі тривалості чи багатоепізодичності злочинної діяльності [466, с. 207].

Організована група характеризується згуртованістю (зорганізованістю), яка виражається в сформованих внутрішніх зв'язках учасників групи, встановлених правилах поведінки, так як і у визначених ролях учасників, узгодженості їх дій, в наявності єдиного плану, який доведений до відома всіх учасників. Суб'єктивним моментом зорганізованості є єдність

наміру учасників групи щодо вчинення злочинів. О. О. Кваша називає планування, розподіл ролей, дисципліну, прикриття своєї діяльності всіма необхідними засобами ознаками зорганізованості, які формуються або з метою неодноразового вчинення злочинів, або в процесі такої діяльності та з метою її успішного продовження [184, с. 341]. Н. О. Гуторова зазначає, що зорганізованість як ознака організованої злочинної групи трактується як проведення учасниками групи комплексу організаційно-підготовчих заходів, спрямованих на забезпечення успішної діяльності групи та вчинення нею злочинів (хоча б одного) [76, с. 15].

Стабільність організованої групи означає її міцність та постійне функціонування, системність та узгоджуваність вчинюваних діянь, детальну організацію функціонування групи, наявність необхідних для реалізації злочинних планів фінансових та інших ресурсів.

Діяльність учасників організованої групи характеризується розподілом ролей, співвиконавством або ж поєднанням цих форм співучасті. У частині 3 ст. 209 КК особливо кваліфікуючими ознаками вважаються діяння, передбачені у ч. 1 та 2 ст. 209 КК і такі, що вчинені організованою групою. Крім організованої групи, ще однією особливо кваліфікуючою ознакою ч. 3 ст. 209 КК є вчинення діянь, передбачених у ч. 1 або ч. 2 ст. 209 КК, в особливо великому розмірі. Законодавець наводить альтернативні види кваліфікуючих обставин у ч. 3 ст. 209 КК. У примітці 1 до ст. 209 КК зазначено що легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [298].

За даними, оприлюдненими на офіційному сайті ДСФМУ, троє мешканців Дніпропетровська створили без наміру здійснення статутної діяльності ряд суб'єктів підприємницької діяльності та займалися незаконною конвертацією грошових коштів із використанням рахунків і реквізитів «буферних» та «фіктивних» підприємств. Установлено, що упродовж 2008–

2009 років через рахунки цих підприємств, відкритих у банківських установах, переведено в готівку понад 60 млн грн. Із метою ускладнення схеми діяльності, приховування інформації про реальні грошові потоки, унеможливлення доступу правоохоронних органів до реквізитів підприємств, через які фактично отримували готівку, організатори використовували схеми вексельних розрахунків. Прокуратурою було порушено кримінальну справу за ознаками складу злочинів, передбачених ч. 3 ст. 209 КК (легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом). За адресами «тіньового офісу» та помешкання учасників злочинного угруповання проведені обшуки та накладені арешти на поточні рахунки підконтрольних підприємств. Вилучено векселів на загальну суму понад 2 млн грн, незаповнені бланки простих векселів, печатки і штампи, декілька кліше з підписами учасників угруповання, оргтехніку із системою «клієнт – банк», оригінали реєстраційних та первинних бухгалтерських документів та інше. На рахунках підконтрольних підприємств заблоковано безготівкових коштів на суму понад 200 тис. грн [90].

Ще одна особливо кваліфікуюча обставина злочинів у сфері банківської діяльності – вчинення злочину керівником або іншою службовою особою банку (зокрема, в ч. 3 та 4 ст. 220¹ КК) – потребує додаткового аналізу. Зокрема, ми вже зазначали про те, що потребує уточнення в законодавстві коло службових осіб банківських установ, оскільки, як випливає зі змісту ч. 3 та 4 ст. 220¹ КК, вчинення встановлених диспозиціями цих норм діянь утворюють склад злочину лише у випадку їх вчинення керівником або іншою службовою особою банку.

Відповідно до ст. 42 ЗУ «Про банки та банківську діяльність» керівниками банку є голова, його заступники та члени ради банку, голова, його заступники та члени правління банку, головний бухгалтер банку і його заступники [412]. При цьому кримінальне законодавство України під час застосування формулювання «керівник або інша службова особа банку» автоматично відносить голову банку, його заступників та членів рад банку,

голову, його заступників та членів правління банку, головного бухгалтера банку і його заступників до службових осіб банківських установ. Роз'яснення щодо того, які категорії або посади співробітників банку розуміють під визначенням «інша службова особа банку», в чинному законодавстві відсутні.

Надмірно перевантаженою особливо кваліфікуючими обставинами є ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності». Зокрема, кількість альтернативних дій, установлених ч. 4 ст. 220¹ КК та їх зміст дозволяють виділити цю частину ст. 220¹ КК в окрему кримінально-правову норму. Визначення назви цієї кримінально-правової норми є не досконалим. Для більш повного розуміння її змісту було би доцільним деталізувати у назві ст. 220¹ КК зміст поняття «формування звітності», яке є занадто узагальненим і може бути використане щодо різних форм звітності, які подаються до певних інстанцій.

На думку І. І. Митрофанова, відмінність норми кримінального права та статті Особливої частини закону України про кримінальну відповідальність пов'язана з правилами законодавчої (юридичної) техніки, що розуміється в науковій літературі як сукупність певних прийомів, застосовуваних під час розроблення змісту та структури кримінально-правових приписів законодавцем і перетворення їх на регульовані суспільні відносини. Законодавець повинен «вписати» (узгодити) статтю закону в контекст усіх без винятку положень КК з урахуванням принципу системності [352, с. 55]. Оскільки ст. 220¹ КК регулює певні види суспільних відносин (зокрема, відносини, що складаються у сфері банківської діяльності, порядок їх функціонування), то її назва повинна відображати предмет її правового регулювання. Коректне формулювання назви надає усвідомлення про зміст правової або кримінально-правової норми, об'єкт (предмет) кримінально-правової охорони.

Узагальнені відомості щодо кваліфікуючих ознак злочинів у сфері банківської діяльності дозволяють зробити висновки, що вони характеризуються певною неоднорідністю. Законодавець не є послідовним у

визначенні ознак, згідно яких від диференціює основні склади злочинів на кваліфіковані чи особливо кваліфіковані. Частина (чотири з восьми досліджуваних кримінально-правових норм) взагалі не містять ані кваліфікуючих, ані особливо кваліфікуючих ознак складів злочинів. Лише дві кримінально-правові норми зі злочинів у сфері банківської діяльності містять особливо кваліфікуючі ознаки. Дані щодо кваліфікуючих ознак злочинів у сфері банківської діяльності узагальнені в таблиці 3 (дод. Б).

Висновки до розділу 2

Проведена кримінально-правова характеристика злочинів у сфері банківської діяльності в Україні дозволила сформулювати такі основні положення і висновки:

1. Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності – це система умисних злочинів, метою яких є заволодіння грошовими коштами банківських установ або споживачів банківських послуг в процесі здійснення банківських операцій чи з їх використанням, які вчиняються керівниками або інші службовими особами банку, пов'язаними з банком особами, особами, відповідальними за проведення банківських операцій, іншими працівниками банківських установ, а також особами, які не мають відношення до сфери банківської діяльності.

2. Установлено, що до злочинів, які вчинюються у сфері банківської діяльності, в чинному КК належать діяння, передбачені такими кримінально-правовими нормами:

– незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК);

– легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК);

– умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹ КК);

– доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК);

– порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК);

– фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК);

– шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК);

– незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК);

– розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК).

3. Ключовим фактором у визначенні поняття злочинів у сфері банківської діяльності є те, що вони порушують порядок суспільних відносин, який забезпечується відповідним законодавством. Зміст банківської діяльності визначено у положеннях ЗУ «Про банки і банківську діяльність». В окремих кримінально-правових нормах безпосередніми об'єктами можуть бути кредитні відносини між кредитором та позичальником, законність проведення електронних розрахунків тощо.

Безпосередні об'єкти злочинів у сфері банківської діяльності, а також в окремих випадках їх додаткові безпосередні об'єкти в чинному КК сформульовані по-різному, проте всі вони сформульовані таким чином, що містять ознаки належності до сфери банківської діяльності, зокрема: *банківські рахунки, функціонування фінансово-кредитної системи, функціонування банківської системи та системи гарантування вкладів фізичних осіб, права і законні інтереси вкладників, забезпечення прав кредиторів, нормальне функціонування фінансової організації (установи), порядок фінансування, кредитування, права і законні інтереси кредиторів, охорона банківської таємниці.* Якщо виходити зі змісту банківської діяльності, визначеного в ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», то

можна зробити висновок, що безпосередні об'єкти вищезазначених злочинів відображають сутність банківської діяльності та в певних випадках наслідки її провадження. Зокрема: взаємодію кредитора та позичальника, інтереси вкладника, забезпечення банківської таємниці, стабільне функціонування банківської установи, що забезпечує банківську діяльність. Ці складові є узагальнювальними та системоутворювальними компонентами банківської діяльності.

4. Аналіз диспозицій кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за суспільно небезпечні діяння у сфері банківської діяльності, дозволяє констатувати бланкетний характер окремих із них (наприклад, у ст. 218¹ КК). Така бланкетність дозволяє в певних випадках коригувати окремі ознаки складів злочинів, що визначаються не лише КК, а й іншими нормативно-правовими актами, що не можна розцінити як позитивне явище.

5. Предметами злочинів у сфері банківської діяльності залежно від окремої кримінально-правової норми поряд з об'єктом залежно від характеру зв'язку з ним можуть бути: а) кредитні ресурси банків (у національній та іноземній валюті); б) кошти громадян, що перебувають на їх банківських рахунках (у національній та іноземній валюті); в) предмети, що є складовими банківської таємниці (документи, інформація на електронних носіях); г) банківські платіжні картки; г) грошові кошти (у готівковій та безготівковій формі) або інше майно (включаючи рухоме і нерухоме), придбані злочинним шляхом; д) цінності громадян, що зберігаються в банківських установах.

Очевидною є невідповідність назв окремих злочинів у сфері банківської діяльності та формулювання диспозицій окремих кримінально-правових норм у частині видів предмета злочину. Наприклад, коло предметів злочину, передбаченого ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення», є ширшим, ніж зазначено у диспозиції цієї кримінально-правової норми; із назви ст. 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» ніяк не можна

зрозуміти, що предметом цього злочину є неправдива інформація, якщо тільки не звертатися безпосередньо до диспозиції зазначеної кримінально-правової норми. Те саме стосується назви ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами», що обов'язково потребує вивчення змісту її диспозиції для з'ясування предмета цього злочину. Бланкетність диспозицій кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності є певною проблемою, що ускладнює їх правильне розуміння.

6. В окремих злочинах у сфері банківської діяльності обов'язковою ознакою складу злочину є *потерпілий*. Зокрема, в ст. 218¹ КК потерпілим від злочину є кредитор банку – юридична або фізична особа, яка має документально підтвержені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань, як це визначено в положеннях ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність».

7. За критерієм особливостей видового об'єкта в чинному КК ми пропонуємо систематизувати дві групи суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності, пов'язані: 1) з господарюванням; 2) з використанням електронних технологій. А саме:

1) злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з господарюванням: легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК).

2) злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з використанням електронних технологій: незаконні дії з документами на переказ, платіжними

картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК). Така класифікація обумовлена тим, що по-перше, на цей час значна частина кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, розміщена в розділі VII КК «Злочини у сфері господарської діяльності», по-друге, склади злочинів, передбачені цими кримінально-правовими нормами, вчинюються в економічній сфері, складовою якої є банківська сфера. Банківську діяльність визначають через певні види банківських послуг, які банк надає своїм клієнтам. Якщо виходити з визначення банківської діяльності, запропонованого в ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», то стає очевидним, що злочини у сфері банківської діяльності, які ми систематизували, пов'язані з господарюванням вчинюються в процесі або як результат залучення до вкладів коштів фізичних і юридичних осіб, їх розміщення на банківських рахунках, відкриття та ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб, а також у цілому функціонування банківської установи. Вчинення злочинів у сфері банківської діяльності, пов'язаних із використанням електронних технологій можливе лише у рахунок застосування електронних технологій як засобу вчинення злочину, які широко використовуються у сфері банківської діяльності та забезпечують швидкість обслуговування споживачів банківських послуг, збереження та зростання кількості клієнтів.

8. Суб'єкти вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності можуть бути загальними, ними можуть бути особи, не пов'язані з цим видом діяльності. Також суб'єктами цих злочинів можуть бути особи, які виконують розпорядчі функції у сфері банківської діяльності. Злочини у сфері банківської діяльності можуть вчинюватися в складі злочинних груп або злочинних організацій у змові зі службовими або пов'язаними з банком особами (наприклад, досить поширеними є вчинення діянь у складі злочинних груп або злочинних організацій, що кваліфікуються за ст. 209 або 222 КК). Спеціальними суб'єктами злочинів у сфері банківської діяльності є: пов'язана

з банком особа (ст. 218¹ КК); керівник або інша службова особа банку (ст. 220¹ КК); громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи; засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності (ст. 222 КК); особа, якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною або службовою діяльністю (ст. 232 КК). Чинне законодавство не містить детальних роз'яснень того, які саме категорії співробітників банківських установ належать до службових осіб банку. Їх перелік також не охоплюється змістом ч. 3 та 4 ст. 18 КК або, наприклад, ст. 368 КК, у примітці до якої зазначено посади, які обіймають службові особи.

Зміст поняття «службова особа банку» повинен відображати сутність виконуваної ним банківської діяльності. Потреба у необхідності максимального уточнення суб'єктного складу злочинів у сфері банківської діяльності обумовлена також бланкетним характером диспозицій кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності, оскільки ця бланкетність дозволяє корегувати коло суб'єктів злочинів у сфері банківської діяльності. Існування кримінально-правових норм із бланкетними диспозиціями призводить до того, що значна кількість складів злочинів визначаються не лише КК, а й іншими нормативними актами. Відносно злочинів у сфері банківської діяльності, така бланкетність дозволяє НБУ періодично доповнювати перелік пов'язаних із банком осіб на власний розсуд. У зв'язку з цим потребується максимальне уточнення переліку «пов'язаних з банком осіб», тобто суб'єктного складу окремих злочинів у сфері банківської діяльності України (зокрема, у ст. 218¹ КК), оскільки це виключить будь-які можливості зловживань з боку НБУ та дозволить у практичній діяльності більш коректно визначати суб'єкта злочину.

9. Єдиним злочином у сфері банківської діяльності в чинному КК, що допускає можливість застосування заходів кримінально-правового

характеру щодо юридичних осіб відповідно до ст. 96³ КК «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру», є ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом».

10. Специфіка *суб'єктивної сторони злочинів* у сфері банківської діяльності в чинному КК полягає в тому, що вони в основному характеризуються умисною формою вини. Необережні посягання на суспільні відносини у сфері банківської діяльності в чинному кримінальному законодавстві не є злочинними. Проте друга форма суб'єктивної сторони незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК), а також суб'єктивна сторона розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК) передбачає вчинення цих діянь умисно або з необережності щодо заподіяння істотної шкоди суб'єктові господарської діяльності. Також банкрутства, фінансові піраміди та інші подібні зловживання, якими заповнена сфера банківської діяльності, наводять на думку про те, що, крім безпосередніх виконавців цих суспільно небезпечних діянь, до відповідальності повинні бути притягнуті особи (зокрема, керівники або службові особи банківських установ), які своєю бездіяльністю не забезпечили необхідного рівня контролю на певному етапі вчинення суспільно небезпечного діяння.

11. З узагальнених даних щодо кваліфікуючих ознак злочинів у сфері банківської діяльності можна зробити висновки, що вони характеризуються певною неоднорідністю. Законодавець не є послідовним щодо визначення критеріїв, згідно з якими від диференціює основні склади злочинів на кваліфіковані чи особливо кваліфіковані. Також необхідно зазначити, що чотири з восьми досліджуваних кримінально-правових норм взагалі не містять ані кваліфікуючих, ані особливо кваліфікуючих ознак складів злочинів. Лише дві кримінально-правові норми зі злочинів у сфері банківської діяльності містять особливо кваліфікуючі ознаки.

Комплексний аналіз кваліфікуючих ознак злочинів у сфері банківської діяльності дозволяє визначити ті ознаки з установлених у чинному законодавстві, які властиві злочинам у сфері банківської діяльності. Зокрема, цими ними є: 1) вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб; 2) вчинення злочину у великому розмірі; 3) вчинення дій, що завдали великої матеріальної шкоди. Аналіз особливо кваліфікуючих ознак складів злочинів у сфері банківської діяльності, дозволив з'ясувати, що ними є: 1) вчинення злочину організованою групою; 2) вчинення злочину в особливо великому розмірі; 3) вчинення злочину керівником або іншою службовою особою банку; 4) вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною в базі даних про вкладників; 5) вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних із виведенням банку з ринку; 6) вчинення дій, які унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

РОЗДІЛ 3. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Злочинність у сфері банківської діяльності України: поняття та тенденції розвитку

Під показниками злочинності необхідно розуміти кількісні та якісні показники, що визначаються за допомогою інформації про кількість учинених злочинів, а також осіб, які їх учинили. Показники злочинності характеризують її стан, структуру, рівень, динаміку, характер та географію. Для вивчення злочинності та ефективної боротьби з нею необхідні повні й точні знання про її рівень, структуру, динаміку, географію та інші фактори, що становлять зміст її кримінологічної характеристики як у цілому, так і окремих її складових, серед яких корисливо-насильницька злочинність [13, с. 249]. М. І. Фіалка визначає показники злочинності сукупністю основних статистичних характеристик злочинності, що дають можливість здійснити кількісно-якісне вимірювання цього явища, а саме: створити уявлення про її розміри, міру змінюваності, ймовірність та величину майбутнього прояву, а також для розроблення відповідно до цього предметних заходів щодо запобігання та протидії злочинним проявам [530, с. 361].

Кримінологічна характеристика окремого виду злочинності потребує аналіз всієї сукупності інформації про певний вид або групу злочинів, розкриття їх специфіки та особливостей учинення. З'ясування показників окремих видів злочинності можливе за рахунок аналізу вибіркового статистичних даних за визначений період часу, вчинених у певних регіонах певними особами.

Показники злочинності традиційно в кримінологічній науці поділяють на кількісні та якісні. Кількісні показники злочинності характеризують її загальні обсяги та мають кількісне вираження. До них відносять рівень злочинності, рівень судимості, ціну злочинності, коефіцієнти злочинності та динаміку злочинності [530, с. 361]. Якісні показники злочинності характеризують внутрішні особливості цього явища, закономірності її розвитку і визначаються з розрахунку на одиницю сукупності. До якісних показників відносять структуру злочинності, характер злочинності та географію злочинності [530]. Вважаємо, що злочини у сфері банківської діяльності можна охарактеризувати за допомогою окремих кримінологічних показників, таких як: а) рівень злочинності; б) динаміка злочинності; в) структура злочинності; г) географія злочинності.

Кримінологічним дослідженням злочинності присвячені праці провідних учених як України, так і близького зарубіжжя. Зокрема, теоретичні та практичні аспекти кримінологічних показників злочинності висвітлені у фундаментальних працях Г. А. Аванесова, М. М. Бабаєва, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьова, С. С. Чернявського, В. І. Гурова, А. П. Закалюка, В. Є. Емінова, І. М. Даньшина, В. В. Голіни, О. М. Литвака, В. В. Лунєєва, О. П. Севрюкова, М. І. Фіалки та інших учених-кримінологів. Проте в дослідженнях цих та інших учених не було комплексно розглянуто питання кримінологічних показників злочинності у сфері банківської діяльності України. На цей час така необхідність обумовлена динамічним розвитком сфери банківської діяльності, особливо за останні 10 років незалежності України, що зумовлено вдосконаленням банківських технологій і дистанційних каналів продажу банківських послуг та інших інноваційних продуктів, які пропонуються споживачам. На сьогодні в Україні потребують вирішення питання, що виникли в нових політико-економічних умовах [251, с. 834].

Злочини у сфері банківської діяльності України є складним явищем, результатом дії багатьох соціальних факторів, що впливають на їх рівень,

структуру та динаміку. Дослідження сучасного стану функціонування банківської системи України показало, що вона впродовж останніх років перебуває в стані затяжної кризи, ступінь впливу якої визначається системою факторів, основними з яких є: військово-політична нестабільність, загальноекономічна дестабілізація, невисокий рівень капіталізації банків, зниження банківської ліквідності, слабка диференціація банківських послуг, загрозливий вплив тіньової економіки, значна економічна та географічна концентрація, зниження довіри населення до банківського сектору і продуктів, що пропонують його суб'єкти, істотні частки проблемних активів на балансі банків, низький рівень ризик-менеджменту банків, недосконала система захисту депозитних вкладів тощо [447, с. 44].

Рівень злочинності як кількісна характеристика злочинності відображає абсолютну кількість зареєстрованих злочинів та осіб, які їх учинили на окремій території за певний період. Відомості про рівень злочинності (зокрема про рівень злочинів у сфері банківської діяльності) містяться у статистичних даних – офіційній звітній статистичній інформації правоохоронних органів. Рівень злочинності – це визначена в абсолютних числах загальна кількість злочинів та осіб, які їх учинили на певній території за певний проміжок часу [7, с. 334]. А. П. Закалюк розуміє під поняттям «рівень злочинності» визначену в абсолютних числах загальну кількість злочинів та осіб, які їх учинили, скоєних на певній території (країна, місто, район) за певний проміжок часу [128, с. 156].

Вважаємо, що одним з ефективних методів кримінологічного дослідження злочинності у сфері банківської діяльності є статистичний метод. *Статистичний метод* дозволив нам установити загальні статистичні закономірності проявів злочинності у сфері банківської діяльності. Спостереження, групування та аналіз значної кількості злочинів у сфері банківської діяльності прямо залежить від державної реєстрації даних та їх систематизованого обліку. Проте цей процес виявився дещо проблематичним щодо досліджуваних кримінальних правопорушень. Зокрема, ще пов'язано з

тим, що офіційна статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності розміщена у відкритому доступі на офіційному веб-сайті ГПУ з 2011 року. Більше того, вважаємо, що достовірність цієї статистичної інформації є дещо відносною і не може бути абсолютною, а її аналіз ускладнюється комплексом дії таких факторів: 1) існування певного відсотка латентних злочинів у сфері банківської діяльності; 2) відсутність уніфікованої звітності злочинів у сфері банківської діяльності в Україні.

У кримінології та правоохоронній практиці під латентною злочинністю розуміють сукупність суспільно небезпечних діянь, що були фактично вчинені, однак не були відображені в офіційній статистиці у зв'язку з невиявленням. О. С. Шляпочников вважає, що латентна злочинність є «сукупністю злочинів, які залишилися невиявленими, не відомими правоохоронним органам» [557, с. 9]. Але з таким визначенням не можна повністю погодитися, оскільки, як зазначає О. М. Литвак, кримінальна статистика лише приблизно відображає стан злочинності, оскільки значна частина її не реєструється [322, с. 38]. А. П. Закалюк визначає латентну злочинність як частку «злочинності, що становить сукупність злочинів різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді порушення кримінально-процесуального провадження та притягнення винних в їх вчиненні до відповідальності» [128, с. 407]. Під терміном «латентність» В. Ф. Оболенцев пропонує розуміти явище латентної злочинності взагалі, абстрактно, у відриві від її реального стану. Що стосується конкретних злочинів, то цим терміном може бути позначений їх особливий статус, при якому злочинні посягання не виявлені або внаслідок інших певних обставин про них взагалі не стало відомо правоохоронним і судовим органам, через що відомості про такі діяння не відбиваються в офіційній кримінально-правовій статистиці [384, с. 37]. На нашу думку, питання латентної злочинності у сфері банківської діяльності не виправдано залишається поза увагою фахівців правоохоронних органів та вчених-

кримінологів. Часто латентна злочинність вуалюється під нібито звичайні документальні або фінансові помилки. Водночас ми не можемо стверджувати, що злочини у сфері банківської діяльності є високолатентним явищем. Зазвичай здебільшого вони викликають певний суспільний резонанс, у зв'язку з цим факти їх учинення в основному не приховуються від реєстрації та обліку. Однак за певних ситуацій, коли банківські установи, особливо в разі спричинення незначної шкоди або бажаючи не дискредитувати авторитет банку, вживають заходів щодо усунення суспільно небезпечних наслідків без залучення правоохоронних органів.

Щодо відсутності уніфікованої звітності злочинів у сфері банківської діяльності України, необхідно зазначити, що ця проблема дійсно не дозволяє провести максимально досконалий аналіз кількісних показників цих злочинів. А оскільки кримінологічний аналіз повинен бути підтверджений відомостями достовірних та офіційних джерел статистичної інформації, то саме ними ми керувалися під час установавання рівня злочинності у сфері банківської діяльності. Однак такі офіційні статистичні джерела інформації доступні з 2011 року. Більше того, відомості в них викладені непослідовно, щорічно змінюються критерії та характеристики визначення злочинів, що належать до сфери банківської діяльності.

Зокрема, починаючи з 2011 року на офіційному веб-сайті ГПУ у формі звітності *«Основні показники про роботу прокурора»* є узагальнена інформація щодо окремих показників груп злочинів, що частково характеризують кількість кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності. Ці класифікаційні групи визначені таким чином: «злочини, вчинені у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність», «злочини, вчинені у банківській системі», «злочини у сфері господарської діяльності», «злочини у фінансовій та страховій діяльності», «злочини у сфері грошового посередництва», «злочини, пов'язані з діяльністю центрального банку», «злочини в інших видах грошового посередництва», «злочини в інших видах кредитування», «злочини щодо надання інших фінансових послуг, окрім

страхування та пенсійного забезпечення». У цих формах звітності взагалі відсутні посилання на конкретні кримінально-правові норми.

Друга форма звітності, що містить інформацію про рівень злочинів, учинених за ст. 209 КК (яку ми відносимо до злочинів у сфері банківської діяльності), це «Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом». Ця форма статистичної звітності міститься на офіційному веб-сайті ГПУ у відкритому доступі з 2011 року.

Третя форма звітності, яку ми використали для систематизації даних та визначення рівня злочинів у сфері банківської діяльності, – це звіт «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування». Зазначений статистичний звіт щодо конкретних облікованих кримінальних правопорушень за визначені періоди часу розміщений на офіційному веб-сайті ГПУ з 2013 року.

Четверта форма звітності, яку ми використали для систематизації даних щодо вчинюваних злочинів у сфері банківської діяльності, – це «Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях за видами економічної діяльності», що є доступним для ознайомлення на сайті ГПУ з 2016 року та містить кількість облікованих кримінальних правопорушень за видами економічної діяльності, проте без посилань на конкретні кримінально-правові норми.

П'ята форма звітності містить вибірккові дані щорічних звітів Держфінмоніторингу.

Таким чином, кількісні показники рівня злочинів у сфері банківської діяльності ми встановили, узагальнили та проаналізували з трьох доступних джерел показників злочинів у сфері банківської діяльності. Зокрема, ними є: 1) щорічні звіти ФГВФО (доступні дані з 2013 до 2018 р.); 2) щорічна звітна статистична інформація Офісу Генерального прокурора (чотири види звітної статистичної інформації); 3) звіти Держфінмоніторингу.

ФГВФО був утворений відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків

України» № 996/98 від 10 вересня 1998 року [428]. Проте дані статистичної звітності ФГВФО щодо кількості вчинених правопорушень у сфері банківської діяльності існують у відкритому доступі з 2010 р. Зауважимо, що зазначені дані не конкретизовані достатньою мірою, у зв'язку з цим вважаємо їх дещо поверховими. Зокрема, виникають труднощі під час аналізу даних про рівень злочинності у сфері банківської діяльності країни в період із 2010 до 2013 р. Окремі дані щодо вчинених кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності за 2013–2015 рр. надані у звіті ФГВФО за 2015 р.

Зокрема, за даними ФГВФО відомості щодо вчинених кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності доступні з 2014 року. А з 2010 до 2013 р. є відомості щодо результатів проведених ФГВФО перевірок як органу контролю в рамках забезпечення функціонування системи гарантування вкладів, захисту прав та інтересів вкладників, які є учасниками або тимчасовими учасниками ФГВФО. Це означає, що абсолютно точних відомостей щодо вчинених у цей період кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності ФГВФО у відкритій пресі не надавалося.

Так, відповідно до даних звіту ФГВФО у 2010 році було встановлено 101 порушення у 50 учасників (тимчасових учасників) ФГВФО. Всього у 2011 році було встановлено 97 порушень у 58 учасників [534]. Загальна кількість банків, у яких виявлено недоліки щодо ведення бази даних відповідно до Інструкції про порядок формування бази даних про вкладників-фізичних осіб в учасників ФГВФО, затвердженої рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 14 листопада 2002 р. № 13, становила 46 банків, це 22,44 % від загальної кількості встановлених порушень банками за 2012 рік [535]. У 2013 році було встановлено 524 порушення у 87 учасників ФГВФО [535].

У 2014 році ФГВФО було розпочато активну роботу з притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні правопорушень у неплатоспроможних банках. ФГВФО були розроблені Методичні рекомендації для уповноважених осіб ФГВФО щодо ініціювання

кримінального переслідування винних осіб. Упродовж 2014 р. уповноважені особи ФГВФО подали до правоохоронних органів 355 заяв про вчинення кримінального правопорушення на суму 45 686 млн грн. Станом на 31.12.2014 р. за заявами уповноважених ФГВФО правоохоронні органи розглядали 381 заяву на суму 51 902 млн грн. У рамках співпраці з органами МВС, Прокуратури, СБУ та ДФС та ФГВФО забезпечувалося оперативне надання інформації на запити досудового слідства та суду [536].

Станом на 31.12.2015 р. уповноваженими особами ФГВФО до МВС, Прокуратури, СБУ та ДФС було подано 2 494 заяви про вчинення кримінальних правопорушень на загальну суму 179,913 млрд грн, з яких: 303 заяви на суму 148,201 млрд грн щодо протиправних діянь власників та керівників банків; 201 заяву на суму 10,179 млрд грн проти інших службовців банку; 1 595 заяв на суму 13,938 млрд грн щодо протиправних дій клієнтів банків та 395 заяв на суму 7,594 млрд грн щодо інших суб'єктів. При цьому у 2013 р. було подано 26 заяв, про вчинення кримінальних правопорушень, у 2014 – 398, у 2015 – 2 070 заяв.

Станом на 31.12.2015 р. з 2 195 заяв, направлених до МВС, 771 заява внесена до ЄРДР, 291 – відмовлено у внесенні до ЄРДР, 258 – внесено до ЖСО, та на 875 заяв відповідь не надійшла. До органів прокуратури спрямовано 225 заяв, з яких: 97 – внесені до ЄРДР, 24 – відмовлено у внесенні до ЄРДР, 5 – внесені до ЖСО, 99 – відповідь не надійшла.

Органи СБУ здійснювали розслідування за 17 заявами, з яких 7 – внесені до ЄРДР, 1 – відмовлено у внесенні до ЄРДР, 1 – внесена до ЖСО, 8 – відповідь не надійшла. ДФС здійснювала розслідування за 57 заявами, з яких 50 – внесені до ЄРДР, 1 – внесена в ЖСО, 5 – відповідь не надійшла. У 2015 році за 10 заявами підозрюваним оголошено про підозру (збитки від злочинів на суму 26,090 млрд грн); за 105 заявами закрито провадження, матеріали за 6 заявами спрямовані до суду, в одному випадку суд ухвалив виправдувальний вирок (справа щодо коштів ПАТ «КБ «Таврика» в Meinlbank) [537].

За результатами проведеної роботи у 2016 р. *Департаментом розслідування протиправних діянь ФГВФО* та уповноваженими особами ФГВФО до правоохоронних органів було спрямовано 1 113 звернень про вчинення кримінальних правопорушень, за результатами розгляду яких порушено 492 кримінальні провадження, за 9 з яких спрямовано обвинувальні акти до суду. За результатами розгляду заяв, матеріалів перевірок, висновків та спільної співпраці ФГВФО з органами досудового розслідування у 2016 р. повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень 15 особам (ПАТ «Банк Михайлівський» – 3 особи, ПАТ «КБ «Стандарт» – 1 особа, ПАТ «Банк «Київська Русь» – 1 особа, АБ «Порто-Франко» – 1 особа, ПАТ «Інтеграл-банк» – 1 особа, ПАТ «Банк Національний кредит» – 2 особи, ПАТ «БГ Банк» – 1 особа, ПАТ «Імексбанк» – 1 особа, ПАТ «Дельта Банк» – 3 особи, ПАТ «Фінанси та кредит» – 1 особа). За результатами досудового розслідування кримінального провадження за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 191, ст. 218¹, ч. 1 ст. 382, ч. 3 ст. 209 КК, повідомлено про підозру колишньому Голові правління ПАТ «Банк Михайлівський» за ч. 5 ст. 191 КК, ст. 218¹ КК та повідомлено про підозру заступнику голови правління ПАТ «Банк Михайлівський» за ч. 5 ст. 191, ст. 218¹ КК. Також у 2016 році у рамках розслідування кримінальних проваджень із метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, ФГВФО було заявлено 103 цивільні позови [537].

За результатами проведеної роботи за період 2017 р. ФГВФО уповноваженими особами ФГВФО до правоохоронних органів спрямовано 1 133 звернень про вчинення кримінальних правопорушень, за результатами розгляду 117 яких до ЄРДР внесено 634 кримінальні провадження. За результатами розгляду заяв, матеріалів перевірок, висновків та спільної співпраці ФГВФО з органами досудового розслідування у 2017 році повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень 34 особам (ПАТ «Інтегралбанк» – 2 особи, ПАТ «Банк Національний кредит» – 1 особа,

ПАТ «БГ Банк» – 1 особа, ПАТ «Імексбанк» – 1 особа, ПАТ «Фінанси та кредит» – 4 особи, ПАТ «Південкомбанк» та ПАТ «Терра Банк» – 7 осіб, ПАТ «Банк «Контракт» – 2 особи, АТ «Брокбізнесбанк» – 7 осіб, ПАТ «Радикал Банк» – 1 особа, ПАТ «Старокиївський банк» – 2 особи, ПАТ «КБ «Надра» – 3 особи, ПАТ «ЮСБ Банк» – 3 особи). За ініціативою ФГВФО у цих кримінальних провадженнях накладено арешти на кошти загальною сумою 502 млн грн та 11 об'єктів нерухомості (нежилі та виробничі приміщення, земельні ділянки) загальною вартістю понад 230 млн грн. Також у рамках розслідування кримінальних проваджень із метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок учинення кримінальних правопорушень, ФГВФО та уповноваженими особами Фонду заявлено 134 цивільні позови [537].

Станом на 1 квітня 2018 р. ФГВФО було подано 4 936 заяв до правоохоронних органів щодо виявлених під час роботи в неплатоспроможних банках та банках, що ліквідуються, фактів порушення законодавства на загальну суму понад 340,02 млрд грн. Суб'єктами злочинів, які призвели до порушень на найбільшу суму (понад 182,34 млрд грн), є *колишні власники та керівники банків* [389].

Доступні відомості щодо кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності за період із 2013 до 2018 р. згідно зі щорічними звітами ФГВФО наведені в таблиці 1 (дод. В).

Так, серед термінів, якими фахівці ФГВФО керуються під час подання статистичних даних щодо правопорушень у досліджуваній сфері, вживають поняття «порушення банків», «порушення у неплатоспроможних банках», «кримінальні правопорушення» [201, с. 67].

На цей час не зрозуміло, за якими критеріями складають звіти ФГВФО та Офісу Генерального прокурора щодо зареєстрованих злочинів у сфері банківської діяльності в Україні. Неоднозначність вживаної термінології під час складання звітів щодо кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності не дозволяє одержати об'єктивну інформацію щодо їх дійсних

показників. Удосконалення кримінальних обліків злочинів у сфері банківської діяльності та аналіз наслідків цих кримінальних правопорушень дозволять провести їх глибоке вивчення та спрямувати зусилля як теоретиків, так і практиків на виявлення та усунення причин і умов, що їх детермінують.

Інформація про динаміку злочинів у сфері банківської діяльності за їх показниками становить значний криминологічний інтерес. У статистичних даних ГПУ (Офісу Генерального прокурора), які ми проаналізували, було використано термінологію, наведену у відповідних звітах за певні відрізки часу.

Так, відповідно до звітності про роботу Прокурора за 12 місяців 2011 року [162] було порушено 527 кримінальних справ (кс) у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність, у банківській системі – 260 кс, з яких надіслано до суду: про кредитно-фінансову діяльність – 478 кс, у банківській системі – 216 кс.

Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2011 [144] року було прийнято до провадження 179 кс за ст. 209 КК. Направлено до суду з обвинувальним висновком 130 кс за ст. 209 КК. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними висновками), становила 177 168 004 грн.

Відповідно до звітності про роботу Прокурора за 11 місяців 2012 р. [158] було порушено 141 кс у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність, у банківській системі – 89 кс. У грудні 2012 року у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність було розпочато 2 кримінальні провадження. З них надіслано до суду про кредитно-фінансову діяльність – 151 кс, у банківській системі – 88 кс.

Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 11 місяців 2012 [148] року було прийнято до провадження 90 кс за ст. 209 КК. Направлено до суду з обвинувальним висновком 78 кс за ст. 209 КК. Установлена сума доходів, здобутих злочинним

шляхом (за обвинувальними висновками), становила 247 280 233 грн.

За 12 місяців 2013 року відповідно до звітності про роботу Прокурора [150] було порушено 175 кс у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність, з яких надіслано до суду: про кредитно-фінансову діяльність – 86 кс. Зауважимо, що у звіті за 2013 рік уже відсутній такий критерій, як «злочини, вчинені у банківській системі», наявний у звітах про роботу Прокурора за 2011–2012 рр.

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення за 2013 рік [113] з урахуванням визначеної нами класифікації злочинів у сфері банківської діяльності обліковано: за ст. 200 КК – 260 кп; за ст. 222 КК – 327 кп; за ст. 231 КК – 17 кп; за ст. 232 КК – 12 кп.

Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2013 [146] року було обліковано 16 кп, передбачених ст. 209 КК. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними висновками), становила 6 508 741 грн.

Відповідно до звітності про роботу Прокурора за 12 місяців 2014 року [156] було розпочато кримінальних проваджень (кп) у сфері економічних відносин про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, – 7, з яких було надіслано до суду – 1. Необхідно зазначити, що у звіті за 2014 рік уже відсутній такий критерій, як «кредитно-фінансова діяльність», наявний у звітах за 2011–2012 рр.

Згідно з даними Єдиного звіту про кп за 2014 рік [114] обліковано: за ст. 200 КК – 285 кп; за ст. 222 КК – 345 кп; за ст. 231 КК – 26 кп; за ст. 232 КК України – 8 кп.

Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2014 року [438], досудове розслідування у яких проводилось, було зареєстровано 36 кп, передбачених ст. 209 КК. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними висновками), становила 43 116 628 грн.

У звіті про роботу Прокурора за 12 місяців 2015 року [157] вже не

зазначені кількісні характеристики злочинів у сфері господарської діяльності.

Відповідно до Єдиного звіту про кп за 2015 рік [115] обліковано: за ст. 200 КК – 238 кп, за ст. 222 КК – 129 кп, за ст. 231 – 14 кп, за ст. 232 КК – 5 кп.

Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2015 року [147] досудове розслідування за якими проводилося, зареєстровано 58 кп, передбачених ст. 209 КК. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними висновками), становила 277 000 грн.

У звіті про роботу Прокурора за 12 місяців 2016 року [158] кількісні показники щодо злочинів у сфері економічної діяльності відсутні.

Відповідно до даних Єдиного звіту про кп за 2016 рік [119] обліковано: за ст. 200 КК – 167 кп, за ст. 218¹ КК – 6 кп, за ст. 220¹ КК – 1 кп, за ст. 220² КК – 1 кп, за ст. 222 КК – 62 кп, за ст. 231 КК – 19 кп, за ст. 232 КК – 7 кп.

Відомості звіту про кп, вчинені на підприємствах, в установах та організаціях за видами економічної діяльності у 2016 році [141], містили такі дані: 4 983 зареєстрованих кп щодо фінансової та страхової діяльності, у сфері грошового посередництва – 1 104 кп, щодо діяльності центрального банку – 462 кп, інших видів грошового посередництва – 642 кп, щодо фінансового лізингу – 76 кп, інших видів кредитування – 1 112 кп, щодо надання інших фінансових послуг окрім страхування та пенсійного забезпечення – 3 420 кп.

Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2016 року [148], досудове розслідування за якими проводилось, було зареєстровано 140 кп, передбачених ст. 209 КК України. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними висновками), становила 68 408 000 грн.

У звіті про роботу Прокурора за 12 місяців 2017 року [159] кількісні показники щодо злочинів у сфері економічної діяльності відсутні.

Відомості звіту про кп, вчинені на підприємствах, в установах та

організаціях за видами економічної діяльності у 2017 році [142] становили: щодо фінансової та страхової діяльності – 4 169 зареєстрованих кп, у сфері грошового посередництва – 916 кп, щодо діяльності центрального банку – 235 кп, інших видів грошового посередництва – 681 кп, щодо надання інших фінансових послуг, окрім страхування та пенсійного забезпечення – 2 762, з щодо фінансового лізингу – 15 кп, інших видів кредитування – 739 кп, щодо допоміжної діяльності у сферах фінансових послуг і страхування – 389 кп.

У 2017 році відповідно до Єдиного звіту про кп [117], досудове розслідування за якими здійснювалося органами Національної поліції було обліковано: за ст. 200 КК – 383 кп, за ст. 218¹ КК – 4 кп, за ст. 220¹ КК – 0 кп, за ст. 220² КК – 1 кп. Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2017 року [149] досудове розслідування за якими проводилося було зареєстровано 183 кп, передбачених ст. 209 КК. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними висновками), становила 6 403 997 210 грн.

У звіті про роботу Прокурора за 12 місяців 2018 року [160] кількісні показники щодо злочинів у сфері економічної діяльності відсутні.

Відомості звіту про кп, вчинені на підприємствах, установах та організаціях за видами економічної діяльності у 2018 році [143], становили: щодо фінансової та страхової діяльності – 4 624 зареєстрованих кп, у сфері грошового посередництва – 1 271 кп, щодо діяльності центрального банку – 251 кп, інших видів грошового посередництва – 1 020 кп, щодо надання інших фінансових послуг, окрім страхування та пенсійного забезпечення – 2746, щодо фінансового лізингу – 70 кп, інших видів кредитування – 1 030 кп; щодо допоміжної діяльності у сферах фінансових послуг і страхування – 409 кп.

У 2018 році відповідно до даних Єдиного звіту про кп [118] по державі, досудове розслідування по яких здійснювалося органами Національної поліції було обліковано: за ст. 200 КК – 609 кп, за ст. 209 КК – 242 кп, за ст. 209¹ КК – 4 кп, за ст. 218¹ КК – 8 кп, за ст. 220¹ КК – 0 кп, за ст. 220² КК – 5 кп, за ст. 222 КК – 58 кп, за ст. 231 КК – 272 кп, за ст. 232 КК – 11 кп.

Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2018 року [150] досудове розслідування за якими проводилося, було зареєстровано 175 кп, передбачених ст. 209 КК. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними висновками), становила 851 148 271 грн.

Узагальнені вибіркові відомості щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних зі сферою банківської діяльності, за період із 2011 до 2016 р. згідно з даними щорічних звітів ГПУ (Офісу Генерального прокурора) подані в таблиці 2 (дод. В). Як уже було зазначено вище, показники щодо злочинів у сфері господарської чи банківської діяльності у щорічних звітах Прокурора з 2016 року не відображалися.

Узагальнені вибіркові відомості щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних зі сферою банківської діяльності, за період із 2016 до 2018 р. згідно з даними звітів про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності, доступними на офіційному веб-сайті ГПУ (Офісу Генерального прокурора) з 2016 року, наведені в таблиці 3 (дод. В).

Відомості цих звітів містять деталізовану інформацію в цифрових показниках кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за складами злочинів. Зазначимо, що в цих формах звітів Офісу Генерального прокурора серед видів економічної діяльності й окремого критерію «Фінансова та страхова діяльність» ми обирали лише ті види діяльності, які безпосередньо стосуються сфери банківської діяльності. Зокрема, не брали до уваги такі критерії розділу «Фінансова та страхова діяльність», як: трасти, фонди та подібні фінансові суб'єкти; страхування, перестрахування та недержавне пенсійне забезпечення, крім обов'язкового соціального страхування.

Так, у 2009 році [134] Держфінмоніторингом взято на облік 877 443 повідомлення щодо фінансових операцій. Одне повідомлення може мати одночасно декілька ознак моніторингу. Впродовж звітнього періоду для

активної роботи було відібрано 143 919 повідомлень, що стали базою для формування 1 682 досьє.

Упродовж 2010 року [135] для активної роботи було відібрано 188 857 повідомлень, що стали базою для формування 1 706 досьє. За результатами подальшого аналізу до правоохоронних органів передано 667 узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів.

За результатами 2011 року [89] Держфінмоніторингом підготовлено та передано до правоохоронних органів України 400 матеріалів, пов'язаних із зняттям готівкових коштів.

У 2012 році [90], Держфінмоніторингом були підготовлені та передані до правоохоронних органів України 353 узагальнені матеріали, а саме: 283 узагальнені і 70 додаткові узагальнені матеріали, пов'язані із зняттям готівкових коштів.

У 2013 році Держфінмоніторингом передані до правоохоронних органів України 207 узагальнені і додаткові узагальнені матеріали, а саме: 158 узагальнених та 49 додаткових узагальнених матеріалів, пов'язані зі зняттям готівкових коштів. Питома вага підстав зняття коштів готівкою складає: надання фінансової допомоги/позики – 7,5%, закупівля товару/оплата послуг – 20,5 %, закупівля сільськогосподарської продукції – 22,0 %, невизначені (інші) цілі – 50,0 % [91].

Упродовж 2014 році Держфінмоніторингом спрямовано до правоохоронних органів 72 узагальнених та 196 додаткових узагальнених матеріалів щодо фінансових операцій, які були проведені із залученням колишнього Президента України В. Ф. Януковича, а також його близьким оточенням, високопосадовцями колишнього Уряду, посадовців місцевого самоврядування. Встановлено, що сума фінансових операцій, пов'язаних із легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, відповідно до цих матеріалів становить близько 147,8 млрд грн. Також встановлено, що сума фінансових операцій, пов'язаних із учиненням ряду інших злочинів, складає 11,1 млрд гривень [92].

Заходи, вжиті Держфінмоніторингом дозволили виявити 538 рахунків, 93 фізичних, а також 81 рахунок 32 юридичних осіб, які були пов'язані із зазначеними вище фізичними особами. За результатами вжитих заходів були заблоковані кошти у сумі 1,73 млрд грн та 194,3 млн дол. США, а також 18,1 млн євро та 21,7 млн рос. рублів, цінні папери вартістю 2,6 млрд грн та 1 млрд дол. США, окрім зазначеного - дорогоцінні метали вартістю 3 млн грн.

Фінансові розслідування дозволили виявити фінансові операції 44 компаній-нерезидентів, які були зареєстровані в різних державах світу, зокрема, у Великобританії, на Кіпрі, Панамі, на Сейшельських островах та були пов'язані з В. Ф. Януковичем, а також його близьким оточенням. Цими компаніями-нерезидентами у 2010–2013 роках через рахунки, які були відкриті в банківські установах Латвії, переказали кошти на рахунки, відкриті в банках у розмірі 1,37 млрд дол. США. За інформацією Держфінмоніторингу частину коштів використали з метою придбання облігацій внутрішньої державної позики [92]. Держфінмоніторингом було здійснене блокування коштів за рахунками зазначених вище компаній-нерезидентів в межах території України сумою 1,37 млрд дол. США. На зазначені кошти було накладено арешт ухвалами Печерського районного суду м. Києва. Успішна співпраця Підрозділу фінансової розвідки Латвії та Держфінмоніторингу дозволила здійснити блокування коштів на рахунках 23 компаній-нерезидентів загальною сумою 49,51 млн дол. США. За результатами заходів, які були вжиті, сума виявлених та заблокованих коштів склала близько 1,49 млрд дол. США [94].

Упродовж 2015 року Держфінмоніторингом підготовлено та скеровано до правоохоронних органів 128 матеріалів (з яких - 7 узагальнених і 121 додатковий узагальнений матеріал) відносно фінансових операцій, які були проведені із залученням колишніх високопосадовців. Зокрема, до ГПУ було направлено 5 узагальнених матеріалів, а також 119 додаткових узагальнених матеріалів, МВС – 1 додатковий узагальнений матеріал, до ДФС –

1 узагальнений матеріал, СБУ – 1 узагальнений матеріал, а також 1 додатковий узагальнений матеріал [136].

Згідно відомостей зазначених вище матеріалів, загальна сума фінансових операцій, що можуть мати відношення до легалізації майна, становить близько 15,19 млрд грн. Щодо інших злочинів, встановлених КК України, сума коштів складає 5,22 млрд гривень. В процесі розслідувань упродовж березня 2014 – грудня 2015 рр. щодо фінансових операцій, які були проведені колишніми високопосадовцями, підготовлено та скеровано до правоохоронних органів України 396 матеріалів (з яких 79 узагальнених та 317 додаткових узагальнених матеріали). Встановлено, що сума фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, згідно цих матеріалів складає 163,0 млрд грн. Щодо інших злочинів, встановлених КК України, сума фінансових операцій становить 16,3 млрд гривень [94; 136]. За час проведення розслідувань Держфінмоніторингом заблоковано на рахунках фізичних і юридичних осіб, які були пов'язані з В. Ф. Януковичем, а також колишніми високопосадовцями кошти в сумі 1,52 млрд дол. США, з яких: грошові кошти на суму 1,7 млрд грн, 18,1 млн євро, 229,9 млн дол. США та 21,7 млн рос. рублів; порід із зазначеним - дорогоцінних металів загальною вартістю 3,0 млн гривень, а також цінних паперів загальною сумою 2,6 млрд грн та 1,0 млрд дол. США. Окрема увага Держфінмоніторингу була приділена встановленню та блокуванню активів колишніх високопосадовців за кордоном. За результатами проведення розслідувань підрозділами фінансових розвідок зарубіжних країн повідомлено щодо «замороження» активів колишніх високопосадовців, а також пов'язаних із ними осіб загальною сумою 15,9 млн євро, 107,2 млн дол. США і 135,0 млн швейцар-ських франків, зокрема в таких державах: Австрії, Великобританії, Італії, Кіпрі, Латвії, Ліхтенштейні, Нідерландах та Швейцарії [136].

Упродовж 2016 року Держфінмоніторингом скеровано до правоохоронних органів 172 матеріали (з них - 38 узагальнених, а також

134 додаткових узагальнених матеріали) відносно фінансових операцій, які пов'язані з вчиненням корупційних діянь, а саме, до органів прокуратури України направлено 81 матеріал, до НАБУ – 71 матеріал, до органів внутрішніх справ України – 9 матеріалів, органів фіскальної служби України – 1 матеріал, органів СБУ – 10 матеріалів. У зазначених матеріалах сума підозрілих фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна або вчиненням іншого кримінального правопорушення, становить 4,4 млрд грн [137]. У 2017 році Держфінмоніторингом було скеровано до правоохоронних органів 211 матеріалів (з яких - 63 узагальнених матеріалів та 148 додаткових узагальнених матеріалів) відносно фінансових операцій, які пов'язані із відмиванням майна, одержаного від корупційних діянь, а також розкраданням та привласненням державних коштів і майна, зокрема В. Ф. Януковичем, його близьким оточенням. Зокрема до НАБУ скеровано – 101 матеріал, органів СБУ – 10 матеріалів, ДФС України – 1 матеріал, органів прокуратури України – 98 матеріалів, органів внутрішніх справ України – 1 матеріал. Згідно цих матеріалів сума підозрілих фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна або вчиненням інших кримінальних правопорушень, становить 16,2 млрд гривень[138] .

Упродовж 2018 року Держфінмоніторингом скеровано до правоохоронних органів 420 таких матеріалів (з яких - 128 узагальнених матеріалів та 292 додаткових узагальнених матеріали), а саме, до НАБУ – 300 матеріалів, СБУ – 10 матеріалів, органів прокуратури України – 110 матеріалів. Встановлено, що у матеріалах зазначених вище сума фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією майна та вчиненням інших злочинів, визначених КК, складає 277,8 млрд грн [139].

З урахуванням виробленої класифікації злочинів у сфері банківської діяльності в Україні було здійснено аналіз їх динаміки (за окремими кримінально-правовими нормами, а також узагальнено за період із 2014 до 2018 р.). Був проведений більш ретельний аналіз динаміки злочинів у сфері

банківської діяльності у зазначений період, оскільки окремі діяння, які входять до системи злочинів у сфері банківської діяльності, були криміналізовані лише у 2015 році. Зокрема, це ст. 218¹, 220¹, 220² КК.

Статистичні дані щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» в динаміці за 2014–2018 рр. наведені в діаграмі (рис.1 (дод. Д)).

Аналіз цих даних дозволяє констатувати, що в абсолютних показниках із 2014 до 2016 року спостерігається поступове зниження кількості виявлених злочинів цієї групи. Проте у 2017 та 2018 рр. у структурі злочинів у сфері банківської діяльності спостерігається стрімка тенденція до зростання. Це демонструє нахил прямої вирівнювання динамічних рядів. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітнього періоду становило 324 злочини. Відносне відхилення кінцевих і початкових даних становило 113,7 %, що свідчить про істотне збільшення питомої ваги незаконних дій із документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення.

Статистичні дані щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» у динаміці за 2014–2018 рр. наведені в діаграмі (рис. 2 (дод. Д)).

Аналіз даних абсолютних показників легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, із 2014 до 2016 року демонструє стрімку тенденцію до зростання цих злочинів упродовж досліджуваного періоду. Про це свідчить нахил прямої вирівнювання динамічних рядів. Абсолютне відхилення цих показників легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у 2018 році порівняно з початком звітнього періоду становило 206 злочинів. Відносне відхилення кінцевих і початкових даних

становило 5,7 разів. На думку К. В. Юртаєвої [561, с. 110], таке стрімке зростання кількості зареєстрованих випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, можна пояснити не стільки погіршенням криміногенної обстановки в країні, скільки активізацією роботи правоохоронних органів у напрямку протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Статистичні дані кількості облікованих злочинів за ст. 218¹ КК «Доведення банку до неплатоспроможності» в динаміці за 2016–2018 рр. наведені в діаграмі (рис. 3 (дод. Д)).

Незважаючи на високі кількісні показники облікованих кримінальних правопорушень за ст. 218¹ КК в цілому необхідно відзначити тенденцію до їх зростання, що підтверджується відповідним нахилом прямої вирівнювання динамічних рядів. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з 2016 роком становило 2 злочини. Розрахунок показників відносного відхилення свідчить, що кількість злочинів, учинених за ст. 218¹ КК України зросла на 33,3 % з 2016 до 2018 р.

Статистичні дані кількості облікованих злочинів за ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» є незначними, тому ми не вважаємо їх показовими. Зокрема, офіційна статистика ГПУ (Офісу Генерального прокурора) містить лише одне кримінальне правопорушення за ст. 220¹ КК у 2016 році, що відображено у звіті.

Так само й статистичні дані кількості облікованих злочинів за ст. 220² КК «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» не можна назвати показовими. Зокрема, це підтверджується тим, що у 2016 році було обліковано лише одне діяння, кваліфіковане за ст. 220² КК; у 2017 році відповідні показники взагалі відсутні; у 2018 році зареєстровано 5 злочинів.

Кількісні показники облікованих злочинів за ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами» в динаміці за 2014–2018 рр. наведені в діаграмі (рис. 4 (дод. Д)).

З'явилася позитивна тенденція щодо зниження рівня злочинів, передбачених ст. 222 КК. Свідченням цього є нахил прямої вирівнювання динамічних рядів, як бачимо з діаграми. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з 2014 роком становить 287 злочинів. Розрахунок показників відносного відхилення продемонстрував скорочення кількості цих злочинів на 83,2 %.

Статистичні дані кількості облікованих злочинів за ст. 231 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» у динаміці за 2014–2018 рр. наведені в діаграмі (рис. 5 (дод. Д)).

Як вбачається з діаграми та нахилу прямої вирівнювання динамічних рядів, спостерігається тенденція зростання кількості вчинених злочинів, передбачених ст. 231 КК у визначений період. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітного періоду становить 246 злочинів. Розрахунок показників відносного відхилення продемонстрував зростання кількості цих злочинів у 10,5 раза.

Статистичні дані кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 232 КК «Розголошення комерційної або банківської таємниці» в динаміці за 2014–2018 рр. наведені в діаграмі (рис. 6 (дод. Д)).

Незважаючи на коливання кількісних показників облікованих злочинів за ст. 232 КК з 2014 до 2018 р., в цілому спостерігається тенденція до їх зростання, про що свідчить нахил прямої вирівнювання динамічних рядів. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітного періоду становило 3 злочини, відносне відхилення даних – 37,5 %.

Злочинність унаслідок її соціального характеру та історичної мінливості необхідно досліджувати як явище, що «рухається» і змінюється в часі та просторі як у цілому, так і своїми структурними частинами. Відповідні зміни

характеризує такий показник, як динаміка злочинності, тобто відношення рівня й структури злочинності певного періоду до рівня і структури злочинності іншого періоду.

Під час аналізу динамічних рядів злочинності за тривалі відрізки часу розкриваються закономірності й тенденції її розвитку, що має виключне значення для оцінювання стану злочинності, її прогнозу на найближче та віддалене майбутнє, розроблення стратегії і тактики боротьби зі злочинністю [82, с.232; 286, с. 442]. Отже, розглянемо динаміку злочинів, учинюваних у сфері банківської діяльності за останні п'ять років. Узагальнені статистичні дані щодо облікованих кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності наведені в діаграмі (рис. 7 (дод. Д)).

Досліджуючи структуру злочинів у сфері банківської діяльності за період із 2014 до 2018 р., можна зробити такі висновки:

– за ст. 200 КК «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» спостерігається тенденція до зростання кількості облікованих злочинів у визначений період. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітнього періоду становило 324 злочини, відносне відхилення кінцевих і початкових даних – 113,7 %;

– за ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» спостерігається тенденція до зростання кількості облікованих злочинів у визначений період. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітнього періоду становило 206 злочинів, відносне відхилення кінцевих і початкових даних – 5,7 разів;

– за ст. 218¹ КК «Доведення банку до неплатоспроможності» в динаміці за 2016–2018 рр. спостерігається тенденція до зростання кількості облікованих злочинів у визначений період. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітнього періоду становило 2 злочини. Розрахунок показників відносного відхилення свідчить, що кількість злочинів, учинених за цією статтею, зростає на 33,3 % із 2016 до 2018 р.;

– за ст. 220¹ КК «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» показники незначні. У 2016 зареєстровано лише 1 злочин;

– за ст. 220² КК «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» показники не є особливо показовими. У 2016 році обліковане одне кримінальне правопорушення та зареєстровано 1 злочин, у 2017 році показники відсутні, у 2018 році обліковано 5 злочинів;

– за ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами» спостерігається тенденція щодо зниження кількості облікованих злочинів у визначений період. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітного періоду становило 287 злочинів. Розрахунок показників відносного відхилення продемонстрував скорочення питомої ваги цих діянь на 83,2 %;

– за ст. 231 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» в цілому спостерігається тенденція зростання кількості облікованих злочинів. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітного періоду становило 246 злочинів. Розрахунок показників відносного відхилення продемонстрував зростання кількості цих злочинів у 10,5 рази;

– за ст. 232 КК «Розголошення комерційної або банківської таємниці» спостерігається тенденція зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень у визначений період. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітного періоду становило 3 злочини, відносне відхилення даних – 37,5 %.

Статистичні показники загальної кількості злочинів у сфері банківської діяльності в Україні (ст. 200, 209, 218¹, 220¹, 220², 222, 231, 232 КК) у динаміці за період 2014–2018 рр. наведені на рис. 8 (дод. Д).

Незважаючи на коливання кількісних показників злочинів у сфері

банківської діяльності в Україні, в цілому спостерігається тенденція до незначного зниження їх рівня в період із 2015 до 2017 р. та стрімкого зростання кількості вчинених злочинів у 2018 році, про що свідчить нахил прямої вирівнювання динамічних рядів. Абсолютне відхилення даних у 2018 році порівняно з початком звітної періоду становило 505 злочинів. У цілому відносне відхилення даних злочинів у сфері банківської діяльності становить у 2018 році 72,1 %.

Структура злочинів у сфері банківської діяльності за кримінально-правовими нормами в динаміці з 2014 до 2018 р. наведена в таблиці 1 (дод. Д).

У структурі злочинів у сфері банківської діяльності за ст. 200 КК питома вага збільшилася на 9,8 пп (відсоткові пункти), за ст. 209 КК питома вага збільшилася на 14,9 пп, за ст. 222 КК питома вага зменшилася на 44,5 пп (спостерігається зменшення кількісних та якісних показників цих злочинів); за ст. 231 КК питома вага збільшилася на 18,9 пп, за ст. 232 КК питома вага збільшилася на 0,2 пп (спостерігається збільшення кількісних, проте зменшення якісних показників цих злочинів).

Структура злочинності розкриває її склад, поширеність і співвідношення між складовими видами злочинних проявів, їх учинення в конкретних умовах простору (території) та часу за визначальних ознак злочинних діянь та осіб, які їх учиняють [127, с. 571]. Структура видів кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні, облікованих у 2018 році наведена на рис. 9 (дод. Д).

Очевидно, що найбільшу питому вагу в загальній структурі злочинів у сфері банківської діяльності у 2018 році становлять злочини, передбачені ст. 200 КК (50 %), друга та третя позиції відведені ст. 231 та 209 КК відповідно. Інші злочини у сумі складають не більше 8 % від загальної кількості злочинів у сфері банківської діяльності.

У структурі злочинів у сфері банківської діяльності в період з 2014 до 2018 р. основну частину займають: незаконні дії з документами на переказ,

платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК).

Такі статистичні дані підтверджують також дослідження С. С. Чернявського, який ще у 2013 році зазначав, що найвищу питому вагу в структурі банківської злочинності (62 %) займають злочини, пов'язані з незаконним доступом до банківських рахунків, які завдають найбільших збитків, тим самим підриваючи основи функціонування фінансової системи, адже сервіс банківських установ дозволяє здійснювати більшість операцій дистанційно, управляти рахунками з будь-якого місця на планеті з використанням Всесвітньої мережі Інтернет [548, с. 195]. У 2012 році в Україні функціонували понад сотні банків, які використовували внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи, здійснювали емісію та еквайринг платіжних карток. Однак недостатній контроль із боку держави за банківськими операціями залишає цю систему найуразливішою для протиправних посягань, зокрема шахрайств та інших корисливих злочинів [440]. Зокрема, згідно даних офіційного сайту Міністерства фінансів України станом на 1.05.2020 року в Україні діють віже 75 банків, проте й в сучасних умовах, зокрема з урахуванням тенденцій розвитку прогресивних технологій банківського обслуговування, потребується забезпечення високого рівня захисту сфери банківської діяльності в Україні.

Показником кримінологічної характеристики злочинності вважають її географію – просторово-часовий розподіл кримінально-караних діянь, пов'язаний з особливостями різних регіонів чи адміністративно-територіальних одиниць країни з кількістю, структурою та розселенням населення територіями, які вивчають, зі своєрідними формами організації

життя людей, умовами їх праці, побуту, культури, традицій та іншими особливостями [285, с. 433].

Інтенсивність злочинності є неоднорідною на всій території країни. На це впливають конкретні соціальні та історичні умови того чи іншого регіону, його економічні особливості, національний склад, структура населення, рівень культурного виховання, традиції та інші чинники. Тому аналіз географії злочинності дає можливість встановити, в якому регіоні потрібно докласти найбільших зусиль та зосередити більше засобів впливу на неї [530, с. 361].

Показники злочинності в різних регіонах України істотно відрізняються. У кримінологічному розумінні географія є комплексним поняттям, що має прямо стосується соціально-економічних і демографічних процесів.

З урахуванням того, що в чинному КК злочини у сфері банківської діяльності розміщені в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності», вбачаємо доцільним охарактеризувати географію їх учинення на основі показників географії поширення господарських злочинів в Україні. Очевидно, що такі відомості можуть бути дещо поверховими, проте це пояснюється як відсутністю будь-яких інших даних щодо географії вчинення злочинів у сфері банківської діяльності, так і відсутністю єдиної уніфікованої системи класифікації цих злочинів усіма державними органами.

Зокрема, проведений аналіз свідчить про поширеність злочинів у сфері господарської діяльності в найбільш економічно розвинених областях країни. Так, К. В. Юртаєва зазначає, що до таких областей належать Дніпропетровська, Одеська, Харківська, Запорізька, Львівська та Вінницька, а також м. Київ. Луганську й Донецьку області, що традиційно входили до регіонів із високим рівнем економічної злочинності, через збройний конфлікт і відповідно зниження господарської активності на їх території починаючи з 2014 р. до цього рейтингу не включено [561, с. 112].

Вважаємо, що стосовно географічної поширеності злочинів у сфері банківської діяльності необхідно враховувати такі особливості регіону: високий рівень концентрації фінансових потоків, наявність відповідного

інтелектуального потенціалу регіону та досвіду діяльності у сфері банківської діяльності, розгалуженість банківських установ.

Аналіз статистичної звітності щодо стану злочинності у сфері банківської діяльності за період із 2011 до 2018 р. свідчить про наявність кількох точок різкого зростання її абсолютних показників, як і періодів їх поступового зменшення, що збігаються з періодами підвищеної та зниженої уваги з боку влади й громадськості до проблеми криміналізації сфери банківської діяльності.

З метою створення повноцінної статистичної звітності кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності вбачаємо доцільним *створення уніфікованої бази даних про кількість зареєстрованих учинених та розкритих злочинів, завершених за ними досудових розслідувань кримінальних проваджень із висуненням підозри відповідним особам та результатів судового розгляду справ у сфері банківської діяльності.*

З цією метою потребується визначення та закріплення на законодавчому рівні класифікації злочинів, що вчинюються у сфері банківської діяльності. Зокрема, це є можливим з урахуванням їх основного об'єкта – суспільних відносин, що складаються у сфері банківської діяльності в умовах її безпечного функціонування. С. С. Чернявський стверджував, що існує велика кількість наукових посилань і доказів для того, щоб виділити серед злочинів, передбачених різними статтями КК, певні системи та їх класифікації, використовуючи поряд із кримінально-правовими також і кримінологічні підстави [548, с. 197]. У зв'язку з цим автор запропонував кримінологічні класифікації злочинів у сфері банківської діяльності за різними критеріями.

Варто підкреслити, що для значущості розроблюваної кримінологічної класифікації злочинів важливі не будь-які, а найбільш істотні ознаки, які закономірно повторюються для заданої множини, що класифікується, і при цьому класифікаційна система була б одночасно стійкою та досить гнучкою щодо можливості зберігатися в умовах виникнення нових об'єктів дослідження [548, с. 196]. Використання таких кримінологічних класифікацій

також сприяло б формуванню більш об'єктивної статистичної звітності злочинів у сфері банківської діяльності в Україні.

На цей час порядок підготовки статистичної звітності (обліку) кримінальних правопорушень регламентується відомчими наказами. Тому, як мінімум, необхідним є створення загального уніфікованого Порядку такої звітності або прийняття окремого ЗУ «Про кримінальну звітність».

Необхідно також зауважити, що практика застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності відсутня. Опосередковано цих категорій кримінальних правопорушень стосується Постанова ПВСУ № 3 від 25 квітня 2003 року: «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності», а також певною мірою корисним є під час розгляду окремих видів злочинів у сфері банківської діяльності положення Постанови ПВСУ № 5 від 15 квітня 2005 року: «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Однак відсутність саме конкретизованої практики розгляду кримінальних справ щодо злочинів, учинюваних у сфері банківської діяльності, ускладнює можливості їх ефективного судового розгляду та винесення справедливих рішень судом.

На сьогодні відсутня звітність судів щодо стану розгляду справ про злочини у сфері банківської діяльності, яка би надавала комплексні відомості про кількість кримінальних проваджень, що перебували на розгляді, були розглянуті й не розглянуті, містили відомості про осіб, стосовно яких перебували на розгляді в судах першої інстанції судові рішення, що набрали й не набрали законної сили у звітному періоді. Певні відомості такої судової статистики можна одержати зі звітів за окремими злочинами, що вчинюються у сфері банківської діяльності, як, наприклад, за ст. 209 КК. Зокрема, форма звітності № 1-л «Звіт судів про стан розгляду справ про злочини щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та

фінансування тероризму» була затверджена з метою подальшого вдосконалення звітності стосовно розгляду справ про злочини щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [161].

У цілому дослідження відносних показників свідчить про загальну тенденцію до зростання рівня злочинів у сфері банківської діяльності. Це є підтвердженням того, що протидія їх учиненню є неефективною, а реформування банківського сектору, яке було розпочато у 2014 році, хоча й сприяло певною мірою «очищенню» банківської системи від банків, що є неплатоспроможними, однак виявилось не здатним забезпечити належне функціонування сфери банківської діяльності в Україні. Однак, ми вважаємо, що в цей період, зокрема у 2015 році, криміналізація окремих діянь у сфері дійсно була викликана соціальною обумовленістю такої потреби (ст. 218¹, 220¹, 220² КК).

Є. М. Васілін та О. О. Дудоров зазначають, що підставою криміналізації доведення банку до неплатоспроможності є необхідність стабілізації ситуації в банківській системі України, що повинна бути досягнута за рахунок установлення кримінальної відповідальності пов'язаних із банком осіб за вчинення розглядуваного діяння [41, с. 7]. При цьому додержуємося думки, що тенденція щодо криміналізації інших діянь у сфері банківської діяльності в Україні повинна бути продовжена й надалі.

Аналіз поточних кількісних і якісних показників злочинів у сфері банківської діяльності в Україні та порівняння з відповідними даними за попередні роки загалом засвідчують наявність негативних тенденцій щодо поширення цих злочинів. Проаналізовані показники статистичної інформації свідчать про високий рівень криміналізації сфери банківської діяльності України. Внаслідок відсутності уніфікованого обліку злочинів у сфері банківської діяльності та систематизації ці дані не можна вважати абсолютно достовірними. Проте вважаємо, що вони є максимально наближеними до дійсного стану кількісних показників кримінальних правопорушень у сфері

банківської діяльності, оскільки були проаналізовані з офіційних джерел статистичної інформації.

3.2. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злочин у сфері банківської діяльності

Одним із центральних питань дослідження кримінально-правових наук та зокрема кримінології є особа злочинця. Дефініція «особа злочинця» по-різному визначається в науковій літературі, що обумовлено певними обставинами й факторами, такими як соціально-історичні умови функціонування суспільства, соціальна практика, рівень розвитку науки та ін. Всебічний підхід до оцінювання особи, яка вчинила злочин, необхідний не лише для об'єктивного розслідування кримінальної справи і визначення найбільш доцільних заходів впливу на винного, а й для виявлення та усунення причин і умов злочину, а також правильного вибору заходів для перевиховання злочинця [331, с. 163].

Різним аспектам дослідження особи злочинця, встановленню її особливостей та ролі у вчиненні злочину присвячено значну кількість наукових праць. Ця проблематика була предметом досліджень таких вітчизняних та зарубіжних учених як: О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, О. В. Герасимов, В. О. Глушков, В. В. Голіна, В. К. Грищук, О. М. Гумін, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. П. Дубінін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Ігнатов, А. О. Йосипов, І. І. Карпець, В. М. Кудрявцев, В. В. Коваленко, В. В. Корочинський, О. М. Костенко, Н. Ф. Кузнєцова, І. П. Лановенко, О. А. Мартиненко, П. С. Матишевський, М. І. Панов, О. Р. Ратінов, М. О. Стручков, І. К. Туркевич, О. М. Яковлєв та ін. Однак питанню кримінологічної характеристики осіб, які вчинили злочини у сфері банківської діяльності, не було приділено достатньої уваги. Необхідно звернути окрему увагу на дисертаційне дослідження О. В. Герасимова «Протидія злочинності у банківській сфері», який у 2018 році за результатами

аналізу особливостей інституціональної природи злочинності в банківській сфері виявив її взаємозв'язки функціонального характеру з недоліками чинних легальних інституцій, що регулюють та контролюють здійснення законної банківської діяльності, та дисфункції інституцій різного характеру, включаючи ті, до функцій яких входить протидія злочинам цього виду [63, с. 2]. Проте підхід автора істотно відрізняється від з апропоновано в цьому дисертаційному дослідженні.

Зауважимо, що науковці постійно ведуть дискусії щодо того, якими є типові риси особистості злочинців, які ознаки та критерії є істотними для класифікації злочинів, їх типологій та в цілому стосовно взаємозв'язку і диференціації понять «особа» та «особистість» злочинця, проте їх Учені-кримінологи досліджують питання щодо співвідношення біологічних та соціальних факторів в особистості злочинця. Це є важливим як для з'ясування детермінації злочинної поведінки, так і для вивчення особистості злочинця. Наприклад, О. М. Леонт'єв додержується думки, що, особистість – це система психологічних процесів, станів і властивостей, які виникають, з одного боку, внаслідок соціалізації під впливом виховання й середовища, а з іншого боку, у результаті перетворень природжених внутрішніх умов організму, що управляють діяльністю людини, впливаючи на вибір нею різних способів поведінки [319, с. 176].

Питання щодо значення біологічних факторів у злочинній поведінці під час вивчення особи злочинця є одним із визначальних. Проте така позиція не є однозначною та має як прибічників, так і противників. Первісні тлумачення поведінки злочинця з біологічних позицій були запропоновані в антропологічній теорії Ч. Ломброзо в другій половині XIX ст. [322, с. 176]. Їх підтримали й інші основоположники антропологічного напрямку в кримінології (зокрема, Ч. Горінг, Р. Гарофало, Е. Феррі).

У радянський період вчення про особу злочинця було викладене у фундаментальній колективній монографії «Личность преступника» (1971 р.) [325, с. 78]. У цій науковій праці висвітлений ряд положень щодо

кримінологічно важливих фундаментальних положень стосовно кримінологічної характеристики особи злочинця. Зокрема, розкрито поняття та структури особистості злочинця, надано кримінально-правову, соціально-демографічну та морально-психологічну характеристики злочинців, висвітлено процес формування особистості злочинця та ряд інших, важливих із точки зору кримінологічних характеристик питань.

Серед кримінологів радянського періоду великий інтерес становлять наукові праці Й. С. Ноя, який відзначав, що «незалежно від середовища людина може не стати ні злочинцем, ні героєм, якщо народиться з іншою програмою поведінки» [383, с. 78]. На думку автора, психологічний склад особистості походить від діяльності людини і детермінований насамперед розвитком суспільних умов її життя, однак індивідуальність як неповторність кожної окремої людини є передусім фактом біологічним» [383, с. 79].

На думку О. І. Бродченка, в індивідуальній дії людини можуть виявлятися будь-які із наступних властивостей особистості: 1) соціально-психологічні особливості поведінки (зокрема, демографічні, культурні, соціальний та міжособистісний статус, роль, стиль життя й спілкування); 2) спрямованість (потреби, мотиви, установка, життєві плани і концепції, ціннісні орієнтації, схильності, смаки); 3) психохарактерологічні якості (риси характеру, акцентовані властивості особистості); 4) психічні властивості й процеси (особливості інтелектуальної, емоційно-вольової сфери, сприйняття, увага, мова); 5) операціональні характеристики (звички, вміння, навички, знання); 6) біопсихічні властивості (статеві, вікові, морфологічні, темперамент, патологія, стан здоров'я); 7) особливості сексуальної сфери (сексуальна орієнтація, біологічні й соціальні фактори особистісної проблеми [37]. Таким чином, людина народжується, формується і розвивається відповідно до соціально опосередкованих законів біології [10, с. 87]. Вважаємо цілком можливим стверджувати, що відповідно до цих законів формуються й реалізуються поведінка людини та вчинки, що є показовими характеристиками її як особистості.

Натомість В. П. Ємельянов дійшов висновку, що «лише певна сукупність економічних, ідеологічних, соціальних, біологічних чинників дає реакцію, названу злочином. Причина злочинності – це синтез різноманітних явищ соціального й біологічного характеру» [110, с. 56]. В цілому можна стверджувати, що представники біологічного (антропологічного) напрямку додержуються думки, що саме біологічні фактори призводять до злочинної поведінки, а схильність до таких проявів поведінки передається на генному рівні.

Окремі вчені наголошують на психофізіологічній характеристиці злочинців. Зокрема, Ю. М. Антонян наголошує на психофізіологічній характеристиці злочинців у праці «Жорстокість у нашому житті», де зазначає, що жорстокість людини є вічною категорією [5, с. 98].

Н. Ф. Кузнецова стверджує, що безпосередньою причиною злочинності (злочину) є суб'єктивний фактор: дефекти в психології індивідуумів, соціальних спільнот [309, с. 13]. Це твердження підтримують й інші кримінологи. Зокрема, О. Р. Ратінов [451, с.12] вважає, що «безпосередні причини і витоки винної поведінки злочинців завжди є в особистості людини, яка вчинила злочин. В іншому випадку відсутні підстави зобов'язання провини, і відповідно вчинене діяння не може розглядатися як злочин.

Н. А. Стручков [494] зазначає, що безпосередні причини необхідно шукати у сфері свідомості, оскільки «всі спонукальні сили, що спричиняють дії людини, неминуче повинні пройти через її голову, повинні перетворитися в спонукання її волі».

Іншої точки зору додержується А. М. Яковлев [565, с. 21], який писав, що лише відмовившись від уявлення про суб'єктивну обумовленість протиправної поведінки, тобто виходячи з посилення його об'єктивної детермінованості, – пише він, – можна ставити питання про реальні риси того варіанта взаємодії людини із соціальним середовищем, який пов'язаний із протиправною поведінкою.

На противагу антропологічним (біологічним) поглядам у кримінології

переважає соціологічний підхід, властивий і більшості вітчизняних кримінологів. Суть його полягає в тому, що злочинна поведінка в суспільстві є соціально обумовленою. Біологічні властивості індивіда не є підставами існування злочинності також через те, що боротьба з нею проводиться засобами, які належать до біологічних, зокрема, соціально-економічними, правовими засобами та іншими. На думку прибічників соціологічного підходу, біологічні якості особистості не належать до причин злочинної поведінки. Проте ці якості можуть сприяти морально-психологічному формуванню особистості в позитивному або негативному аспекті.

Відомі кримінологи радянського періоду В. М. Кудрявцев та І. І. Карпець у колективній монографії «Генетика, поведінка, відповідальність» акцентували виключно на соціальній обумовленості злочинної поведінки. За конкретними злочинцями ці вчені вбачали несприятливі умови соціального формування і життєдіяльності [97, с. 14].

Цікавою, на нашу думку, є позиція А. Ф. Зелінського. Вчений зазначав, що виключно біологічні властивості особи не можуть бути причинами злочинної поведінки. Співвідношення соціального й біологічного в особі потребує правильного розуміння. Соціальне – це не що інше, як особливо організоване біологічне, а особа людини формується під впливом двох одночасно діючих потоків інформації – соціальної й генетичної.

Багато осіб народжуються із соматичними та психічними захворюваннями, що ускладнюють процес їх соціальної адаптації. Успадковується також фізична організація індивіда, яка має велике, а іноді й вирішальне значення для формування особи злочинця. Крім того, життя дає приклади природженої схильності до вчинення злочинів – це випадки вчинення злочинів неповнолітніми в ранньому віці, коли стверджувати про вплив соціального середовища недоцільно [165, с. 235].

Ми ж вважаємо, що в детермінації злочинів важливе значення належить як біологічним, так і соціальним факторам. Свідченням цього є застосування різних видів експертних досліджень у судовому процесі: судово-медичних,

судово-психологічних, судово-психіатричних та інших видів. В українській кримінології традиційно особистість злочинця розглядають як сукупність соціально-психологічних властивостей особистості, що склалися в процесі соціалізації людини [527; 312].

Злочини у сфері банківської діяльності в Україні неможливо аналізувати без їх виконавців – осіб, які їх учинили. На думку Ю. В. Александрова, особу злочинця можна розглядати лише як суб'єкта злочину, тобто як людину, яка вже вчинила злочин. До вчинення злочину певні властивості особи можна лише характеризувати як криміногенні, але поки злочин не вчинено, особи злочинця відповідно ще не існує [2, с. 288]. Люди відрізняються одні від інших як особи. Зокрема, окремі з них дають користь суспільству та сприяють його розвитку, інші ж, навпаки, стримують розвиток суспільного прогресу через свою протиправну поведінку. Особа у суспільстві може займати як антисоціальну позицію, так і бути цінною для суспільства. Антисоціальна позиція є характерною для осіб, які вчинюють злочини, це означає що дефініція «особа злочинця» стосується тієї соціальної сутності людини, яка вчинила злочин і своїми діями порушила закон.

Філософське підґрунтя розуміння терміна «особа» пов'язане з поняттям індивідуальності. Саме індивідуальність характеризує особу як своєрідного індивіда з його неповторними особливостями. У той саме час цю індивідуальність можна розглядати як у позитивній так і в негативній площині. Це пояснюється тим, що індивідуальність кожної особи формується під впливом певного суспільного устрою, в якому особа перебуває. Кожній окремій людині властиві її унікальні риси, обумовлені різними факторами та сформовані впродовж її виховання, відносин з оточенням, у сім'ї, колективі та в цілому в середовищі, в якому вона перебуває. Це також має важливе значення для характеристики та визначення сутності особи злочинця, підстав формування криміногенної поведінки та з'ясування напрямків коректування такої поведінки. Можна стверджувати, що саме процес соціалізації впливає на формування соціального змісту особи, в результаті цього вона стає

законослухняним громадянином або злочинцем. Прибічники соціологічного підходу наголошують на тому, що формування особи злочинця є дефектом соціалізації.

Дещо дискусійним є питання щодо застосування термінів «особа» та «особистість» стосовно індивіда, який учинив злочин. Проте аналіз багатьох наукових джерел свідчить про те, що цілком доцільно й можливо використовувати ці терміни як синоніми, оскільки вони є практично ідентичними за сутністю. Проте А. П. Закалюк стверджує, що через те що в українській мові термін «особа» зазвичай об'єднує два російських терміни: «особа» і «особистість», виникають непорозуміння, зокрема при спеціальному науковому використанні цього терміна, коли потрібно відділити особу від її соціальної якості. Через це, на його думку, в українській науковій літературі поряд із терміном «особа» вживають термін «особистість» для визначення соціальної складової особи [127, с. 438]. Зорієнтованість України на європейське співтовариство також свідчить про те, що, наприклад, у перекладі з української на англійську мову «особа» – це «person», а особистість – це «personality», це свідчить про певні відмінності змісту цих термінів не лише в українській терміносистемі, а й у терміносистемі інших держав.

Такої самої позиції додержується О. В. Герасимов, який стверджує, що термін «особа» необхідно переважно розглядати як образ людини, якою вона є в суспільних відносинах під час здійснення людської активності в значенні «суб'єкт» – «суб'єкт господарської діяльності», «суб'єкт злочину» тощо; термін «особистість» переважно розуміють як сукупність соціальних ознак, які сформувалися в процесі соціалізації особи [63, с.115].

Як ми вже зазначали, додержуємося думки, що як об'єктивні, так суб'єктивні чинники є однаковою мірою важливими для формування особи злочинця. Розглянута з цих позицій особистість злочинця «уявляється таким соціальним типом, специфіка якого виражається не тільки в особливостях соціальних детермінант, а й у тих рисах і якостях, які складають особливість її духовного світу й поведінки» [473, с. 27].

Ґрунтуючись на цьому положенні, під особистістю злочинця, який учинює злочини в сфері банківської діяльності, ми розуміємо сукупність біологічних і соціальних властивостей людини, що вплинули на вчинення нею злочинів у сфері банківської діяльності. Визначивши поняття особистості злочинця в досліджуваній сфері, необхідно розглянути основні риси її кримінологічної характеристики, щоб на їх основі виділити особливості такої особистості.

Вивчення особи пов'язане з виявленням її особистісних якостей та властивостей, поєднаних групами, сукупність яких кримінологи називають структурою особистості [325, с. 76]. До загальних ознак особи злочинця належать стать, вік, фах, освіта, роль у суспільстві, соціальний стан. Специфічні ж властивості визначають ступінь суспільної небезпеки особи злочинця. Останні здебільшого поділяють на такі групи: а) соціально-демографічні; б) кримінально-правові; в) соціальні ролі й статус; г) морально-психологічні характеристики. Хоча така класифікація не є абсолютно уніфікованою.

Зокрема, В. В. Лук'янов вбачає актуальною таку структуру характеристики особи злочинця: а) соціально-демографічну; б) ціннісно-нормативну; в) потребо-мотиваційна; г) соціально-рольова [284, с. 90]. К. К. Платонов всі особистісні фактори класифікував на п'ять підструктур, що характеризують: 1) спонукальну сферу особистості (потреба, інтереси, мотиви, установки, ідеали й звички та ін.); 2) соціальні ролі й соціальні статуси (робітник або учень, рядовий виконавець або керівник, холостяк або сімейний та ін.); 3) ступінь суспільної небезпеки особистості (інтенсивність злочинної діяльності, тобто вперше чи раніше неодноразово засуджений, тривалість злочинної діяльності, вік, з якого вона почалася, та ін.); 4) морально-психологічний бік особистості (морально-політичні, світоглядні й моральні риси та властивості особистості: погляди, переконання, цілі та ін.); 5) психофізіологічну сторону особистості (стать, вік, здоров'я, особливості фізичної конституції) [402, с.27-30].

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця охоплюють стать, вік, освіту, місце народження та проживання, громадянство, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, належність до певної соціальної групи та інші відомості демографічного характеру. Ці ознаки властиві будь-якій особі й самі по собі не мають кримінологічного значення. Проте в статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинців [172, с. 149].

До кримінально-правових ознак особи злочинця належать відомості про склад учиненого злочину, інформація, чим обумовлена злочинна поведінка особи, співучасть чи одноосібний характер учинення злочину, судимість особи та інші дані з кримінально-правових позицій.

Соціальні ролі й статус особи злочинця мають важливе значення для його кримінологічної характеристики. Поведінка людини, її вчинки певною мірою обумовлюються її соціальною позицією, а також самовизначенням особи в умовах тієї соціальної позиції, яка їй відведена. З цих міркувань необхідно звертати увагу на фактичну соціальну роль особи, яку вона відіграє в колективі, родині, дружньому колі, а також на те, як сама особа сприймає свою роль у тих чи інших соціальних умовах.

Морально-психологічна підсистема особи злочинця охоплює її ціннісні орієнтації, погляди, переконання, світогляд, установки. Морально-психологічні характеристики особи злочинця вчені в основному подають такими структурними елементами: а) підструктура спрямованості у вигляді сукупності найбільш сталих, соціально значущих якостей особистості пов'язаних із правосвідомістю людини; б) підструктура психічних форм відносин, що виявляються в пізнавальних процесах, психічних, емоційних станах людини; в) підструктура темпераменту та інших біологічних, спадково обумовлених властивостей, що поряд із соціальними чинниками впливають на формування характеру й здатності людини; г) підструктура досвіду, яка

охоплює знання, навички, звички та інші якості, що з'являються у виборі основних форм діяльності [465, с. 221].

Вищезазначені ознаки, що характеризують особистість злочинця, перебувають у взаємозалежності, є взаємозв'язаними та мають важливе значення для складання кримінологічної характеристики особи злочинця, яка вчинює злочини у сфері банківської діяльності.

На думку І. Бойка та В. Кондратьєва, злочини у сфері банківської діяльності можна умовно поділити на три основні групи: злочини, вчинені організованими групами, до складу яких входять як сторонні особи, так і працівники банку; злочини, пов'язані з посяганням на майно та кошти банку чи його клієнтів; злочини, що вчиняються службовими особами банку, зокрема керівниками [30].

На думку О. В. Герасимова, в структурі зазначених груп злочинів доцільно здійснити більш високий рівень абстрагування, поділивши їх за критерієм особливостей суб'єкта злочинного посягання. У результаті можна виділити такі групи: 1) злочини, вчинені керівниками та іншими посадовими особами працівниками банківських установ; 2) злочини, що вчиняються службовцями банків у змові з представниками підприємницьких структур або інших установ та організацій; 3) злочини, що посягають на фінансові ресурси банків іншими особами без участі представників цих фінансових установ [63, с. 79].

Класифікація, запропонована О. В. Герасимовим, становить інтерес. Проте вважаємо, що вона може бути оптимізована та вдосконалена за рахунок доповнення її класифікаційною групою про вчинення службових зловживань у сфері банківської діяльності вищими посадовими особами або державними чи громадськими діячами у зв'язку з виконанням ними їх службових обов'язків. Аналіз вибіркового кримінальних справ дозволив з'ясувати, що службові зловживання у сфері банківської діяльності вчинюються певними категоріями осіб. Зокрема, цими особами є: 1) вищі керівні працівники банків, керівники їх філій та відділів; 2) інші категорії банківських працівників та

службові особи банків; 3) вищі посадові особи держави (державі чи громадські діячі). Тож за родом діяльності особи, які вчинюють злочини у сфері банківської діяльності, є керівниками банків, службовими особами банків, пов'язаними з банком особами. Згідно з визначенням НБУ пов'язана особа (related party) – це фізична особа, яка за своїм службовим статусом, родинними зв'язками або майновим станом пов'язана з діяльністю та управлінням банком і може одержувати певні матеріальні переваги в процесі виконання банком своїх функцій. Пов'язаною особою можуть бути: 1) керівники банку; 2) власники істотної участі в банку; 3) близькі родичі, чоловік, жінка, діти, батьки керівника або власника істотної участі в банку; 4) афілійовані особи банку, керівники та власники істотної участі в афілійованих особах, а також їх близькі родичі [391].

Тож в цілому вважаємо, що для кримінологічних потреб вивчення особи злочинця у сфері банківської діяльності пропонуємо виділити наступні класифікаційні групи: 1) керівники або інші службові особи банку, представники топ менеджменту (пов'язані з банком особи відповідно до ст. 52 ЗУ «Про банки і банківську діяльність»); 2) фінансово-бухгалтерські працівники як службові особи банку та особи, відповідальні за проведення банківських операцій; 3) інші працівники банків, які не належать до адміністрації та не є службовими особами банківської установи (касир, кур'єр, технічні працівники банків, охоронці, обслуговуючий персонал); 4) вищі посадові особи держави (державні чи громадські діячі, зокрема також Голова НБУ, Президент, депутати ВРУ); 5) особи, які не мають відношення до сфери банківської діяльності.

У структурі осіб, які вчинили злочини у сфері банківської діяльності в Україні, спостерігається значна питома вага саме службових осіб банківських установ. Найбільша питома вага належить особам, які виконують адміністративно-господарські функції, – представникам топ-менеджменту (в середньому 61 %), серед яких керівники банків, заступники керівників банківських установ (44 %); фінансово-бухгалтерським працівникам (у

середньому 17 %), крім того, певний відсоток злочинів учиняють особи, які відповідають за проведення банківських операцій (35 %), вищі посадові особи держави (державні чи громадські діячі (4 %).

За період незалежності України у різні відрізки часу переважали певні категорії співробітників банківських установ, які вчиняли окремі злочини у сфері банківської діяльності. Як зазначав О. О. Джужа у 2007 році, близько 17 % осіб, які брали участь у вчиненні злочинів у сфері банківської діяльності, – це технічні працівники (економісти, операціоністи, оператори ЕОМ) [388, с. 224]. Більшість представників служб банківської безпеки вважають, що основну небезпеку вчинення комп'ютерних злочинів спричиняють саме внутрішні користувачі (тобто «свої»). Вони скоюють 94 % злочинів, тоді як зовнішні користувачі – лише 6 %. Серед всіх зовнішніх користувачів 70 % – це клієнти-користувачі комп'ютерної системи, 24 % – обслуговуючий персонал [25, с. 318].

Як стверджує М. І. Зубок та Ю. В. Корнієнко, за статистикою майже 70 % злочинів у банківській сфері вчинюються або винятково співробітниками банку, або за їх активної участі. Економічна криза додала підстав до активізації банківського шахрайства та появи нових кримінальних ризиків. У банківській сфері злочини частіше відбуваються в збанкрутілих банках або в тих, які проходять процедуру санації [169, с. 43].

Як стверджує С. С. Чернявський, на відміну від інших сфер економічної діяльності установи банківської системи діють в особливому законодавчому полі. Унаслідок специфіки своєї діяльності банки є відносно закритими від державного контролю, отже, керівники банків, виявивши ознаки злочинів, звертаються «за допомогою» до правоохоронних органів лише в поодиноких випадках, оскільки усвідомлюють, що їх репутація в «ділових колах» може «похитнутися» в разі розголошення в процесі офіційного розслідування конфіденційної інформації про клієнтів, їх фінансовий та майновий стан, призначення платежів тощо. Нерідко ж, незважаючи на заподіяні банкам немалі суми збитків, їх керівники обмежуються поданням заяв до

правоохоронних органів, проте без ознайомлення правоохоронців із результатами внутрішніх перевірок (посилаючись на банківську таємницю), що в подальшому ускладнює процес доказування та судовий розгляд справ. Деякі банки намагаються «використовувати» підрозділи ОВС лише для повернення боргів, списання збитків, тиску на боржників тощо [548, с. 196].

Зловживання, які виходять із банківської установи, вчинювані її керівниками та іншими службовими особами банку, ускладнюють можливість її ефективного функціонування та надання споживачам банківських послуг високого рівня. Ці категорії співробітників банків мають певне коло повноважень, виконанням яких повинні забезпечувати стабільність та узгодженість функціонування підрозділів банківської установи.

Керівники та представники топ-менеджменту банку шляхом реалізації повноважень повинні сформувати цілісну управлінську мережу відносин установи, за допомогою якої досягатимуться максимально ефективно функціонування та мінімізація ймовірності настання негативних наслідків зловживань.

У 2016 році Держфінмоніторингом продовжувалась активна робота стосовно розслідування фактів відмивання коштів, одержаних від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів і майна колишнім Президентом України В. Ф. Януковичем, його близькими, посадовцями колишнього Уряду країни та пов'язаними з ними особами, а також щодо осіб, причетних до організації вмісного масового вбивства людей. Особлива увага приділена пошуку та блокуванню коштів та всіх активів вищезазначених фізичних осіб у банківських та інших фінансових установах України. Так, за результатами вжитих заходів Держфінмоніторингом на території України (з березня 2014 до грудня 2016 р.) виявлено рахунки 103 фізичних осіб та заблоковано кошти на 565 банківських рахунках на суму 340,7 млн грн, 30,5 млн дол. США, 5,0 млн євро та 21,7 млн рос. рублів, дорогоцінних металів (золота й срібла) загальною вартістю 6,8 млн грн., а також цінних паперів загальною вартістю 1,1 млрд грн. На 96 банківських рахунках 42 юридичних

осіб (зокрема, 21 компанії-нерезидента), пов'язаних із вищезазначеними фізичними особами, заблоковані кошти на загальну суму 1,4 млрд грн, 303,1 млн дол. США, 13,6 млн євро, 2,3 тис. фунтів стерлінгів, а також цінних паперів вартістю 2,3 млрд грн та 1,0 млрд дол. США [136].

У звіті за 2017 рік дані щодо осіб, які вчинювали злочини, передбачені ст. 209 КК, відсутні. Згідно зі звітом Держфінмоніторингу за 2018 рік, учасниками підозрілих фінансових операцій у 420 матеріалах, направлених до правоохоронних органів, були особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (або пов'язані з ними), як колишні, так і нинішні, за такими категоріями: экс-президент – 26 матеріалів, экс-прем'єр-міністр – 7 матеріалів, члени Уряду – 78 матеріалів, керівники центральних органів виконавчої влади – 6 матеріалів, депутати Парламенту – 28 матеріалів, экс-голова НБУ та члени Правління НБУ – 7 матеріалів, судді – 4 матеріали, члени Вищої ради правосуддя, кваліфікаційної комісії суддів та кваліфікаційної комісії прокурорів – 1 матеріал, прокурори – 4 матеріали, державні службовці – 225 матеріалів, керівники державних підприємств – 34 матеріали [138, 139].

Діяльність НБУ в антикорупційному контексті також була спрямована на виявлення способів учинення корупційних зловживань з боку керівних осіб та інших службових осіб банківських установ та ліквідацію їх наслідків. Зазвичай банківські установи залучають вільні заощадження вкладників, після цього розподіляють їх підприємствам та приватним особам, які потребують боргових коштів. Проте було встановлено, що службові особи окремих банківських установ України використовували такі способи вчинення службових зловживань: залучені кошти вкладників використовували переважно для дешевого кредитування «небанківського» бізнесу власників банку; кредити, зазвичай, видавали за ставками, нижчими від ринкових та без відповідного забезпечення; дуже часто під заставу надавали неліквідні об'єкти (такі як стадіон) або цінні папери компаній, що формально мали «ринкову» вартість, але самі компанії не мали майна; іншим варіантом було використання

«дружнього» оцінювача, що може різко збільшити вартість реальної застави; кредити також часто видавали «порожнім» компаніям, що, як і в попередньому випадку, не мали якогось власного майна [519, с. 54].

Ознаки, які ми зазначили вище, належать до *соціально-рольових ознак осіб*, які вчинюють злочини у сфері банківської діяльності. Реалізація злочинної діяльності вищими посадовими особами держави (які в ст. 112 КК визначені як «державні чи громадські діячі») наведена в такому прикладі. Департаментом міжнародно-правового співробітництва Офісу Генерального прокурора проводилося розслідування за підозрою громадянина С. В. Курченка у залученні до злочинної організації колишнього президента України В. Ф. Януковича, а також вчиненні в її складі особливо тяжких злочинів проти України, зокрема:

– заволодіння шляхом зловживання службовими особами своїм службовим становищем чужим майном, а саме – коштами ПАТ «РЕАЛ БАНК», вчинене в особливо великих розмірах на суму, яка складає 4 707 267 476,52 грн. Зазначені діяння були вчинені під час надання кредитів підприємствам, які були підконтрольні С.В. Курченку та мали ознаки фіктивності з подальшою легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, учинених повторно;

– заволодіння шляхом зловживання службовими особами своїм службовим становищем чужим майном та службове підроблення документів. А саме – заволодіння коштами НБУ, які складають 787 396 148,99 грн та були надані під виглядом стабілізаційного кредиту ПАТ «Реал банк» із подальшою легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, учинених повторно [62];

– заволодіння шляхом зловживання службовими особами своїм службовим становищем чужим майном, а також службове підроблення документів. Зокрема – грошовими коштами ПАТ «Брокбізнесбанк», які складають 865 879 925,97 грн шляхом протиправного надання ПАТ «Брокбізнесбанк» міжбанківських кредитів на користь ПАТ «Реал банк» та

незаконному розміщенні ПАТ «Брокбізнесбанк» коштів на кореспондентському рахунку в ПАТ «Реал банк», з подальшою легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, вчинених повторно;

– заволодіння шляхом зловживання службовими особами своїм службовим становищем чужим майном, а також службове підроблення документів. Зокрема, заволодіння грошовими коштами ПАТ «Брокбізнесбанк», сума яких становить 1 436 723 153 грн шляхом видання кредитів підприємствам з ознаками фіктивності в порушення вимог чинного законодавства України з подальшою легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, учинених повторно [62];

– заволодіння шляхом зловживання службовими особами своїм службовим становищем чужим майном, а саме – грошовими коштами ПАТ АБ «Укргазбанк», сума яких становить 502 311 170, 64 грн шляхом укладення недійсних договорів купівлі-продажу цінних паперів (облігацій Державної іпотечної установи) з ПАТ АБ «Укргазбанк», а також та Державною іпотечною установою з подальшою легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, учинених повторно;

– заволодіння шляхом зловживання службовими особами своїм службовим становищем чужим майном та службове підроблення документів. А саме – заволодіння грошовими коштами ПАТ «Аграрний фонд», сума яких складає 2 069 194 000 грн шляхом укладення ПАТ «Брокбізнесбанк» удаваних договорів купівлі-продажу облігацій внутрішньої державної позики з ПАТ «Аграрний фонд» та договорів прямого РЕПО з НБУ із подальшою легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, учинених повторно [62].

Із числа повідомлених про підозру осіб, стосовно 42 кримінальні провадження були спрямовані до суду з метою розгляду по суті. За результатами судових розглядів ухвалили 27 обвинувальних вироків, а 4 особи ухвалами суду були звільнені від відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Вартість

арештованого майна складала понад 5 млрд грн, а загальна сума відшкодованих збитків – понад 1,5 млрд дол. США [62].

Іншим, проте не менш резонансним, прикладом є кримінальне провадження щодо колишньої голови НБУ В. Гонтаревої, а також співвласника Investment Capital Ukraine [581] громадянина М. Пасенюка через можливу недбалість щодо повернення 150 млрд грн клієнтам банків, визнаних неплатоспроможними, ініційоване НАБУ [375] на початку 2019 р. Відповідні діяння були кваліфіковані за ст. 367 КК «Службова недбалість», а кримінальне провадження порушене відповідно до рішення суду за скаргою депутата ВРУ В. Купрія.

Відповідно до попередньої версії НАБУ високопосадовці В. Гонтарева, М. Пасенюк, а також Ю. Луценко, виконуючи неналежним чином свої службові обов'язки, вчинили дії спрямовані на відшкодування за рахунок держбюджету вкладів фізичних осіб банків, які штучно збанкрутіли на суму, що складає понад 150 млрд гривень [364].

Як свідчить наведений вище приклад, злочини у сфері банківської діяльності в Україні, які вчинюється вищими посадовими особами держави (державними чи громадськими діячами), зазвичай характеризуються значними масштабами збитків в особливо великих розмірах. Наслідки цих злочинів виражаються не лише в завданні значних збитків окремим особам, а й у порушенні стабільності банківської системи країни та дестабілізації економічної системи держави у цілому.

Як було зазначено в попередніх розділах дисертаційного дослідження, багато науковців пов'язують питання кримінальної відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності з відповідальністю за злочини у сфері господарської діяльності, так звані «економічні злочини». Серед них О. О. Дудоров, В. Я. Тацій, О. І. Перепелиця, В. М. Киричко, В. Д. Ларичев та інші вчені. Незважаючи на наявність типових ознак особистості економічного злочинця, їхні соціально-демографічні, морально-психологічні, кримінально-правові та інші якості й властивості корелюють із видом учиненого

економічного злочину [177, с. 87].

Вибіркові дослідження матеріалів кримінальних справ демонструють, що особистість злочинця, який учинює злочини у сфері господарської діяльності, серед яких ми виокремлюємо групу злочинів у сфері банківської діяльності, найбільше представлена особами, які за своїми соціально-демографічними ознаками мають певні особливості. В основному, вікові ознаки таких осіб характеризуються тим, що ними є громадяни старше 29 років (80 %), які мають повну вищу та базову освіту (62,8 %), стаж роботи на відповідній посаді, що перевищує 5 років (40 % осіб).

Диференціацію осіб, які вчинюють злочини у сфері господарської діяльності, проводять залежно від видів учинених злочинів. Так, С. В. Якімова стверджує, що, наприклад, шахрайства у сфері банківського кредитування переважно вчинюють чоловіки (70 %). Найбільша кримінальна активність припадає на вікову групу від 30 до 40 років (60 %), тобто на працездатну, економічно активну, зрілу частину населення. Переважна більшість осіб, які вчинили шахрайства у сфері кредитування, мали спеціальну освіту (економічну – 61 %, технічну – 36 %, юридичну – 3 %); 81 % осіб мали вищу освіту, 18 % – середню спеціальну освіту та лише 1 % – середню. Більшість осіб займали високе службове становище і мали високі доходи. У 81 % випадків шахрайства з фінансовими ресурсами вчинялися за участі керівників (директори, головні бухгалтери, засновники та власники підприємств). Близько 69 % осіб, які вчинили шахрайства з фінансовими ресурсами, працювали понад 1 рік; 18 % – від 6 до 12 місяців; 10 % – від 1 до 3 місяців; 3 % – до 1 місяця. В окремих етапах злочинної діяльності брали участь підставні особи серед осіб, які не мали постійної роботи та певного місця проживання, вели аморальний спосіб життя або були психічно хворі тощо. Питома вага серед них раніше засуджених за шахрайства з фінансовими ресурсами доволі низька (5 %) [563, с. 523].

Подібної думки щодо статі злочинця додержується й О. В. Герасимов. Так, він зазначає, що дослідження кримінальних справ за ст. 222 КК показало,

що 70 % осіб, які вчинили злочини – чоловічої статі; приблизно 40 % усіх осіб на момент скоєння злочину мали вищу освіту, 18 % – середню і 42 % – середню спеціальну; стосовно сімейного стану приблизно 40 % були одружені, більшість мали неповнолітніх дітей на утриманні, деякі з них мали 2 або 3 дитини; 58 % засуджених працювали; судимість мали приблизно 20 % осіб, близько 20 % були несудимі згідно зі ст. 89 КК [63, с. 115].

Вибіркові статистичні дані щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, доступні на офіційному сайті ГПУ (Офісу Генерального прокурора) з 2016 року. Їх аналіз дозволив установити певне уявлення про осіб, які вчинювали злочини у сфері банківської діяльності, їх вік на час учинення кримінального правопорушення, стать, освіту на час учинення кримінального правопорушення, громадянство на час учинення кримінального правопорушення.

Так, відповідно до даних ЄЗКП за січень – грудень 2016 р. [116], за ст. 200 КК повідомлено про підозру 44 особам. Виявлено 13 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 8 (18–28 років), 4 (29–39 років), 1 (40–45 років); жінок – 5. За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (9 осіб), професійно-технічна (1 особа), повна загальна середня та базова загальна (3 особи). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України (11 осіб), іноземні громадяни (2 осіб).

За ст. 209 КК повідомлено про підозру 45 особам. Виявлено 19 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 4 (18–28 років), 5 (29–39 років), 7 (40–45 років), 3 (55–59 років); жінок – 5.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (16 осіб), професійно-технічна (2 особи), повна загальна середня та базова загальна (1 особа). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України – 19 осіб.

За ст. 222 КК повідомлено про підозру 25 особам. Виявлено 11 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 3 (18–28 років), 4 (29–39 років), 4 (40–45 років); жінок – 1.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (4 особи), професійно-технічна (5 осіб), повна загальна середня та базова загальна (2 особи). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України – 11 осіб.

Відповідно до даних ЄЗКП за грудень 2017 р. [117], за ст. 200 КК повідомлено про підозру 46 особам. Виявлено 22 особи, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 11 (18–28 років), 7 (29–39 років), 3 (40–45 років), 1 (55–59 років); жінок – 10.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (8 осіб), професійно-технічна (5 осіб), повна загальна середня та базова загальна (9 особи). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України – 22 особи.

За ст. 209 КК повідомлено про підозру 69 особам. Виявлено 39 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час вчинення кримінального правопорушення – 6 (18–28 років), 12 (29–39 років), 15 (40–45 років), 4 (55–59 років), 2 (60 років і більше); жінок – 5.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (22 осіб), професійно-технічна (6 осіб), повна загальна середня та базова загальна (11 осіб). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України (38 осіб), іноземні громадяни (1 особа), громадяни СНД (1 особа).

За ст. 222 КК повідомлено про підозру 86 особам. Виявлено осіб які вчинили кримінальні правопорушення – 25. За віком на час вчинення кримінального правопорушення – 6 (18–28 років), 6 (29–39 років), 9 (40–45 років), 2 (55–59 років), 2 (60 років і більше); жінок – 17.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (11 осіб), професійно-технічна (9 осіб), повна загальна середня і базова загальна (4 особи), початкова загальна та без освіти – 1 особа. Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України – 25 осіб.

Відповідно до даних ЄЗКП за грудень 2018 р. [118] за ст. 200 КК повідомлено про підозру 30 особам. Виявлено 22 особи, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 7 (18–28 років), 11 (29–39 років), 4 (40–45 років); жінок – 13.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (11 осіб), професійно-технічна (2 особи), повна загальна середня та базова загальна (9 осіб). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадянин України – 22 особи.

За ст. 209 КК повідомлено про підозру 68 особам. Виявлено 29 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 6 (18–28 років), 13 (29–39 років), 6 (40–45 років), 2 (55–59 років), 2 (60 років і більше); жінок – 5.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (16 осіб), професійно-технічна (5 осіб), повна загальна середня і базова загальна (8 осіб). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України – 29 осіб.

За ст. 222 КК повідомлено про підозру 24 особам. Виявлено 4 особи, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 4 (18–28 років), 7 (29–39 років), 5 (40–45 років), 2 (55–59 років), 6 (60 років і більше); жінок – 8.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення: повна вища і базова вища (8 осіб), професійно-технічна (6 осіб), повна загальна середня та базова загальна (10 осіб). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України – 24 особи.

У результаті аналізу матеріалів судових справ та статистичних даних, у частині дослідження відомостей, що характеризують особливості особистостей, які вчиняють злочини, передбачені ст. 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення» КК, встановлено, що у 88 % цих злочинів вчиняють особи чоловічої статі, проте є й незначні показники жіночої злочинності, однак вони не мають тенденції до зростання в останні 3 роки.

За віком на час вчинення кримінального правопорушення переважає вікова група 18–28 років (50%). Близько 30 % осіб вчинюють цей злочин у віці 29–39 років, ще 15% у віці 40–45 років. Найменший відсоток осіб, які вчинюють злочини, передбачені ст. 200 КК у віці 55–59 років (5 %).

За освітою на час вчинення злочину, передбаченого ст. 200 КК переважно 60 % осіб мали повну вищу і базову вищу освіту повну загальну освіту, не менш ніж 30 % осіб мали середню і базову загальну освіту; близько 10 % осіб на час вчинення злочину мали професійно-технічну освіту.

В результаті аналізу матеріалів судових справ та статистичних даних, у частині дослідження відомостей, що характеризують особливості особистостей, які вчиняють злочини, передбачені ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» КК, встановлено, що у 90% цих злочинів вчиняють особи чоловічої статі, проте є й незначні показники жіночої злочинності (близько 10 %).

За віком на час вчинення кримінального правопорушення переважає вікова група 29–39 років (45%). Близько 30 % осіб вчинюють цей злочин у віці 40–45 років, ще 20% у віці 18–28 років. Найменший відсоток осіб, які вчинюють злочини, передбачені ст. 209 КК у віці 55–59 років та 60 років і більше (близько 5 %).

За освітою на час вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК переважно 60 % осіб мали повну вищу і базову вищу освіту повну загальну не менш ніж 25 % осіб мали середню і базову загальну освіту; близько 15 % осіб

на час вчинення злочину мали професійно–технічну освіту .

За ознакою громадянства на час вчинення кримінального правопорушення за ст. 209 КК 95 % осіб були громадянами України, проте незначний відсоток іноземців (близько 5 %) також вчинювали зазначене кримінальне правопорушення (1 іноземець, 1 громадянин СНД).

У результаті аналізу матеріалів судових справ та статистичних даних, у частині дослідження відомостей, що характеризують особливості особистостей, які вчиняють злочини, передбачені ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами» КК, встановлено, що у 80 % цих злочинів вчиняють особи чоловічої статі, проте є й певний відсоток показників жіночої злочинності щодо вчинення цього злочину (близько 20 %).

За віком на час вчинення кримінального правопорушення переважає вікова група 40–45 років (35 %). Близько 20 % осіб вчинили цей злочин у віці 29–39 років; близько 15 % осіб вчинили цей злочин у віці 60 і більше років, ще 25 % у віці 18–28 років. Найменший відсоток осіб, які вчинюють злочини, передбачені ст. 222 КК у віці 55–59 років (близько 5 %).

За освітою на час вчинення злочину, передбаченого ст. 222 КК переважно 60 % осіб мали повну вищу і базову вищу освіту повну загальну не менш ніж 25 % осіб мали середню і базову загальну освіту; близько 15 % осіб на час вчинення злочину мали професійно-технічну освіту .

За ознакою громадянства на час вчинення кримінального правопорушення за ст. 222 КК 100 % осіб були громадянами України.

Відповідно до даних цього ЄЗКП за грудень 2018 р. щодо злочинів у сфері господарської діяльності повідомлено про підозру 833 особам. Виявлено 924 особи, які вчинили кримінальні правопорушення. За віком на час учинення кримінального правопорушення – 1 (16–17 років), 214 (18–28 років), 352 (29–39 років), 281 (40–45 років), 42 (55–59 років), 34 (60 років і більше); жінок – 197.

За освітою на час учинення кримінального правопорушення з’ясовано такі показники: повна вища і базова вища (507 осіб), професійно-технічна

(135 осіб), повна загальна середня та базова загальна (275 осіб), початкова загальна та без освіти (7 осіб). Громадянство на час учинення кримінального правопорушення: громадяни України – 911 осіб, іноземні громадяни – 13 осіб, громадяни СНД – 8 осіб.

Відомості про зайнятість осіб, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності: учні та студенти навчальних закладів – 7 осіб; працездатні, які не працюють і не навчаються, – 276 осіб; безробітні – 153 особи; депутати ВР України та АРК – 1 особа; депутати обласних рад – 1 особа; депутати сільських, селищних, міських, районних рад – 2 особи; посадові особи місцевого самоврядування – 3 особи (3-ї категорії – 1 особа, 4-ї категорії – 1 особа, 5–7-ї категорій – 1 особа).

Значення даних кримінально-правової характеристики полягає в тому, що вони дають уявлення саме про ті риси особистості злочинця, існування яких призвело його до вчинення злочину, зумовлюють ступінь його суспільної небезпеки [354, с. 50].

Кримінально-правову характеристику особистості злочинця в сфері банківської діяльності проводили на підставі вибіркового дослідження кримінальних справ, порушених за фактами вчинення цих злочинів, та доступних відомостей кримінальної статистики.

Аналіз кримінально-правової характеристики засвідчив, що в структурі осіб, які вчинили злочини у сфері банківської діяльності, 87 % осіб учинювали різні шахрайські дії, 8 % осіб скоювали посадові злочини, 5 % осіб учинювали інші злочини у сфері банківської діяльності.

Під час розгляду кримінально-правової характеристики злочинів у сфері банківської діяльності в Україні ми зазначили те, що кримінальна статистика нерепрезентативно відображає структуру банківської злочинності, зокрема рівень шахрайства багаторазово завищений щодо інших видів розкрадань і посадових злочинів.

Практика свідчить, що злочинність у сфері банківської діяльності в Україні – це явище групове. Однією особою можливе вчинення лише

незначних розкрадань коштів; великі розкрадання припускають участь злочинної групи [330, с.163]. Співвідношення кількості осіб, які вчинили злочини в групі, а також загальна кількість осіб, які вчинили злочини в сфері банківської діяльності, за досліджуваний період було незмінним 1:4 за обліку участі в організованій злочинній групі 1:25, в корумпованій або міжнародній (міжрегіональній) групі це практично 1:100 (менше, ніж 1 % усіх виявлених осіб, які вчинили злочини).

Соціальні ролі й статус мають істотне значення для характеристики особистості злочинця. Певна соціальна роль має безпосередній зв'язок зі статусом людини і міститься у сукупності прав та обов'язків. О. Б. Сахаров, під час дослідження структури особи злочинця, акцентує на соціально-демографічних, моральнопсихологічних і кримінально-правових характеристиках [473, с. 16]. Аналіз даних кримінальних проваджень щодо окремих злочинців у сфері банківської діяльності засвідчив, що в основному джерелом конфлікту, що призводить до вчинення кримінального правопорушення, стає невідповідність виконуваної соціальної ролі особи та його особистісними рольовими амбіціями. Зокрема, найбільш типовими є такі ситуації:

– у випадках учинення службових зловживань у сфері банківської діяльності – завищена самооцінка, бажання жити краще за інших і відсутність законних можливостей його реалізації;

– у випадках учинення шахрайства з фінансовими ресурсами, легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – постійне контактування з коштами у зв'язку з видом діяльності та відсутність самоконтролю морально-психологічного стану;

– у випадках учинення незаконних дій із документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення – завищені матеріальні потреби і відсутність (іноді вдавана) можливостей їх законної реалізації, бажання успішного та заможного життя і неможливість його

матеріального забезпечення в умовах реальної дійсності.

Вивчення особистості злочинця з точки зору системи виконуваних соціальних ролей і рольових домагань дозволяє глибше пізнати причини антигромадської поведінки, проте разом із соціально-психологічними й кримінально-правовими ознаками це дозволяє розкрити особливості особистості злочинця із зовнішнього боку. Внутрішній зміст такої особистості більшою мірою виявляється в *моральних властивостях і психологічних особливостях*.

Спрямованість і мотивація антигромадської поведінки злочинців, професіоналізм та узгодженість їх дій, що спостерігаються під час вчинення злочинів у сфері банківської діяльності в Україні, значне фінансове забезпечення підготовки злочинів, а також відпрацьовані схеми зникнення значних сум коштів свідчать про залучення до підготовки та вчинення цих злочинів організованих злочинних груп. Проте отримання абсолютно достовірної інформації про діяльність організованих злочинних груп у сфері банківської діяльності на цей час не уявляється можливим. Це пов'язано з відсутністю уніфікованої статистичної звітності щодо злочинів у сфері банківської діяльності та осіб, які їх учинили.

Є всі підстави погодитися з думкою вчених, які аналізували інформацію про організовану злочинність: незважаючи на накопичення емпіричних даних, справжні масштаби організованої злочинності та ступеня її впливу на життя нашого суспільства і держави ще повністю не розкриті [388, с. 286].

Вибіркові статистичні дані щодо результатів боротьби з організованими групами та злочинними організаціями доступні на офіційному сайті ГПУ (Офісу Генерального прокурора) з 2016 року.

Відповідно до даних ЄЗКП за грудень 2018 р. [118] щодо злочинів у сфері господарської діяльності в стані сп'яніння та повторно в складі організованої групи або злочинної організації вчинено злочинів 224 особами, в складі групи з міжрегіональними зв'язками вчинено злочинів за участю 47 осіб, із

залученням неповнолітніх осіб – 2 особами, такими, які раніше вчиняли злочини, – 53, такими, які мають не зняту і не погашену судимість, – 15 осіб.

Відповідно до даних звіту про результати роботи з організованими групами та злочинними організаціями за січень – грудень 2016 року [151] в банківській системі було виявлено органами прокуратури одну злочинну організацію, трьох осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі організованої групи та злочинної організації. Закінчених проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами та злочинними організаціями за ст. 209 КК, – 2.

Відповідно до даних звіту про результати роботи з організованими групами та злочинними організаціями за грудень 2017 року в банківській системі було виявлено вісім осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі 2 злочинних організацій. Закінчених проваджень про кримінальні правопорушення, вчинених організованими групами та злочинними організаціями за ст. 209 КК, – 6 [152].

Відповідно до даних звіту про результати роботи з організованими групами та злочинними організаціями за грудень 2018 року в банківській системі було виявлено 7 організованих злочинних груп та злочинних організацій; 25 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі цих груп. Закінчених проваджень про кримінальні правопорушення, учинені організованими групами та злочинними організаціями за ст. 209 КК, – 12 [153].

Очевидно, що на сьогодні кримінальна статистика нерепрезентативно відображає дійсний стан учинення злочинів у сфері банківської діяльності. Вважаємо, що корисним для формування уявлення об'єктивних показників злочинів у сфері банківської діяльності та осіб, які їх учинили, є формування уніфікованої статистичної звітності цих злочинів. До такої роботи повинна бути залучена й Державна служба статистики України, одним із напрямком роботи якої є модернізація державної статистики, запровадження

статистичних процедур на основі методології, класифікацій та реєстрів, гармонізованих із стандартами ЄС і міжнародними стандартами [153].

Було б корисним, якщо би така звітність містила конкретизовані відомості як про види цих кримінальних правопорушень, так і про осіб, які їх учинили (соціально-демографічні ознаки, ролі й статус та ін.). У цьому сенсі для України є показовим позитивний досвід зарубіжних країн, зокрема досвід США. На важливому значенні провідного досвіду зарубіжних держав наголошує також О. Ю. Шостко, яка звернула увагу на те, що не дивлячись на значну діянь, за які встановлено кримінальну відповідальність, для США характерним є високий рівень протидії злочинності, що підтверджується вибірковими статистичними даними [379].

Досвід США щодо протидії злочинам у сфері банківської діяльності дійсно заслуговує на увагу. При цьому й Примірний КК США містить значну кількість кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності. Так, привертає також увагу звіт ФБР Вашингтона за 2018 р., що має назву «Статистика банківських злочинів». Звіт ФБР містить деталізовану інформацію про кількість зареєстрованих злочинів у сфері банківської діяльності за визначений період часу; кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за «банківські злочини»; види банківських установ; відомості про особу злочинця (містять загальні ознаки та специфічні якості); відомості щодо дня тижня і часу доби вчинення злочину; тип офісу фінансової установи (головний офіс, філія тощо); пристрої безпеки, які застосовувалися потерпілими установами; пристрої безпеки, що використовувалися під час учинення злочинів; пристрої безпеки, які спрацювали; наслідки вчинення злочинів тощо (дод. Е мовою оригіналу, дод. Є переклад українською мовою).

Ураховуючи проаналізовані кримінологічні характеристики особистості злочинця, який учинив злочини у сфері банківської діяльності в Україні, пропонуємо такий кримінологічний портрет: за ознакою соціальної ролі і статусу особи злочинця, який вчинює злочини у сфері банківської діяльності

в Україні є керівники або інші службові особи банку, представники топ менеджменту (15 %); фінансово-бухгалтерські працівники як службові особи банку та особи, відповідальні за проведення банківських операцій (20 %); інші працівники банків, які не належать до адміністрації та не є службовими особами банківської установи (касир, кур'єр, технічні працівники банків, охоронці, обслуговуючий персонал) (15 %); вищі посадові особи держави (державні чи громадські діячі) (10 %); особи, які не мають відношення до сфери банківської діяльності (40 %).

Аналіз даних кримінальних справ щодо конкретних злочинців у сфері банківської діяльності, показав, що в основному джерелом конфлікту, що призводить до вчинення злочинів стає розрив між фактично виконуваною соціальною роллю індивіда і його рольовими амбіціями; непомірне бажання до збагачення навіть в осіб із високим соціальним статусом та стабільним прибутком; відчуття безкарності та «вибірковості» закону відносно певних осіб (зокрема, це стосується вищих посадових осіб держави). У останньому випадку можна говорити про те, що морально-психологічні характеристики особи такого злочинця характеризуються відсутністю соціально значимих якостей особистості пов'язаних із правосвідомістю людини, та будь яким усвідомленням панування принципу верховенства права у суспільстві.

Практика свідчить, що злочинність у сфері банківської діяльності в Україні – це явище групове (зокрема, це стосується складів злочинів, передбачених ст. 209, ст. 222 КК). В цілому дослідження демонструють, що не менш ніж 40 % злочинів у сфері банківської діяльності вчиняються у співучасті. Проте, незважаючи на накопичення емпіричних даних, справжні масштаби організованої злочинності та ступеня її впливу на життя нашого суспільства ще доступні у зв'язку із латентністю цих злочинів.

Більшість осіб, які вчинювали злочини у сфері банківської діяльності в Україні це чоловіки (85 %), які мали громадянство України на час вчинення злочину. При цьому відсоток жінок у вчиненні цих злочинів є не значним і вони, як правило, виступали співучасниками вчинення злочинів (зокрема як

пособники або підбурювачі). Рецидив даних злочинів становить 27 %, а показник осіб, які мають не зняту і не погашену судимість становить не менш ніж 15 %.

Більшість злочинців, які вчинили злочини у сфері банківської діяльності мають повну вищу і базову вищу освіту (60 %), не менш ніж 25 % осіб мали середню і базову загальну освіту; близько 15 % осіб на час вчинення злочину мали професійно-технічну освіту. За ознакою громадянства на час вчинення кримінального правопорушень у сфері банківської діяльності 97 % осіб були громадянами України, проте незначний відсоток іноземців (близько 3 %) також вчинювали зазначені кримінальні правопорушення. стосовно сімейного стану приблизно 40 % осіб були одружені більшість мали неповнолітніх дітей на утриманні.

За віком на час вчинення злочинів у сфері банківської діяльності переважає вікова група 29–39 років (35 %). Близько 25 % осіб вчинюють цей злочин у віці 18–28 років. Близько 20 % осіб вчинюють цей злочин у віці 40–45 років. Менший відсоток осіб, які вчинюють злочини у віці 55–59 років (15 %) та найменший показник осіб віком 60 років і більше (близько 5 %).

3.3. Сучасні детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності в Україні

Визначення ключових причин активізації злочинних зловживань у сфері банківської діяльності повинне сприяти їх мінімізації та ліквідації. Недоліки функціонування суспільних відносин у сфері банківської діяльності пов'язані з певним комплексом причин.

До сьогодні існує неоднаковий підхід щодо визначення значення і змісту термінів «обставини», «причини», «умови», «чинники», «детермінанти». У філософії залежно від об'єкта її вивчення під причинами розуміють такі види детермінант, які породжують, спричиняють появу нового явища (наслідку) [529, с. 531].

Детермінантами злочину є суспільно небезпечні психологічні особливості особи, які обумовлюють її протиправну поведінку. Детермінантами злочинності також є сукупність криміногенно значущих чинників, з якими взаємозв'язана злочинність. Детермінація злочинності як вид суспільної детермінації віддзеркалює взаємозалежність та загальний зв'язок певних явищ, предметів і процесів.

Детермінанти (причини та умови) злочинності є сукупністю соціально-негативних демографічних, ідеологічних, економічних, а також соціально-психологічних, організаційно-управлінських, політичних явищ, що сприяють і безпосередньо генерують, детермінують злочинність. Попередження злочинності являє собою специфічну сферу соціального регулювання, контролю та управління, спрямовану на боротьбу зі злочинністю на підставі виявлення й ліквідації, причин та умов, що її породжують. Кримінологія вивчає попередження злочинності комплексно як динамічну систему. Функціонування останньої пов'язане з вирішенням загальних завдань в процесі соціального розвитку, а також спеціалізованих завдань, що виникають у сфері боротьби з несприятливими явищами з метою встановлення закономірностей існування злочинності, її причинного комплексу та напрямків шляхів протидії її проявам боротьби.

В системі криміногенної детермінації необхідно виокремлювати причини та умови злочинності. У кримінології диференціюють детермінанти злочинності в цілому, а також детермінанти окремих її видів та певного злочину. У зв'язку з цим детермінаційний процес необхідно досліджувати соціальному та індивідуальному рівнях.

У цілому детермінація злочинності – це процес визначення причин і умов, що впливають на виникнення та поширення злочинності. Поряд із терміном «детермінанти» в кримінологічній літературі використовують також такі поняття, як «фактори», «причини та умови», «обставини», «чинники», «причинний комплекс» тощо [13, с. 121].

Причини злочинності є чинниками, що породжують її прояви (до них

належать: негативні елементи свідомості особи, а також ряд інших суб'єктивно-особистісних факторів). Під умовами злочинності розуміють обставини, які генерують можливості виникненню причин злочинності. У сучасних умовах найбільш поширеними суспільними сферами, що піддаються формуванню кримінальної мотивації особи під час вчинення кримінальних правопорушень, є політична та економічна сфери, сфера банківської діяльності, правова й сімейно-побутова сфера, а також організаційно-управлінська. Сфера банківської діяльності є осередком значних фінансових коштів, у зв'язку з цим детермінує формування кримінальної мотивації окремих осіб (як кредиторів так і споживачів банківських послуг) особливо в умовах економічної нестабільності в Україні.

Забезпечення прискореного економічного зростання та кардинальної зміни структури економіки, зміцнення банківської системи України можливі за рахунок її безпечного функціонування, підкріпленого високим рівнем нормативно-правового регулювання діяльності банківської сфери [455]. Виявлення та усунення причин і умов злочинів у сфері банківської діяльності сприятиме їх своєчасному запобіганню. У кримінологічній науці прийнятні певні класифікації детермінант злочинності. Наприклад, детермінанти злочинності класифікують за рівнем впливу на злочинність (детермінанти загального порядку, видові (групові) детермінанти, індивідуальні детермінанти), за природою виникнення (об'єктивні та суб'єктивні детермінанти), за змістом (економічні, політичні, соціальні (соціально-психологічні), правові, організаційно-управлінські).

На думку В. Т. Білоуса, обставини, що сприяють учиненню злочинів в одній із складових кредитно-фінансової сфери – банківській системі – можна поділити на соціально-економічні, організаційно-управлінські та нормативно-правові, водночас вчений називає їх факторами [26, с.137].

До соціально-економічних детермінантів злочинності у сфері банківської діяльності в Україні необхідно віднести такі: соціально-

економічна криза в державі (фінансова криза); повільна адаптація банківської системи до ринкових умов у світлі реформування та адаптації стандартів її функціонування до вимог ЄС; неплатоспроможність суб'єктів господарювання та громадян, не здатних повертати кредитні ресурси банківських установ; девальвація національної грошової одиниці; низький рівень трудової дисципліни та відповідальності працівників банківських установ, керівників, службових осіб банків та пов'язаних із банком осіб; високий рівень латентної злочинності у сфері банківської діяльності в Україні; розбалансованість сфери банківської діяльності в Україні та відсутність механізмів належної взаємодії банківських установ із відповідними контролювальними та правоохоронними органами.

Розвиток криміногенних явищ в Україні пов'язаний з негативними процесами, що відбуваються в економіці та ідеології держави. На загострення криміногенної ситуації в Україні та поширення корисливо-насильницької злочинності, безпосередньо або частково впливають такі фактори як: зміни у структурі кримінального світу, наявність у його лідерів політичних прагнень щодо перерозподілу сфер впливу, наростання економічних можливостей лідерів злочинного світу, вчинення ними зухвалих дій, спрямованих на захоплення влади [212, с. 27].

Недостатній рівень виявлення злочинів, учинених працівниками банківських установ, пояснюється в основному негативними аспектами, що виявляються в діяльності правоохоронних органів, зокрема: прорахунками в роботі їх підрозділів, зниженням професіоналізму й компетентності співробітників, погіршенням роботи з громадськими структурами.

На думку С. С. Чернявського, останніми роками намітилася тенденція до загального зменшення кількості звернень до правоохоронних органів у зв'язку з учиненням шахрайств та інших злочинів, пов'язаних із незаконним доступом до банківських рахунків. На цю тенденцію значною мірою вплинули й наслідки фінансової кризи, коли банківськими установами значно скорочувались обсяги обслуговування клієнтів у зв'язку з браком обігових

коштів, а також посилювалися заходи забезпечення внутрішньої безпеки (кожний банк посилив вимоги до власних служб) [548, с. 194].

Серед факторів, які безпосередньо або певною мірою впливають на загострення криміногенної ситуації в Україні, необхідно виділити зміни, що відбуваються в структурі кримінального світу і супроводжуються політичними прагненнями його лідерів перерозподіляти сфери впливу в державі. Наростання економічних можливостей лідерів злочинного світу, які мають доступ до розпорядження ресурсами країни, також впливає на розвиток криміногенних явищ у суспільстві [211, с. 464].

У загальному комплексі детермінант злочинності у сфері банківської діяльності в Україні особливе значення мають причини та умови організаційно-управлінського характеру. Організаційно-управлінські детермінанти пов'язані з дефектами функціонування інститутів влади й державного управління, економічними та суспільними процесами. Існування цих детермінант пов'язане з істотними недоліками, прорахунками в організації й здійсненні управлінської діяльності та їх негативними наслідками.

Причини криміналізації сфери банківської діяльності пов'язані з діяльністю (бездіяльністю) різних суб'єктів протидії ним та невідповідним виконанням певних функцій. Такі причини злочинності у сфері банківської діяльності містять недоліки, пов'язані з установленою структурою, добором і підготовкою кадрів, організацією та забезпеченням діяльності, виконанням основних і додаткових функцій. Детермінантами злочинності організаційно-управлінського характеру є недоліки діяльності підрозділів та окремих співробітників правоохоронних органів щодо безпосередньої протидії злочинності у сфері банківської діяльності (неякісне та непрофесійне оперативне обслуговування об'єктів, несвоєчасне та неефективне реагування на інформацію про злочинне порушення законодавства у сфері банківської діяльності тощо).

Відсутній відпрацьований механізм взаємодії між правоохоронними структурами з органами контролю та банківськими установами. Проблемним

є питання взаємодії між органами НП, ДФС та НБУ, наслідком цього є недосконалість організаційно-управлінського забезпечення протидії злочинності у сфері банківської діяльності. Недоліки взаємодії між органами НП, ДФС та НБУ щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності пояснюються також відкритим ігноруванням вимог чинних нормативно-правових актів.

Необхідно зазначити також вплив стрімкого розвитку телекомунікацій, що не могло залишити поза увагою й сферу банківської діяльності. Потужне зростання кількості банківських операцій, здійснюваних у веб-просторі, також призводить до появи нових форм легалізації коштів через використання інтернет-технологій. Вчиненню злочинів таких як, наприклад, легалізація (відмивання) майна, одержаного незаконним шляхом (ст. 209) сприяють і нові види інтернет-каналів, такі як онлайн-казино та віртуальні аукціони, а також поява віртуальних грошей [219, с. 56].

Ще одним видом детермінант злочинності у сфері банківської діяльності в Україні є причини та умови нормативно-правового характеру. Правові детермінанти пов'язані з недоліками правової системи держави. До цих недоліків необхідно віднести: недосконалість нормативних актів, які регулюють діяльність банківських установ, а також діяльність правоохоронних та органів контролю, пов'язану з проведенням перевірок, документуванням злочинної діяльності та провадженням у справах про кримінальні правопорушення за ознаками діянь, що посягають на порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності в Україні.

Податкова політика має вплив на розвиток економіки так і на банківський сектор через систему оподаткування. Наприклад, певний час в Україні специфічним для фінансової системи податком був обов'язковий збір до Пенсійного фонду з купівлі валюти. Зазначені нововведення були внесені ЗУ від 28.12.2014р. № 71-VII до ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» від 26.06.1997р. № 400/97 ВР. Таким чином, з 01.01.2015 року фізичні та юридичні особи, які здійснювали операції з купівлі

іноземної валюти в готівковій формі (окрім фізичних осіб, що здійснювали операції з купівлі іноземної валюти для погашення кредитів), були платниками збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, розмір якого складав 2% від суми придбаної валюти. Проте, такі законодавчі зміни призвели до того, що більшість населення почали звертатися до так званих «мін'ял» з метою придбання валюти в неофіційних пунктах обміну. Пізніше у 2017 році були внесені зміни до ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування», а саме, було виключено норми, які передбачали встановлення сплати збору на державне пенсійне страхування при купівлі фізичними особами іноземної валюти у готівковій формі [216, с. 132].

Функціонування та діяльність банківських установ регулюються законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, серед яких необхідно звернути увагу на ЗУ «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», накази Міністерства фінансів України, постанови Правління НБУ тощо. Діяльність органів контролю та правоохоронних органів ДФС, НП, СБУ, прокуратури в контексті протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності регулюється ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію» та іншими нормативно-правовими актами. Однак щодо питань забезпечення безпеки сфери банківської діяльності країни вищезазначені законодавчі акти містять прорахунки, пов'язані з неузгодженістю окремих їх положень між собою, термінологічною неоднозначністю визначень, а також відсутністю законодавчо закріплених нормативів стосовно явищ та процесів, які детермінують злочинні прояви у сфері банківської діяльності [236, с. 298].

КК із 1991 року був доповнений кримінально-правовими нормами, що встановлювали відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності країни. А саме: шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222), незаконні дії з

документами на переказ (ст. 200), порушення порядку зайняття банківською діяльністю (ч. 2 ст. 202), легалізація (відмивання) коштів, одержаних незаконним шляхом (ст. 209), тощо. У 2011 р. відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI із КК було виключено 16 кримінально-правових норм, а саме: ст. 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234 і 235. Проте про передчасність декриміналізації злочинів у сфері господарської діяльності, серед яких містилися й ті, які посягали на порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності в Україні, вже висловлювалися провідні вчені України. При цьому за останні роки були криміналізовані та включені до структури КК такі суспільно небезпечні діяння: «Доведення банку до неплатоспроможності» (ст. 218¹ КК) та «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або формування звітності» (ст. 220¹ КК).

Під час розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з учиненням злочинів у сфері банківської діяльності, виникають труднощі та помилки в кваліфікації, зокрема при визначенні об'єктивної та суб'єктивної сторін діяння, його суб'єкта, що нерідко призводить до виправдання підсудних [252, с. 69]. Ця проблема свідчить про недосконалість кримінального законодавства України, а також практики його застосування. Створення самостійного інституту кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні у формі розділу Особливої частини КК дозволить більш точно відобразити особливості видового об'єкта суспільно небезпечних діянь цієї групи, сприяти з'ясуванню їх специфіки та ступеня суспільної небезпеки, правильній кваліфікації та індивідуалізації покарання [218, с. 138].

Поряд із розглянутими причинами вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності необхідно також звернути увагу на *політичні детермінанти*, пов'язані з недоліками функціонування політичної підсистеми суспільства. Політична система охоплює сукупність засобів та форм взаємодії політичних інститутів різних рівнів. Ігнорування суспільних

інтересів та нехтування вимог пересічних громадян в процесі ухвалення політичних рішень має наслідком виникнення криміногенних детермінант у сфері банківської діяльності.

На думку К. В. Юртаєвої, негативні тенденції економічної злочинності в Україні значно посилюються завдяки впливу низки економічних, соціальних і політичних детермінант, безпосередньо пов'язаних із наявністю збройного конфлікту на сході України. Вбачається, що встановлені тенденції економічної злочинності повинні бути враховані під час розроблення комплексної стратегії протидії цьому виду злочинності як важливого інструменту забезпечення економічної безпеки держави та поліпшення добробуту її громадян [561, с.112].

Аналізуючи явище детермінант злочинності у сфері банківської діяльності в Україні, необхідно також приділити увагу як короткостроковим (поточним) чинникам, так середньостроковим та довгостроковим чинникам, що визначають тенденції розвитку злочинності у сфері банківської діяльності.

Короткострокові чинники діють зазвичай упродовж перехідних процесів у суспільстві, які тривають від кількох місяців до кількох років. Так, це фактори, що виникли й тривають в Україні, пов'язані з реформуванням та «очищенням» банківської системи від банків, які є неплатоспроможними та здійснюють відмивання коштів. Із 2014 року на цей процес наклалися негативні фактори глобальної фінансової кризи, зокрема і в Україні.

Середньострокові чинники діють упродовж певного етапу трансформації суспільства. За цей період відбуваються істотні зміни у функціонуванні економіки. Зокрема, функціонування сфери банківської діяльності України в умовах її незалежності з 1991 року зумовило її інтенсивний розвиток. Проте наявність значної кількості банківських відділень на початку 2000 років (зокрема, невеликих відділень у сільській місцевості або на віддалених територіях у приміщеннях, що не відповідають необхідним вимогам безпеки та без забезпечення їх належної охорони) зумовила поширення злочинів у сфері банківської діяльності, пов'язаних із

посяганням на власність (грабіж, розбій тощо). Однак реформування банківської системи України за останні роки також мало наслідком криміналізацію суспільних відносин у сфері банківської діяльності, що пов'язано з доведенням банків до неплатоспроможності та різними видами зловживань як із боку кредиторів, так і позичальників.

Середньострокові чинники містяться у високому рівні корупції в сфері банківської діяльності, а саме: корумпованості керівників банківських установ; тінізації економіки, що сприяє легалізації (відмиванню) коштів, і, таким чином, криміналізації сфери банківської діяльності; надмірному адміністративному втручанні в діяльність банківських установ, штучному доведенні банків до неплатоспроможності окремими зацікавленими особами; непослідовній та занадто прискореній політиці держави, спрямованій на націоналізацію окремих банківських установ, що спричиняє панічні настрої серед клієнтів банків та дезорганізовує їх роботу. Одним із чинників злочинності у сфері банківської діяльності також є безробіття (зокрема, утворене за рахунок скорочення робочих місць, виведених із ринку банків).

Довгострокові чинники існування банківської злочинності містяться в соціально-економічних суперечностях розвитку суспільства, проблемах інтеграції банківської системи країни до ЄС, недостатній правовій та інформаційній забезпеченості банківської діяльності тощо. Прогалини в законодавстві та відсутність кваліфікованих кадрів відкрили шлях для відмивання «брудних» коштів у процесі реформування сфери банківської діяльності в Україні. Значного поширення набули факти заниження оцінної вартості об'єктів застави, маніпулювань та зловживань керівників банківських установ за рахунок коливання курсу національної грошової одиниці. Як наслідок, значна частка коштів привласнюється зацікавленими особами, діяльність яких не врегульована на законодавчому рівні. Детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності (причини, умови) є взаємозалежними один від одної, вони можуть інтегруватися в більш складний рівень організації (наприклад, детермінуючі системи).

Більш низкі рівні дії детермінант злочинної поведінки можуть проявлятися в діяльності певних соціальних груп, а також й на рівні суспільства у цілому. Були розглянуті не всі детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності, проте й висвітлені, дозволяють окреслити пріоритетні напрямки боротьби з відповідними кримінальними правопорушеннями.

Злочини у сфері банківської діяльності в Україні спричиняють значні збитки банківським установам, підриваючи таким чином стабільність функціонування всієї банківської системи. Напрямки реформування банківського сектору України в умовах євроінтеграції повинні передбачати адаптацію нормативно-правової бази України з питань діяльності банків до вимог законодавства ЄС та Базельського комітету з питань банківського нагляду.

Проблема правової неузгодженості та визначення шляхів її розв'язання висвітлюється в більшості банківських директив. З огляду на перспективи України стати спочатку асоційованим, а потім і повноцінним членом ЄС перед органами банківського нагляду постає необхідність вирішення завдань, пов'язаних з європейською інтеграцією, зокрема, приведення українського банківського законодавства у відповідність з основоположними принципами банківського законодавства ЄС. На жаль, в Україні на сьогодні не відпрацьований механізм поетапного адаптації національного банківського законодавства вимогам Директив ЄС. Внесення змін і прийняття нових Директив в ЄС повинно активізувати до нормотворчого процесу суб'єктів законодавчої ініціативи в Україні. Проте відсутність механізму взаємодії та у певних випадках узгодження положень національного та міжнародного законодавств, а також ефективного надання взаємної правової допомоги, зокрема в кримінальних справах розглядуваної категорії кримінальних правопорушень, очевидно не сприяє зміцненню рівня безпеки сфери банківської діяльності країни.

Аналізуючи умови функціонування банківських установ України, фахівці банківської безпеки зауважують, що характерними є загрози, які істотно впливають на результати банківської діяльності.

Поділяючи загрози за джерелами їх походження *на зовнішні та внутрішні*, фахівці додержуються думки, що останні є найнебезпечнішими, оскільки вони постійно наявні в діяльності банківських установ.

Зовнішні загрози для безпеки банків, як свідчить практика, можуть створюватися: вітчизняними та іноземними кримінальними елементами й структурами; конкурентами, засобами масової інформації, окремими представниками державних установ, колишніми працівниками банків, клієнтами та партнерами, органами контролю та аудиторськими організаціями, стихійними лихами.

Внутрішні загрози в основному створюються працівниками банків, недосконалими технологіями банківського виробництва та неповним його врегулюванням нормативними актами, недосконалістю системи безпеки банків та захисту їх інформації. Внутрішні загрози зазвичай обумовлюються наявністю передумов для негативних, протиправних дій персоналу банку, безконтрольним використанням засобів виробництва, порушенням режимів діяльності банку [331, с. 538].

Низький рівень професійності менеджменту банку виявляється в несумлінному ставленні до своєї діяльності, помилках, зловживаннях, неякісному оцінюванні кредитоспроможності позичальників та забезпеченні кредитів. Використовуються злочинні схеми для виведення коштів у вигляді подрібнення великих сум депозитних вкладів, що дозволяє отримувати кошти збанкрутілого банку через ФГВФО. Крім того, може відбуватися продаж заставного майна підставними компаніями за заниженими цінами з подальшим перепродажем його за ринковими цінами тощо [230, с. 124].

На думку М. І. Зубка та Ю. В. Корнієнка, серед факторів недобросовісної та протиправної поведінки працівників банків значне місце займають фальсифікація документів, касових і бухгалтерських книг, договорів,

підроблення банківських документів, різні види крадіжок банківських коштів, модифікація електронної інформації в системі електронних платежів тощо [169, с. 43].

Цілковита нейтралізація внутрішніх та зовнішніх загроз безпеці провадження банківської діяльності не можлива, проте мінімізація їх проявів може бути забезпечена за рахунок упровадження ефективних заходів протидії та запобігання злочинам у сфері банківської діяльності на рівні активізації діяльності суб'єктів запобігання цим злочинам в Україні та прийняття відповідного законодавства, розробленого з урахуванням сучасних тенденцій злочинності у сфері банківської діяльності, а також провідного досвіду забезпечення кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності зарубіжних країн.

3.4. Перспективні напрями протидії та запобігання злочинам у сфері банківської діяльності

У сфері боротьби з негативними антисуспільними явищами та злочинними проявами головним напрямком, а також зусиллям держави і суспільства є запобігання злочинності, метою якого є створення таких умов життєдіяльності суспільства, які виключають причини та умови вчинення злочину. Це пов'язане з тим, що суспільство значно більше зацікавлене в тому, щоб не допустити вчинення злочинів, ніж у застосуванні покарання до винних після спричинення школи (іноді непоправної) пануючим суспільним відносинам.

Здійснення попереджувальної діяльності у сфері банківської діяльності в Україні забезпечує не лише захист цих суспільних відносин від небезпечних посягань, але – потенційно нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння та деградації. Відсутність достатньо розробленої нормативної бази, яка би чітко регламентувала умови, що забезпечують безпеку банківських установ, а також відповідальність їх керівників за

недотримання цих умов становить окрему проблему [332, с. 91].

В контексті протидії злочинності, а саме - стримування від вчинення нових злочинів особами, реалізується превентивна функція кримінального права, сутність якої проявляється через індивідуальну і загальну превенції. Перша зазначена передбачає стримування від вчинення кримінальних правопорушень особою, яка раніше порушувала кримінальний закон, а на рівні загальної превенції формується попередження вчинення кримінальних правопорушень іншими громадянами.

Таким чином, загальнопопереджувальний ефект кримінального права впливає із самого факту його існування і може лише посилюватися, або послаблюватися під час практичного його застосування по відношенню до окремих осіб. В той же час соціально попереджувальний вплив поза реалізацією кримінального права правоохоронними органами складно реалізувати. Превентивна функція кримінального права важлива ще й тому, що застосування покарання є процесом управління поведінкою громадян у суспільстві. Проте наразі не існує у достатньому обсязі та достатньо ефективних інших репресивних заходів, здатних забезпечити порядок пріоритетних суспільних відносин.

Д. О. Назаренко зазначає, що порівняльний лексико-семантичний аналіз понять «попередження», «запобігання», «протидія» засвідчує, що вони, говорячи мовою логіки, не є ані тотожними поняттями, ані альтернативними (що виключають одне одного), а є поняттями, що частково переплітаються і визначають єдине ціле [367, с. 212]. Серед науковців є як прибічники диференціації зазначених понять, так і їх тотожності.

А. П. Закалюк зазначає, що поняття «протидія злочинності» містить два аспекти – кримінально-правовий і кримінологічний. Кримінально-правовий аспект – діяльність правоохоронних органів із виявлення й розслідування злочинів, виявлення винних осіб та притягнення їх до встановленої законом відповідальності, судовий розгляд кримінальних проваджень і виконання

покарань. Кримінологічний аспект, на думку автора, становить діяльність правоохоронних та інших органів щодо виявлення існуючих детермінант (причин і умов) злочинності, їх усунення, обмеження, нейтралізації, а також попередження виникнення нових. З огляду на це, можна зазначити, що запобігання злочинності це суспільна, соціально-профілактична діяльність уповноважених суб'єктів та осіб, метою якої є перешкоджання дії детермінант та її проявів, через обмеження, нейтралізацію, а за можливості й усунення їх дій [127, с. 49].

В. Н. Кудрявцев та В. Є. Емінов комплексно охарактеризували попередження злочинності і визначили його як багаторівневу систему мір, здійснювану суб'єктами, спрямовану на: 1) виявлення й нейтралізацію або ослаблення причин злочинності, а також умов, які сприяють учиненню злочинів; 2) виявлення й усунення ситуацій, безпосередньо мотивувальних або таких, що провокують учинення злочинів; 3) виявлення осіб, поведінка яких вказує на реальну можливість учинення злочинів, і надання на них стримувального й корегувального впливу, а в разі необхідності – і на їх найближче оточення [285, с. 413].

М. Г. Сорочинський у своєму дисертаційному дослідженні «Попередження злочинності засобами кримінального права» засвідчує, що попередження злочинності є процесом, спрямованим на усунення та нейтралізацію причин і умов злочинності. У зв'язку з цим, автор визначає механізми, з допомогою яких кримінально-правові норми здійснюють свій попереджувальний вплив. Зокрема, на думку вченого ці механізми можна класифікувати, виокремивши три основні напрямки подібного впливу: нейтралізація криміногенних факторів – застосування кримінального права в зв'язку із вчиненням злочину з метою усунути причини та умови вчинення подальших злочинів (реституція, компенсація, примирення правопорушника з потерпілим); загроза настання негативних наслідків в разі прояву злочинної поведінки у вигляді каральних заходів чи опору з боку потерпілого і третіх осіб та інформування про недопустимість протиправної поведінки (норми-

заборони) і бажаність поведінки правомірної (заохочувальні норми); нагляд за поведінкою осіб в різних формах: від ізоляції особи до встановлення над нею більш чи менш жорсткого нагляду без ізоляції від суспільства. [483, с. 9].

Попередження злочинності є комплексом заходів законодавчого, економічного, ідеологічного, соціального, виховного, культурного та іншого характеру, спрямованих на послаблення, усунення або нейтралізацію умов та причин злочинності. За рівнем профілактичні заходи можуть здійснюватися на державному або регіональному рівні, на місцевому, або у відповідній галузі господарства, в установі чи організації [237, с. 98]. Практика засвідчує, що методика попередження злочинів у сфері банківської діяльності вимагає нових наукових підходів і сучасних знань про способи вчинення зазначених діянь, оскільки банківська сфера забезпечує життєдіяльність усієї держави в цілому [245, с. 37].

Якщо виходити з того, що згідно із позицією М. Г. Сорочинського криміналізація є одним із кримінально-правових засобів попередження злочинності, то можливо стверджувати, що криміналізація окремих суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності в Україні є необхідним превентивним заходом, спрямованим на мінімізацію їх проявів. Тобто криміналізація спрямована на нейтрацізацію криміногенних факторів у сфері банківської діяльності у спосіб застосування кримінально-правових заборон, що зумовлене також потребою усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень у подальшому. Логічним є твердження, що заборонні норми КК України мають превентивне значення, оскільки вони під загрозою настання негативних наслідків для особи, яка вчинює кримінальне правопорушення, встановлюють відповідні санкції у формі покарання. При цьому, існує переконання, що бажана правомірна поведінка, встановлена у стимулюючих (заохочувальних) нормах КК позитивно позначається на протидії злочинності в сучасних умовах.

Як аргументовано зазначає Ю. В. Баулін, правова норма, що впливає на інтереси суб'єкта, ставить перед ним визначені цілі й тим самим спроможна

стимулювати позитивне відношення до вимог суспільства [20, с. 189]. Подібної думки додержується й В. О. Єлеонський, який зазначає, що заохочувальні норми органічно вплітаються в тканину кримінально-правової матерії, утворюючи з іншими нормами цієї галузі права цілісну єдність, складне системне утворення, функціонування якого підкоряється вирішенню такого соціального завдання, як боротьба із злочинністю [112, с.78].

Доцільність встановлення заохочувальних норм у КК щодо кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні обґрунтовано у підрозділі 1.3 дисертації. Такий досвід є прийнятним та розповсюдженим як у європейських державах (зокрема, у Республіці Польща) та і у країнах пострадянського простору (Республіка Казахстан). Ефективність застосування заохочувальних норм у кримінальному законодавстві підтверджується дослідженнями багатьох вчених.

Зокрема, В. В. Голіна стверджував, що важливим засобом превентивного впливу є розширення можливостей прийняття правомірного рішення [65, с. 23]. Подібної думки додержується й П. В. Хряпінський, який зазначав, що заохочувальні норми кримінального права стимулюють громадян до поведінки, бажаної для держави і суспільства (норми, що усувають злочинність діяння при дотриманні певних умов, добровільна відмова, дійове каяття та ін.) [545, с. 101].

Поряд із необхідністю застосування заохочувальних норм потребує також правового врегулювання в Україні питання обігу криптовалюти та криміналізації діянь, пов'язаних із її використанням, розголошення персональних даних, тощо. Це питання є актуальним не лише в Україні. Зокрема, за даними експертної платформи НБУ уперше після оголошення компанією Facebook про запровадження власної криптовалюти «libra», провідні фінансові регулятори світу зібралися, щоб обговорити цю ідею з її ініціаторами. У вересні 2019 року Комітет з платежів та ринкової інфраструктури при банку міжнародних розрахунків провів конференцію, присвячену так званим стабільним коїнам (stablecoins) – різновиду

криптовалют з мінімальною волатильністю курсу завдяки підкріпленню резервними активами. На конференції у Базелі зібралися представники 26 центральних банків. Регулятори озвучили питання стосовно безпеки і правового статусу, таких аспектів, як протидія відмиванню коштів, захист даних, оподаткування, тощо. А також обговорили можливі ризики для монетарної і фінансової стабільності. Зокрема, член правління Європейського центрального банку Бенуа Кере заявив, що приватні криптовалюти можуть ставити під загрозу домінування американського долара [108] .

Ну думку А. В. Коваленка, запобігання злочинності – це складна, багаторівнева система, яку утворюють суб'єкти, об'єкти та заходи попереджувальної діяльності. Суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності й злочинам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які в цій діяльності виконують хоча би одну з таких функцій: організацію, координацію, здійснення або безпосередню причетність до здійснення [257, с. 111].

Залежно від цілей, завдань та функціональних обов'язків, суб'єктів протидії злочинності умовно можна поділити на такі дві групи: а) суб'єкти протидії злочинності, які діють на загальнодержавному рівні; б) спеціальні суб'єкти протидії злочинності. До спеціальних суб'єктів протидії злочинності належать: органи, які спеціально створені для боротьби зі злочинністю, тобто ті, які діють у рамках кримінального судочинства: органи, що здійснюють інші функції, тобто діють поза рамками кримінального судочинства.

До правоохоронних органів в Україні належать органи, установи і служби, перелік яких встановлений у ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Вказані органи виконують особливу роль серед спеціальних суб'єктів протидії злочинності в цілому і кримінологічного запобігання, зокрема. Виділення цих органів в окрему групу зумовлено наявністю в них основних загальних першочергових функцій – запобігання та боротьби зі злочинністю. Права і свободи людини захищаються національним законодавством та міжнародним правом. України забезпечує відповідність

державної Конституції та законів міжнародному праву та зобов'язанням з метою захисту прав людини здійснюючи певні заходи адміністративного впливу [328, с.12].

Я. О. Ліховіцький суб'єкти протидії злочинності за критерієм функціональності пропонує розділити на такі групи: 1) органи й організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинним проявам зараховано або повинно бути зараховано до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації); 2) органи (організації), які керують зазначеною діяльністю, а також організують її та створюють систему управління нею (органи місцевого самоврядування; органи державної влади та управління,); 3) установи та організації, повноваження яких не спрямовані на протидію злочинності і злочинним проявам, проте їх діяльність має вплив на запобіжні процеси щодо причинного комплексу злочинності та окремих злочинів (адміністрація підприємств, установ та організацій, заклади соціальної допомоги, освіти, культури, тощо) [327, с. 184].

У рамках протидії злочинності у сфері банківської діяльності в Україні необхідно встановити коло суб'єктів, які виконують ці цю функцію. Так, на теперішній час до цих суб'єктів належать: 1) правоохоронні органи (зокрема, НП, Офіс Генерального прокурора, СБУ, НАБУ, ДБР); 2) органи виконавчої влади (зокрема, МВС, ДФС, Державна служба фінансового моніторингу); 3) центральні органи державного управління (зокрема, Мінфін, НБУ); 4) державні колегіальні та консультативно-дорадчі органи (зокрема, Нацкомфінпослуг, Громадська рада при НБУ); 5) територіальні управління НБУ, банки України та їх філії (топ менеджмент (керівництво), а також службові особи та працівники банківських установ, служби безпеки банківських установ); 6) ФГВФО (зокрема, Департамент розслідування протиправних діянь ФГВФО); 7) міжнародні інституції; 8) громадяни – споживачі банківських послуг [232, с.347].

Діяльність Офісу Генерального прокурора та Національної поліції щодо попередження злочинності у сфері банківської діяльності можна вважати взаємопов'язаною. Так, набули обговорення в засобах масової інформації справи 2018 року у Волинській області, коли процесуальними прокурорами до суду було скеровано обвинувальні акти щодо десяти злочинних угруповань (у тому числі у сферах банківської діяльності та економіки). Мова йшла про незаконний обіг підакцизних товарів, підроблення іноземної валюти, організації незаконного переміщення осіб через державний кордон, у сфері незаконного обігу психотропних речовин тощо. До складу обвинувачених входило 45 осіб.

Підрозділами УПН ГУНП в області було викрито три організованих групи, які на території регіону регулярно проводили незаконне виготовлення, перевезення, зберігання з метою збуту психотропної речовини, обіг якої обмежено (а саме – амфетаміну). Учасники зазначеної організованої групи кошти, здобуті від незаконного обігу психотропних речовин, розміщували на банківських рахунках з метою подальшого їх використання у злочинній діяльності. Встановлено, що особи, функції яких містилися у збуті психотропних речовин, кошти, отримані від покупців, із використанням банківських платіжних терміналів перераховували на інші банківські рахунки учасникам організованої групи. Співучасники, в свою чергу, певну частину отриманих коштів використовували з метою закупівлі прекурсорів та інших речовин і обладнання, що потребується для синтезу амфетаміну. Сумісними зусиллями працівників органів поліції та прокуратури доведено, що учасниками злочинних угруповань було легалізовано близько 10 597,83 грн [443].

Чинний ЗУ «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року [437], як і раніше чинний Закон від 5 листопада 1991 року, наділяє прокурора повноваженнями щодо координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Однак якщо в ЗУ «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року зазначене питання врегулювалося окремою ст. 10 «Координаційні

повноваження прокуратури у сфері протидії злочинності та корупції», то новий ЗУ «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року обмежився одним абзацом у ст. 25 «Нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство». Координація прокуратурою діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, як і раніше, залишається одним із основних пріоритетів у роботі прокурорів усіх рівнів. Проте безпосередньо координувати діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності уповноважені лише Генеральний прокурор України, керівники регіональних та місцевих прокуратур, їх перші заступники та заступники згідно із розподілом обов'язків (ч. 2 ст. 25 ЗУ «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року). В українському суспільстві розвиваються нові соціально-економічні та політичні відносини, що потребує створення відповідної системи правоохоронних органів, здатних протидіяти злочинності на високому рівні [588, с.11939].

СБУ (орган спеціального призначення з правоохоронними функціями) здійснює виявлення злочинів у сфері банківської діяльності, які можуть загрожувати національній безпеці України. Зокрема, у червні 2019 р. СБУ виявила привласнення коштів, які НБУ виділив на рефінансування. Представники приватного акціонерного товариства привласнили суму коштів, що перевищувала 17 млн дол. США [474], а у подальшому вивели її у офшорні території. СБУ з'ясувала, що було укладено фіктивний контракт з однією із офшорних компаній щодо поставки іноземній компанії обладнання. Кошти у такий спосіб були переведені на рахунок компанії-нерезидента. Уникнути валютного контролю, а також здійснення перевірки фіскальної служби досягли із залученням підконтрольного комерційного банку, який перебував у стані ліквідації. Співробітники СБУ з'ясували, що в результаті вчинення цього злочину були спричинені збитки держави у розмірі понад 436 млн. грн [474].

Національне антикорупційне бюро України зазначає у власному звіті про роботу за перше півріччя 2019 р, що воно є ефективним органом

досудового розслідування, який викриває корупційні схеми та притягує топ-посадовців до відповідальності [140]. Так у банківській сфері підслідними НАБУ є: Голова НБУ, його заступники, члени Ради НБУ. Проте, перелік таких осіб розширюється і іншими посадовцями. Наприклад, 27 вересня 2019 р. було повідомлено про підозру экс-народному депутату у заволодінні коштами АТ «Ощадбанк» у розмірі 20 млн. дол. США. Злочин було вчинено із організацією корупційної схеми. Дії підозрюваного кваліфіковано за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 209, ч. 1 ст. 366 КК [107]. НАБУ у протидії злочинам зосереджує свою роботу на постійній взаємодії, партнерських відносинах із громадськістю та високим рівнем ефективності комунікацій.

Державне бюро розслідувань (ДБР) є новим правоохоронним органом, створеним для боротьби з кримінальними пра високопосадовців. Зокрема, ДБР покликано протидіяти, виявляти, розкривати, а також розслідувати злочини, вчинені вищими посадовими особами, серед яких, зокрема, Президент України, повноваження якого припинено, член Кабінету Міністрів України, Член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України; Член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України; Голова Фонду державного майна України, народний депутат України; Генеральний прокурор України, його перший заступник та заступник; Директор Національного антикорупційного бюро України; Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник та інші окремі категорії високопосадовців [86].

Для прикладу, у 2019 році слідчі центрального апарату ДБР повідомили про підозру окремим високопосадовцям, які виявилися причетними до вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні. Зокрема, слідчими ДБР було викрито злочинну схему щодо розтрати та привласнення коштів банку. Встановлено, що до неї причетні колишні топ-менеджери, а також власник банку та один з народних депутатів України.

В результаті попереднього розслідування встановлено про відкриття кредитної лінії офшорною компанією в іноземних банківських установах у період 2007-2014 рр. Між банками були укладені договори застави на суму понад 113 мільйонів доларів США. В результаті невиконання договірних зобов'язань у 2015 році зі сторони офшорної компанії іноземними банківськими установами було стягнуто заставне майно. Після визнання українського банку неплатоспроможним відбулося списання коштів з рахунків офшорної компанії. Сума спричинених збитків оцінюється в 2,52 мільярди гривень.

5 серпня 2019 року слідчими ДБР було повідомлено про підозру одному з начальників управління банку, а також экс-заступнику голови правління. Ще одному экс-заступнику голови правління банку у липні 2019р. був обраний запобіжний захід (тримання під вартою строком на два місяці або з альтернативою внесення застави 232 мільйонів гривень). Окрім цього повідомлено про підозру іншим чотирьом топ-посадовцям банку, зокрема й тим які перебували у міжнародному розшуку. Діяння топ-посадовця кваліфіковано за ч. 2 ст. 205 КК України та ч. 5 ст. 191 КК України, а діяння керівника управління було кваліфіковано за ч. 5 ст. 191 КК України [87].

Також слідчими центрального апарату ДБР було повідомлено про підозру у заволодінні чужим майном на суму, яка перевищує 28 млн грн ексголови правління, а також колишнім керівникам структурних підрозділів банку «Вектор Банк». За встановленою інформацією посадовими особами банку з 2015 року використовувалася злочинна схема, спрямована на виведення та подальше привласнення коштів. Зокрема, працівники банку, перебуваючи у змові з іншими особами проводили завідомо збиткові фінансові операції. Ними видавалися кредити підконтрольним суб'єктам господарської діяльності, у подальшому із використанням фіктивних договорів купівлі-продажу цінних паперів, кредитні кошти, які були одержані перераховувались на рахунки пов'язаних з банком суб'єктів підприємницької діяльності, після чого здійснювався розподіл коштів між учасниками цієї схеми. В результаті

вчинення зазначеного службові особи банку «вивели» з банку грошові кошти у сумі понад 28 млн грн. Вчинене діяння кваліфіковано як заволодіння за попередньою змовою групою осіб чужим майном в особливо великих розмірах шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 5 ст. 191 КК України) [407].

Державна фіскальна служба (ДФС) проводить активну боротьбу із розкраданням активів банківських установ, що відбувається за допомогою «конвертаційних центрів». Їх вчасне розкриття та ліквідація знижує рівень загроз вчинення злочинів у сфері банківської діяльності. Особливу увагу установа приділяє необхідності зменшення кількості випадків шахрайства керівників банківських установ із відчуженням ліквідних активів та умисного доведення банків до неплатоспроможності, а також попередженню розкрадання депозитних засобів вкладників банків (наприклад, через фінансування неіснуючих (спеціально створених – підконтрольних) компаній із завищеною вартістю «умовного» заставного майна.

Діяльність Державної служби фінансового моніторингу України (Держфінмоніторингу) спрямована на дослідження злочинних схем легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом та відпрацювання найбільш ефективних напрямків щодо їх виявлення із урахуванням досвіду правоохоронних, а також фінансових органів України, зарубіжних держав з метою протидії їх вчиненню [427]. Зазначений орган в межах своїх повноважень з метою протидії та викриття такої активності здійснює виїзні перевірки, вживає оперативні заходи, проводить аналіз звітності, в тому числі і банківських установ, досліджує фінансові операції та здійснює валютний контроль. Протидія шахрайству (ст. 190 КК); привласненню, розтраті або заволодінню чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності (ст. 222 КК); у сфері службової діяльності (ст. 364, 365, 366 КК); незаконним діям з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських

рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК) тісно пов'язана протидією легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, оскільки періодично вчинюються у сукупності. Зазначене охоплюється повноваженнями Держфінмоніторингу.

Міністерство внутрішніх справ (МВС) займає центральне місце у системі спеціальних суб'єктів профілактики кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні. Діяльність МВС щодо протидії злочинам має комплексний характер та спрямована на створення безпечного середовища життєдіяльності громадян. Діяльність органів системи МВС зорієнтована на потреби населення та міститься у оперативному і компетентному реагуванні на події та надзвичайні ситуації загрозливого характеру як публічній так і особистій безпеці громадян. Зміцнення правопорядку в державі, протидія злочинам, а також удосконалення методів та засобів превентивної діяльності органів системи МВС щодо протидії злочинності є пріоритетними цілями МВС України [215, с. 168].

Л. М. Кашпур одним із дієвих заходів протидії злочинності у сфері банківської діяльності називає фінансовий моніторинг. Так, правовідносини у сфері фінансового моніторингу щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом характеризуються системним характером. Зазначені правовідносини складаються як із фінансово-правових відносин, так і кримінально-правових відносин, адміністративно-правових відносин, відносин у сфері міжнародного права, економічної теорії (детінізація економіки, тіньова економіка) та ін. Фінансовий моніторинг є важливою складовою системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Взаємодія елементів цієї системи сприятиме ефективній протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [179, с. 104].

О. В. Горалько додержується думки, що з метою забезпечення безпеки сфери банківської діяльності та виключення можливості заподіяння банківським установам збитків, а також забезпечення ефективної діяльності банківської установи, існує необхідність вживати наступні заходи:

профілактика правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку; забезпечення оперативного реагування елементів структури банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин; організація своєчасного виявлення реальних і потенційних загроз банку, та з урахуванням цього проведення заходів щодо їх нейтралізації; виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіянню банку, його працівникам та клієнтам матеріальної та іншої шкоди; виховання та навчання персоналу з питань безпеки; збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів банку [68, с. 329].

Інформація щорічних звітів Держфінмоніторингу окрім статистичних даних містить відомості щодо планів заходів на поточні роки, спрямованих на мінімізацію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, які містяться у такому: 1) оптимізація положень законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 2) удосконалення процесів міжвідомчої взаємодії між органами державної влади (зокрема, які належать до кола учасників національної системи запобігання і протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 3) залучення як сторони міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 4) забезпечення ефективного функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

Міністерство фінансів (Мінфін) щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері у сфері банківської діяльності зосереджує свою діяльність на запобіганні кримінальним правопорушенням, спрямованим проти інтересів держави у сфері фінансів, а також суміжних сферах. З цією метою планується створення Бюро фінансових розслідувань, до повноважень якого належатиме функції щодо виявлення, припинення, розкриття та досудове розслідування кримінальних правопорушень, в тому числі і у сфері банківської діяльності. Утворення «Бюро фінансових розслідувань» планується як нової цивільної служби, відповідальної за розслідування фінансових кримінальних правопорушень проти держави при Міністерстві фінансів на заміну податкової поліції. Проте, законопроект «Про Бюро фінансових розслідувань» на думку законодавця, потребує доопрацювання. У разі прийняття відповідного закону, зазначений орган буде безпосередньо залучений до боротьби зі злочинністю у сфері банківської діяльності в Україні.

Реформування державних банків може бути кроком у напрямку зменшення факторів ризику вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності. Аналітична робота Міністерства фінансів України спрямована на виявлення системних чинників, що сприяють розвитку економічної злочинності. Пропозиції та рекомендації, сформульовані на основі аналітичної роботи приймаються за основу під час обранні пріоритетів державної політики з метою ефективного протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), являється державним колегіальним органом, який підпорядкований Президенту України та є підзвітним Верховній Раді України. Посадові особи Нацкомфінпослуг мають певними адміністративно-юрисдикційними повноваженнями щодо запобігання, а також реагування на порушення законодавства щодо протидії легалізації (відмиванню) майна одержаного злочинним шляхом посадовими особами

відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Зазначимо на важливості взаємодії Нацкомфінпослуг та Держфінмоніторингу (як підрозділу фінансової розвідки). Ефективність такої взаємодії міститься у тому, що залучення фінансової розвідки у необхідних випадках є невіддільною умовою щодо ефективності, комплексності, системності, а також дієвості антилегалізаційних заходів у сфері банківської діяльності.

Відповідно до Угоди про загальні засади співробітництва між Державним департаментом фінансового моніторингу та Державною комісією з регулювання ринку фінансових послуг України від 05.09.2003 № 20 (далі – Угода) передбачені положення щодо спільної взаємодії у напрямку обміну інформацією та організацією заходів спрямованих на виявлення порушення законодавства щодо протидії легалізації (відмиванню) майна одержаного злочинним шляхом. Зокрема, зазначені в Угоді сторони зобов'язані вживати у межах своєї компетенції всі необхідні заходи, які можуть бути корисними для ефективною співпраці у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, та пов'язаною з цим злочинною діяльністю, а також фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. Поряд із зазначеним сторони в межах своєї компетенції відповідно до законодавства та на підставі зазначеної вище Угоди за взаємною згодою залучають своїх представників з метою участі у спільних заходах; у разі потреби організують робочі групи підготовки, а також проведення спільних заходів; провадять обмін досвідом у відповідній сфері, проводять наради, семінари і конференції. Окрім цього сторони систематично здійснюють обмін статистичними, аналітичними та довідковими матеріалами, методичними рекомендаціями (за виключенням відомостей щодо особистого життя громадян); організують спільні заходи з підвищення кваліфікації кадрів, тощо.

Громадська рада при НБУ функціонує відповідно до Положення про Громадську раду при НБУ, затвердженого Постановою Правління НБУ від 05.06.2014 № 335. Громадська рада при НБУ – це постійно діючий

колегіальний консультативно-дорадчий орган, який був утворений із метою запровадження ефективної взаємодії НБУ з громадськістю з метою захисту прав та інтересів споживачів банківських послуг.

Основних завдань Громадської ради, поряд із іншими належать: розроблення пропозицій відносно запровадження ефективних механізмів у сфері захисту прав та законних інтересів вкладників та кредиторів банків; співпраця з НБУ щодо підготовки та проведення громадських обговорень відносно питань захисту інтересів та прав споживачів банківських послуг, а також підготовка проектів відповідних нормативно-правових актів щодо захисту прав та інтересів споживачів банківських послуг; розгляд проблемних питань у сфері захисту прав та інтересів споживачів банківських послуг та надання пропозицій щодо їх усунення.

Додержуємося думки, що у сучасний період потребується підсилення інституційних спроможностей громадських рад. Зокрема, існує нагальна необхідність у розширенні їх повноважень, усуненні перешкод зі сторони органів державної влади, які ігнорують їх роботу та зміни принципів обрання членів цих рад.

У теперішній час Громадська рада функціонує при НБУ, Державній службі фінансового моніторингу України, при Міністерстві фінансів України, Рада громадського моніторингу виконує свої завдання також при ФГВФО. Відповідно до положення про Громадську раду при НБУ, затвердженого Постановою Правління НБУ 05.06.2014 № 335, Громадська рада має право утворювати постійні та тимчасові робочі органи (до яких належать секретаріат, комісії, експертні та робочі групи тощо). При цьому не зрозумілим є механізм реалізації завдань, які визначені відповідним Положенням про Громадську раду при НБУ в регіонах України, оскільки проблеми та стан криміналізації сфери банківської діяльності в різних регіонах України не є тотожним.

До умов, що формують ефективну роботу регіону належить стабільне функціонування банківських установ, які сприяють фінансуванню

виробництва та проведенню інвестиційної діяльності, що позитивно позначається на зайнятості населення. Ефективність виконання банківськими установами їх завдань в регіонах сприяє результативності взаємодії регіональної економіки та сфери банківської діяльності. В контексті функціонування Громадської ради при Національному банку України потребується організація діяльності регіональних громадських рад для забезпечення співпраці споживачів банківських послуг з банківськими установами на місцях. Прогнозується, що основними функціями зазначених регіональних громадських рад буде визначено розробку ефективних механізмів у сфері захисту прав та законних інтересів вкладників та кредиторів, а також протидію криміналізації банківської сфери. Відповідні пропозиції потребують внесення доповнень до Положення про Громадську раду при НБУ. Зокрема, п. 1, § 2, розділу II. «Повноваження Громадської ради» положення про Громадську раду при НБУ, пропонуємо доповнити таким формулюванням «підрозділи Громадської ради при НБУ у регіонах» та викласти у такій редакції: «Громадська рада має право: 1) утворювати постійні та тимчасові робочі органи (секретаріат, комісії, експертні та робочі, підрозділи Громадської ради при НБУ у регіонах, тощо)».

Громадська рада як інститут громадянського суспільства покликана залучити громадськість до формування та реалізації державної політики в певній сфері, зокрема й у сфері банківської діяльності. До складу таких регіональних підрозділів повинні бути залучені компетентні фахівці юридичної сфери, правоохоронних органів, сфери банківської діяльності, провідні науковці економісти та інші компетентні особи обізнані з проблемами функціонування сфери банківської діяльності певного регіону. Зокрема, дисбаланс регіональної складової є проблемою сфери банківської діяльності в Україні. Для банківських систем Німеччини, Швейцарії, Французької Республіки, Італійської Республіки характерним стало створення банків на регіональних рівнях, так званих «регіональних банків». Такі заходи сприяли соціально-економічному розвитку як на регіональному так і на

державному рівнях. Додержуємося думки, що перехід від централізованої банківської системи до регіональних банківських систем в Україні є перспективним, проте малоімовірним. Більш того, тенденції реформування сфери банківської діяльності та її «очищення» від неплатоспроможних банків в останні роки свідчить про протилежне. Хоча, безсумнівно розвиток регіональної мережі банків має важливе значення для економіки держави, з іншої сторони розгалужена мережа банківських відділень сприяє криміналізації сфери банківської діяльності. Зокрема, невеликі відділення банківських установ із неналежною охороною є більш прийнятними об'єктами злочинних посягань ніж їх центральні офіси, які повною мірою забезпечені всіма можливими організаційними заходами безпеки. Тож останні тенденції в банківській системі України спрямовані на згорання мережі відділень банківських установ. В той же час, аналіз відгуків значної кількості споживачів банківських послуг на офіційних веб сайтах банківських установ України свідчать про те, що близько 70% клієнтів банків періодично стикаються із проблемами під час обслуговування в банках або використанням банківських послуг. До найбільш поширених проблем належать: неможливість самостійно зареєструватися в інтернет додатках банків; труднощі під час спроб самостійно зняти кошти з карткових рахунків у потрібний особі період; телефонні дзвінки співробітників банківських установ у неробочий час підозрілого змісту; надходження смс повідомлень від банківських установ різного змісту з сумнівними інструкціями; тривалі очікування з'єднання з оператором для вирішення проблемних питань; низький рівень кваліфікації співробітників банків, тощо.

У зв'язку із зазначеним, організація функціонування підрозділів Громадської ради при НБУ в регіонах сприятиме ефективній взаємодії банківського сектору та споживачів банківських послуг та позитивно позначиться на вирішенні проблемних питань функціонування сфери банківської діяльності в Україні.

НБУ - це особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, принципи організації, завдання та повноваження якого визначаються положеннями Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» та іншими законами України. Зазначимо, що даний банк регулює діяльність комерційних банків в Україні. Наприклад, відповідно до результатів перевірки на 01.03.2019 р. Національний банк застосував до АТ «Мегабанк» й АТ «Комерційний банк «Земельний капітал» заходи впливу за порушення законодавства у сфері фінмоніторингу. Зокрема, для АТ «Мегабанк» за здійснення банком ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу було застосовано штраф як захід впливу у розмірі 6 200 000,00 гривень. Зазначена діяльність містилася в проведенні банком фінансових операцій щодо видачі коштів окремій групі фізичних осіб-клієнтів банківської установи на суму в межах 211,8 млн грн. Походження цих грошових коштів дозволяло допускати про їх конвертацію у готівку.

Поряд з цим, до АТ «Комерційний банк «Земельний капітал» застосували письмове застереження як захід впливу за порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що відповідно до законодавства підлягають фінансовому моніторингу; незабезпечення виявлення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу; несвоєчасне подання спеціально уповноваженому органу інформації у випадках, передбачених законодавством [376].

НБУ здійснює розробку спеціальних рекомендацій для держателів платіжних карток, які сприяють зниженню ризиків втрат під час безготівкової оплати товарів та послуг (також через мережу Інтернет) та під час здійснення операцій із використанням платіжної картки в банкоматах. Зазначені рекомендації містять відомості щодо застосування банкомата, щодо проведення безготівкових розрахунків та щодо здійснення операцій у мережі Інтернет, щодо закриття поточного рахунку. Зокрема, з метою мінімізації втрат під час використання платіжних карток НБУ рекомендує уважно ставитися умов зберігання та використання платіжної картки; не допускати

механічні пошкодження картки, а також уникати потрапляння на неї сонячних променів та вологи. Окрім цього, збереження платіжної картки поряд з мобільним телефоном, магнітними або металевими пристроями та поблизу з металевими предметами несприятливо позначиться на її якості.

Також НБУ акцентує, що не варто передавати реквізити платіжної картки через відкриті канали інформаційного обміну: електронну пошту, смс, соціальні мережі, чати тощо; рекомендується мати при собі номер платіжної картки та контактні телефони банку-емітента на інших носіях інформації (у записнику, мобільному телефоні, персональному комп'ютері тощо), але в жодному випадку не разом із записом про PIN. Відповідно до рекомендацій НБУ, підключення електронної послуги оповіщення про проведені операції та встановлення добового ліміту на кількість операцій та певні суми із застосуванням платіжної картки сприятимуть запобіганню незаконним діям із використанням платіжної картки [378].

Не менш важливим, навіть, можна сказати, первинним суб'єктом протидії злочинам у сфері банківської діяльності є самі банківські установи, на які законодавчо покладено обов'язки розроблення та реалізації заходів попередження протиправних посягань на їх інфраструктуру та власність (захист місць зберігання грошових коштів, касових операцій, об'єктів інформатизації, виявлення недобросовісних партнерів, захист персоналу і т.д.) Посилений контроль в установах кредитування є основним заходом боротьби з шахраями [204, с. 39].

Ефективна боротьба з кримінальними правопорушеннями у сфері банківської діяльності передбачає побудову системи протидії зловживанням, до якої належать: навчання співробітників кредитних підрозділів банків з питань запобігання випадкам шахрайських зловживань, впровадження надійного інформаційно-технологічного оснащення служби безпеки банку; організація посиленої співпраці між представниками банківського сектору та представниками правоохоронних органів; введення уніфікованої бази даних клієнтів відповідних установ.

Надійний захист банківських технологій сприяє підкріпленню репутації банківських установ і довіри до них з боку як поточних так і потенційних клієнтів. Значна кількість банківських розрахункових операцій сьогодні здійснюється за допомогою банкомату.

Банкомат є електронним програмно-технічним комплексом з вмонтованою спеціалізованою ЕОМ, призначеним для здійснення автоматизованих операцій видачі наявних грошових коштів, зокрема з використанням платіжних карток, передачі розпоряджень банку про перерахування грошових коштів з банківського рахунку клієнта та виконання інших операцій: оплати товарів, послуг; для автоматизованого складання документів, що підтверджують відповідні операції (видача паперових касових чеків) [18].

Хоча банкомат є досить зручним програмно-технічним комплексом для виконання зазначених вище функцій та забезпечує швидке отримання готівкових коштів, проте не є абсолютно безпечним пристроєм для їх збереження. Під час зняття коштів через банкомати вчинюються злочини, шляхом скиммінгу, спрямовані на заволодіння особистими конфіденційними даними користувачів (паролями доступу, даними банківських і ідентифікаційних карт та інше).

У випадку виявлення сторонніх предметів, встановлених на банкоматі не рекомендується проводити операції з використанням карти. В таких випадках необхідно відразу повідомити співробітникам банківської установи або правоохоронних органів про ситуацію, що склалася. Банківським установам необхідно інструктувати громадян щодо правил користування банкоматами. Наприклад, на сайті ПАТ Акціонерного банку «Південний» розміщені правила користування банкоматами такого змісту: «Перед використанням банкомату необхідно уважно оглянути його зовнішній вигляд. При виявленні підозрілих пристроїв на клавіатурі або біля картоприймача (отвору для прийому картки), не слід використовувати цей банкомат, а необхідно повідомити про нього Інформаційний центр банку, якому він

належить. В області картоприймача розміщують обладнання, яке списує дані з магнітної смуги картки. Самі по собі ці дані не дозволяють отримати доступ до сторонньої картки. Для того, щоб зловмисники могли скористатися здобутими даними, їм потрібен PIN-код картки. Тому під час введення PIN-коду в банкоматі або торгівельній мережі необхідно опікуватися, щоб його не помітили оточуючі. З цією метою необхідно прикривати клавіатуру рукою або гаманцем, або тримати на клавіатурі обидві руки, щоб не було зрозуміло, які кнопки натискаються під час введення PIN-коду.

Якщо банкомат не видав гроші, навіть після одержання sms про списання та відрахування виданих коштів банкоматом, не відходячи від банкомату необхідно зателефонувати в Інформаційний центр банку, якому він належить. Можливо, на вихідному отворі для видачі купюр шахраями встановлено пристрій, що блокує видачу готівки. Якщо відійти від банкомата, цим скористаються шахраї для одержання грошових коштів» [4].

Додержуємося думки, що такі інструкції повинні бути розміщені поблизу банкоматів або з'являтися на його екрані кожного разу перед початком використання.

З метою протидії злочинам у сфері банківської діяльності, вчинюваним з використанням SMS повідомлень, банківські установи рекомендують ігнорувати повідомлення, що надходять з підозрілих номерів. Зокрема, інформація про банківську картку власника картки є конфіденційною, у зв'язку з цим питання щодо неї є ознакою можливих протиправних дій окремих зацікавлених осіб. Ці особи можуть бути підставними та маскуватися під співробітників судових та правоохоронних органів або співробітників банківських установ. Якщо вказані особи наполягають на з'ясуванні відомостей щодо імені та прізвища абонента, інших особистих даних або номеру банківського рахунку, не слід повідомляти ці дані, оскільки цілком очевидно, що телефонний дзвінок надходить від особи, яка намагається з'ясувати зазначені дані громадян з метою вчинення подальших злочинів. Потребують особливої пильності громадян телефонні дзвінки, які надходять у

вихідний день або в неробочий час, оскільки справжній співробітник банківської установи буде телефонувати лише в робочий час, тому такого спілкування необхідно уникати.

Необхідно зазначити, що підставні особи можуть бути максимально переконливими, надаючи відомості про несправжні імена, посади та місце роботи, однак така інформація не підкріплена документами, що засвідчують особу та підтверджують місце її працевлаштування. У зв'язку з цим банківські установи рекомендують громадянам телефонувати на офіційні номери банків (службові номери) або гарячу лінію банку для з'ясування чи дійсно певна особа працевлаштована в банківській установі та чи є можливість поспілкуватися з нею за службовим номером.

Якщо громадянин все ж таки під психологічним впливом повідомив відомості своєї картку підставній особі, необхідно терміново вжити заходи, спрямовані на подальше унеможливлення використання цих відомостей у злочинних цілях. Зокрема, необхідно якомога швидко зателефонувати співробітнику банку зі зверненням блокування картки, пояснивши ситуацію що виникла. При цьому бажано зберегти в пам'яті мобільного телефону підозрілий номер або SMS повідомлення. Опції сучасного мобільного банкінгу дозволяють здійснити блокування карти в форматі передбаченому у налаштуваннях. Мобільний банкінг є перспективним напрямом розвитку банківських інформаційних систем. Мобільний банкінг — це система, що дає можливість управляти власними безготівковими коштами за допомогою мобільного телефону, смартфона або планшетного комп'ютера. Ця послуга в банках представлена у вигляді додатків для планшетів і смартфонів з операційними системами iOS, Android та Windows Phone [46, с.46].

Не рекомендовано використовувати персональну картку для здійснення покупок з веб-сайтів не захищених спеціальними програмними засобами захисту інформації. З метою запобігання вчинення злочинів пов'язаних із викраденням персональних даних держателів карток в мережі Інтернет доцільно: уникати відвідування веб-сайтів сумнівного змісту; систематично

здійснювати оновлення антивірусного програмного забезпечення; не відкривати без перевірки файли, одержані в поштових повідомленнях (зокрема, помічені як «Спам») від невідомих осіб; не зберігати персональні дані (логін / пароль платіжної картки, засоби захисту (одноразові коди, повні номери банківських карт і їх CVV-код) на комп'ютерах, призначених для роботи в системах дистанційного обслуговування.

Під час роботи в мережі Інтернет не рекомендовано вводити PIN код власника картки або повідомляти його дистанційно стороннім особам. Якщо ж у мережі Інтернет пропонують ввести номер картки та її PIN код, то цілком ймовірно, що це є фішинговий веб-сайт, створений із метою незаконного одержання конфіденційної інформації. У зв'язку з цим банківським установам необхідно систематично інформувати споживачів банківських послуг про різні можливі види злочинів, що вчинюються у сфері банківської діяльності розміщенням відповідної інформації на табло у банківських установах.

В організаційному плані приміщення установ банків повинні бути розташовані з урахуванням забезпечення зручних маршрутів клієнтів, створення сприятливих умов при їх обслуговуванні. Не варто допускати перетинання шляхів руху клієнтів і транспортування готівки та інших цінностей. Необхідно виключати можливість спостереження клієнтами та сторонніми особами за переміщенням готівки та інших цінностей й роботою з ними персоналу банку, уникати створення умов для зайвої спостережливості працівників банків або клієнтів, які намагаються отримати інформацію про розташування камер у приміщенні банку або їх відсутності, час перевезення коштів, наявність чи відсутність охорони при перевезенні коштів, наявність (відсутність) тривожних кнопок, кількість персоналу. Ознаки такої спостережливості повинні використовуватися службами безпеки банків для профілактичної роботи [234, с. 187].

В.Д. Ларічев додержується думки, що з метою протидії вчиненню злочинів з банкоматів необхідно вживати певні технічні заходи захисту від вчинення злочинних посягань, зокрема: обладнання приміщень, де

встановлені банкомати, кількома відеокамерами; умонтування банкоматів в стіни приміщень, де передбачено їх встановлення, що обумовлюється необхідністю забезпечення доступу до технічної частини банкомату через службове приміщення; обладнання банкоматів антискімінговими пристроями, які підключаються до пристрою, що регулює напругу в банкоматі, при знятті якого прийняття картки стає неможливим; проведення фізичного огляду банкоматів; проведення моніторингу операцій за картками; використання сповіщень власників карт про операції за допомогою SMS-повідомлень тощо [318, с.209].

Вважаємо, що з урахуванням існуючих у сучасному суспільстві процесів оптимізації діяльності банківської системи, її реформування шляхом виведення з ринку неплатоспроможних банківських установ, необхідність кримінально-правової охорони банківської діяльності не викликає сумнівів. Така охорона передбачає вдосконалення положень нормативно-правового регулювання діяльності банків, криміналізації окремих суспільно небезпечних діянь. Окрім цього, послідовна та виважена політика НБУ також може підкріпити довіру населення до банківської системи в цілому, забезпечити надходження грошових коштів громадян у банківські установи. Реструктуризація проблемних валютних кредитів, які стали результатом стрімкої девальвації національної валюти також може зняти напругу серед населення [198, с. 138].

Серед суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності особливе значення належить *службам безпеки банківських установ*. До основних функцій служб безпеки банківських установ належать: здійснення перевірки потенційних споживачів банківських послуг (позичальників) на предмет виявлення негативної інформації, що може несприятливо вплинути на схвалення питання щодо видачі кредитів за програмами різних видів кредитування; організація та проведення заходів щодо захисту економічних інтересів банківської установи, а також її структурних підрозділів від зовнішніх і внутрішніх загроз; виявлення та

зупинення злочинної діяльності з кола співробітників банків, які зловживають своїм службовим становищем на шкоду економічним інтересам банківської установи; взаємодія з правоохоронними органами, а також службами безпеки банків-партнерів в інтересах забезпечення безпеки сфери банківської діяльності, а також здійснення інших функцій, спрямованих на протидію вчиненню злочинів у сфері банківської діяльності.

Основні заходи щодо протидії та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності повинен запроваджувати банк, зокрема його керівник, який зобов'язаний контролювати функціонування структурних підрозділів банківської установи. У банківських установах одним з таких підрозділів є кредитний відділ (відділ кредитування), до функціональних обов'язків якого входить переддоговірна перевірка потенційних позичальників, зокрема: проведення кредитного інтерв'ю; супроводження клієнта на стадії розгляду питання про кредит; попереднє узгодження умов кредитування; встановлення платоспроможності потенційного позичальника та оцінка фінансового стану позичальника згідно встановленої методики; перевірка балансів і інших бухгалтерських документів, наданих клієнтом; аналіз якості та повноти наданої клієнтом інформації; економічна оцінка господарської діяльності потенційного позичальника (її ефективність, конкуренто-спроможність клієнта, його позиція в галузі або сфері діяльності, наявність активів і пасивів позичальника, тощо), презентація кредитного проекту на розгляді кредитного комітету. Під час встановлення кредитоспроможності потенційного позичальника важливим є з'ясування його фінансової стійкості. Стійкість фінансового стану позичальника характеризується відсутністю простроченої заборгованості банківським установам, наявністю протягом тривалого часу стабільного прибутку, залишком грошових коштів на розрахунковому рахунку, наявністю рухомого та нерухомого майна, тощо. В той же час окремими негативними характеристиками під час аналізу кредитоспроможності особи є несплата коштів, а також несвоєчасність внесення платежів до банку за попередніми

кредитами та факти систематичного звернення за позиками в банки на тривалий період часу.

Особа, яка звертається до банківської установи за одержанням позики, подає заявку на отримання кредиту, яка містить вихідні відомості щодо бажаної позички: її мету, розмір, вид і термін, схему погашення кредиту та його забезпечення. Поряд із заявкою банк, зазвичай, витребує й інші документи, що є обґрунтуванням надання кредиту і пояснюють необхідність звернення до банківської установи. Ці документи є необхідною складовою заявки на отримання кредиту, адже на їх основі проводиться аналіз кредитоспроможності клієнта відповідно до основних критеріїв.

Потенційний позичальник передає до банку довідку з місця роботи про рівень заробітної плати, а також інші відомості: відомості про поручителя за кредитом та заставу (наприклад, автомобіль та ін.) Поряд із зазначеним, кредитний інспектор проводить перевірку потенційного позичальника безпосередньо в банку, де встановлює іншу інформацію, а саме: відомості про кредити, надані клієнту іншими банками, терміни їх повернення, пролонгування кредитів, забезпечення по ним (застава, порука, тощо); структуру короткострокових і довгострокових вкладень, реальний оборот грошових коштів по всіх рахунках особи, наявність поточних валютних і розрахункових рахунків в інших банках та іншу інформацію. Своєчасне виконання зобов'язань є запорукою формування позитивної кредитної історії, завдяки чому особа може розраховувати на лояльне ставлення банку під час прийняття рішення щодо надання нових кредитів.

Можливості вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності традиційними способами значно ускладнюються за рахунок такого превентивного заходу, як фотографування потенційного клієнта на веб-камеру під час оформлення картки або заявки на отримання кредиту.

В. О. Фінагеев наголошує на важливості взаємодії *служб банківської безпеки з оперативними підрозділами правоохоронних органів* і зазначає, що процес взаємодії оперативних підрозділів зі службами банківської безпеки під

час протидії злочинам у сфері банківської діяльності регламентовано законами та підзаконними нормативними актами. Цей процес є «комплексом заходів щодо ефективного використання наявних сил, засобів і методів оперативно-розшукового й процесуального характеру та процесуального закріплення їх результатів. Ужиття цих заходів істотно поліпшить взаємодію оперативних підрозділів зі службами банківської безпеки під час протидії злочинам у сфері банківської діяльності. До основних завдань служби банківського нагляду належать: забезпечення безпеки банківської системи та її фінансової стабільності, захист інтересів вкладників та кредиторів, регулювання банківської діяльності з метою відповідності її вимогам чинного законодавства. Організація взаємодії упродовж перевірок служби банківського нагляду та правоохоронних органів (МВС, СБУ, Офісу Генерального прокурора) дозволяє виявляти факти окремих злочинів у сфері банківської діяльності, таких як шахрайство з фінансовими ресурсами, шахрайство, та попереджувати легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом через банківську систему як на національному й міжнародному рівнях. Така взаємодія дозволяє виявляти злочини на стадіях підготовки [533, с. 259].

Організаційна структура банку визначається структурою органів управління ним, а також структурою функціонування служб і підрозділів банку. Тож до суб'єктів протидії та запобігання злочинам у сфері банківської діяльності на рівні банківської установи належать: керівництво банку та інші службові особи банку; кредитний підрозділ банку, який здійснює аналіз первинних документів, наданих потенційним позичальником, перевірку позичальника, оформлення кредитної справи та інші заходи; юридичний відділ банку, співробітники якого аналізують можливість укладення договору і виконання зобов'язань позичальника перед банком з правових позицій; служба безпеки банку, до кола обов'язків якої належить безпосереднє попередження злочинів; відділ з оцінки майна та майнових прав банку, відповідальний за оцінку і всебічну перевірку застави; технічні працівники і

особи, відповідальні за використання комп'ютерної техніки та за інформаційну безпеку банку.

Як стверджує О. В. Герасимов, *міжнародне інституційне співробітництво* щодо протидії злочинності у банківській сфері міститься у необхідності об'єднання зусиль інституцій, вповноважених провадити діяльність, спрямовану на протидію цьому виду злочинів шляхом їх виявлення, розслідування, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, відновлення порушених прав, а також розробку тактики і стратегії протидії цьому виду злочинів, управлінське, наукове, технічне та кадрове забезпечення цієї діяльності [63, с. 177]. Міжнародні інституції – різновид соціальних інституцій, які діють на рівні міжнародної системи. Виступаючи регулятором міжнародних відносин, кожна міжнародна інституція є продуцентом власного міжнародно-політичного режиму в сфері її компетенції. Наприклад, за сприяння Європейського банку реконструкції та розвитку та інших міжнародних організацій таких як Рада Європи, Європейська Комісія, Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ), Світовий Банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у складі з Держфінмоніторингом України на постійній основі організуються та проводяться міжнародні семінари, конференції щодо попередження злочинності в різних сферах діяльності, зокрема нагальним сьогодні є питання корупційних схем банківських установ. За участю міжнародних експертів – представників підрозділів фінансових розвідок інших країн, правоохоронних органів, державних регуляторів та суддів обговорюються стратегії викривання злочинних дій банків-корупціонерів.

Протидії злочинності в розвинених країнах світу приділяється досить багато уваги. Відзначається їх активна участь у міжнародному співробітництві, розробці національних і регіональних програм протидії злочинам [252, с.47].

Особлива роль у питаннях протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні належить *громадянам як споживачам банківських послуг*. Зокрема, протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності мають сприяти основні принципи як само застереження, які містяться як у психологічному захисті своєї свідомості (своєрідній внутрішній профілактиці) від впливу зовнішніх агресивних чинників та до виконання певних, іноді зовсім нескладних алгоритмів дій, які здатні убезпечити споживача банківських послуг від втрат грошових коштів та інших супутніх несприятливих наслідків [590, с. 148].

Внутрішня профілактика, на нашу думку, міститься в першу чергу у виробленні у особи здатності протистояти впливу на психіку сторонніми особами та подоланні несприятливих або екстремальних ситуацій із мінімальними психологічними травмами. О. М. Корнев додержується думки, що екстремальна є така ситуація, що характеризується певною взаємодією зовнішніх та внутрішніх чинників, що сприяють або перешкоджають здатності особистості здолати її. При зовнішні чинники автор розглядає як такі, що є об'єктивними, тобто незалежним від людини, що визначаються ситуацією і характеризується обмеженим часом подолання ситуації. Саме брак часу унеможлиблює застосування всіх можливостей людини, як потенційних, так і резервних, для подолання ситуаційних перешкод. При цьому внутрішній чинник екстремальної ситуації уособлює певний стан і можливості особистості на психологічному рівні, який в екстремальній ситуації характеризується усвідомленням власного безсилля щодо її зміни чи подолання, усвідомленням ризику та загроз для власного здоров'я, невизначеністю пошуку оптимального рішення, боротьба мотивів між «хочу» і «можу», психічною перевантаженістю, тривожністю і невпевненістю у власних силах [268, с. 101].

На сьогодні існує значна кількість способів, які використовують злочинці з метою незаконного заволодіння грошовими коштами громадян із використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв. Багато

з цих способів обумовлені здатністю злочинців до психологічних маніпуляцій із використанням методу залякування та психологічного пресінгу. Найбільш вразливі до такого впливу літні люди, жінки та підлітки, які через застосування психологічних маніпуляцій по відношенню до них виконують всі вказівки злочинців, розкривають відомості власних персональних даних, реквізитів платіжних карток, кодів/паролів.

До вищезазначених й найбільш поширених маніпуляцій, які останнім часом використовують шахраї з метою одержання грошових коштів громадян незаконним шляхом, належать: здійснення телефонних дзвінки із повідомленнями щодо негараздів із близькими родичами потерпілого та можливістю їх усунення у разі термінового переказу великої суми коштів на певний рахунок; повідомлення про виграші, акції та розпродажі, які обов'язково потребують сплати коштів за їх пересилання або інших авансових платежів на рахунок шахрая до моменту їх фактичного одержання; телефонні дзвінки від ніби-то співробітників банку (або НБУ чи служби безпеки банку) із запитом про особисту інформацію й інші дані з метою заволодіння грошовими коштами жертви.

На психологічному рівні здатність громадянина протистояти зовнішнім загрозам спрямованим на маніпуляції свідомістю з метою одержання грошових коштів повинна міститися у концентрації власних зусиль з метою самостійного подолання ситуації. Така концентрація повинна полягати у виваженому прийнятті рішення, а не швидкому імпульсивному реагуванні.

Концентрація власних зусиль для подолання екстремальної ситуації потребує залучення власних резервних можливостей організму (у випадках із злочинами у сфері банківської діяльності – інтелектуальних, емоційних та вольових). У певних ситуаціях потребується стороння допомога для її подолання (наприклад, у разі телефонування злочинця літній особі та введенні її у оману щодо перебування близького родича у небезпеці), рекомендовано звернутися за порадою до третьої особи (наприклад, сусідів або інших осіб) за порадою як вчинити у ситуації, що склалася, а не діяти самостійно.

У практичній площині та буденних ситуаціях з метою протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності необхідно: не розголошувати власних персональних даних, реквізитів платіжних карток, кодів/паролів; не відповідати на підозрілі телефонні дзвінки, звертатись до банку-емітенту платіжної картки та перевіряти стан своїх рахунків; у жодному випадку не потрібно розголошувати реквізити платіжних карток (термін її дії, код CVC2/ CVV2, PIN-код до картки) та персональні дані, а також логін/пароль для входу у веб-банкінг, одноразові паролі для проведення додаткової автентифікації тощо; застосування лімітів на проведення операцій із використанням платіжних карток (зокрема, в мережі Інтернет, та користуватись послугами SMS-інформування про здійснені операції); брати до уваги рекомендації НБУ та філій банківських установ щодо протидії злочинам у сфері банківської діяльності, зокрема, ігнорувати підозрілі телефонні дзвінки та звертатись до банку-емітенту платіжної картки, а також періодично перевіряти стан своїх рахунків; у разі телефонного контактування – поставлення максимальної кількості уточнювальних запитань із метою з'ясування справжніх намірів того, хто телефонує (наприклад, щодо місця перебування близького родича, якихось особливих ознак його зовнішності, віку, місяць та рік його народження, тощо); ігнорування сумнівних повідомлень, які не підтверджені особистим контактуванням або відповідними копіями медичних діагнозів з проханнями покласти на рахунок кошти, щоб допомогти хворим дітям; остерігатися повідомлень про виграші (дуже часто якогось коштовного призу, зокрема, автомобіля), акції та розпродажі, у яких пропонується пропонують відправити SMS-повідомлення або зателефонувати по вказаному номеру для його отримання. Поряд із зазначеним як громадянам – споживачам банківських послуг так і співробітникам банківських установ вельми необхідно ставити до відома правоохоронні органи щодо випадків шахрайства та інших злочинів у сфері банківської діяльності. Додержуємося думки, що виконання громадянами комплексу таких заходів сприятиме ефективній протидії та запобіганню

злочинам у сфері банківської діяльності в Україні. Схематично коло суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності наведене у додатку Ж.

Очевидно, що ефективній протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні, насамперед, повинне сприяти застосування загально соціальних заходів, до яких потрібно відносити перетворення у сфері економіки, спрямовані на підвищення життєвого рівня та якості життя населення. Протидія злочинності є складним комплексом різних заходів запобіжного впливу. Це свідома діяльність, що спрямована досягнення проміжної та кінцевої мети, яка здійснюється на всіх рівнях, ураховуючи характер та ієрархію детермінант злочинності, як шляхом впливу на криміногенні фактори з метою їх ліквідації або нейтралізації, так і створення чи стимулювання антикриміногенних факторів, що перешкоджають її появи. Боротьба зі злочинністю складається з певних ієрархічно пов'язаних між собою рівнів. Перший рівень міститься у запобіжному впливі на динаміку, структуру, детермінанти злочинності в цілому (загальносоціальна профілактика); другий рівень полягає у спеціальному попередженні окремих видів кримінальних правопорушень у певних сферах суспільного життя (спеціально-кримінологічна профілактика); третій рівень міститься у попередження вчинення кримінальних правопорушень окремими особами (індивідуальна профілактика).

Існує достатньо багато заходів, які класифікують за різними ознаками. Зокрема, окремі вчені класифікують заходи попередження за змістом і основним напрямом впливу. Серед них виділяють: ідейно-моральні, соціально-економічні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські, психолого-педагогічні, правові заходи. Оглядово зазначимо деякі рекомендації та заходи, реалізація та додержання яких, на нашу думку, в цілому сприятиме протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності. До таких заходів належать: ретельна перевірка персоналу банківської установи під час прийняття на роботу (наприклад,

використання поліграфа); виключне додержання працівниками банку єдиних стандартів ведення документації та заходів безпеки під час роботи з клієнтами; належна перевірка існуючих і потенційних клієнтів банку; забезпечення інформаційної безпеки з боку адміністрації та співробітників банківських установ (використання високоефективних технічних засобів захисту метою недопущення поширення інформації, що може становити банківську таємницю в мережі Інтернет); нормативно-правове регулювання фінансово-кредитних відносин із боку державних контрольно-наглядових органів; посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які вчинюють у сфері банківської діяльності.

І. Ю. Фахрїтдінов наголошує на тому, що загально соціальні заходи необхідно доповнювати відповідним комплексом організаційних і спеціальних охоронних заходів, спрямованих на убезпечення банківських операцій, охорону території і приміщень, цінностей, персоналу, клієнтів та інших осіб від злочинних посягань [523, 34].

Ю. А. Сказко додає в цьому контексті, що надзвичайно важливим аспектом зменшення ризиків протиправних дій проти банківських установ є вдосконалення нормативно-правової бази з питань, які пов'язані з підвищенням рівня безпеки банківських операцій. Найбільш важливими є два напрями: безпека проведення операцій із цінностями в установах банків; питання організації інкасації та перевезення цінностей [477, с.72].

На думку В. Я. Тація, основоположними стратегіями кримінально-правової та кримінологічної політики у сфері протидії злочинності, зокрема й у сфері банківської діяльності, можуть бути: а) зменшення практичних можливостей учинення злочинів; б) вирішення складних завдань адаптації; в) виховна й інформаційна робота серед населення; г) втручання в кризові ситуації; г) залучення громадськості до запобіжної діяльності; д) протидія є так званим «фоновим» явищем, які спричинюють соціальну деградацію й десоціалізацію не лише окремих осіб, а й мораль і культуру всього суспільства [498, с. 8].

Протидія злочинності – є стратегічним завданням всієї держави, до якого обов’язково повинні бути залучені не лише практичні фахівці, проте й провідні вчені у галузі кримінального права та криминології, які здатні на високому рівні проаналізувати ефективність сучасної системи протидії злочинності та запропонувати напрямки її вдосконалення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільних відносин та її трансформації. Зокрема, під час міжнародної науково-практичної конференції «Не карою єдиною! Проблеми модернізації системи протидії злочинності в Україні: III Київський полілог», яка відбулася 15 листопада 2019 року у м. Києві, міжнародні експерти, представники міжнародних організацій та державних органів, науковці, а також представники громадянського суспільства обговорили напрями підвищення ефективності протидії злочинності в Україні, зокрема, місце і роль ДБР в сучасній системі органів кримінальної юстиції, перспективи докорінних змін кримінального законодавства України, проблеми модернізації антикримінальної політики відповідно до сучасних уявлень про причини і умови злочинності.

Як доречно зазначив професор Ю. С. Шемшученко: «Модернізація системи протидії злочинності в Україні потребує оновлення правої культури та правової свідомості громадян. Протидія злочинності не може бути вирішена лише за рахунок зростаючої системи правоохоронних органів, які дублюють один одного». О. С. Готін додержується думки, що в Україні існує розбалансованість судової та правоохоронної практики, тому ця проблема потребує вирішення першочергово. Така позиція була підтримана М.І. Хавронюком, який зазначив: «Злочинність організована, а ми ні. Зміні у законодавство приймаються без будь-якої концепції. Зокрема, у Німеччині поліція виконує свої функціональні обов’язки у взаємодії з прокурорами, а у США досить розгалужена система правоохоронних органів» [379]. Відносно злочинів у сфері банківської діяльності в Україні превентивна діяльність вимагає консолідації зусиль всіх суб’єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності, зокрема, правоохоронних органів, органів виконавчої

влади, центральних органів державного управління, державних колегіальних органів, територіальних управлінь НБУ, банків України та їх філій, міжнародних інституцій та громадян – споживачів банківських послуг. Крім того, потребує розроблення та прийняття на державному рівні уніфікованої «Стратегії безпеки банківських і кредитно-фінансових установ України», у якій було би визначено коло суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні, основні напрямки їх превентивної діяльності та способи їх взаємодії спрямовані на вирішення завдань захисту банківських установ від протиправних діянь.

Додержуємося думки, що до вирішення проблеми попередження цих злочинів на спеціально-кримінологічному рівні необхідно підходити комплексно, що вимагає взаємодії правоохоронних органів і відповідних служб банківських установ. Окрему проблему становить відсутність досить розробленої нормативної бази, яка би чітко регламентувала умови, що забезпечують безпеку банківських установ, а також відповідальність їх керівників за ігнорування цих умов [242].

Проаналізовані функції окремих інституцій, що забезпечують стабільність функціонування банківської системи в Україні дозволили дійти висновків про необхідність вдосконалення системи протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні. Очевидно що сучасний рівень захисту сфери банківської діяльності в Україні не відповідає високому рівню попиту на банківські послуги з боку населення. Недосконалість сучасної системи протидії банківським злочинам підтверджується вибірковими статистичними показниками кількості вчинених злочинів в останні роки та виникненням нових видів зловживань поряд із розвитком банківських технологій. Можна констатувати, що сучасна система протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні відсутня як система. Суб'єкти протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності функціонують як поодинокі структури, не злагоджено та навіть хаотично. Проаналізовані суб'єкти функціонують виконуючи свої функції вибірково виключно в межах своїх

повноважень та не узгоджено із іншими суб'єктами. Результатами цього є відсутність оптимального алгоритму дій щодо того, як необхідно поводитися під час виникнення екстремальних ситуацій, що виникають в результаті замахів на вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності.

Висновки до розділу 3

Проведена кримінологічна характеристика злочинності у сфері банківської діяльності в Україні дозволила сформулювати такі основні положення і висновки:

1. Про значний рівень криміналізації сфери банківської діяльності країни свідчать проаналізовані статистичні показники останніх років. Через відсутність їх уніфікованого обліку та систематизації ці дані не можна вважати абсолютно достовірними. Проте вважаємо, що вони є максимально наближеними до дійсного стану показників учинених кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності, оскільки були виділені з трьох доступних джерел узагальнення показників злочинів у сфері банківської діяльності. Зокрема, цими джерелами є: 1) щорічні звіти ФГВФОУ; 2) щорічна звітна статистична інформація Офісу Генерального прокурора про стан злочинності; 3) звіти Держфінмоніторингу.

2. Удосконалення кримінальних обліків учинених кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності та аналіз наслідків цих кримінальних правопорушень дозволить провести їх глибоке вивчення та спрямувати зусилля як теоретиків, так і практиків на виявлення й усунення причин та умов, що створюють сприятливі обставини для вчинення цих зловживань. На сьогодні не розуміло, за якими критеріями складають звіти ФГВФО та Офісу Генерального прокурора щодо вчинених злочинів у сфері банківської діяльності, це також пояснюється відсутністю єдиної уніфікованої системи класифікації цих злочинів усіма державним органами. Так, серед

термінів, якими фахівці ФГВФО керуються при поданні статистичних даних щодо правопорушень у досліджуваній сфері, вживають поняття: «порушення банків», «порушення у неплатоспроможних банках», «кримінальні правопорушення». Дані звітів Офісу Генерального прокурора містять такі назви класифікаційних груп, які стосуються сфери банківської діяльності: «злочини, вчинені у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність», «злочини, вчинені у банківській системі», «злочини у сфері господарської діяльності», «злочини у фінансовій та страховій діяльності», «злочини у сфері грошового посередництва», «злочини, пов'язані з діяльністю центрального банку», «злочини в інших видах грошового посередництва», «злочини в інших видах кредитування», «злочини щодо надання інших фінансових послуг, окрім страхування та пенсійного забезпечення».

3. Аналіз статистичної звітності щодо стану злочинності у сфері банківської діяльності за період із 2011 до 2018 р. свідчить про наявність кількох точок різкого зростання її абсолютних показників, як і періодів їх поступового зменшення, що збігаються з періодами підвищеної та зниженої уваги з боку влади та громадськості до проблеми криміналізації сфери банківської діяльності. Дослідження поточних кількісних і якісних показників злочинів у сфері банківської діяльності та порівняння з відповідними даними за попередні роки загалом засвідчують наявність негативних тенденцій у поширенні цих кримінальних правопорушень. Проаналізовані показники статистичної інформації свідчать про високий рівень криміналізації сфери банківської діяльності України. Через відсутність уніфікованого обліку кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності та систематизації ці дані не можна вважати абсолютно достовірними. Проте вважаємо, що вони є максимально наближеними до дійсного стану кількісних показників кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності, оскільки були проаналізовані з офіційних джерел статистичної інформації.

4. З метою створення повноцінної статистичної звітності кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності вбачаємо доцільним створення

уніфікованої бази даних про кількість зареєстрованих учинених та розкритих злочинів, завершених за ними досудовими розслідуваннями кримінальних проваджень із висуненням підозри відповідним особам та результатів судового розгляду справ у сфері банківської діяльності. На цей час порядок підготування статистичної звітності (обліку) кримінальних правопорушень регламентується відомчими наказами. Тому, як мінімум, необхідним є створення загального уніфікованого Порядку такої звітності або прийняття окремого ЗУ «Про кримінальну звітність».

5. Відсутність конкретизованої практики розгляду кримінальних справ щодо кримінальних правопорушень, учинюваних у сфері банківської діяльності, ускладнює можливості їх ефективного судового розгляду та винесення справедливих рішень судом. На сьогодні відсутня звітність судів про стан розгляду справ про кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, яка би надавала комплексні відомості про кількість кримінальних проваджень, що були на розгляді, розглянуті і не розглянуті, містили відомості про осіб, щодо яких перебували на розгляді в судах першої інстанції, судові рішення, що набрали і не набрали законної сили у звітному періоді. Певні відомості такої судової статистики можна одержати із звітів за окремими злочинами, які вчинюються у сфері банківської діяльності, як наприклад, за ст. 209 КК. Зокрема, форма звітності № 1-л «Звіт судів про стан розгляду справ про злочини щодо легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму» була затверджена з метою подальшого вдосконалення звітності щодо розгляду справ про злочини щодо легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму [155].

6. Дослідження відносних показників свідчить про загальну тенденцію до зростання рівня кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності. Це є підтвердженням того, що протидія їх вчиненню є неефективною, а реформування банківського сектору, яке було розпочато у 2014 році, хоча й сприяло певною мірою «очищенню» банківської системи від

банків, які є неплатоспроможними, однак виявилось нездатним забезпечити належне безпечне функціонування сфери банківської діяльності України. Вважаємо, що в цей період, зокрема у 2015 році, криміналізація окремих діянь у сфері дійсно була викликана соціальною обумовленістю такої потреби (ст. 218¹, 220¹, 220² КК). Водночас додержуємося думки, що тенденція щодо криміналізації діянь у сфері банківської діяльності повинна бути продовжена й надалі.

7. Під особистістю злочинця, який вчинює кримінальні правопорушення в сфері банківської діяльності, розуміємо сукупність біологічних і соціальних властивостей людини, що вплинули на вчинення нею злочинів у сфері банківської діяльності. Для кримінологічних потреб вивчення особи злочинця у сфері банківської діяльності, запропоновано виділити наступні класифікаційні групи: 1) керівники або інші службові особи банку, представники топ менеджменту (пов'язані з банком особи відповідно до ст. 52 ЗУ «Про банки і банківську діяльність»); 2) фінансово-бухгалтерські працівники як службові особи банку та особи, відповідальні за проведення банківських операцій; 3) інші працівники банків, які не належать до адміністрації та не є службовими особами банківської установи (касир, кур'єр, технічні працівники банків, охоронці, обслуговуючий персонал); 4) вищі посадові особи держави (державні чи громадські діячі); 5) особи, які не мають відношення до сфери банківської діяльності.

8. Зроблено висновки, що злочинність у сфері банківської діяльності в Україні – це явище групове (зокрема, це стосується складів злочинів, передбачених ст. 209, ст. 222 КК). В цілому дослідження демонструють, що не менш ніж 40 % злочинів у сфері банківської діяльності вчиняються у співучасті. Більшість осіб, які вчинювали злочини у сфері банківської діяльності в Україні це чоловіки (85 %), які мали громадянство України на час вчинення злочину. Значна частина осіб, які вчинили злочини у сфері банківської діяльності мали повну вищу і базову вищу освіту (60 %), не менш

ніж 25 % осіб мали середню і базову загальну освіту; близько 15 % осіб на час вчинення злочину мали професійно-технічну освіту.

За ознакою громадянства на час вчинення кримінального правопорушень у сфері банківської діяльності 97 % осіб були громадянами України, проте незначний відсоток іноземців (близько 3 %) також вчинювали зазначені кримінальні правопорушення. стосовно сімейного стану приблизно 40 % осіб були одружені більшість мали неповнолітніх дітей на утриманні. За віком на час вчинення злочинів у сфері банківської діяльності переважає вікова група 29–39 років (35 %). Близько 25 % осіб вчинюють цей злочин у віці 18–28 років. Близько 20 % осіб вчинюють цей злочин у віці 40–45 років. Менший відсоток осіб, які вчинюють злочини у віці 55–59 років (15 %) та найменший показник осіб віком 60 років і більше (близько 5 %).

9. Установлено, що корисним для формування уніфікованої статистичної звітності кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні, яка містить відомості як про види цих злочинів, так і осіб, які їх вчинили, є позитивний досвід зарубіжних країн, зокрема досвід США. Так, привертають увагу звіти ФБР Вашингтона за останні роки, які мають назву «Статистика банківських злочинів». Зокрема, звіт ФБР за 2018 р. містить деталізовану інформацію про кількість зареєстрованих злочинів у сфері банківської діяльності за визначений період часу, кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за «банківські злочини», види банківських установ, відомості про особу злочинця (загальні ознаки та специфічні якості); відомості щодо дня тижня і пори доби вчинення злочину; тип офісу фінансової установи (головний офіс, філія тощо); пристрої безпеки, які застосовували потерпілі установи; пристрої безпеки, які використовували під час учинення злочинів; пристрої безпеки, що спрацювали; наслідки вчинення злочинів тощо.

10. Установлено, що до кола суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні належать: 1) правоохоронні органи (зокрема, НП, Офіс Генерального прокурора, СБУ,

НАБУ, ДБР); 2) органи виконавчої влади (зокрема, МВС, ДФС, Державна служба фінансового моніторингу); 3) центральні органи державного управління (зокрема, Мінфін, НБУ); 4) державні колегіальні та консультативно-дорадчі органи (зокрема, Нацкомфінпослуг, Громадська рада при НБУ); 5) територіальні управління НБУ, банки України та їх філії (топ менеджмент (керівництво), а також службові особи та працівники банківських установ, служби безпеки банківських установ); 6) ФГВФО (зокрема, Департамент розслідування протиправних діянь ФГВФО); 7) міжнародні інституції; 8) громадяни – споживачі банківських послуг.

11. Запропоновано в контексті функціонування Громадської ради при Національному банку України організацію діяльності регіональних громадських рад для забезпечення співпраці споживачів банківських послуг з банківськими установами на місцях.. Відповідні пропозиції потребують внесення доповнень до Положення про Громадську раду при НБУ. Зокрема, п. 1, § 2, розділу II. «Повноваження Громадської ради» положення про Громадську раду при НБУ, пропонуємо доповнити таким формулюванням «підрозділи Громадської ради при НБУ у регіонах» та викласти у такий редакції: «Громадська рада має право:1) утворювати постійні та тимчасові робочі органи (секретаріат, комісії, експертні та робочі, підрозділи Громадської ради при НБУ у регіонах, тощо)».

12. З'ясовано, що криміналізація окремих суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності в Україні є необхідним превентивним заходом, спрямованим на їх мінімізацію. Проте й бажана правомірна поведінка, яка встановлена у стимулюючих (або заохочувальних) нормах КК також має позитивний вплив на запобігання злочинності, що свідчить про доцільність закріплення заохочувальних норм у кримінально-правових нормах КК, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності в Україні.

13. Зроблено висновки про необхідність розроблення та прийняття на державному рівні уніфікованої «Стратегії безпеки банківських і кредитно-

фінансових установ України», у якій було би визначено коло суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні, основні напрямки їх превентивної діяльності та способи їх взаємодії спрямовані на вирішення завдань захисту банківських установ від протиправних діянь.

РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ПОСЯГАНЬ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1 Підстави криміналізації правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні

Як було зазначено у Розділі 1, соціальна обумовленість та криміналізація – це поняття, зміст яких частково збігається, а тому відповідні питання потребують самостійного дослідження. Криміналізація, як і соціальна обумовленість не може здійснюватися хаотично. Вона підпорядкована певним закономірностям та здійснюється за наявності певних чинників, зокрема, підстави криміналізації, її принципів, тощо. Зауважимо, що на сьогодні у теорії кримінального права не сформовано єдиного підходу відносно розуміння чинників криміналізації суспільно небезпечних діянь. Наприклад, І. Б. Газдайка-Василишин виокремлює такі чинники (обставини) криміналізації: суспільна небезпека діянь; їх відносна поширеність; доцільність протидії посяганням кримінально-правовими засобами; традиції вітчизняної законодавчої практики щодо протидії цим посяганням; зарубіжний досвід застосування кримінально-правових засобів протидії відповідним посяганням [59, с. 35]. П. Л. Фріс вважає, що підстави криміналізації може бути юридико-кримінологічною, соціально-економічною та соціально-психологічною. Так, юридико-кримінологічною підставою криміналізації цей науковець охоплює, насамперед суспільну небезпечність діянь [540, с. 23–25]. Д. О. Балабанова до підстав кримінально-правової заборони відносить: 1) суспільну небезпеку, якою охоплюється наявність достатньо серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіюваної потерпілим; 2) типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їх суспільної небезпеки та страху перед злочинністю; 3) динаміку суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин і умов, що їх породжують; 4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами; 5) урахування можливостей системи

кримінальної юстиції в протидії тим чи іншим формам антигромадської поведінки і як їх складову – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; б) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації; 7) рівень суспільної правосвідомості й психології та історичні традиції [12, с. 14].

На нашу думку, насамперед, варто вести мову про підставу криміналізації. Під підставами криміналізації розуміють процеси, що відбуваються в матеріальному і духовному житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей. Підстави криміналізації – це те, що створює дійсну потребу в кримінально-правовій новелі, внутрішня необхідність виникнення правової норми [306, с. 223]. В. Д. Філімонов виділяв такі підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь: коли виявляється новий вид суспільно небезпечної поведінки; коли змінюється стан злочинності, тобто поширюються ті чи інші злочинні діяння в країні чи її окремих регіонах; якщо динаміка злочинності за той чи інший період виявляє сталу тенденцію до збільшення певних суспільно небезпечних діянь [526, с. 84].

Криміналізація суспільно небезпечних діянь, що виникають у суспільстві має важливе значення у протидії злочинності. Практика розвитку кримінального законодавства свідчить про те, що існує багато випадків, коли раніше не карані діяння через пенний час все ж визнавалися законодавцем караними. Причинами таких змін у законодавстві прийнято вважати: а) підвищення суспільної небезпеки певних діянь у певний час; б) нагальну потребу в усуненні прогалин чинного законодавства; в) зміни, що відбуваються в суспільстві, які тягнуть за собою необхідність охорони їх нормами кримінального права [558, с.14-15].

Отже, підставою криміналізації (в юридико-кримінологічному контексті – за точкою зору П. Л. Фріса), є суспільна небезпечність діянь. Вважаємо, що в основу оцінювання значущості діянь у суспільстві покладена система норм оцінювання, ціннісних орієнтацій, еталонів поведінки, які відповідно

сприймаються та є цінністними орієнтирами для відповідних соціальних утворень (зокрема, суспільства чи держави). Суспільна небезпечність міститься в тому, що діяння або спричиняє шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містить реальну можливість завдання такої шкоди [9, 291, с.37]. Суспільна небезпечність визначає зміст вчиненого діяння, через це лише таке діяння, яке за своєю сутністю є суспільно небезпечним, можна визнати злочинним. Аналіз фактора суспільної небезпечності дозволяє дійти висновків, що правомірною є криміналізація такого діяння, суспільна небезпечність якого є достатньо високою з позицій кримінального права.

На думку окремих науковців, законодавче визнання ознаки суспільної небезпеки як основної ознаки злочину фактично стало підставою запровадження аналогії кримінального закону. Як стверджує Д. С. Азаров, імовірно, саме потребами аналогії пояснюються доволі розмиті межі багатьох складів злочинів і нечіткі формулювання окремих статей Особливої частини кримінального законодавства, традиційно широкі санкції та гіпертрофована суддівська дискреція [1, с. 141]. Така позиція вченого є обґрунтованою й у контексті нашого дослідження. Оскільки, наприклад, аналіз вибіркового кримінальних справ дозволяє констатувати, що значна кількість кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності кваліфікуються як кримінальні правопорушення проти власності (наприклад, за ст. 190, 191 КК) за відсутності в чинному кримінальному законодавстві України таких кримінально-правових норм, як «Неналежне виконання умов договору банківського вкладу», «Шахрайство у сфері кредитування», «Зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності» або інших, що відповідають фактично вчинюваним діянням.

Наприклад, на думку О. І. Коробєєва, незважаючи на очевидність суспільної небезпечності деяких проявів так званого маргінального стану (пияцтво, азартні ігри) та їх поширеність, до питання щодо їх можливої криміналізації необхідно підходити надзвичайно обережно. Як стверджує

вчений, реалізувати в повному обсязі принцип невідворотності покарання у випадку криміналізації таких діянь буде практично неможливо. Причому саме через їх надзвичайну поширеність. А це означає, що авторитет кримінального закону в очах населення буде підірвано. Крім того, переведення великої кількості людей із названими формами девіантної поведінки до категорії злочинців не буде, як засвідчують дослідження, сприйнято суспільною правосвідомістю як справедливе [270, с. 138]. Проте ми вважаємо, що сформульована науковцем думка була більш актуальною в радянський період і стосувалася вчинюваних у той період зловживань. У сучасних умовах криміналізація діяння повинна визначатися його суспільною небезпечністю та іншими факторами, наприклад, необхідністю виконання державою міжнародно-правових обов'язків з охорони прав людини. У цьому сенсі ми погоджуємося з позицією О. М. Готіна, який пропонував такі підстави криміналізації: 1) існування суспільно небезпечної поведінки, що потребує кримінально-правової заборони; 2) відносна поширеність суспільно небезпечних діянь; 3) зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння; 4) зміна загально визнаної моральної оцінки відповідного діяння; 5) виконання державою міжнародно-правових обов'язків з охорони прав людини [66, с. 97].

У теорії кримінального права суспільна небезпечність розглядається як здатність спричинювати реальну шкоду об'єкту кримінально-правової охорони чи створювати загрозу заподіяння такої шкоди. Ступінь суспільної небезпечності враховується законодавцем під час визначення тяжкості кримінального правопорушення, має значення для індивідуалізації покарання при його призначенні. Небезпечність є суспільною, це пов'язане з тим, що наявність реальної або ж потенційної шкоди повинне оцінюватися з позицій суспільства у цілому, а не окремо визначеною особою. Наявність суспільної небезпечності конкретного діяння є оцінним поняттям, що залежить від різних факторів та чинників. Необхідно також брати до уваги, що не всі проблеми можуть бути вирішені кримінально-правовими засобами. Зокрема, Л.

Поспелова зазначає, що орієнтація зусиль держави на протидію лише злочинності посилює не лише існуючий адміністративно-правовий режим, а й не кращим чином позначається на криміногенній обстановці в країні [396, с. 407].

За окремі неправомірні діяння у сфері банківської діяльності також передбачено інші види відповідальності. Зокрема, на сьогодні в Україні охорона сфери банківської діяльності врегульована не лише на рівні кримінального законодавства. У КУпАП відповідальність за окремі правопорушення у сфері банківської діяльності встановлена у Главі 12 «Адміністративні правопорушення у галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності». Зокрема адміністративна відповідальність встановлена за порушення порядку здійснення операцій з електронними грошима (ст. 16314 КУпАП); порушення порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги) (ст. 16315 КУпАП); порушення банківського, валютного законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 1665 КУпАП); порушення порядку зайняття діяльністю з надання фінансових послуг (ст. 1668 КУпАП); порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 1669 КУпАП) та інші діяння.

В § 1 «Фінанси і банківська діяльність» Глави 35 «Особливості правового регулювання фінансової діяльності» ГК України визначено положення щодо правового статусу банків (ст. 334 ГК); Національного банку України, Ради Національного банку України (ст. 335 ГК); організаційно-правових форм банків (ст. 336 ГК); кооперативних банків (ст. 338 ГК); банківських операцій (ст. 339 ГК); депозитних операцій банків (ст. 340 ГК);

розрахункових операцій банків (ст. 341 ГК); банківських рахунків (ст. 342 ГК) та інші особливості правового регулювання банківської діяльності.

У ст. 343 ГК встановлено відповідальність за порушення строків розрахунків. Зокрема, мова йде про пеню, яку у разі порушення строків розрахунків зобов'язаний сплатити платник грошових коштів на користь одержувача цих коштів за прострочку платежу в розмірі, що встановлюється за згодою сторін. Відповідно до ч. 3 ст. 343 ГК у разі затримки зарахування грошових надходжень на рахунок клієнта банки сплачують на користь одержувачів грошових коштів пеню у розмірі, що передбачається угодою про проведення касово-розрахункових операцій, а за відсутності угоди про розмір пені – в розмірі, встановленому законом [69].

Важливим для забезпечення захисту прав кредиторів та споживачів фінансових послуг є потреба у запровадженні відпрацьованих та цивільзованих механізмів, що пов'язані із неплатоспроможністю фізичних осіб. Це обумовлене потребою покращення їх фінансового стану, а також врахування прав кредиторів. У зв'язку з цим виникає необхідність ухвалення комплексних змін до ЦК України відносно визнання, порушення справи, а також щодо визначення обмежень прав особи, яка визнається банкрутом. Потребуються зміни до ПК України щодо питання оподаткування кредитних операцій, а також списання заборгованості по так званим «безнадійним кредитам». Для вирішення зазначених вище та інших подібних питань в Україні був прийнятий Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р., який вводиться в дію 21 жовтня 2019 р. Зазначений Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи [258].

У судовій практиці спори щодо протиправних дій у сфері банківської діяльності розглядаються по-різному і не завжди на користь позивача. Наприклад, у 2013 р. Держинським районним судом м. Харкова розглянута справа № 2/638/1641/13 за позовом фізичної особи до ПАТ «АКБ Базис» про

стягнення суми вкладу за сертифікатом на пред'явника розміром 10 000 грн., відсотків за вкладом 1803,56 грн., збитків 236,07 і моральної шкоди сумою 9 072 грн. Позивач стверджував, що 13 квітня 2011 р. уклав договір банківського вкладу терміном до 14 квітня 2012 року. Проте, коли позивач 19 квітня 2012 р. звернувся до банківської установи з метою одержання своїх грошей, кошти йому не були повернуті. Це стало підставою звернення до ліквідатора відповідача, і його вимоги були занесені в 7-му чергу задоволення вимог кредиторів [518]. Проте в зазначеному випадку рішенням Держинського районного суду м. Харкова від 3 червня 2013 р. було відмовлено в задоволенні позовних вимог позивача. Рішення суду було мотивоване тим, що 20 квітня 2012 р. Постановою Правління НБУ у ПАТ «АКБ Базис» була призначена тимчасова адміністрація, а також введений мораторій на задоволення вимог кредиторів, а вже 23 серпня 2012 р. у відповідача було відкликано банківську ліцензію. Це призвело до того, що вимоги позивача підлягають задоволенню на підставі ст. 91, 93, 96 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» і саме в міру надходжень грошових коштів на рахунок ліквідатора в порядку черговості. У зв'язку з цим ліквідатор законно відніс вимоги позивача до 7-ї черги [518].

Прикладом притягнення до відповідальності банку у випадку розкрадання його працівником коштів вкладних рахунків банку є справа, що була розглянута Дергачівським районним судом Харківської області №619/4480/13-ц за позовом фізичної особи до ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» про стягнення в рахунок повернення депозитного вкладу в іноземній валюті. Представник відповідача у зазначеній справі повністю заперечував щодо факту укладання договору банківського вкладу, а також відносно видачі прибуткового ордера, наголошуючи на тому, що вони були підробленими адміністрацією філії відповідача. Банківська установа на той час звернувся з зазначеного приводу до управління СБУ, у зв'язку з чим було зареєстроване кримінальне провадження 7 березня 2013 в єдиному реєстрі досудових розслідувань відносно керівника відділення банківської установи, який

здійснив підробку зазначеного договору [518].

Таким чином рішення Дергачівського районного суду Харківської області від 30 жовтня 2013 р., залишено без змін, а відповідно до ухвали апеляційного суду Харківської області від 19 грудня 2013 року н/п 22-ц/8059/13 позовні вимоги були задоволені в повному обсязі. Таке рішення суду було мотивоване відсутністю інформації щодо належної реєстрації договору банківського вкладу. Це призвело до необлікування на рахунку банківської установи грошових коштів, які були алучені на підставі письмової форми договору. Це необхідно розцінювати як недодержання письмової форми договору банківського вкладу при наявності відповідної ощадної книжки або ж іншого документа, що відповідає вимогам, установленим законом. Таким чином, відсутність банківських рахунків, необлікування на них коштів, які залучені на підставі письмового договору банківського вкладу, слід кваліфікувати як невиконання банком своїх обов'язків за договором банківського вкладу. Відповідна правова позиція узгоджена з Постановою Верховного від 25 квітня 2012 р. [518].

Очевидно, що під час розгляду певної категорії справи суд повинен ураховувати всі суттєві обставини, які мають істотне значення для ухвалення справедливого рішення. У кримінальному законі України аналогія є неприпустимо, тож не може бути засобом подолання існуючих прогалин. Аналогія не припустима також у сфері законодавства про адміністративні правопорушення [560]. Як стверджує О. М. Калашник, законодавець не в змозі у повній мірі передбачити всі обставини з метою створення створити «бездоганного закону». Іноді закон приймається без достатніх знань, через прогалина може не бути очевидною для правотворця. Така прогалина вже виявляється у процесі правозастосування [175, с.490]. В. С. Нерсисянц додержується думки, що неможливе існування безпрогальної регламентації життя та превентивного контролю за нею [382, с. 286]. У зв'язку з цим законодавство, зокрема й кримінальне законодавство періодично потребує вдосконалення поряд із розвитком суспільних відносин з урахуванням

Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ухваленої Законом України від 21 листопада 2002 р. [431], повинне бути оптимізоване відповідно до європейських цінностей та пріоритетів. Характер і ступінь є основними ознаками суспільної небезпечності. Характер суспільної небезпечності позначає її якісну властивість, а ступінь, в свою чергу – кількісну характеристику. Соціальний зміст злочину складає характер та ступень суспільної небезпечності [308, с. 141]. Основними критеріями оцінювання суспільної небезпечності являються об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, зокрема: об'єкт, на який посягає злочин, наслідки, спосіб вчинення злочину, форма вини, мотив, мета тощо. Лише сукупність останніх дозволяє розкрити об'єктивну небезпечність злочину та його тяжкість [309, 45]. До Одними критеріїв, що визначають суспільну небезпечність діяння належать, є характер та значення тих суспільних відносин, по відношенню до яких спрямоване злочинне діяння та котрим воно спричиняє шкоду чи створює дійсну небезпеку такого спричинення [179, с. 98].

Характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння обумовлюється також формою вини. З'ясування питань, пов'язаних із формою вини вчинюваного кримінального правопорушення, має істотне значення для характеристики суб'єктивної сторони злочину як такого, що визначає суспільну небезпечність діяння та її ступінь. На цей час законодавець криміналізував виключно умисні посягання на стабільне функціонування сфери банківської діяльності, оскільки умисел являється більш небезпечною формою вини порівняно з необережністю. Можна дійти висновку, що вирішальними обставинами під час криміналізації діянь, що посягають на сферу банківської діяльності, є рівень соціальної цінності охоронюваних суспільних відносин та форма вини, з якою вчинюються такі посягання. Тому криміналізація діянь, що спрямовані на порушення порядку суспільних відносин у сфері банківської діяльності, повинна мати місце в тих випадках, коли сукупність вищерозглянутих обставин свідчить про достатній рівень

суспільної небезпечності посягання для визнання його кримінальним правопорушенням.

Таким чином вважаємо, що кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні, характеризуються відповідним ступенем суспільної небезпеки, який обумовлює їх криміналізацію. Це стосується й тих діянь, які запропоновано криміналізувати у дисертаційному дослідженні. Окрім підстави криміналізації, відповідний процес віднесення діянь до кримінальних правопорушень повинен здійснюватися також на основі додержання певних принципів. Щодо таких принципів, то вони диференціюються у теорії кримінального права. Так, науковці здебільшого виокремлюють соціальні, соціально-психологічні, системно-правові та кримінально-правові принципи криміналізації. До соціальних та соціально-психологічних принципів криміналізації вчені-криміналісти в основному відносять: принцип суспільної небезпечності; принцип відносної поширеності діяння; принцип співрозмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації [306, с. 302]. Серед системно-правових принципів криміналізації виділяють загальноправові системні вимоги криміналізації, а саме: принцип конституційної адекватності; принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації; принцип системно-правової несуперечливості криміналізації (декриміналізації) конкретного діяння; принцип співрозмірності санкції та економії репресії; принцип процесуальної здійсненості переслідування; кримінально-правові системні принципи криміналізації; принцип визначеності та єдності термінології; принцип повноти складу [306, с. 302].

Не всі з вказаних вище принципів аналізуються у дисертації.

Зупинимось, зокрема, на такому принципі криміналізації, як відносна поширеність діянь. Зміст цього принципу міститься у тому, що діяння, яке підлягає криміналізації, повинно бути, з однієї сторони, достатньо поширеним, з іншої – не повинно бути всеохоплюючим та занадто поширеним. Учені

додержуються думки, що будь-яка спроба криміналізувати дуже поширені форми поведінки була би дисфункціональною, оскільки результат в такому випадку вийшов би за межі практичних можливостей органів кримінального переслідування, і тим самим була б зведена до норми безкарність діянь, оголошених злочинними [306, с. 134]. Про відносну поширеність посягань на сферу банківської діяльності свідчать вибіркові статистичні дані.

Щодо поширеності посягань на сферу банківської діяльності необхідно зауважити таке: кількість злочинів у кредитно-фінансовій сфері становила: впродовж 2012 р. – 470, 2013 р. – 1 315. Зокрема, у 2013 р. за зазначеною категорією кримінальних правопорушень пред'явлено повідомлення про підозру 1 066 особам, 996 матеріалів направлено до суду [541]. Відповідно до звіту ГПУ у 2014 р. всього вчинено 4 813 злочинів у сфері господарської діяльності, серед яких за ст. 200 КК – 285 кримінальних правопорушень, за ст. 2091 – 1 кримінальне правопорушення, за ст. 222 КК – 345 кримінальних правопорушень, за ст. 232 – 8 кримінальних правопорушень [118]. Відповідно до Єдиного звіту про кп за 2015 р. [111] обліковано: за ст. 200 КК – 238 кримінальних правопорушень; за ст. 222 КК – 129 кримінальних правопорушень; за ст. 231 – 14 кримінальних правопорушень; за ст. 232 КК – 5 кримінальних правопорушень. Відповідно до даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення за 2016 р. [119] обліковано: за ст. 200 КК – 167 кримінальних правопорушень; за ст. 218-1 КК – 6 кримінальних правопорушень; за ст. 2201 КК – 1 кримінальних правопорушень; за ст. 2202 КК – 1 кримінальних правопорушень; за ст. 222 КК – 62 кримінальних правопорушень; за ст. 231 КК – 19 кримінальних правопорушень; за ст. 232 КК – 7 кримінальних правопорушень.

Відомості звіту про кримінальних правопорушень, вчинені на підприємствах, в установах та організаціях за видами економічної діяльності у 2016 р. [141], містили такі дані: 4 983 зареєстрованих кп щодо фінансової та страхової діяльності; у сфері грошового посередництва – 1 104 кримінальних правопорушень; щодо діяльності центрального банку – 462 кримінальних

правопорушень, інших видів грошового посередництва – 642 кримінальних правопорушень. Щодо фінансового лізингу – 76 кримінальних правопорушень, інших видів кредитування – 1112 кримінальних правопорушень; щодо надання інших фінансових послуг, окрім страхування та пенсійного забезпечення, – 3 420 кримінальних правопорушень.

Відомості звіту про кримінальних правопорушень, вчинені на підприємствах, установах та організаціях за видами економічної діяльності у 2017 р. [142], становили: щодо фінансової та страхової діяльності – 4 169 зареєстрованих кп, у сфері грошового посередництва – 916 кримінальних правопорушень; щодо діяльності центрального банку – 235 кримінальних правопорушень, інших видів грошового посередництва – 681 кримінальних правопорушень. Щодо надання інших фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення, – 2 762 кримінальних правопорушень, стосовно фінансового лізингу – 15 кримінальних правопорушень, інших видів кредитування – 739 кримінальних правопорушень; щодо допоміжної діяльності у сферах фінансових послуг і страхування – 389 кримінальних правопорушень.

У 2017 р. відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення [117], досудове розслідування за якими проводилося органами Національної поліції, було обліковано: за ст. 200 КК – 383 кримінальних правопорушень; за ст. 2181 КК – 4 кримінальних правопорушень; за ст. 220-1 КК – 0 кримінальних правопорушень; за ст. 220-2 КК – 1 кримінальних правопорушення. Відповідно до звітності про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2017 р. [149], досудове розслідування в яких проводилося, було зареєстровано 183 кп, передбачених ст. 209 КК. Відомості звіту про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах та організаціях за видами економічної діяльності у 2018 р. [143], становили: щодо фінансової та страхової діяльності – 4 624 зареєстрованих кримінальних правопорушень, у сфері грошового посередництва – 1 271 кримінальних правопорушень; щодо діяльності центрального банку – 251 кримінальних

правопорушень, інших видів грошового посередництва – 1 020 кримінальних правопорушень. Щодо надання інших фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення, – 2 746 кримінальних правопорушень, стосовно фінансового лізингу – 70 кримінальних правопорушень, інших видів кредитування – 1 030 кримінальних правопорушень; щодо допоміжної діяльності у сферах фінансових послуг і страхування – 409 кримінальних правопорушень.

У 2018 р. відповідно до даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення [124] по державі, досудове розслідування за якими здійснювалося органами Національної поліції, було обліковано: за ст. 200 КК – 609 кримінальних правопорушень; за ст. 209 КК – 242 кримінальних правопорушень; за ст. 2091 КК – 4 кримінальних правопорушень; за ст. 2181 КК – 8 кримінальних правопорушень; за ст. 2201 КК – 0 кримінальних правопорушень; за ст. 2202 КК – 5 кримінальних правопорушень; за ст. 222 КК – 58 кримінальних правопорушень; за ст. 231 КК – 272 кримінальних правопорушень; за ст. 232 КК – 11 кримінальних правопорушень.

Тобто, з урахуванням зазначених вище відомостей, вбачається, що посягання на сферу банківської діяльності є відносно поширеними. Крім того, на нашу думку, значна їх кількість не відображається в офіційній статистиці через латентність. Деякі службові особи банківських установ умисно приховують вчинення кримінальних правопорушень щоб не втратити довіру клієнтів та авторитет банку.

Вчинення великої кількості кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності, які залишаються не виявленими правоохоронними органам і не відображеними у статистичній звітності, є проблемою не лише в Україні, проте й для всього цивілізованого світу. Зокрема, згідно оцінювання Міжнародної аудиторської компанії Price Waterhouse Coopers, щорічний збиток банківського бізнесу від таких кримінальних правопорушень становить близько 33 млрд доларів США [541].

До специфічних чинників поглиблення процесів латентизації

кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності, на нашу думку, належать такі: неспроможність служб внутрішнього аудиту банківських установ відповідним чином проводити внутрішній аудит операційної діяльності представництв (філій) банку через значну кількість банківських операцій, які проводяться. Проведення таких перевірок іноді відбувається виключно за певно визначеними напрямками; зацікавленість представництв банківських установ у завищенні показників за депозитами та кредитами банку у зв'язку з матеріальною складовою (йдеться про «бонусні» виплати в кінці поточного року). Це призводить в решті речей до деформації показників облікової звітності банку; неналежна співпраця, а іноді й протидія служби безпеки банків роботі співробітників правоохоронних органів, що обумовлене усвідомлюваними інтересами служби; недостатній рівень правової та економічної підготовки працівників служби безпеки банку, а також співробітників правоохоронних органів відносно механізмів виявлення злочинних схем у банківській сфері та ін. [398, с. 105].

Поряд із латентністю кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності проблему становить відсутність конкретизованих даних щодо кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, оскільки в офіційних звітах мова йде в основному про кримінальні правопорушення, вчинювані у сфері господарської діяльності. Так, зокрема, відповідно до даних офіційного звіту ЄЗКП за січень – грудень 2015 р. обліковано 7 631 злочин у сфері господарської діяльності, серед яких за ст. 200 КК – 254, ст. 209–221, ст. 222–133, ст. 232 – 5 кримінальних правопорушень. Водночас, лише в червні 2016 р. зареєстровано 2 600 злочинів у сфері фінансової та страхової діяльності, з яких 607 злочинів, учинених безпосередньо у сфері господарської діяльності, зокрема, є кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності. Відповідно до даних звіту кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах та організаціях за видами економічної діяльності у 2017 році [145], становили: щодо фінансової та страхової діяльності – 4 169 зареєстрованих кримінальних правопорушень, у сфері грошового

посередництва – 916 кп; щодо діяльності центрального банку – 235 кримінальних правопорушень, інших видів грошового посередництва – 681 кп. Згідно даних звіту про кп, вчинені на підприємствах, установах та організаціях за видами економічної діяльності у 2018 р. [143], було зареєстровано: щодо фінансової та страхової діяльності – 4 624 кп, у сфері грошового посередництва – 1 271 кримінальних правопорушень; щодо діяльності центрального банку – 251 кримінальних правопорушень, інших видів грошового посередництва – 1 020 кримінальних правопорушень.

Проте, вбачається, що посягання на сферу банківської діяльності не є надзвичайно поширеним чи всеохоплюючим явищем, що є аргументом на користь кримінально-правової охорони цієї сфери. Якщо би мова йшла про надзвичайну поширеність таких кримінальних правопорушень, можна було би ставити під сумнів ефективність застосування заходів кримінально-правового впливу.

Одним із важливих принципів криміналізації діянь у сфері банківської діяльності є співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Встановлення кримінальної караності є допустим тоді і лише тоді, коли є впевненість у тому, що позитивні соціальні результати застосування кримінального права істотно перевищать неменучі негативні наслідки криміналізації [306, с. 220]. Аналіз зазначеного принципу потребує з'ясування змісту позитивних та негативних наслідків криміналізації діянь у сфері банківської діяльності. Очевидним на нашу думку є те, що соціальна обумовленість кримінально-правових норм з урахуванням принципу співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації потребує встановлення меншого рівня негативних наслідків від заборони у порівнянні із позитивним.

На думку О.О. Пащенко необхідно брати до уваги, що шкода від наявної заборони спричинюється не лише засудженому за відповідне кримінальне правопорушення, однак й іншим особам та суспільству. Як стверджує вчений, це має особливе значення під час встановлення соціальної обумовленості саме

норм-заборон, оскільки для регулятивних, заохочувальних та норм-дефініцій це є взагалі нелогічним [397, с.91] .

Окрім зазначеного, О.О. Пащенко акцентує, що питання щодо негативних наслідків кримінально-правової заборони варто вирішувати залежно від виду покарання, який закріплено у санкції аналізованої кримінально-правової норми, а значить, і може бути реально застосований до особи, яка вчинила діяння, нею передбачене . Це пов'язане із тим, що зазначені негативні наслідки проявляються, передусім, у тих обмеженнях прав і свобод, які становлять зміст покарання, передбаченого у досліджуваній кримінально-правовій нормі [397, с. 62].

Негативні наслідки криміналізації діянь у сфері банківської діяльності для особи та суспільства містяться у тому, що фактичне передбачення кримінально-правової заборони, має наслідком застосування покарання за вчинення відповідного кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 88 КК набрання законної сили обвинувальним вироком є підставою для визнання особи такою, що має судимість, до погашення або зняття судимості [2989]. Судимість як правовий наслідок засудження особи вироком суду за вчинення кримінального правопорушення у сфері банківської діяльності до кримінального покарання характеризується певними кримінально-правовими та цивільно-правовими обмеженнями. Тож такі негативні наслідки криміналізації діянь у сфері банківської діяльності завжди матимуть місце. З іншої сторони потребується аналіз позитивних наслідків криміналізації діянь у сфері банківської діяльності з метою остаточного з'ясування співвідношення відповідних позитивних і негативних наслідків криміналізації.

Додержкемося думки, що криміналізація діянь у сфері банківської діяльності сприятиме ряду позитивних наслідків. До них належать:

- а) забезпечення захисту сфери банківської діяльності від вирогідного спричинення ним шкоди (реалізація охоронної функції кримінального права);
- б) стримування осіб від учинення кримінальних правопорушень;
- в) ускладнення або унеможливлення вчинення нових кримінальних

правопорушень, за рахунок застосування певних видів покарань по відношенню до осіб, які вчинили злочини у сфері банківської діяльності.

Охоронна функція належить до основних функцій кримінального права. Її зміст розкрито у ч. 1 ст. 1 КК, яка визначає, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [298].

Існування кримінально-правової заборони сприяє стримуванню осіб від учинення кримінальних правопорушень. Неоднорідність структури суспільства логічно пояснює відмінне сприйняття його членами кримінального закону. Законослухняні громадяни складають основну частину суспільства і додержуються вимог чинного законодавства. Це свідчить про те, що для зазначеної частини суспільства кримінально-правові заборони існують не задля утримання її від вчинення злочинів, а як обов'язкова складова системи системи законодавства [294, с. 17]. Моральні принципи законослухняної частини суспільства визначають високий рівень їх відповідальності та не дозволяють вчинювати правопорушення. Проте, існує й протилежна частина суспільства, яка зневажає охоронювані законом цінності про кримінальну відповідальність. Вчинення цими особами злочинів не залежить від усвідомлення ними тих несприятливих для особи наслідків, які тягнуть за собою ці діяння. У зв'язку з цим досягнення позитивного наслідку заборони в цьому випадку є малоімовірним. Ще частина осіб, додержуються встановлених заборон, боячись відповідальності і покарання [294, с. 17].

Ще одним позитивним наслідком криміналізації діянь у сфері банківської діяльності є те, що відбування окремих видів покарань передбачених санкціями відповідних статей, ускладнює, а за певних обставин унеможлиблює вчинення засудженою особою нових кримінальних правопорушень. При чому, такі позитивні наслідки, в залежності від виду

покарання, містяться як у фізичному обмеженні вчинення суспільно небезпечних діянь (зокрема, під час застосування покарання у виді позбавлення волі під час шахрайства з фінансовими ресурсами), а також у інших обмеженнях, зокрема, фактичному позбавленні права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що позначається на статусі особи у суспільстві (під час вчинення корупційних кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності). Зазначене дозволяє дійти висновків, що співставлення відповідності окремої кримінально-правової норми певному фактору криміналізації діянь вимагає встановлення співрозмірності негативних наслідків криміналізації із цінністю того порядку суспільних відносин, який поставлений під охорону кримінального права. Тож криміналізація діянь у сфері банківської діяльності в умовах існування сучасного суспільства, підвищення його потреб щодо запровадження інноваційних банківських послуг, пов'язаного з цим динамічного розвитку банківських електронних технологій, обумовлюється підвищенням рівня цінності відповідного порядку суспільних відносин в ієрархії потреб сучасного суспільства. Вбачається що захист відповідного порядку суспільних відносин є важливішим, ніж право особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, вільно пересуватися та займатися певним видом діяльності.

4.2. Модельний розділ Особливої частини Кримінального кодексу України про правопорушення у сфері банківської діяльності

Моделювання є методом пізнання, за якого теоретичне або практичне дослідження об'єкта здійснюється опосередковано через побудову та вивчення допоміжного штучного або натурального аналогічного йому об'єкта, який знаходиться у певній об'єктивній відповідності з пізнавальним об'єктом, здатен заміщувати його на певних етапах пізнання і дає в результаті його дослідження інформацію про сам об'єкт, що моделюється [170, с. 134; с. 35-36; с. 31].

Окремі автори звертають увагу такі важливі завдання методу

моделювання: чітке відображення об'єкта вивчення – представлення існуючої про об'єкт інформації в упорядкованому вигляді; пояснення та ілюстрування окремих властивостей та важких залежностей за допомогою простих, наочних засобів і матеріальних процесів; отримання нової інформації про властивості оригінала – пізнання його суті, структури, поведінки; формування прогнозів про стан об'єкта дослідження у майбутньому та можливі зміни у цьому стані; здійснення практичної перевірки гіпотез і теорій, що виникають у ході дослідження; перевірка наслідків реалізації явищ та процесів, або зміни їх стану, забезпечення вибору оптимальних рішень, попередження прийняття неефективних рішень; забезпечення процесу набуття нових знань та вмінь [400, с. 8; с. 59; с. 81-82].

Моделювання як метод наукового дослідження досить часто використовується науковцями у дослідженнях із права, оскільки більшість з них мають справу зі створенням авторських моделей правових норм. Ретельний аналіз змісту норм розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК дозволяє зробити висновок, що він об'єднує різні групи суспільно небезпечних діянь, які мають різні видові об'єкти.

Окремі вчені-криміналісти пропонують певним чином структурувати цей розділ та виокремити з нього більш дрібні структурні частини, які б охоплювали однорідне коло суспільних відносин. Наприклад, П. П. Андрушко запропонував в Особливій частині КК передбачити окрему структурну частину під назвою «Злочини, що посягають на фінансову діяльність та бюджетну систему». Вчений відзначав, що не всі господарські злочини, які містились у главі VI Особливої частини КК 1960 р., пов'язані саме з порушенням підстав і порядку здійснення підприємницької діяльності, оскільки обов'язок сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів виникає не лише у зв'язку із здійсненням підприємницької діяльності, то і ухилення від їх сплати посягає на фінансову діяльність держави по формуванню доходної частини бюджету, встановлений порядок сплати

платниками податків тих обов'язкових платежів до бюджетів, які визначаються державою [4, с. 7]. Л. П. Брич та В. О. Навроцький також зазначали, що відносини у сфері оподаткування виходять за межі господарських. Вчені наголошували, що фінансові відносини є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони та зазначали про необхідність виділення в Особливій частині КК розділу «Злочини проти фінансових інтересів держави», яку доцільно розмістити після глави «Злочини проти національної безпеки» [35, с. 115]. Н. О. Гуторова запропонувала, а згодом Л. М. Демидова підтримала наукову позицію виокремити в Особливій частині КК новий розділ – «Злочини проти державних фінансів» [76, с. 89]. Р. В. Волинець додержується думки, що визначаючи зміст родового об'єкту злочинів, передбачених розділом VII Особливої частини КК, необхідно виходити із сукупності видових об'єктів, що входять до його складу. При цьому він зазначає, що оскільки спільність родового об'єкту злочинів у сфері господарської діяльності є вельми умовною, чітке розмежування господарських злочинів та злочинів, що не є, власне, господарськими, є вельми проблематичним [55].

О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко під час аналізу назви розділу VII Особливої частини КК, вказують на те, що зазначена назва не відображає родовий об'єкт злочинів, які в ньому розміщені як основу побудови Особливої частини КК. Це ускладнює розуміння того, які саме відносини поставлені під охорону законодавцем. Недоречність назви розділу про злочини у сфері господарської діяльності посилюється тими обставинами, що у сфері господарської діяльності можуть бути вчинені злочини, які не є господарськими (зокрема, шахрайство та інші злочини) [104, с. 140].

Як вбачається, відповідний підхід є раціональним, оскільки в чинному КК зміст родового об'єкту злочинів, розміщених у VII Особливої частини КК фактично охоплюється сукупністю різних видових об'єктів. До них, зокрема належать: група злочинів у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарюючих суб'єктів; злочини проти бюджетної системи

України; злочини у сфері банківської діяльності; злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів, тощо. Зазначимо, що вчені виділяють різні видові об'єкти злочинів в межах розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності». Ми акцентуємо саме на кримінальних правопорушеннях, які вчинюються у сфері банківської діяльності.

Розділ, який пропонується виділити в Особливій частині КК вважаємо доцільним сформулювати таким чином: «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності». Додержуємося думки, що дана назва є цілком аргументованою. Це пов'язано з тим, назва розділу Особливої частини КК відображає спільність їх родового об'єкта, яким забезпечується порядок відповідних суспільних відносин. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері банківської діяльності є порядок суспільних відносин, що складаються у сфері банківської діяльності. У зв'язку з цим, запропонована нами назва нового розділу КК України є цілком логічною та не порушує загальноприйнятих в КК традицій щодо групування кримінально-правових норм у розділи за принципом однорідності їх родового об'єкта.

На думку З.А. Тростюк (Загинеї), тип назв розділів Особливої частини КК, сконструйованих за прикладом «Злочини у сфері...» (таким чином позначено 5 розділів), є невдалим, оскільки такі назви, чітко не вказуючи на родовий об'єкт певної групи посягань, позначають лише межі поширення злочинних діянь, відповідальність за які передбачена відповідними розділами, що є малоінформативним та нечітким [507, с. 64].

Дане зауваження, на нашу думку є слушним, оскільки формулювання «проти» певного порядку суспільних відносин дійсно більш органічно та зрозуміло вказує на родовий об'єкт певної групи посягань. Тим не менш, додержуємося думки, що формулювання «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» є більш вдалим на даному етапі, оскільки відображає зміст відповідного запропонованого розділу та не суперечить

чинним положенням щодо формулювання таких назв в КК. Вбачається, що підхід відносно формулювання назв розділів Особливої частини КК повинен бути єдиним.

Модель розділу Особливої частини КК про відповідальність за правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні передбачає конструювання тих конкретних складів кримінальних правопорушень, які, на нашу думку, повинні передбачатися у ньому. Зробимо застереження, що, враховуючи необхідність висвітлення інших питань, пов'язаних з теоретико-прикладними засадами протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні, побудова санкцій кримінально-правових норм у дисертації ретельно досліджуватися не буде.

Переходячи до обґрунтування того, які конкретно склади кримінальних правопорушень доцільно передбачити у розділі про кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності в Україні, зазначимо, що як науковці, так і практичні працівники ставлять питання про криміналізацію окремих діянь у сфері банківської діяльності в Україні. Наприклад, на думку О. В. Кришевич та І. О. Роциної, традиційні поняття банкрутства містять ряд істотних недоліків, зокрема, нечіткий догматичний критерій розмежування банкрутства злісного й необережного [301, с. 143]. Є. М. Васілін обґрунтовував положення щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за умисне доведення банку до неплатоспроможності незалежно від розміру завданої матеріальної шкоди. Диференціацію кримінальної відповідальності за таке кримінальне правопорушення запропоновано здійснювати не лише за рахунок перетворення його складу з матеріального у формальний, а й з урахуванням розмірів заподіяної матеріальної шкоди; б) необережне доведення банку до неплатоспроможності [41, с. 13]. Про дискусійність питання доцільності запровадження кримінальної відповідальності за необережне банкрутство зазначав також О.О. Дудоров [98, с. 24]. У 2009 р. Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності було рекомендовано ВР прийняти за

основу проєкт закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності за невидачу банківського вкладу) (реєстр. № 4334). У ньому пропонувалося доповнити КК новою кримінально-правовою нормою, згідно з якою умисне порушення умов договору банківського вкладу (депозиту), що спричинило невидачу банківського вкладу та процентів за ним на першу вимогу вкладника, вчинене службовою особою банку, передбачає покарання у виді штрафу від 800 до 1000 НМДГ або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. Відповідно до зазначеного вище законопроєкту, «таке діяння вчиненим у великих розмірах, якщо сума невиданого банківського вкладу та процентів за ним на день звернення вкладника з вимогою про його видачу у 200 і більше разів перевищує НМДГ» [550]. Додержуємося думки, що ухвалення законопроєкту позитивно позначилося би на вдосконаленні механізму кримінально-правової охорони прав учасників правовідносин у сфері надання банківських послуг, зокрема в частині укладення договорів банківського вкладу.

О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан зазначають [99, с. 73], що умовами виділення спеціальної кримінально-правової норми є істотна відмінність характеру і ступеня суспільної небезпеки видів діянь, передбачених окремою нормою права, застосування якої не дозволяє врахувати ці відмінності. З цього приводу варто нагадати сформульовану свого часу Г. Злобіним та актуальну й нині фундаментальну вимогу до створення нових кримінально-правових норм: це необхідність кожного разу при встановленні кримінальної караності діяння глибоко досліджувати його суспільну небезпеку, не покладаючись лише на її «очевидність» і вбачаючи в ній головну умову криміналізації [168, с. 145].

Інакше кажучи, для з'ясування того, наскільки обґрунтованим може бути рішення про криміналізацію діянь у сфері банківської діяльності, вирішальне значення має відповідь на таке запитання: чи є відмінність між їх суспільною небезпекою та суспільною небезпекою подібних дій, уже

передбачених у КК. Очевидно, що доцільність криміналізації діянь у сфері банківської діяльності обумовлюється передусім їх суспільною небезпечністю та спільним родовим об'єктом, що забезпечується порядком суспільних відносин, що складаються у сфері банківської діяльності. Криміналізація суспільних відносин у сфері банківської діяльності, недоліки правового регулювання банківських правовідносин, відсутність цілеспрямованої політики держави в цій сфері зумовлюють потребу у формуванні забезпечувальних кримінально-правових норм, які створять умови для успішного запобігання злочинам у сфері банківської діяльності [193, с. 265].

Розглядаємо окремі суспільно небезпечні діяння як такі, що безпосередньо вчиняються у сфері банківської діяльності та обумовлені її специфікою. Проте, як ми вже зазначали у першому розділі дисертаційного дослідження, в певних розділах КК також встановлена відповідальність за діяння, що посягають на сферу банківської діяльності, однак порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності в цьому випадку виступає додатковим безпосереднім об'єктом та порушується лише попутно. Саме такий підхід, на нашу думку, дозволить виокремити кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності як самостійний інститут кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності, обумовлений її специфікою. Тому вважаємо необхідним здійснювати типологізацію кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності залежно від їх видового (групового) об'єкта. За цим критерієм ми пропонуємо виокремлювати такі групи суспільно небезпечних діянь, що вчинюються у сфері банківської діяльності: кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з посяганнями на власність; кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з господарюванням; кримінальні правопорушення у сфері банківської службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з використанням електронних технологій.

Водночас доцільним вважаємо криміналізувати такі суспільно небезпечні діяння, як шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв; шахрайство у сфері кредитування; неналежне виконання умов договору банківського вкладу; зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності; службова недбалість у сфері банківської діяльності.

Зазначені пропозиції обумовлюють можливість законодавчого виділення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в окремий розділ Особливої частини КК. Під час надання пропозицій щодо виокремлення самостійного структурного підрозділу в Особливій частині КК, ми враховуємо актуальні зміни у чинному законодавстві. Зокрема зазначимо, що 1 липня 2020 року набуває чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII, відповідно до якого будуть внесені зміни в КУпАП, КК України, а також КПК України. Відповідно до зазначеного вище закону, до КК України введено поняття «кримінальне правопорушення». У зв'язку з цим, класифікація кримінальних правопорушень викладається у новій редакції, а поряд із іншими змінами, у назвах розділів Особливої частини КК термін «злочини» замінюється дефініцією «кримінальне правопорушення». З урахуванням актуальності питання протидії злочинності у сфері банківської діяльності, їх підвищеної небезпеки, специфіки розкриття і розслідування, актуальних змін у чинному законодавстві, про які зазначено вище, доцільно виділити в структурі КК розділ VII-1 під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», де помістити відповідні склади злочинів.

Відповідно до класифікації кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері банківської діяльності в Україні, яка запропонована у дисертаційному дослідженні вважаємо, що до найбільш поширених зловживань у сфері банківської діяльності, пов'язаних із посяганнями на

власність, належать: шахрайство з використанням електронних засобів платежу; шахрайство у сфері кредитування. Матеріали судової практики дозволяють констатувати, що значна кількість помилок під час кваліфікації таких злочинів є наслідком недооцінювання наукових критеріїв їх відмежування від суміжних злочинів [203, с. 97].

Більш того іноземний досвід засвідчує існування багатьох видів шахрайств по відношенню до різних об'єктів кримінально-правової охорони. Наприклад, у розділі 47 КК США «Шахрайство та Лжесвідчення» (18 U.S. Code Chapter 47 «Fraud And False Statements») містяться склади злочинів, у яких встановлена відповідальність за різні види шахрайських дій, зокрема й за різного роду шахрайські дії у сфері банківської діяльності.

Зазначені вище суспільно небезпечні діяння, на нашу думку, потребують криміналізації, а за своїми об'єктивними та суб'єктивними ознаками істотно відрізняються від складів злочинів, передбачених ст. 190 КК «Шахрайство» та ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами».

Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв. Банківські установи пропонують значну кількість електронних послуг, основним критерієм яких є технологія електронного обслуговування клієнта. До цих послуг належать: послуги, які надають за допомогою банківських (фінансових) карт; послуги дистанційного банківського обслуговування клієнтів; міжбанківські електронні перекази; електронні (цифрові) гроші. Криміналізація діянь у сфері банківської діяльності в Україні охоплює значну кількість зловживань, пов'язаних із використанням електронних засобів платежу.

Відповідно до ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» банківський платіжний інструмент – засіб, що містить реквізити, які ідентифікують його емітента, платіжну систему, в якій він використовується, та зазвичай держателя цього банківського платіжного інструмента. За допомогою банківських платіжних інструментів формуються відповідні документи за операціями, що здійснені з використанням банківських платіжних

інструментів, на підставі яких проводять переказ грошей або надають інші послуги держателям банківських платіжних інструментів [414]. Платіжний інструмент – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовують для ініціювання переказів. До платіжних інструментів належать документи на переказ (зокрема, розрахункові документи) та електронні платіжні засоби.

Загальні засади емісії та здійснення операцій із використанням електронних платіжних засобів регулюються нормами ЗУ «Про Національний банк України» [432], «Про банки і банківську діяльність» [412], «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [436], Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, затвердженого Постановою Правління НБУ від 5 листопада 2014 року № 705 [429], іншими законодавчими актами України.

Емісію електронних платіжних засобів у межах України проводять виключно банки, що уклали договір із платіжною організацією платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій (крім банків, які здійснюють емісію електронних платіжних засобів для використання в межах цих банків).

Користувачі мають право використовувати електронні платіжні засоби для здійснення платіжних операцій відповідно до режимів рахунків, установлених нормативно-правовими актами НБУ, та умов договору з емітентом.

Електронний платіжний засіб – платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ [377].

«Платіжний засіб» означає матеріальний засіб інший, ніж законний платіжний засіб (банкноти та монети), який дає можливість через свою особливу природу самостійно або в зв'язку з іншим (платіжним) засобом власникові або користувачеві передавати гроші або грошові суми, наприклад, такі як кредитні картки, картки єврочеків, інші картки, видані фінансовими

установами, дорожні чеки, єврочеки, інші чеки та векселі, захищені від підроблення та шахрайського використання, наприклад, своєю конструкцією, кодуванням або підписом [450].

В. Д. Ларічев, класифікуючи кримінальні правопорушення в кредитно-банківській сфері, пов'язував їх із використанням злочинцями механізмів: 1) готівкових та безготівкових розрахункових операцій: операцій із відкриття рахунків, розрахунків платіжними дорученнями, розрахунків із використанням вимог-доручень, розрахунків із використанням акредитивів, міжбанківських розрахунків, операцій із ведення рахунків із використанням меморіальних ордерів; 2) валютних операцій: операцій з обміну валюти, ввезення та вивезення валютних цінностей, роздрібною торгівлі й надання послуг за іноземну валюту, проведення валютних операцій за зовнішньоторговими угодами; 3) кредитних операцій: активних та пасивних; 4) функціонування ринку цінних паперів [317, с.120-121].

Підтримуючи наведену класифікацію, М. П. Яблоков додає до зазначених банківські злочини, які вчиняють із використанням електронно-обчислювальних машин та комп'ютерних мереж, а також розкрадання грошових коштів із використанням пластикових платіжних карток [562, с. 33-34]. З урахуванням зазначеного, вбачається, що окремі науковці вже зверталися до дослідження проблематики кримінальних правопорушень із використанням електронних засобів. Адаптація законодавства України у сфері банківського регулювання до норм ЄС створює основу формування ключових напрямів розвитку банківської системи як в умовах сьогодення, так і в найближчому майбутньому. Забезпечення стабільності банківської системи повинне стати важливою складовою поступової інтеграції нашої держави до світового Європейського співтовариства. Україна є активним учасником міжнародних відносин, що вимагає врахування положень міжнародної законодавчої бази. З метою наслідування та врахування окремих положень, що стосуються незаконних дій із платіжними засобами, такими як банківські платіжні картки, доцільно звернути увагу на Рамкове рішення РЄ «Про

боротьбу з шахрайством та підробкою безготівкових платіжних засобів» (2001/413/ЮВС від 28 травня 2001 р.) [450].

Згідно зі ст. 2 Рамкового рішення РЄ «Злочини, пов'язані з платіжними засобами» кожна держава-член вживає належних засобів щодо забезпечення того, щоб такі діяння були визнані кримінальним злочином у випадку їх учинення умисно, принаймні стосовно кредитних карток, карток єврочеків, інших карток, виданих фінансовими установами, дорожніх чеків, єврочеків, інших чеків і векселів. Відповідно до положень Рамкового рішення РЄ виділяють такі суспільно небезпечні діяння, як: 1) крадіжка або інше протиправне привласнення платіжного засобу; 2) підроблення або фальсифікація платіжного засобу з метою використання в шахрайстві; 3) прийняття, отримання, переміщення, продаж або передання будь-якій особі, або володіння вкраденим чи іншим чином привласненим, чи підробленим, чи сфальсифікованим платіжним засобом із метою його використання в шахрайстві; 4) шахрайське використання викраденого чи іншим чином протиправно привласненого, або підробленого чи сфальсифікованого платіжного засобу [96].

Значний вплив на регламентацію діяльності щодо запобігання злочинним посяганням, які вчиняють із використанням електронних технологій, справила імплементація норм директиви ЄС 2007/64 [96].

Останніми роками були внесені зміни до ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [436] та до Положення «Про здійснення операцій із використанням електронних платіжних засобів» [429].

Відповідно до вимог зазначених нормативно-правових актів на користувача картки покладається ризик шкоди за непогодженими операціями до того моменту, як банк був повідомлений про втрату картки. На цей час в Україні Національна система масових електронних платежів є розробленою з урахуванням результатів міжнародних досліджень та сучасних тенденцій безготівкових розрахунків, застосовує чипові платіжні картки, які є надзвичайно надійними та повністю відповідають міжнародним стандартам

ISO [189].

Зростаючі показники «карткового шахрайства» зумовлюють необхідність оформлення банківських карток зі спеціальними чипами та активізації доступних додатків безпеки на платіжному інструменті. Статистичні дані, що були одержані внаслідок соціологічного дослідження, проведеного Асоціацією «ЄМА», демонструють, що понад 90 % опитаних громадян були заздалегідь освідомлені про загрозу можливих шахрайських дій із використанням платіжних карток (інструментів), а 15 % із них виявилися постраждалими таких діянь. Близько 11 % респондентів не змогли визначити жодного засобу захисту від шахрайських діянь, інші респонденти виявилися освідомленими щодо 1–2 таких засобів. Серед останніх 52 % опитаних респондентів зазначили необхідність не повідомляти стороннім особам пін-коди, а 22 % – відзначили неприпустимість передавання картки будь-яким особам [453].

У ч. 3 ст. 190 КК встановлено відповідальність за вчинення шахрайства у великих розмірах або шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки. При цьому обман є необхідною складовою шахрайства з банківськими платіжними картками і способом, що використовується для незаконного одержання коштів.

Цікавою також є думка С. А. Ворожцова, який ставить під сумнів кваліфікацію шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки як шахрайства в цілому. Науковець стверджує, що «не утворює складу шахрайства отримання грошей із банкомата або здійснення платежу за викраденою або підробленою банківською платіжною карткою, тому що це відбувається таємно від власника картки і самого банку, оскільки такі операції здійснюються за допомогою банкомата без участі працівників банківської установи. Обман банкомата неможливий, тому здійснене являє собою крадіжку, а не шахрайство» [554].

З урахуванням дискусійної та сумнівності щодо кваліфікації подібних діянь ми пропонуємо виділити із ч. 3 ст. 190 КК самостійну кримінально-

правову норму, передбачивши у ній відповідальність за шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв. Водночас робимо акцент на загальному об'єкті кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні поряд із суспільними відносинами, що складаються у сфері банківської діяльності, та предметі цього злочину (яким є банківська платіжна картка, банкомат). Потреба в криміналізації такого діяння як шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв зумовлена, зокрема, суспільною небезпечністю шахрайства з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, що спричиняє значної шкоди потерпілим; міжнародними зобов'язаннями України щодо імплементації положень Базельського Комітету з питань банківського нагляду та законодавства ЄС в частині необхідності забезпечення безпеки проведення банківських операцій; відносною поширеністю таких діянь; неможливістю або неефективністю боротьби із цими діяннями за допомогою інших засобів некримінально-правового характеру.

Зазначимо, що саме поняття «електронно-обчислювальна техніка» у ч. 3 ст. 190 КК не є досить коректним щодо можливості його застосування у сфері банківської діяльності. Зокрема, електронно-обчислювальна техніка призначена для механізації обчислювальних робіт і ухвалення логічних рішень. Обчислювальні машини, що утворюють технічну основу еом, можуть бути розбиті на види: малі клавішні, лічильно-перфораційні, електронні цифрові обчислювальні машини (ЕОМ) й аналогові [109].

У цілому родовим і безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення «Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв» є врегульований законом порядок суспільних відносини у сфері банківської діяльності. Предметом шахрайства з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв є грошові кошти власника картки.

З об'єктивної сторони це кримінальне правопорушення передбачає заволодіння чужим майном (коштами на платіжній картці) шляхом обману чи

зловживання довірою. Водночас обман або зловживання довірою за часом повинно передувати передаванню коштів від власника і викликати в нього (потерпілого) усвідомлення правомірності такої передачі. Таким чином, обман або зловживання довірою являється способом ніби то законного отримання майна [296, с. 261].

Наприклад, злочинці створюють сайт-клон популярного сайту продажу, на якому клієнтів схиляють ввести реквізити платіжних карток з метою придбання певних товарів (послуг). Проте, продаж товару не проводять, а лише збирають дані держателів платіжних карток задля їх подальшого незаконного використання. У подібних випадках винний повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності за крадіжку, вчинену шахрайським способом. Шахрайство ж є закінченим кримінальним правопорушенням із моменту фактичного заволодіння коштами. Обман, що не мав наслідком заволодіння майном, визнається незакінченим шахрайством. Знаряддями в справах про кримінальні правопорушення проти власності необхідно вважати предмети або технічні засоби, що вмісно використовувалися особою чи особами, у співучасті з якими було вчинено таке діяння [441]. Особливістю суб'єктивної сторони шахрайства є те, що винний усвідомлює уявну добровільність потерпілого щодо передавання йому коштів і бажає скористатися цим для їх одержання. Це кримінальне правопорушення є суспільно небезпечним, оскільки міститься в протиправному безоплатному вилученні чужих коштів та оберненні їх на користь винної особи або ж інших осіб. Акцентуючи на питанні про мотив учинення означеного кримінального правопорушення, необхідно зауважити, що більшість криміналістів, які займалися вивченням кримінально-правової охорони власності, дійшли висновків про те, що шахрайство може бути вчиненим лише з корисливим мотивом, який є обов'язковою ознакою його юридичного складу. Зміст корисливого мотиву щодо учинення кримінальних правопорушень проти власності в кримінально-правовій літературі розкривається по-різному. Наприклад, В. О. Владіміров під корисливим мотивом розуміє внутрішнє

прагнення особи до незаконного збагачення, отримання майнової вигоди [49, с. 97].

Л. М. Кривоченко вважає, що корисливий мотив – це прагнення одержати матеріальну вигоду для себе або інших осіб, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна [291, с. 318]. На думку М. І. Мельника, корисливий мотив у разі вчинення злочинів проти власності міститься в прагненні винного протиправно обернути чуже чи нічийне майно на свою користь чи користь іншої особи або отримати майнову вигоду без повернення чужого майна на свою користь [349, с. 114].

Суб'єкт шахрайства, вчинюваного з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, є загальним, ним є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [260].

Очевидним прикладом шахрайства з використанням платіжних пристроїв є фармінг. Проявом учинення шахрайства організованою групою осіб є шатер. Один із співучасників організованої групи створює пристрій, який у подальшому наклеюють на отвір, після чого банкомат видає грошові кошти й, відповідно, блокує подальшу видачу купюр. Банкомат вже «не забирає» видані кошти. Інший співучасник кримінального правопорушення наклеює пристрій, а перший відволікає громадян від концентрації уваги на процесі, що відбувається. У подальшому шахраї знімають пристрій-накладку і здійснюють привласнення коштів. Правоохоронні органи формують статистику на основі виявлених кримінальних правопорушень та кількості притягнутих до відповідальності осіб, проте це не відображає дійсний стан, пов'язаний з їх учиненням, оскільки рівень латентності «карткових» кримінальних правопорушень є високим.

«Карткові» кримінальні правопорушення можуть вчинятися як одноосібно, так і групами, що мають усі ознаки організованості. Ці групи здатні використовувати найсучасніші апаратні або програмні засоби одержання даних щодо карткових рахунків та їх державтелів. Професійні злочинні організації сприяють працевлаштуванню співучасників до

банківських установ із метою одержання всієї необхідної інформації для вчинення кримінальних правопорушень у наступному.

Одним із розповсюджених способів вчинення шахрайства у є скиммінг. Його назва є похідною від назви відповідного пристрою «скимеру», за допомогою якого його учинюють. Під час використання цих пристроїв, шахраї вилучають дані що містяться на магнітній смужі банківських карток. Скимери виготовляють безпосередньо для певного виду банкомату та установлюють із малопомітною відеокамерою. Відеокамера фіксує набір цифрового пароля за допомогою накладної клавіатури, яка полегшує відтворення набраного цифрового коду. Відомі випадки, коли в розважальних зонах або ресторанах недобросовісний персонал під час проведення розрахування клієнтів здійснювали проведення карткою і з використанням скимеру «зчитували» дані з метою виготовлення у підроблених банківських карток. Виготовлену підроблену картку, так званий «білий пластик», у подальшому використовували для одержання грошових коштів у банкоматах. Для розрахунків у маркетах можливо виготовити картку з графічним дизайном, тому касир не буде в змозі визначити, що вона підроблена [556]. Одним із ефективних способів попередження установки скиммерів на банкомати є їх обладнання спеціальними антискиммінговими пристроями. Такі пристрої являють собою накладку, що встановлюється на приймальний отвір банкомату та не допускає розміщення скиммера. З метою протидії незаконному використанню банківських карток до проведення операції з використанням банкомату рекомендують ретельно оглянути його поверхню, розміщену над клавіатурою для введення PIN коду, а також безпосередньо сам пристрій, що призначений для прийому банківської карти в банкомат. В зазначених частинах банкомату не повинні бути прикріплені сторонні предмети, що можуть призначені для заволодіння особистими конфіденційними даними їх користувачів. Такими пристроями є: міні-камера з пам'яттю, накладна клавіатура, інші сторонні пристрої призначені для одержання особистої інформації споживачів банківських послуг.

Ще одним вид шахрайства з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв співробітники банківських установ визначили як «фішинг». Зазначений термін виник для позначення схеми, внаслідок якої шляхом обману стають доступними реквізити банківської картки та ПІН-код [550].

Існують декілька різновидів фішингу. Найпростішим і достатньо поширеним в Україні є звичайний обман під час ведення телефонної розмови. Злочинець представляється співробітником банківської установи і, запевняє потерпілого про виникнення комп'ютерного збою у системі та, як результат відповідно збою, - втрату даних клієнта. У подальшому повідомляється про потребу надання реквізитів карткового рахунку потерпілого для убезпечення його коштів. Шахраї одержують номер картки, пароль, а також CVV2/CVC2-коди, наступне використання яких дозволить сплатити замовлення в Інтернет мережі.

Такі дані можуть бути запитані за допомогою електронної пошти, звичайним поштовим повідомленням, що нібито надходить із банківської установи. Листи-запити складаються таким чином, що потерпілі дійсно сприймають їх як такі, що надіслані із банку, оскільки в ньому навіть вказують дату відкриття рахунку. Таку інформацію може бути одержана від недобросовісних співробітників банків. Найпростішою шахрайською схемою є повідомлення про виграш лотереї. З метою одержання ймовірного виграшу потерпілих запевняють про необхідність надання реквізитів їх банківських карток.

Ще одним відносно новим є такий вид шахрайства, як створення спеціальних сайтів-клонів. Зацікавлені особи обирають популярніші сайти і створюють власний підробний, доменне ім'я якого відрізняється від оригінального на один чи два символи. До таких сайтів належать такі, що продають товари або послуги. З метою замовлення бажаної речі, клієнтам сайту пропонують ввести реквізити банківської платіжної картки для здійснення оплати. Проте насправді товари на таких сайтах відсутні, а

головною метою їх адміністраторів є збір максимальної кількості даних карток потенційних покупців для подальшого заволодіння їх грошовими коштами [225, с.84].

Надзвичайно поширеним сьогодні в Україні є такий вид шахрайства, як інтернет-шахрайство, для вчинення якого не потребується значних грошових вкладень, знань чи здібностей. Тому вчинення кримінальних правопорушень через мережу Інтернет є поширеним видом шахрайства через простий спосіб його реалізації. Суть таких кримінальних правопорушень міститься в тому, що злочинець, користуючись різноманітними сайтами, викладає в мережі оголошення про продаж певних товарів. У процесі проведення діалогу з потенційним покупцем шахрай під видом консультанта наполягає на проведенні передплати обраного товару, після чого ніби то буде проведено його відправлення. Останній, нічого не підозрюючи й будучи впевненим щодо правомірності таких вимог, перераховує кошти зі своєї банківської платіжної картки, скориставшись інтернетом або терміналом самообслуговування, на рахунок зловмисника. Проте, після одержання грошових коштів, шахрай не надсилає товар покупцеві. В певних випадках злочинці нехтують тим, що здебільшого така картка «прив'язується» до певної особи, яку потім можливо ідентифікувати. Інші пропонують перерахувати грошові кошти не на банківські рахунки окремих осіб, а на інтернет-гаманці «яндекс-гроші» або «WebMoney». В таких випадках ідентифікація особи унеможлиблюється.

Зокрема, на початку 2015 року в Сумах 17-річний шахрай заволодів коштами більше ніж 60 громадян з усієї України. За півроку такої діяльності він вкрав 260 000 грн, але його було викрито, через те що заходи безпеки були недостатньо продуманими. Щодо чоловіка було відкрито провадження за ч. 1 та 2 ст. 190 КК – шахрайство [512].

Не достатньо розповсюдженим, проте існуючим способом учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганнями на кошти споживачів банківських послуг, є встановлення фальшивого банкомата. Злочинці знаходять списані банкомати або навіть самотійно здійснюють їх

виготовлення та встановлюють їх у багатолюдних місцях. Ззовні такі пристрої практично не відрізняються від справжніх банкоматів, що видають грошові кошти. Відмінність міститься в тому, що вони є менш функціональними, можуть виключно прийняти картку, зафіксувати цифровий пароль клієнта. Після здійснення цих функцій на моніторі висвітлюється повідомлення про неможливість видати грошові кошти. Банкомат здійснює повернення картки, проте зчитана з неї інформація дозволить створити копію, використати яку можна буде в власних інтересах зацікавлених осіб.

Реквізити карткових рахунків будь-якого громадянина можуть одержати так звані «хакери», які спеціалізуються на розробленні вірусних комп'ютерних програм. Дані платіжної картки можуть опинитися в розпорядженні шахраїв через зараження комп'ютера вірусними програмами, на якому проводяться операції в Інтернеті. Зараження може відбутися як електронною поштою після відкриття спам-розсилання, а також під час відкриття посилання підозрілого сайта. Із зараженого комп'ютера достатньо здійснити мінімум одну справжню покупку в мережі Інтернет. Вірус під час проведення платежу здатний зчитати інформацію банківського рахунку та держателя картки та у подальшому надіслати її особі, яка створила цю програму [556].

В м. Дніпрі правоохоронними органами була зафіксована достатньо для України схема шахрайства «шимінг». Її сутність міститься в тому, що до картоприймача встановлюють спеціальний технічний пристрій «шимінг». За допомогою зазначеного пристрою здійснюють збирання даних з карток споживачів банківських послуг. Шимінг ззовні виглядає як гнучка плата, яку розміщують у отвір кардридера з метою зчитування інформації. Цей пристрій є малопомітним, оскільки він тонкий на вигляд.

Система шахрайських схем в Україні була оновлена таким її різновидом як «трапінг». Трапінг поділяють на два підвиди: кеш-трапінг (шатер), а також карт-трапінг. Процес карт-трапінгу міститься в тому, що шахраї розміщують у кардридер особливий пристрій «ліванську петлю». Потерпілий наближається до банкомата, розміщує картку в отворі банкомату, одержує грошові кошти,

проте картка не повертається її власнику. У процес здійснення цих діянь втручається стороння особа, яка пропонує допомогу. Порада полягає в необхідності повторити набір PIN-коду (злочинець зможе його піддивитися) або зі власного мобільного пристрою зателефонує до кол-центру банку (своїх співучасників), яким потерпілий повідомить свій PIN-код. Коли потерпілий залишить зону банкомату, шахрай вилучить картку з банкомата вже маючи відомості про її PIN-код [392].

Кеш-трапінг також позначають як «шатер». Його сутність міститься у встановленні спеціального додаткового пристрою на отвір, через який видаються грошові кошти. Потерпілий не одержує кошти, проте й банкомат також їх не приймає. Під час проведення операції щодо зняття коштів особою, здійснюється їх списання з рахунку, але гроші особа не одержує. Після того як потерпілий полишає зону банкомату, злочинець знімає пристрій та заволодіває грошовими коштами.

В одному з коментарів до КК зазначено, що: «під незаконними операціями з використанням електронно-обчислювальної техніки під кваліфікуючою ознакою шахрайства необхідно розуміти такі спрямовані на заволодіння чужим майном або придбання права на майно операції, основою яких є обман чи зловживання довірою» [260].

До того ж зазначену кваліфікуючу шахрайство обставину утворюють лише операції, здійснення яких без використання електронно-обчислювальної техніки є неможливим. Якщо з використанням такої техніки здійснюються операції, які цілком можуть здійснюватися за допомогою іншої техніки (наприклад, комп'ютер використовується для набору тексту, виготовлення документа тощо), то розглядуваний склад шахрайства є відсутнім. Електронно-обчислювальна техніка у цьому разі є засобом вчинення злочину, а здійснювані з використанням неї операції становлять зміст шахрайського заволодіння чужим майном чи правом на нього [260].

Використання електронно-обчислювальної техніки для неправомірного заволодіння чужим майном утворює склад кримінального правопорушення,

передбаченого ч. 3 ст. 190 КК у випадках, коли винна особа здійснює викрадення коштів шляхом обману чи зловживання довірою. Обман під час вчиненні цього кримінального правопорушення може проявлятися у застосуванні програмних засобів, які дозволяють винному будь-яким чином (у спосіб відшукування випадкових цифр, паролів тощо) здійснити несанкціонований доступ до інформації, що зберігається чи обробляється в автоматизованих системах, щоб ввести в оману автоматизовану систему і видати себе за того, хто має право в ній працювати і здійснювати відповідні операції [260].

Після здійснення проникнення до відповідної електронної системи, винна особа проводить операції від імені власника карти чи відповідного рахунку. Він також може здійснити вплив на процес оброблення інформації, трансформувати її зміст, встановити відповідну для заволодіння майном чи правом на нього вимогу. Сутність шахрайського обману при цьому є незмінною, однак характеризується тією особливістю, що реалізується саме із залученням електронно-обчислювальної техніки, вміння оперувати якою потребує відповідного рівня знань та навичок. Зловживання довірою як спосіб шахрайства під час проведення незаконних банківських операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки має місце в тих випадках, коли винна особа із використанням довірчих відносин (дружні стосунки або службові відносини з потерпілим, тощо) має необмежений доступ до проведення таких операцій та використовує такі відносини з метою неправомірного заволодіння чужим майном чи правом на нього.

Якщо ж винна особа здійснює проникнення проникає до захищеної електронної системи іншим чином, зокрема, у спосіб блокування або знищення захисних кодів, і проводить незаконні операції щодо заволодіння чужим майном, її дії не утворюють складу такого кримінального правопорушення як шахрайство. Це обумовлюється тим, що в таких діях відсутні обман чи зловживання довірою потерпілого. Їх необхідно кваліфікувати як крадіжку чужого майна за відповідною частиною ст. 185 КК

[260].

Зауважимо, що поняття «електронно-обчислювальна техніка», вживане в контексті ч. 3 ст. 190 КК, є, на нашу думку, таким, що не відображає змісту зазначеної кримінально-правової норми. Як стверджує З. А. Загинеї, окрім термінологічних колізій, існують і змістовні суперечності між статтями КК та кримінально-виконавчого законодавства. Вони, на відміну від термінологічних колізій, суттєво впливають на застосування відповідних норм, оскільки по-різному регулюють ті чи інші правовідносини [126].

Вважаємо, що застосування формулювання «електронний платіжний засіб» у контексті кримінально-правової норми, яку ми пропонуємо, є більш точним, коректним, а також передбаченим чинним законодавством, зокрема, ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2346-III. Тому саме така дефініція буде цілком доречною в контексті пропозицій щодо криміналізації відповідних діянь. Зокрема, зазначений вище Закон встановлює, що електронний платіжний засіб – платіжний інструмент, який дає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою одержати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ [434].

Існують різні види шахрайського заволодіння коштами, серед яких шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв. Переважна більшість таких способів учинення шахрайства походить з європейських держав, але наразі, є поширеними в Україні. Вважаємо, що існує нагальна потреба в розробленні методів та засобів протидії згаданому вище суспільно небезпечному діянню, а також виділення зі ст. 190 КК самостійної кримінально-правової норми.

Ураховуючи вище викладене, пропонуємо виключити зі ст. 190 КК кваліфікуючу ознаку, що наведена в частині 3, та передбачити в самостійному розділі Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» норму про шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, яку ми пропонували вище.

Вважаємо за доцільне передбачити у цій статті відповідальність за заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв.

Ще одна проблема наявності прогалин у кримінально-правовому регулюванні банківської діяльності міститься у відсутності норми про шахрайство у сфері кредитування. КК містить окремі кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за окремі аспекти відповідної суспільно небезпечної поведінки. Дослідження демонструють, що такі діяння кваліфікуються в основному як шахрайство (ст. 190 КК) або шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК). Під час шахрайства дії третіх осіб спрямовані на одержання коштів за рахунок потерпілого, до того ж факт вчинення шахрайства потерпілий не завжди усвідомлює. Зокрема, під час так званого «неявного» шахрайства процес підготовки та оформлення документів має законний вигляд, однак, з урахуванням умислу в особи, яка планує вчинення шахрайства, її діяння у наступному утворюють склад кримінального правопорушення. Найбільш поширена форма «неявного» шахрайства має місце під час використання послуг посередників, які пропонують громадянам сприяння в можливості одержання споживчого кредитування. Зауважимо, що за несплату грошових коштів по споживчим кредитам положення ст. 190 КК взагалі не можуть бути застосовані, зокрема якщо особа під час оформлення кредиту надала про себе достовірну інформацію, а також проводила окремі платежі із його погашення.

Шахрайство у сфері кредитування передбачає оформлення кредиту на купівлю товару без наміру повернення грошових коштів. Очевидно, що вчиненню такого шахрайств сприяє «змагання» банківських установ за лідерство у сфері споживчого кредитування. Це призводить до спрощених процедур перевірки потенційних позичальників. Об'єктом цього кримінального правопорушення є порядок суспільних відносин, що складаються у сфері банківської діяльності в Україні (між позичальником та

банківською установою). З об'єктивної сторони незаконне одержання кредиту є ніби то подібним до шахрайства, проте під час шахрайства обман застосовується щодо різних за змістом обставин, а під час шахрайства у сфері кредитування обман відбувається у спосіб надання банку завідомо неправдивих (або не повних) відомостей щодо потенційного позичальника. Предметом цього кримінального правопорушення є кошти банківської установи. Найпоширенішими формами банківського кредиту є: терміновий кредит – разове надання коштів на певний термін, кредитна лінія – багаторазове надання коштів у рамках установленого ліміту, іпотека – кредит під заставу нерухомості, споживчий кредит (для фізичних осіб) [37, с. 67].

Якщо нецільове використання кредиту заздалегідь планувалось особою, яка бажала насамперед заробити на кредитних коштах, а потім використати їх із метою, передбаченою кредитним договором, то такі діяння необхідно кваліфікувати відповідно до ст. 222 КК. У випадках, якщо обман банку має місце до надання кредиту – грошової суми, зазначеної в кредитній угоді, дії винного також необхідно кваліфікувати відповідно до ст. 222 КК [263].

Зміст поняття «шахрайство» як складу кримінального правопорушення «шахрайство з фінансовими ресурсами» (ст. 222 КК) є вужчим порівняно із «шахрайством», передбаченим в контексті ст. 190 КК. У ст. 222 КК встановлено відповідальність тільки за надання завідомо неправдивої інформації, що є лише окремим видом обману. У той час як шахрайство в контексті ст. 190 КК може бути вчинене і шляхом обману, і шляхом зловживання довірою, при цьому способи обману не обмежені положеннями чинного законодавства. На користь такого неоднакового тлумачення одного і того ж терміну «шахрайство» в КК свідчить пряма вказівка на те, що «шахрайство з фінансовими ресурсами» має місце виключно при відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності, оскільки в чинному КК розміщено Розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності». Можна констатувати, що неправомірні дії в сфері банківської діяльності щодо кредитування згідно з положеннями чинного КК

в різних випадках кваліфікуються у різній спосіб. Вбачаємо в цьому очевидну суперечність, оскільки такі кваліфікації складають конкуренцію кримінально-правових норм, встановлених ст. 190 та 222 КК, якщо мова йде про кримінальне правопорушення вчинене відносно кредитних ресурсів банків.

Розмежування між шахрайством та шахрайством у сфері кредитування також можна провести і за суб'єктивною стороною. Зокрема, при шахрайстві винний взагалі не збирається повертати кредит, про що можуть свідчити факти приховування даних про себе, використання кредиту з іншою метою, тощо.

М. В. Ємельянов додержується думки, що до найбільш поширених випадків шахрайства, вчинених шляхом зловживання довірою, відносять отримання кредиту, попередньої плати за товари чи виконавця робіт, укладення договору позики без наміру повернути отримані кошти чи матеріальні цінності [123, с. 187].

Однак під час вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами винна особа не має на меті вилучення коштів, а її основний намір міститься лише в користуванні грошовими коштами для задоволення власних потреб. Тобто повернення коштів позичальником не виключається. Встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення в кожному випадку є дещо проблематичним. Під час вчинення шахрайства суб'єкт кримінального правопорушення усвідомлює, що певний предмет кримінального правопорушення (майно) не належить йому. Відсутність зазначеного усвідомлення виключає кваліфікацію діяння як шахрайства.

Склад кримінального правопорушення шахрайства у сфері кредитування матиме місце в тих випадках, коли під час надання завідомо недостовірних відомостей щодо фактичного одержання кредиту, умисел винного спрямований на розкрадання предмета кримінального правопорушення (коштів), що становить кредит. Суб'єктивна сторона діяння під час вчинення шахрайства у сфері кредитування передбачає прямий умисел. Винна особа усвідомлює, що одержає кредит в обманний спосіб і свідомо

бажає досягнення такого результату. До того ж вона має мету привласнення одержаних грошових коштів. У інших випадках буде йтися про кваліфікацію вчиненого діяння відповідно до ст. 222 КК. У чинному КК діяння, які передбачають привласнення коштів в результаті зловживання довірою або в обманний спосіб кваліфікуються відповідно до ст. 190. Проте, положеннями цієї статті КК охоплюються не лише випадки привласнення кредитних ресурсів банківських установ, однак й будь-які інші випадки привласнення коштів, які були одержані обманним шляхом. Більш того навіть формулювання назв ст. 190 «Шахрайство» та ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами» не кореспондуються з кримінальними правопорушеннями у сфері банківської діяльності. Зокрема, назва ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами» обов'язково потребує вивчення змісту її диспозиції для з'ясування предмета зазначеного кримінального правопорушення.

Як стверджує З. А. Тростюк, «термінологічний апарат буде чітким, якщо зміст кожного терміна впливатиме із самого закону без будь-якого додаткового тлумачення, а для з'ясування змісту його складових не потрібно було б звертатися до інших джерел, окрім кримінального закону» [507, с. 50]. Погоджуємося із вченою, що найбільш доречним є формулювання назви кримінально-правової норми, у якій би було відображено предмет кримінального правопорушення і тому відносно викрадення кредитних ресурсів банківських установ, одержаних обманним способом коректним вважаємо формулювання назви кримінально-правової норми як «шахрайство у сфері кредитування». Кримінально-правові норми про шахрайство у сфері кредитування, а також незаконного одержання кредиту містяться в законодавстві різних держав (Польщі, КНР, США, РФ).

Пропонуємо сформулювати норму про шахрайство у сфері кредитування у такий спосіб: шахрайство в сфері кредитування, тобто викрадення грошових коштів позичальником у спосіб подання банку або іншому кредитору завідомо неправдивих і (або) недостовірних відомостей.

Окрім заборонної норми про шахрайство у сфері кредитування,

вважаємо за доцільне передбачити в її конструкції й заохочувальну норму. Така ж норма встановлена у ст. 297 КК Республіки Польща 1997 р. Зокрема, пропонуємо зміст відповідної стимулюючої норми викласти у наступній редакції: «особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення до кримінальної відповідальності нею було добровільно повідомлено банку або іншому кредитору про надання завідомо неправдивих і (або) недостовірних відомостей про себе».

Практика застосування заохочувальних норм за вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні відсутня, не дивлячись на те, що в Особливій частині КК встановлено спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності у інших складах кримінальних правопорушень (наприклад, у ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307 та у інших статтях). Додержуємося думки, що такий вид заохочення може стримати осіб, які вчинили шахрайство у сфері кредитування та сприяти їх відмові від вчинення такого злочину у майбутньому. Тож подібний вид «компромісу» з боку держави може бути застосований до особи, яка вчинила шахрайство у сфері банківської діяльності, проте своєчасно, а саме – до притягнення до кримінальної відповідальності, усвідомила протиправність своїх дій та виявила бажання усунути настання суспільно-небезпечних діянь своєї діяльності. Очевидно, що заохочувальна норма в конструкції статті про шахрайство у сфері кредитування є спеціальним видом звільнення від кримінальної відповідальності, а не є дійовим каяттям. Застосування стимулюючої норми в контексті відповідної статті, має бути засобом забезпечення її ефективності. Така норма сприятиме заохоченню особи до суспільно-корисної поведінки, оскільки в її застосуванні знаходить своє виявлення такий метод правового регулювання, який міститься в стимулюванні певної особи до поведінки, яка є правомірною. Підвищення цінності порядку суспільних відносин, що складаються у сфері банківської діяльності у сучасний період потребує як високого рівня його захисту та і виявлення та розкриття якнайбільшої

кількості відповідних кримінальних правопорушень. Проте, як вже було зазначено у другому Розділі дисертації, статистичні показники кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності не можуть бути абсолютно достовірними через їх латентність.

На думку А.В. Боровик, законодавець, вводячи до кримінального закону заохочувальні норми, звичайно ж, переслідує мету профілактики злочинних діянь та забезпечення розкриття латентних кримінальних правопорушень, але перш за все повинен ставити завдання соціальної переорієнтації правопорушника – його відмови від продовження злочину або добровільної заяви про вчинений злочин. І вже за допомогою його активних дій добивається розкриття злочину і відновлення порушених злочинними діями правовідносин [33, с.61]. Зазначене дозволяє висловити думку, що передбачення заохочувальної норми в контексті статті про шахрайство у сфері кредитування також сприятиме виявленню латентних кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності. Ми також поділяємо позицію В.П. Хряпінського відносно того, що реалізація принципів гуманізму, економії кримінальної репресії об'єктивно зумовлює наявність у Кримінальному кодексі України 2001 р. норм, що заохочують, стимулюють осіб, які потрапили до кримінально-правової сфери, учиняти правомірні, суспільно-корисні діяння, загалом поводитися як законослухняні громадяни [545, с.101] . Тож в цілому додержуємося думки, що кількість таких норм в КК повинна бути розширена та їх застосування за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності може бути ефективним, як про це свідчить, в тому числі й провідний досвід зарубіжних держав.

Злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з господарюванням

Неналежне виконання умов договору банківського вкладу. Серед значної кількості банківських послуг, поряд із розрахунковими та кредитними операціями, банки проводять депозитні операції, пов'язані з переміщенням коштів клієнтів до банку у вклади (депозити). Ці послуги є досить поширеними та користуються попитом серед населення, оскільки теоретично

повинні забезпечувати збереження коштів громадян, надійність та безпеку заощаджень. Громадяни розміщують свої грошові ресурси в банківські установи не лише як у місці їх зберігання, а й з метою одержання доходу у вигляді відсотків від наданої банку позики. Маючи сподівання зберегти свої заощадження від знецінення та інфляції в банківських установах, громадяни, останніми роками, потерпають від неправомірних дій керівництва банків, які відмовляються повертати вкладникам їх депозити. Порушення зазначеного права громадян банківськими установами є відносно новою проблемою, проте яка вже епізодично поставала в Україні. Банки наполягають на продовженні договорів, посиляючись на необхідність стабілізувати систему або з інших причин. Так, ще у 2010 р. вкладники ПАТ «КБ «НАДРА» пікетували центральне відділення банківської установи з вимогами повернути грошові кошти вкладникам. При цьому банк пропонував клієнтам підписувати додаткові угоди щодо продовження депозитних вкладів терміном до 16 місяців. Однак, такі вклади не гарантувалися ФГВФО, оскільки ПАТ «КБ «НАДРА» у названий період набув статусу тимчасового учасника Фонду. Відповідно до роз'яснень ФГВФО з цих питань будь-яке переукладання договору вважається новим договором. На нього не поширюється гарантія повернення. Очевидно, що такий процес переукладання визначає договір як новий. Тобто гарантія повернення грошових коштів на нього не поширюється. З іншої сторони, декілька тисяч вкладників у результаті судових позовів відстояли своє право на повернення банком коштів. Проте судові рішення не виконувалися навіть після закінчення термінів мораторію на видання вкладів. Станом на 1 січня 2010 року в Надра банку було 245 тис. вкладників, які поклали до банку 10,4 млрд грн [578].

Зазначимо, що враховуючи вимоги статті 76 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», а також у зв'язку з тим, що діяльність ПАТ «КБ «НАДРА» не відповідала вимогам банківського законодавства і нормативно-правових актів регулятора, Постановою Правління НБУ України від 05.02.2015 № 83 ПАТ «КБ «НАДРА» було віднесено до категорії неплатоспроможних. Із 2015 р.

ФГВФО розпочав видавати вкладникам депозити через вісім діючих на той час банків: Укргазбанк, Укрсоцбанк, Приватбанк, ПУМБ, Кредит Дніпро, Діамантбанк, банк Схід та банк Михайлівський. Проте це не вирішило проблему в повному обсязі станом на 2015 р. Такі обставини, та інші фактори криміналізації діянь зумовлюють потребу у ставленні питання щодо необхідності криміналізації порушення умов договору банківського вкладу. Більш того, така потреба вже поставала перед законодавцем. Зокрема (як було раніше зазначено), у 2009 р. Комітет із питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності рекомендував ВР України прийняти в основу проект Закону Ю. В. Прокопчука № 4334. Відповідно до останнього за невидачу депозиту банком за першою вимогою пропонувалося встановити відповідальність у вигляді штрафу або позбавлення волі терміном до п'яти років.

Різка і тривала девальвація в Україні призвела до розгортання девальваційно-інфляційної спіралі. Річна інфляція в травні 2015 р. сягнула 58,4 %, а падіння ВВП у першому кварталі – 17,6 %. Банківська система зазнала значних втрат: за неповних півтора року (з початку 2014 і до кінця травня 2015 р.) обсяг депозитів у національній валюті скоротився на 74,2 млрд грн (18 %), в іноземній – на 14,8 млрд дол. (48 %), водночас залишки за кредитами в гривні зменшились на 97,7 млрд грн (16 %), в іноземній валюті – на 11,2 млрд дол. (29 %). Більше, ніж 50 банків визнано неплатоспроможними, значна частина з яких перебувала в процесі ліквідації. Це створило надзвичайні проблеми для банків, їх клієнтів, державних фінансів та реального сектору економіки [377]. Поділяємо думку практиків, що з метою оптимізації депозитної політики та підвищення довіри до банківської системи необхідно: стабілізувати економічну й політичну ситуацію в країні; ефективно використовувати можливості держави щодо рекапіталізації проблемних банків; підсилити стимулювання стабільного і тривалого зберігання заощаджень, а також банкам важливо брати до уваги зростання та диференціацію доходів населення; підвищувати якість обслуговування

клієнтів і виходити на ринок із більш гнучкими депозитними продуктами; в умовах інфляції необхідно індексувати кошти на банківських депозитах та стабілізувати курс національної грошової одиниці України; запроваджувати жорсткі санкції до банків, що здійснюють неповернення депозитів і затримку платежів клієнтів; застосовувати нові маркетингові заходи у формуванні депозитної політики банків; розробляти ефективні види мотивації, збуту та цінової політики з метою активізації процесів залучення коштів фізичних осіб на банківські депозити тощо [131, с. 24].

Поряд із зазначеними вище пропозиціями вважаємо за доцільне криміналізувати діяння *«неналежне виконання умов договору банківського вкладу»*. Таку необхідність обґрунтована підставами криміналізації суспільно небезпечних діянь. Аналіз процесу криміналізації діянь дозволяє виділити такі їх загальні причини: 1) науково обґрунтовані висновки щодо ефективності протидії тим чи іншим діянням кримінально-правовими засобами; 2) кардинальні зміни характеру суспільних відносин; 3) зміна точки зору суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності діянь; 4) зміна загальноприйнятої моральної оцінки відповідного діяння. Вважаємо, що саме суспільство та його інтереси повинні бути регулятором оцінювання цінності суспільних відносин. Одним з основних критеріїв, що визначають суспільну небезпечність діяння, є характер та значення тих суспільних відносин, на які спрямоване злочинне діяння і яким воно завдає шкоди чи створює реальну небезпеку такого завдання [176, с. 98]. Потреби суспільства та його інтереси перебувають у постійному розвитку. У зв'язку з цим у певний період відбуваються зміни у суспільстві та відповідно, оцінка поведінки людини як злочинної.

ВСУ 13 березня 2017 р., під час розгляду справи № 6-2128цс16, підтвердив висновок відносно того, що вкладник за договором банківського вкладу (депозиту) являється споживачем фінансових послуг, а банк – їх виконавцем, і, відповідно, несе відповідальність за неналежне надання цих послуг. П. 14.1.44 ст. 14 ПК встановлено, що депозит (вклад) – це кошти, які

надають фізичні чи юридичні особи в управління резидентів, визначеному фінансовою організацією згідно із законодавством України, або нерезидентів на термін або на вимогу та під відсоток на умовах видачі на першу вимогу або повернення зі спливом встановленого договором терміну. Залучення депозитів можуть здійснюватися у формі випуску (емісії) ощадних (депозитних) сертифікатів. Правила здійснення депозитних операцій встановлюються: для банківських депозитів – НБУ відповідно до законодавства; для депозитів (внесків) до інших фінансових установ – державним органом, визначеним законом [74].

Відповідно до положень статті 526 ЦК України, зобов'язання повинне виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього ЦК, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності відповідних умов та вимог повинне виконуватися відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог. За умовами договору банківського вкладу в випадку невиконання або неналежного виконання умов депозитного договору сторони несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства України. Аналіз зазначених норм матеріального права свідчить про те, що вкладник за договором банківського вкладу (депозиту) є споживачем фінансових послуг, а банк – їх виконавцем, і несе відповідальність за неналежне надання цих послуг, передбачену частиною п'ятою статті 10 ЗУ «Про захист прав споживачів», а саме сплату пені розміром 3 % від вартості послуги за кожен день прострочення. Аналогічний правовий висновок міститься й у Постанові ВРУ від 1 червня 2016 р. справа № 6-2558цс15, 28 вересня 2016 р. у справі № 6-1699цс16 та від 11 травня 2016 р. у справі № 6-37цс16 [74].

Потреба введення до КК норми, яка встановлює відповідальність за *неналежне виконання умов договору банківського вкладу*, є соціально обумовленою. Відповідність зазначеної норми об'єктивним тенденціям розвитку суспільства, вимогам соціальної справедливості потребує використання таких принципів, як установлення: суспільної небезпечності діянь, їх відносної поширеності, достовірності позитивних та негативних

наслідків криміналізації, кримінально-політичної адекватності, конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості, міжнародно-правової необхідності і допустимості криміналізації, процесуальної здійснюваності переслідування, відсутності прогалін чи надмірної заборони, визначеності та єдності термінології, повноти складу, домірності санкції та економії репресії. Упродовж останніх років громадяни України систематично потерпають від неправомірних дій керівництва банківських установ, які відмовляються повертати вкладникам їх депозити. Однак цивільні справи такої категорії затягуються на тривалий час, що ні яким способом не покращує становища особи, права якої порушено. Аналіз цього негативного вітчизняного досвіду, а також провідного досвіду ЄС, а також розроблених теорією кримінального права теорій криміналізації суспільно небезпечних діянь свідчить про обґрунтованість пропозиції щодо необхідності криміналізації неналежного виконання умов договору банківського вкладу.

Ураховуючи викладене вище, пропонуємо викласти норму про відповідальність за неналежне виконання умов договору банківського вкладу» у такій редакції: «Умисне порушення умов договору банківського вкладу (депозиту), що спричинило невидачу банківського вкладу та процентів за ним на першу вимогу вкладника, вчинене службовою особою банку».

Кримінальні правопорушення у сфері банківської службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаною з наданням публічних послуг. Суспільна небезпечність відповідних діянь міститься в тому, що загроза спричинення суспільно небезпечних наслідків виходить безпосередньо від службових осіб банківських установ, які теоретично повинні забезпечувати злагоджене функціонування банківської установи, надавати професійну допомогу клієнтам банківських установ та виконувати інші організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції з додержанням чинного законодавства [216, с. 133]. Тобто можна стверджувати, що насамперед учинення кримінальних правопорушень у сфері банківської службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних

послуг належать до внутрішніх загроз стабільному функціонуванню банківської діяльності в Україні, що передусім виходять із самої банківської установи. Корупція є явищем, що проявляється в Україні в усіх сферах суспільного життя, набирає глобального характеру, що не лише негативно позначається на іміджі країни на міжнародному рівні, а й спричиняє значні суспільно небезпечні наслідки для держави та суспільства, стримуючи процеси його реформування й розвитку. В теорії кримінального права суспільно небезпечні наслідки визначаються як передбачена певною кримінально-правовою нормою матеріальна чи нематеріальна шкода, завдана злочинним діянням певному об'єкту посягання.

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності були предметом дослідження вчених: О. М. Джужи, А. П. Закалюка, О. М. Литвака, М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, П. Л. Фріса та інших.

Однак дослідження цих вчених стосувалися переважно окремих аспектів кримінологічного дослідження кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Проте специфіка вчинення службових кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності не була досліджена вченими як і не було виокремлено їх особливості та не встановлено, які саме особи за посадами належать до службових осіб у сфері банківської діяльності.

Відповідно до даних офіційної статистики питома вага кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності в загальній структурі злочинності становила: у 2009 р. – 4,06 %, у 2010 р. – 3,58 %, у 2011 р. – 3,09 %, у 2012 р. – 2,17 %, у 2013 р. – 2,9 %. У середньому питома вага злочинів у сфері службової діяльності становить 3,7 % [501]. Наголошуємо, що ці показники не можуть бути абсолютно достовірними через високий рівень латентності досліджуваних суспільно небезпечних діянь і недостатню ефективність діяльності правоохоронних органів щодо їх розкриття. А. М. Бандурка та Л. М. Давиденко протиправні дії у сфері службової діяльності зараховують до злочинів із високим ступенем латентності (від 90 до 99 %) [14, с. 215]. Після 2013 року в Україні відбулося істотне оновлення

антикорупційного законодавства та було проведено ряд досліджень щодо кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Так, у 2014 р. було зареєстровано 12 583 злочинів у сфері службової діяльності, з них: 2823 злочини, передбачені у ст. 364 КК України, 747 – ст. 365 КК України, 5525 – ст. 366 КК України, 1613 – ст. 367 КК України, 952 – ст. 368 КК України. Питома вага відповідно становила 22 % (ст. 364 КК України); 5,9 % (ст. 365 КК України); 44 % (ст. 366 КК України); 12,8 % (ст. 367 КК України); 7,6 % (ст. 368 КК України). У 2015 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 10 772 злочинів у сфері службової діяльності (з них: 2238 злочинів, передбачених ст. 364 КК України, 89 – ст. 365 КК України, 5515 – ст. 366 КК України, 1426 – ст. 367 КК України, 619 – ст. 368 КК України). Питома вага відповідно становила 20,8 % (ст. 364 КК України); 0,8 % (ст. 365 КК України); 51,2 % (ст. 366 КК України); 13,2 % (ст. 367 КК України); 5,7 % (ст. 368 КК України) [488].

Про суперечливу статистику кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності свідчать й дані соціологічних досліджень кримінальної статистики цих діянь, проте очевидним є те, що їх кількість щорічно зростає. Так Д.Л. Земляний у своїх дослідженнях зазначає, що якщо у 1990 р. було зареєстровано 3,2 тис. офіційних злочинів, то у 2001 р. – 18,9 тис., а у 2018 р. – понад 15 тисяч. У 1994 р. було виявлено 1,5 тис. фактів хабарництва, а у 2001 р. – 2,3 тис., у 2018 р. – 6 923 факти. У 2018 р. було зареєстровано понад 10 тис. службових злочинів, що становить 2,2% від усіх зареєстрованих злочинів [166, с.76].

Як практиками, так і науковцями було надано різні визначення явища «корупція». Проте ми покладаємо за основу визначення цього поняття, встановленого в чинному законодавстві України. Корупція – використання особою, зазначеною у частині першій ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи

прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [422].

До основних детермінант кримінальних правопорушень, учинюваних службовими особами у сфері банківської діяльності в Україні, на нашу думку, належать: 1) неналежна перевірка уповноваженими особами потенційних працівників банківської установи; 2) поглиблення діяльності організованих злочинних угруповань у змові з посадовими особами у банківській сфері; 3) прогалини чинного законодавства щодо регламентації повноважень службових та посадових осіб стосовно виконання їх функціональних обов'язків в окремо визначеній сфері; 4) особисті мотиви співробітників банків, зумовлені можливістю доступу до великих сум грошових коштів при щоденному доступі до них; 5) значний обсяг часу достатнього для приховування та знищення слідів злочину; 6) висока латентність злочинів у сфері службової діяльності; 7) недостатній рівень професійності працівників правоохоронних органів щодо виявлення та розкриття відповідних кримінальних правопорушень; 8) зловживання посадових осіб банків, що передбачають можливості для одержання неправомірної вигоди, корупційні діяння з їх боку тощо [207, с. 253].

В основному корупційні діяння службових осіб у сфері банківської діяльності проявляються у таких діях: 1) наданні клієнтам банківських гарантій за відсутності достатньо підкріплених зобов'язань; 2) наданні особам кредитів із метою їх подальшого привласнення; 3) сприянні у створенні фіктивних підприємницьких структур із метою подальшої легалізації коштів; 4) протидії розслідуванню кримінального правопорушення, що полягає у ненаданні або приховуванні запитаної інформації; 5) різного сприяння злочинцям, з якими перебуває у змові;

б) укладанні угод, що можуть завдати збитки державі тощо.

Особливу занепокоєність, на нашу думку у сфері банківської діяльності викликає вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» КК. Під час вчинення цього діяння винний використовує надані йому повноваження щодо майна, яке викрадається. Наявність таких повноважень відображена в складеному певним чином правовому акті або спеціальному дорученні підприємства, установи, організації (наприклад, призначення на посаду, покладання матеріальної відповідальності тощо).

Тобто, виходячи з посадових обов'язків, договірних відносин або спеціального доручення, майно перебуває у правомірному володінні винного. При цьому недобросовісний співробітник банківської установи може вчинити привласнення або розтрату майна банківської установи, оскільки є освідомленим щодо механізмів проведення банківських розрахунків, у спосіб виконання незаконних маніпуляцій із ними. Існують випадки учинення таких злочинів у спосіб одержання доступу до обираючих рахунків клієнтів, за якими давно не відбувалися операції або навіть щодо рахунків померлих осіб.

Наприклад, відділом захисту конституційних прав і свобод громадян та інтересів держави прокуратури Волинської області проведено перевірку додержання вимог законодавства про банківську діяльність у ПАТ «Західінкомбанк». Було встановлено, що службові особи банку за клопотанням чотирьох позичальників кредитних коштів цього банку у розмірі 103,5 млн. грн. незаконно прийняли рішення щодо зміни виду застави на забезпечення повернення цих грошових коштів із депозитних вкладів на неіснуючі товари [443]. У подальшому службові особи банківської установи, зловживаючи службовим становищем, за наявності заборгованості зі сплати відсотків у цих позичальників ухвалили рішення про відтермінування сплати ними відсотків та про розірвання договорів застави. Унаслідок цього службовці ПАТ «Західінкомбанк» учинили розтрату коштів банку, видавши

суб'єктам підприємницької діяльності кредитні кошти сумою 103,5 млн. грн. Крім того, через незаконні дії працівників банк не отримав 7,4 млн. грн. відсотків за цими кредитними договорами. Відомості про розтрату майна службовими особами банку шляхом зловживання службовим становищем внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань [443]. Очевидно, що у сфері банківської діяльності можуть учинюватися кримінальні правопорушення, передбачені розділами КК, зокрема кримінальн правопорушення у сфері службової діяльності. Наприклад, це зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), службове підроблення (ст. 366 КК), службова недбалість (ст. 367 КК), злочини, пов'язані з можливістю отримання неправомірної вигоди (ст. 368, 369, 370 КК).

І. Бойко та В. Кондратьєв вважають, що до кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності належать різні за родовим об'єктом кримінально карані діяння. Їх можна умовно поділити на три основні групи: злочини, вчинені організованими групами, до складу яких входять як сторонні особи, так і працівники банку; злочини, пов'язані з посяганням на майно та кошти банку чи його клієнтів; злочини, які вчиняють службові особи банку, зокрема керівники [30]. Аналіз кримінальних проваджень, направлених до суду, засвідчує, що близько 76 % злочинів учиняють керівники приватних структур та фізичні особи, які, маючи на меті заволодіння коштами банківських установ, надають недостовірну інформацію в офіційних документах банкам при отриманні кредитів, реалізують заставне майно та отримують кредити на підставних осіб. Інша частина кримінальних справ складається зі службових кримінальних правопорушень, учинених безпосередньо службовими особами банківських установ, і здебільшого полягає у привласненні грошей, оформлених на підставних осіб. Так, на Миколаївщині за матеріалами працівників Державної служби боротьби з економічною злочинністю було порушено кримінальні провадження за ознаками складу злочинів, передбачених ч. 2 ст. 366 та ч. 2 ст. 364 КК щодо колишніх посадових осіб та діючого начальника районного відділення

комерційного банку, які впродовж 2005–2007 років, зловживаючи посадовим становищем шляхом підроблення банківських документів, оформили споживчі кредити на мешканців Миколаївської області за фіктивними документами та незаконно привласнили кошти сумою 396,9 тис. грн [346].

Таким чином, викриті у сфері банківської діяльності службові кримінальні правопорушення свідчать про наявність трьох основних суб'єктів їх вчинення: 1) службові особи банківських установ; 2) службові особи юридичних осіб; 3) фізичні особи [16]. Для з'ясування змісту поняття «службова особа» необхідно виходити з положень, що містяться в примітці ст. 364 КК. Актуальним також залишається питання з'ясування змісту термінів: «службова особа» та «посадова особа», а також визначення їх співвідношення. Зокрема, у статтях 40 та 56 Конституції України 1996 року [265] поряд із терміном «посадова особа» застосовується термін «службова особа». У чинному ЗУ «Про державну службу» використовується термін «посада державної служби», а термін «посадова особа» використовується по відношенню до керівника державної служби в державному органі. Відповідно до ст. 2 ЗУ «Про державну службу», посада державної служби – визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками у межах повноважень, визначених частиною першою статті 1 ЗУ «Про державну службу» [420].

Якщо виходити із зазначено вище, то виявляється, що посадовою особою є особа, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань певної служби (в залежності від місця працевлаштування) та організації роботи інших працівників у цьому органі. З урахуванням цього вважаємо, що до посадових осіб банківської установи належить їх керівний склад (топ менеджмент), коло осіб обов'язки яких містяться у організації злагодженої роботи працівників банківської установи. Повертаючись до кримінально-правової характеристики службових кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні,

зазначимо, що їх об'єктивна сторона може виявлятися у вчиненні діяння з використанням влади або службового становища; здійснюється в межах повноважень, наданих особі за посадою чи у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків; суперечить інтересам служби; спричиняє істотну шкоду або призводить до тяжких наслідків; перебуває у причинному зв'язку із зазначеними наслідками.

Найбільш поширеними способами вчинення кримінальних правопорушень службовими особами банківських установ є: 1) одержання неправомірної вигоди при сприянні в наданні кредитів; 2) незаконне заволодіння коштами вкладників, розміщеними на їх депозитних рахунках; 3) розкрадання коштів банківських установ (оформлення фіктивних кредитних угод на підставі засвідчених копій документів, що посвідчують осіб вкладників, які вже мали або мають банківські депозити, або на втрачені паспорти громадян); 4) схиляння клієнтів банківських установ до проведення електронних розрахунків та оформлення нових пластикових карток із метою вчинення зловживань.

На нашу думку, дієвими заходами протидії вчиненню вище зазначених зловживань можуть стати: 1) підготовка кваліфікованих кадрів в означеній галузі з відповідними моральними властивостями; 2) запровадження високих вимог до кандидатів та конкурсної основи призначення на посади службовців у банківській сфері; 3) періодична атестація посадових осіб банків вищими інстанціями; 4) створення системи контролю та обліку діяльності банківських установ; 5) упровадження ефективних систем захисту банківської інформації; 6) розроблення та впровадження нормативної бази превентивного змісту відносно кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності; 7) організація співпраці служб безпеки банків та правоохоронних структур.

Діяльність правоохоронних органів із метою протидії вчиненню службових кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні необхідно спрямувати в таких напрямках: 1) зміцнення оперативних позицій у банківських установах у разі одержання інформації про можливі

зловживання з боку службових/посадових осіб; 2) удосконалення методичних основ виявлення і розкриття таких злочинів; 3) організації ефективної взаємодії зі службами безпеки банків, охорони банків та місцевими правоохоронними органами щодо вжиття своєчасних заходів запобігання та припинення означених зловживань; 4) виявлення та запобігання корупції у сфері банківської діяльності; 5) оперативна протидія ситуаціям, що можуть виникати внаслідок складного економічного фону в країні та призводити до зловживань недобросовісних співробітників банківських установ (наприклад, продаж іноземної валюти за умов її дефіциту для «обраних» осіб за можливу винагороду) [220, с.200].

Для вирішення вище зазначеної проблеми необхідно спрямувати роботу правоохоронних органів на протидію кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні індивідуального, а також організованого характеру. Вважаємо також, що забезпечення надійності функціонування банківської системи зумовлене ефективною організацією діяльності правильно сформованих та кваліфікованих кадрів. Очевидно, що служби безпеки банків у цьому процесі виконують ключове значення, оскільки саме їх фахівці приймають участь у підборі кадрів та управлінні ними, забезпеченні інформаційної безпеки, охороні цінностей та об'єктів банку. Безумовно, не останнє місце в процесі організації стабільної роботи сфери банківської діяльності відіграє забезпечення конфіденційності й надійності проведення розрахунків і платежів.

Таким чином, у сучасних умовах становлення та розвитку України на шляху повноцінного приєднання до Європейського співтовариства спрямованість заходів забезпечення ефективного функціонування української банківської системи повинна підкріплюватися трансформацією системи економічних відносин. У процесі трансформації необхідно брати до уваги, що ліквідація нелегітимних проявів, що виникають у сфері банківських правовідносин, повинна проводитись як на регіональному, так і на державному рівні [213, с. 174].

Зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності

Корупційні зловживання службових осіб банківських установ є достатньо поширеним явищем, що підтверджується відповідними статистичними показниками. Так, у ст. 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» КК суб'єктом кримінального правопорушення визначено одночасно з керівником службову особу банку. При цьому чинне законодавство, зокрема ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб», не містить роз'яснень стосовно того, хто саме належить до кола службових осіб банків. На нашу думку, у самостійній статті КК доцільно передбачити відповідальність за зловживання повноваженнями або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання керівником або іншою службовою особою банку повноважень чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам споживачів банківських послуг або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Окрім зазначеного існує потреба застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності, оскільки ці діяння є корупційними. Відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції», корупційним правопорушенням є діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 ЗУ «Про запобігання корупції», за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [427]. До суб'єктів, на яких поширюється дія ЗУ «Про запобігання корупції» у ч. 1 ст. 3 відповідного Закону України належить у тому числі Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, у ч. 2 ст. 3 до таких суб'єктів віднесено членів Ради Національного банку України. Зазначимо, що у ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» не зазначено про службових осіб банківських установ, що теоретично дозволяє припускати що дія цього закону

на них не розповсюджується. У зв'язку з цим у ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» пропонуємо доовнити п. 2ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» підпунктом *«г – керівники та службові особи банків»*. Під час криміналізації зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності нами було враховано зміст ст. 364, 364¹, 365², які є корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до Примітки ст. 45 КК України та які стали основою формулювання конструкції статті про зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності. Віднесення зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності до корупційних кримінальних правопорушень дозволяє констатувати про потребу застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення цього діяння.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн містить положення такого змісту. Так, у ст. 184-188 КК КНР встановлено кримінальну відповідальність працівників банків та інших фінансових установ, які вчинили зловживання у процесі виконання своїх службових обов'язків. У ст. 186 -189 КК КНР встановлено відповідальність юридичних осіб за службові злочини вчинювані у сфері банківської діяльності. Зокрема, у ст. 186 КК КНР зазначено: «Працівники банків або інших фінансових органів, в порушення законодавства та адміністративних норм видали кредити або надали гарантію для отримання кредитів особам, які не є сторонніми, на пільгових умовах в порівнянні з аналогічними умовами для інших позичальників, якщо ці дії спричинили відносно великі збитки, – караються позбавленням волі на строк до 5 років або короткостроковим арештом, а також штрафом в розмірі від 10 до 100 тис. юанів; ті самі діяння, якщо вони спричинили за собою великі збитки, – караються позбавленням волі на строк понад 5 років і штрафом в розмірі від 20 до 200 тис. юанів.

Якщо злочини, зазначені у в частинах першій та другій цієї статті, вчинені організацією, по відношенню до організації застосовуються штрафні санкції, а керівники організації та інші особи, що несуть безпосередню відповідальність, караються відповідно до частин першої та другої цієї

статті» [281].

Ст. 187 КК КНР має такий зміст: «Працівники банків або інших фінансових органів, які з метою отримання прибутку використовують кошти, отримані від клієнтів, але не покладені на їх рахунок, для шахрайських операцій і незаконної видачі кредитів, якщо ці дії спричинили значні збитки, – караються позбавленням волі на строк до 5 років або короткостроковим арештом, а також штрафом в розмірі від 20 до 200 тис. юанів; ті самі діяння, якщо вони спричинили за собою особливо великі збитки, – караються позбавленням волі на строк понад 5 років, а також штрафом в розмірі від 50 до 500 тис. юанів.

Якщо злочин, зазначений у частині першій цієї статті, вчинений організацією, по відношенню до організації застосовуються штрафні санкції, а керівники організації та інші особи, що несуть безпосередню відповідальність, караються відповідно до частини першої цієї статті» [281].

На данному етапі розвитку суспільних відносин відмічаються тенденції щодо розширення кола кримінальних правопорушень, за які передбачено кримінальну відповідальність юридичних осіб також у державах ЄС. Як констатує В. Цимбалюк, в законодавстві багатьох розвинутих країн на сьогоднішній день намічається тенденція введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, а іноді і його розширення, з метою отримання найбільш потужного важеля впливу на тих юридичних осіб, службовці яких під час виконання своїх професійних обов'язків здійснюють злочини з метою отримання якої-небудь вигоди для організації [546, с.115].

У Кримінальному законі Швеції міститься більше 90 складів кримінальних правопорушень, які встановлюють кримінальну відповідальність юридичної особи, тобто кількість складів злочинів, які передбачають відповідальність юридичної особи, становить 25 % усіх складів злочинів [508]. Як зазначають зарубіжні вчені, незважаючи на те, що в деяких штатах США діють обмеження щодо кримінальної відповідальності

юридичних осіб, щодо компанії чимало ухвалюється обвинувальних вироків суду за різні види злочинів [67, с. 111].

Вбачається, що потреба застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності з однієї сторони обґрунтована необхідністю забезпечення юридичних осіб від вчинення кримінальних правопорушень їх же уповноваженими (службовими) особами, які діють в їх інтересах цих юридичних осіб, проте порушують тим самим права та законні інтереси вкладників (споживачів банківських послуг), а також порядок суспільних відносин, що порушується належним виконанням уповноваженими (службовими) особами банківських установ їх службових обов'язків. З іншої сторони пропозиція застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності обумовлена необхідністю одержання державою високого рівня контролю тих юридичних осіб, службовці яких в умовах досягнутих в результаті реформування сфері банківської діяльності та її «очищення», вчинюють службові зловживання під час виконання своїх професійних обов'язків в інтересах банківської установи, тим самим нівелюючи результати проведених реформ.

Службова недбалість у сфері банківської діяльності. Діяння, що пропонується криміналізувати, є одним із незначного кола суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності, що може вчинюватись як шляхом дії, так і бездіяльності. Його відмінність від кримінально-правової норми, передбаченої ст. 367 КК, повинна визначатися відповідно до особливостей об'єкта та спеціального суб'єкта цього діяння. Так, об'єктом службової недбалості у сфері банківської діяльності є суспільні відносини у сфері банківської діяльності, а об'єктом кримінального правопорушення службової недбалості, передбаченого ст. 367 КК, є суспільні відносини у сфері службової діяльності. Об'єктивна та суб'єктивна сторони цих суспільно небезпечних діянь подібні, проте суб'єкти є різними. Зокрема, суб'єкт

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 367 КК, визначається відповідно до ч. 3 та ч. 4 ст. 18 КК, а коло суб'єктів службових осіб у сфері банківської діяльності, як уже зазначалося, обумовлюється специфікою цієї діяльності та потребує додаткового роз'яснення в законодавстві.

Потреба криміналізації службової недбалості у сфері банківської діяльності обумовлена як загальними факторами криміналізації суспільно небезпечних діянь, так і специфічними для сфери банківської діяльності чинниками, а саме: процесами реформування банківської системи, на фоні яких відбувається значне коло зловживань за відсутності належного контролю з боку керівників або службових осіб; адаптацією банківської діяльності до міжнародних стандартів шляхом упровадження інноваційних електронних технологій та інших механізмів, що також повинно проводитися під суворим контролем відповідальних осіб; девальвацією національної грошової одиниці, що потребує контролювання процесів, пов'язаних із забезпеченням стабільних відносин кредиторів та позичальників; штучним створенням умов доведення банків до неплатоспроможності з метою подальшої легалізації (відмивання) доходів у разі встановлення невиконання або неналежного виконання службовою особою банку своїх обов'язків тощо.

Про зв'язок службових («білокомірцевих») та економічних кримінальних правопорушень зауважив В. О. Образцов: «Економічні злочини є окремим класом злочинів, елементом більш загального рівня класифікації – злочинів, пов'язаних із професійною діяльністю» [385, с. 99]. В. В. Лунєєв також вважає економічні злочини частиною «професій-ної» злочинності, яка безпосередньо пов'язана з економічними відносинами. Тому, на його думку, до економічних злочинів можуть бути віднесені зловживання службовим становищем, одержання хабара та інші посадові злочини [337, с. 42].

Наприклад, у Львівській області через недбалість співробітниці банк зазнав збитків сумою понад 650 тис. грн. Співробітники управління захисту економіки у Львівській області, слідчі Галицького відділу поліції з процесуального керівництва Львівської місцевої прокуратури № 1 викрили

завідувача каси відділу роздрібного бізнесу одного з банків Львова, бездіяльність якої призвело до втрати банком значної суми коштів. Правоохоронці встановили, що співробітниця банку впродовж 2013 р. прийняла свідомо підроблені заяви на видання готівки від імені клієнтів, і не переконалася, що вони присутні у відділенні, та не ідентифікувала їх підписи й осіб на підставі паспортів або інших документів. Унаслідок цього в касі були зняті і привласнені кошти загальною сумою 655,4 тис. грн. Поліцією було повідомлено жінці про підозру у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 367 (службова недбалість) КК [171].

Пропонуємо в окремій статті КК встановити відповідальність за службову недбалість у сфері банківської діяльності, тобто невиконання або неналежне виконання керівником або іншою службовою особою банку своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб.

З урахуванням наших пропозицій відносно моделі кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні вважаємо за доцільне класифікувати їх таким чином:

1. Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з посяганнями на власність: шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв; шахрайство у сфері кредитування.

2. Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з господарюванням: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹ КК); доведення банку до неплатос-проможності (ст. 218¹ КК); порушення порядку ведення бази даних

про вкладників або порядку формування звітності (ст. 2201 КК); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 2202 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю; розголошення банківської таємниці; неналежне виконання умов договору банківського вкладу.

3. Кримінальні правопорушення у сфері банківської службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаною з наданням публічних послуг: зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності; службова недбалість у сфері банківської діяльності.

4. Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з використанням електронних технологій: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК).

З урахуванням сформованої класифікації кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні, пропонуємо модель нового Розділу VII-1 КК України «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» (дод. І).

Висновки до розділу 4

Поряд із кримінальними правопорушеннями, що вчинюються у сфері банківської діяльності в Україні, відповідальність за вчинення яких встановлена в КК, запропоновано криміналізувати окремі суспільно небезпечні діяння, зокрема: *шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв; шахрайство в сфері кредитування; неналежне виконання умов договору банківського вкладу;*

зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності; службова недбалість у сфері банківської діяльності.

Запропоновано виключити зі ст. 190 КК кваліфікуючу ознаку, що передбачена у частині 3 та передбачити у самостійному розділі Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» *норму про шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв.*

Встановлено, що поняття «електронно-обчислювальна техніка», використовуване у ч. 3 ст. 190 КК, не є досить коректним відносно можливості його застосування у сфері банківської діяльності. Зокрема, електронно-обчислювальна техніка призначена для механізації обчислювальних робіт і прийняття логічних рішень. Обчислювальні машини, що утворюють технічну основу еом, можуть бути розбиті на види: малі клавішні, лічильно-перфораційні, електронні цифрові обчислювальні машини (ЕОМ) і аналогові. Натомість запропоновано використовувати терміни «електронні засоби платежу або платіжні пристроїв», які визначені у положеннях ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність».

Кримінально-правові норми *шахрайство у сфері кредитування*, а також про незаконне одержання кредиту містяться у законодавстві різних держав (Польщі, КНР, США, РФ). На прикладі кримінально-правової норми, передбаченої ст. 297 КК Республіки Польща 1997 р., запропоновано в контексті криміналізації шахрайства у сфері кредитування передбачити і заохочувальну норму, відповідно до якої звільняються від кримінальної відповідальності покарання, які до початку кримінального переслідування попередили шахрайство у сфері кредитування або незаконне одержання (використання) кредиту.

Доцільність криміналізації діяння «*неналежне виконання умов договору банківського вкладу*» підтверджується існуючими підставами криміналізації суспільно небезпечних діянь. Потреба введення до КК норми, яка встановлює відповідальність за *неналежне виконання умов договору банківського вкладу*

є соціально обумовленою. Аналіз цього негативного вітчизняного досвіду, а також провідного досвіду ЄС, а також розроблених теорією кримінального права концепцій криміналізації суспільно небезпечних діянь свідчить про обґрунтованість цієї пропозиції.

Запропоновано криміналізувати *зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності* та встановити кримінальну відповідальність керівників та інших службових осіб банків за використання своїх повноважень всупереч законним інтересам банківської установи з корисливої або іншої особистої заінтересованості, якщо це діяння завдало великої матеріальної шкоди громадянам, кредиторів чи державі. Також обґрунтовано пропозицію щодо можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності, оскільки це діяння є корупційним. Кримінальне законодавство зарубіжних країн також містить подібні кримінально-правові норми. Так, КК КНР у ст. 184, 185, 186, 187, 188 встановлює відповідальність працівників банків та інших фінансових установ, які вчинили зловживання у процесі виконання службових обов'язків, та передбачає відповідальність юридичних осіб за ці діяння.

Потреба в криміналізації *службової недбалості у сфері банківської діяльності* обумовлена як загальними факторами криміналізації суспільно небезпечних діянь, так і специфічними для сфери банківської діяльності чинниками, а саме: процесами реформування банківської системи, на фоні яких відбувається значне коло зловживань за відсутності належного контролю з боку керівників або службових осіб; адаптацією сфери банківської діяльності до міжнародних стандартів шляхом упровадження інноваційних електронних технологій та інших механізмів, що також повинно проводитися під суворим контролем відповідальних осіб; девальвацією національної грошової одиниці, що потребує контролювання процесів, пов'язаних із забезпеченням стабільних відносин кредиторів та позичальників; штучним створенням умов доведення банків до неплатоспроможності з метою подальшої легалізації (відмивання)

доходів у разі встановлення невиконання або неналежного виконання службовою особою банку своїх обов'язків тощо. З'ясовано, що діяння, що пропонується криміналізувати, є одним із незначного кола суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності, що може вчинюватись як шляхом дії, так і бездіяльності

З урахуванням пропозицій щодо криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності в Україні запропоновано авторську класифікацію кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в Україні, а саме:

1. *Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з посяганнями на власність*: шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв; шахрайство в сфері кредитування

2. *Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з господарюванням*: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹ КК); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК); неналежне виконання умов договору банківського вкладу.

3. *Кримінальні правопорушення у сфері банківської службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаною з наданням публічних*

послуг: зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності; службова недбалість у сфері банківської діяльності;

4. Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, пов'язані з використанням електронних технологій: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК).

Пропозиції щодо криміналізації діянь у сфері банківської діяльності обумовлюють доцільність законодавчого виділення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в окремий розділ Особливої частини КК. З урахуванням актуальності питання запобігання злочинності у сфері банківської діяльності в Україні, їх підвищеної небезпеки, специфіки розкриття і розслідування, вважаємо, що доцільно виділити в структурі КК розділ VII-1 під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», де помістити відповідні склади кримінальних правопорушень.

Запропонована модель розділу Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності» може бути використана у процесі подальшої кодифікації кримінального законодавства, оскільки висновки автора підтверджуються не лише особистими умовиводами, а й аналізом наукових праць провідних учених та дійсним незадовільним станом кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявилось у розробці концепції протидії злочинам у сфері банківської діяльності, яка передбачає вироблення ефективної системи кримінально-правових норм та удосконалення кримінологічних засад протидії злочинності у сфері банківської діяльності в Україні, сформульовані пропозиції організаційно-правового змісту, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинам у сфері банківської діяльності.

Автором узагальнено основні висновки здійсненого дослідження:

1. Встановлено, що банківська діяльність є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, що обумовлено особливостями відповідного порядку суспільних відносин порівняно з господарськими відносинами, відносинами власності, а також з відносинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

2. Вивчено провідний досвід зарубіжних держав у формуванні концепції кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні. Результати проведення порівняльно-правового дослідження законодавства держав-членів ЄС, країн пострадянського простору, високорозвинених держав дозволив дійти висновків про високий рівень захисту сфери банківської діяльності, що характеризується встановленням кримінально-правових заборон за значне коло суспільно-небезпечних діянь, які порушують права кредиторів (банківських установ) та споживачів банківських послуг, а також застосуванні кримінально-правових засобів протидії вчиненню злочинів у сфері банківської діяльності, не характерних для вітчизняного кримінального права (зокрема, застосування заохочувальних норм в рамках відповідних кримінально-правових відносин, що стимулює особу утриматися від вчинення злочину або доведення його до кінця).

3. У контексті запропонованої автором концепції кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні встановлено, що до кола

предметів кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності залежно від характеру зв'язку з об'єктом належать: а) кредитні ресурси банків; б) кошти громадян, що перебувають на їх банківських рахунках; в) предмети, які є складовими банківської таємниці (документи, інформація на електронних носіях); г) банківські платіжні картки; ґ) кошти (у готівковій та безготівковій формах) або інше майно (рухоме і нерухоме), придбані злочинним шляхом; д) цінності громадян, що зберігаються в банківських установах. Встановлено ряд невідповідностей у формулюваннях назв окремих злочинів у сфері банківської діяльності та їх диспозицій в чинному КК, зокрема щодо предметів, які в них зазначаються.

4. З'ясовано, що в окремих злочинах у сфері банківської діяльності обов'язковою ознакою складу злочину є потерпілий. Зокрема, у чинному КК України потерпілими злочинів у сфері банківської діяльності є: кредитор або держава (ст. 218¹, ст. 222), суб'єкт господарської діяльності (ст. 231, ст. 232). Ознака потерпілого дозволяє відрізнити один злочин від іншого та злочини, що вчинюються у сфері банківської діяльності, від суміжних. Виявлено недоліки під час встановлення ознаки потерпілого у конструкціях окремих злочинів у сфері банківської діяльності. А саме, в ст. 222 КК законодавець не конкретизує зміст поняття, яке відображає ознаки потерпілого цього злочину, обмежуючись формулюванням «інший кредитор».

5. Суб'єкт кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності може бути загальним, або спеціальним – особи, які виконують розпорядчі функції у сфері банківської діяльності: керівники або інші службові особами банку; пов'язані з банком особи; особи, відповідальні за проведення банківських операцій; інші працівники банківських установ, а також особи, які не мають відношення до сфери банківської діяльності. Спеціальними суб'єктами кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності є: пов'язана з банком особа (ст. 218¹ КК); керівник або інша службова особа банку (ст. 220¹ КК); громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення

юридичної особи; засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності (ст. 222 КК); особа, якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною або службовою діяльністю (ст. 232 КК). Встановлено, що чинне законодавство не містить детальних роз'яснень того, які саме посади співробітників банків належать до їх службових осіб, що ускладнює можливість встановлення суб'єкта злочинів у сфері банківської діяльності і залученням службових осіб банків. Уточнення суб'єктного складу кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності обумовлене також бланкетним характером диспозицій відповідних кримінально-правових норм.

6. Специфіка суб'єктивної сторони складів злочинів у сфері банківської діяльності в чинному КК України полягає у тому, що вони характеризуються умисною формою вини. Суб'єктивна сторона незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК), а також розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК) передбачає необережність до настання наслідків у формі заподіяння істотної шкоди суб'єктові господарської діяльності.

7. Акцентовано увагу на необхідності криміналізації окремих діянь у сфері банківської діяльності в Україні як складової частини механізму поступової адаптації національного законодавства до вимог Директив Базельського комітету з питань банківського нагляду. У зв'язку з цим, доведена необхідність криміналізації окремих суспільно небезпечних діянь, що посягають на порядок суспільних відносин в банківській сфері, а саме: шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв; шахрайство в сфері кредитування; неналежне виконання умов договору банківського вкладу; зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності; службова недбалість у сфері банківської діяльності. Запропоновано виключити кваліфікуючу ознаку із частини 3 ст. 190 КК

«шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки», оскільки поняття «електронно-обчислювальна техніка» є некоректним для застосування у сфері банківської діяльності. Натомість запропоновано використовувати терміни «електронні засоби платежу або платіжні пристрої», як визначено у положеннях ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

8. З урахуванням обґрунтованих в роботі пропозицій щодо криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері банківської діяльності в Україні запропоновано авторську класифікацію злочинів у сфері банківської діяльності в Україні:

злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з посяганнями на власність: шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв; шахрайство в сфері кредитування;

злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з господарюванням: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209¹); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220²); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232); неналежне виконання умов договору банківського вкладу;

злочини у сфері банківської службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаною з наданням публічних послуг: зловживання

повноваженнями у сфері банківської діяльності; службова недбалість у сфері банківської діяльності;

злочини у сфері банківської діяльності, пов'язані з використанням електронних технологій: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200).

9. З огляду на цінність порядку суспільних відносин, який формується у сфері банківської діяльності, потребу у протидії злочинам у сфері банківської діяльності, їх суспільну небезпечність, специфіку їх розкриття і розслідування запропоновано структуру модельного розділу Особливої частини Кримінального кодексу і виділення в КК України розділу VII-1 під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», який об'єднає злочини у сфері банківської діяльності чинного КК, а також діяння, які криміналізації. В контексті підготовки відповідної моделі розділу акцентовано потребують особливу увагу на змісті диспозицій відповідних кримінально-правових норм, оскільки саме вони описують сутність заборонної (злочинної) поведінки під час вчинення певного злочину у сфері банківської діяльності.

10. З'ясовано, що окремі специфічні фактори соціальної обумовленості криміналізації діянь у сфері банківської діяльності потребують звернення до політичних та соціально-економічних умов функціонування та тенденцій розвитку суспільства, акцентовано на їх взаємозалежності. Вплив на банківську систему такого специфічного фактору як реформування сфери банківської діяльності та її очищення від неплатоспроможних банків, зумовлений існуванням іншого фактору, який характеризується посиленням євроінтеграційних процесів у державі та виниклою необхідністю в адаптації законодавства України до вимог ЄС. Вплив останнього фактору, в свою чергу, зумовлює потребу оптимізації функцій та посилення заходів практичного характеру ДСФМУ щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом із урахуванням принципів Директив Базельського комітету з питань банківського нагляду при Банку міжнародних

розрахунків. Інфляційні тенденції у державі, як ще один фактор соціальної обумовленості криміналізації діянь у сфері банківської діяльності, впливають на стабільність національної грошової одиниці в Україні та сприяють активізації маніпуляцій із іноземною валютою (зокрема, з боку керівників банківських установ та так званих «мін'ял»). Інфляція провокує високі темпи зростання цін на побутову техніку та нерухомість, що активізує дію іншого фактору – підвищений попит на кредитному ринку. Останній генерує конкуренцію між банківськими установами щодо залучення максимальної кількості клієнтів. Конкуренція сприяє поверхневій перевірці інформації щодо осіб потенційних позичальників та призводить до неправомірних діянь з метою одержання коштів позики у користування у скорочені терміни.

11. У роботі обґрунтована пропозиція застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності, оскільки як доведено автором, це діяння містить ознаки корупційного правопорушення. Запропоновано п. 2 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» щодо суб'єктів, на яких поширюється дія зазначеного Закону України, доповнити підпунктом «г» – керівники та службові особи банків». Необхідність застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності обґрунтована потребою *убезпечення юридичних осіб від вчинення злочинів їх же уповноваженими (службовими) особами*, які діють в їх інтересах цих юридичних осіб, проте порушують тим самим права та законні інтереси вкладників (споживачів банківських послуг), а також порядок суспільних відносин, що порушується належним виконанням уповноваженими (службовими) особами банківських установ їх службових обов'язків. Також зазначена пропозиція обумовлена необхідністю одержання державою високого рівня контролю тих юридичних осіб, службовці яких нівелюють позитивні результати реформування сфери банківської діяльності, досягнуті в результаті її «очищення».

12. Потреба у криміналізації *службової недбалості у сфері банківської діяльності* обумовлена як загальними факторами криміналізації суспільно небезпечних діянь, так і специфічними для сфери банківської діяльності чинниками, зокрема: адаптацією сфери банківської діяльності до міжнародних стандартів введенням на ринок банківських послуг інноваційних електронних технологій та інших механізмів, що зумовлює постійний контроль службових осіб та керівників банків середнього рівня так і топ-менеджерів банків за їх ефективним та безпечним впровадженням; девальвацією національної грошової одиниці, що зумовлює контролювання процесів забезпечення стабільних відносин кредиторів та позичальників, тощо.

13. Констатовано необхідність розроблення та прийняття на державному рівні уніфікованої «Стратегії безпеки банківських і кредитно-фінансових установ України», яка би містила визначений перелік суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні, а також основні напрямки їх превентивної діяльності та способи взаємодії, спрямовані на вирішення завдань захисту банківських установ від протиправних діянь.

14. У роботі обґрунтовано критичне ставлення до відсутності якісних звітів, які би відображали достовірні показники злочинів у сфері банківської діяльності в КК України. Це пов'язане, в тому числі і з відсутністю єдиної та усталеної позиції, які саме злочини належать до злочинів у сфері банківської діяльності в КК України. Відсутність уніфікованого обліку та систематизації цих злочинів, ставить під сумнів абсолютну достовірність даних офіційних кримінальних обліків. Проте з'ясовані в процесі дослідження статистичні показники є максимально наближеними до реального стану показників злочинів у сфері банківської діяльності, оскільки узагальнені на основі трьох доступних статистичних джерел інформації: 1) щорічні звіти ФГВФО; 2) щорічна звітна статистична інформації Офісу Генерального прокурора про стан злочинності; 3) звіти Державної служби фінансового моніторингу України. Їх аналіз дозволив дійти висновків про відсутність нормативно визначених критеріїв, за якими складаються звіти ФГВФО та Офісу

Генерального прокурора щодо вчинених злочинів у сфері банківської діяльності. Так, до термінів, якими ФГВФО позначає злочини у сфері банківської діяльності належать формулювання: «порушення банків», «порушення у неплатоспроможних банках», «кримінальні правопорушення».

15. Обґрунтована доцільність створення уніфікованої бази даних про кількість зареєстрованих вчинених та розкритих злочинів, завершених по ним досудовим розслідуванням кримінальних проваджень з висуненням підозри відповідним особам та результатів судового розгляду справ щодо злочинів вчинених у сфері банківської діяльності. На теперішній час порядок підготовки статистичної звітності (обліку) кримінальних правопорушень регламентується відомчими наказами. Тому запропоновано створення загального уніфікованого Порядку такої звітності або прийняття закону України «Про кримінальну звітність». Формувати уніфіковану статистичну звітність злочинів у сфері банківської діяльності в Україні запропоновано на основі досвіду США. Зокрема, звіт ФБР Вашингтону «Статистика банківських злочинів» за 2018 р. містить деталізовану інформацію про кількість зареєстрованих злочинів у сфері банківської діяльності за визначений період часу, кримінально-правові норми, які встановлюють про особу злочинця (містять загальні ознаки та специфічні якості); відомості щодо дня тижня і добу вчинення злочину; тип офісу фінансової установи (головний офіс, філія, тощо); пристрої безпеки, які застосовувалися потерпілими установами; пристрої безпеки, що використовувалися під час вчинення злочинів; пристрої безпеки, що спрацювали; наслідки вчинення злочинів тощо.

16. У контексті дослідження особи злочинця, який вчиняє злочини в сфері банківської діяльності, запропоновано під цією особою розуміти сукупність біологічних і соціальних властивостей людини, що обумовили вчинення нею злочинів у сфері банківської діяльності. Більшість осіб, які вчинювали злочини у сфері банківської діяльності в Україні, (85 %) – це чоловіки. Значна частина осіб мали повну вищу і базову вищу освіту (60 %), не менш ніж 25 % осіб мали середню і базову загальну освіту; близько 15 %

осіб на час вчинення злочину мали професійно-технічну освіту. За ознакою громадянства на час вчинення кримінального правопорушень у сфері банківської діяльності 97 % осіб були громадянами України, проте виявлено і незначний відсоток іноземців (близько 3 %). Щодо сімейного стану: приблизно 40% осіб були одружені, більшість мали неповнолітніх дітей на утриманні. За віком на час вчинення злочинів у сфері банківської діяльності переважає вікова група 29–39 років (35 %), близько 25 % осіб вчинили такі злочини у віці 18–28 років, близько 20 % осіб – у віці 40–45 років, 15 % – у віці 55–59 років, 5 % – особи віком 60 років і більше. Також кримінологічна потреба вивчення особи злочинця у сфері банківської діяльності зумовила виділення таких їх класифікаційних груп: 1) керівники або інші службові особи банку, представники топ менеджменту (пов'язані з банком особи відповідно до ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність»); 2) фінансово-бухгалтерські працівники як службові особи банку та особи, відповідальні за проведення банківських операцій; 3) інші працівники банків, які не належать до адміністрації та не є службовими особами банківської установи (касир, кур'єр, технічні працівники банків, охоронці, обслуговуючий персонал); 4) вищі посадові особи держави (державні чи громадські діячі); 5) особи, які не мають відношення до сфери банківської діяльності.

17. Установлено, що до кола суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні належать: 1) правоохоронні органи (зокрема, Національна поліція України, Офіс Генерального прокурора, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України; Державне бюро розслідувань); 2) органи виконавчої влади (зокрема, Міністерство внутрішніх справ України, Державна фіскальна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України); 3) центральні органи державного управління (зокрема, Міністерство фінансів України, Національний банк України); 4) державні колегіальні та консультативно-дорадчі органи (зокрема, Нацкомфінпослуг, Громадська рада при НБУ; 5) територіальні управління Національного банку України, банки України та їх філії (топ менеджмент

(керівництво), а також службові особи та працівники банківських установ, служби безпеки банківських установ); 6) Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (зокрема, Департамент розслідування протиправних діянь ФГВФО); 7) міжнародні інституції; 8) громадяни – споживачі банківських послуг.

Проведений аналіз досліджень науковців (зокрема, Л. М. Кашпур, О. В. Горалька О. В. Герасимова та інших) дозволив усвідомити системний зміст комплексу заходів щодо протидії злочинам у сфері банківської діяльності України та потребу у виробленні дієвого механізму взаємодії всіх відповідних суб'єктів. За результатами аналізу діяльності суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності встановлено напрямки її вдосконалення, які сприятимуть підвищенню рівня ефективності методів та заходів застосовуваних ними у напрямку мінімізації кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності.

18. В контексті функціонування Громадської ради при Національному банку України як одного із суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності, пропонується запровадження діяльності регіональних громадських рад з метою забезпечення співпраці споживачів банківських послуг з банківськими установами на місцях. Відповідні пропозиції зумовлюють внесення доповнень до Положення про Громадську раду при НБУ. Зокрема, п. 1, § 2, розділу II. «Повноваження Громадської ради» положення про Громадську раду при НБУ, запропоновано доповнити формулюванням: «підрозділи Громадської ради при НБУ у регіонах» та викласти у такий редакції: «Громадська рада має право: 1) утворювати постійні та тимчасові робочі органи (секретаріат, комісії, експертні та робочі, підрозділи Громадської ради при НБУ у регіонах, тощо)».

19. Розроблено структуру модельного розділу КК України VII-1 «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності», до якого рекомендується помістити 14 статей, а саме: ст. 200 (ст. 233¹) «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків»; ст. 218¹ (ст. 233²) «Доведення банку до

неплатоспроможності»; ст. 220¹ (ст. 233³) «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності»; ст. 220² (ст. 233⁴) «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи»; ст. 222 (ст. 233⁵) «Шахрайство з фінансовими ресурсами»; ст. 233⁶ «Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв»; ст. 233⁷ «Шахрайство у сфері кредитування»; ст. 233⁸ «Зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності»; ст. 233⁹ «Службова недбалість у сфері банківської діяльності»; ст. 233¹⁰ «Неналежне виконання умов договору банківського вкладу»; ст. 233¹¹ «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю»; ст. 233¹² «Розголошення банківської таємниці»; ст. 209 (233¹³) «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»; - ст. 209¹ (233¹⁴) «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д. С. Суспільна небезпека злочину та аналогія кримінального закону (ретроспективний погляд у XIX–XX століття). *Наукові записки НаУКМА. Серія: «Юридичні науки»*. 2015. Т. 168. С. 139–146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2015_168_34 (дата звернення: 17.06.2018).
2. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
3. Акціонерний банк «Південний». Правила користування банкоматами. URL: <https://bank.com.ua/atm-safety> (дата звернення: 16.10.2019).
4. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 12. С. 3–10.
5. Антонян Ю. М. Жорстокість в нашому житті. Москва: ИНФРА-М, 1995. 342 с.
6. Антонян Ю. М., Звизжова О. Ю. Преступность в истории человечества : монография. Москва: Норма, 2012. 208 с.
7. Бабенко А. М. Методичні основи кримінологічного аналізу регіональних особливостей злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 334. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_71_51 (дата звернення: 19.08.2018).
8. Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Харьков: Право, 2000. 128 с.
9. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть: конспект лекций. Днепропетровск: Пороги, 1992. 168 с.
10. Базаров Р. А. Агрессия как биосоциальное явление. *Проблемы борьбы с преступностью в регионах России*: материалы науч.-практ. конф., посвященной 10-летию НИЛ-9 ВНИИ МВД России / под ред. А. В. Горбата. Москва: ВНИИ МВД России, 1999. С. 85–95.

11. Базель III. Все, що потрібно знати. URL: <https://www.stakeholder.com.ua/reporting/supervision/bazel-3-vse-shho-potribno-znati.html> (дата звернення: 12.07.2019).
12. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 18 с.
13. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монографія. Харьков: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 368 с.
14. Бандурка І. О. До питання про предмет злочинів проти дітей. *Право.ua*. 2015. № 1. С. 91–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2015_1_15 (дата звернення: 17.08.2019).
15. Банки України: вкрасти і не погоріти. URL: <http://tema.in.ua/article/5022.html> (дата звернення: 17.06.2019).
16. Банківська система 2015: виклики та перспективи / Національний банк України. 2015, лютий. 46 с. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673> (дата звернення: 15.06.2018).
17. Банківське право України: навч. посібник / кол. авт.: А. М. Жуков, А. Ю. Іоффе та ін.; за заг. ред. А. О. Селіванова. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 384 с.
18. Банкомат. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82> (дата звернення: 11.04.2019).
19. Бараева О. В. Банковская тайна в уголовном праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2004. 182 с.
20. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.
21. Баулін Ю. В. Основні тенденції розвитку сучасного кримінального права України стосовно підстав кримінальної відповідальності. *Актуальні проблеми кримінального права України: тези доповідей та наук. повідомлень*

студ. наук. конф. (м. Харків. 2007 р.) / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків: [б. в.], 2007. С. 5–8.

22. Безвізовий діалог між Україною та ЄС / План дій з лібералізації візового режиму: схвалений на саміті Україна – Європейський Союз 22.11.2010 р. (м. Брюссель, Королівство Бельгія). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_001/para2#n2 (дата звернення: 17.08.2018).

23. Берзін П. Щодо питання про оціночні поняття, які визначаються матеріальними критеріями і виступають кваліфікуючими ознаками за чинним Кримінальним кодексом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 10. С. 90–95.

24. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України: монографія. Київ: Атіка, 2005. 311 с.

25. Біленчук П. Д., Дубовий О. П., Салтевський М. В., Тимошенко П. Ю. Криміналістика: підручник для слухачів, ад'юнктів, викладачів вузів системи МВС України. Київ: АТІКА, 1998. 416 с.

26. Білоус В. Т. Цілеспрямоване оновлення державних органів, що здійснюють координацію боротьби з організованою злочинністю і корупцією – об'єктивна необхідність. *Науковий вісник Академії ДПС України. Ірпінь*, 2001. № 1 (11). С. 130–138.

27. Бобонич Є. Ф. Порухення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг: кримінально-правова характеристика (ст. 202 Кримінального кодексу України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 19 с.

28. Бойко А. Методологія пізнання економічної злочинності. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка. Серія: «Юридична»*. 2008. Вип. 47. С. 153–163.

29. Бойко А. И. Системная среда уголовного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2008. URL: <http://www.law.msu.ru/doc/bojko.p> (дата звернення: 27.06.2018).
30. Бойко І., Кондратьєв В. Щодо злочинів у банківській сфері та їх ефективного розслідування. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46558> (дата звернення: 23.06.2019).
31. Бондаренко Л. П., Політило М. П. Банківські інновації як необхідність ефективного функціонування банківського ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. Львів, 2018. № 3. С. 5 – 8.
32. Борисов В., Пащенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право, 2005. № 3. С. 180–190.
33. Боровик А. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини: монографія Луцьк: ВолиньПоліграф, 2017. 248 с.
34. Брайнин Я. М. Уголовный закон и его применение. Москва: Юрид. лит., 1967. 240 с.
35. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2000. 258 с.
36. Бровко В. Проблемні аспекти визначення змісту істотної шкоди як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209-1 Кримінального кодексу України. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальне право*. 2016. № 9. С. 132–138.
37. Бродченко О. И., Логунова О. А. Психолого-криминалистическое обеспечение раскрытия серийных сексуальных преступлений: метод. пособие. Москва: ВНИИ МВД России, 2003. 102 с.
38. Букин С. Безопасность банка. *Банковские технологии*. 2003. № 9. URL: <https://www.twirpx.com/file/1531582/> (дата звернення: 27.07.2019).
39. Буряк О. П. Банківська система США. Сталий розвиток економіки. *Міжнародний науково-виробничий журнал*. 2015. № 1. С. 233 – 238.

40. Васілін Є. М. Велика матеріальна шкода як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 218-1 Кримінального кодексу України. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 1. С. 29–34.

41. Васілін Є. М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. 16 с.

42. Вереша Р. В. Визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину в Особливій частині КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13, № 2 (36). С. 53–61.

43. Вереша Р. В. Проблеми вини в теорії кримінального права: навч. посібник. Київ: Атіка, 2005. 464 с.

44. Вечерова Є. М. Методологія сучасної кримінально-правової науки: орієнтири для переформатування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 233–235.

45. Вечерова Є. М. Потенціал філософської методології щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону як різновидів соціального управління. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 72–75.

46. Винник Т. О. Пастущин. Переваги та вигоди мобільного банкінгу. *Соціально економічні аспекти розвитку економіки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студ. і молодих учених (м. Тернопіль, 27–28 квіт. 2017 р.)*. Тернопіль: ТНТУ, 2017. С. 46–47.

47. Вігіринський А. Рятівний круг для НБУ: відповідальність пов'язаних з банками осіб – не більше, ніж черговий популізм. Голова НБУ підрахувала збитки від незаконних дій акціонерів і керівництва неплатоспроможних банків. За її підрахунками, вони перевищують 58 млрд грн. URL: https://lb.ua/blog/andriy_vigirinskiy/298073_ryativniy_krug_nbu.html (дата звернення: 19.06.2019).

48. Відповідальність за передбачені Розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України злочини у сфері професійної діяльності

медичних працівників та спеціальні види тілесних ушкоджень: монографія / О. Ф. Бантишев, В. О. Глушков, О. В. Копан та ін.; за заг. ред. В. О. Глушкова. Київ: МНДЦ при РНБО України, 2011. 137 с.

49. Владимиров В. А., Ляпунов Ю. И. Социалистическая собственность под охраной закона. Москва: Юрид. лит., 1979. 200 с.

50. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2016. 23 с.

51. Вознюк А. А. Попередня змова та юридичні і політичні науки 235 зорганізованість як ознаки злочинних об'єднань. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)*: тези доп. III Наук.-теорет. конф. (м. Київ, 07 груд. 2012 р.) / редкол.: В. В. Коваленко (голова), В. В. Черней, Є. М. Бодюл та ін. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2012. С. 42–43.

52. Войтюк О. М.. К вопросу о правовой природе уголовно-правовых оснований ужесточения наказаний. *Юридическая теория и практика*. 2008. № 1. С. 28-31.

53. Войтюк О. М. Уголовно-правовые способы ужесточения наказания: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Тюмень, 2009. 26 с.

54. Волженкин Б. В. Экономические преступления. Санкт-Петербург: Юрид. центр «Пресс», 1999. 312 с.

55. Волинець Р. А. Щодо зміни назви розділу VII Особливої частини КК України. *Верховенство права: міжнар.наук. журнал*. 2017. № 5. URL: <http://sd-vp.info/2017/shhodo-zmini-nazvi-rozdilu-vii-osoblivoyi-chastini-kk-ukrayini/> (дата звернення: 29.08.2019).

56. Воробей П. А., Тихонова О. О. Суб'єкт незаконного збирання з метою використання, використання та розголошення комерційної або банківської таємниці. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 188–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_1_41/ (дата звернення: 17.09.2018).

57. Вступ до системного аналізу. Система як поняття. URL: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/199/4.pdf> (дата звернення: 19.03.2018).

58. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства. Харьков: Основа, 1994. 640 с.
59. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія. Львів: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2012. 212 с.
60. Гаруст Ю. В., Кобзева Т. А. Організаційно-правова структура фінансової системи України за сферами виникнення фінансових відносин. *Форум права*. 2015. № 5. С. 27–38.
61. Гельфер М. А. Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве. *Ученые записки ВЮЗИ*. Москва, 1959. Вып. 7. С. 41–43.
62. Генеральна Прокуратура України завершила розслідування у справі Курченка. Про підозру повідомлено 98 особам. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3119125/gpu_zavershyla_rozsliduvannya_u_spravi_kurchenka_pro_pidozru_povidomleno_98_osobam_lutsenko (дата звернення: 17.08.2019).
63. Герасимов О. В. Протидія злочинності у банківській сфері: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 232 с.
64. Гетманцев Д. О., Шукліна Н. Г. Банківське право України. Київ: Центр навч. літ., 2007. 344 с.
65. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінально-правові засоби у системі спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. праць. Харків, 2009. Вип. 19. С. 16–27.
66. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.
67. Голованова Н. А., Лафитский В. И., Цирина М. А. Уголовная ответственность юридических лиц в международном и национальном праве (сравнительно-правовое исследование) / Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации: Международный учебно-методический центр Федеральной службы по

фінансовому моніторингу. Москва, 2013. 372 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/1727243/> (дата звернення: 29.01.2020).

68. Горалько О. В. Фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 328–337.

69. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.08.2019).

70. Готується новий Кримінальний кодекс: що вже відомо. URL: <https://www.youtube.com/watch?list=PL5qAqatU9F2BMFhRNnwbu8UbgRWpWQDqO&v=C8KsBoMUFaQ&fbclid=IwAR0WNnQj9pdAfXZrCNRW-yqNzZDKCYDm8O4GiBbp38iXZ8yUTiOeJJyFTqE> (дата звернення: 23.11.2019).

71. Гребенюк О. Н. Фінансова безпека банків: система розпізнання загроз та усунення ризиків. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: «Економічна»*. 2016. Вип. 91. С. 53 – 64.

72. Грищук В. К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України. Львів: Юрид. ф-т Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 1993. 163 с.

73. Грищук В. К., Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2013. 248 с.

74. Грошова відповідальність банку за несвоєчасне повернення депозиту. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/profile> (дата звернення: 21.12.2018).

75. Гуторова Н. А. Совершение преступления организованной группой лиц (уголовно-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1996. 223 с.

76. Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 1996. 23 с.

77. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ України. 2001. 384 с.
78. Гуторова Н. О. Охоронна функція кримінального права. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 09–10 жовт. 2014 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. С. 31–35.
79. Гуторова Н. О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 05-06 жовтня 2005 р.) / редкол.: В. В. Сташис (гол. ред.) та ін. Харків: Кроссруд, 2006. С. 46–50.
80. Дагель П. С. Проблемы советской уголовной политики. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1982. 124 с.
81. Дамаскин О. В., Холиков И. В. Современное состояние и развитие уголовного права Китайской Народной Республики. *Труды Института государства и права РАН = Proceedings of the Institute of State and Law RAS*. 2018. Т. 13, № 3. С. 156–180.
82. Даньшин І. М., Голіна В. В., Кальман О. Г., Лисодед О. В. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підручник для юрид. спец. вищ. навч. закладів / за ред. І. М. Даньшин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2003. 351 с.
83. Демидов А. И. О методологической ситуации в правоведении. *Правоведение*. 2001. № 4. С. 14–22.
84. Демидова Л. М. Кримінальне право в загальній системі наукових знань: методологічний аспект кримінально-правових досліджень. *Юридичний вісник*. 2015. № 3 (36). С. 139–143.
85. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 44 с.

86. Державне бюро розслідувань. Підслідність. URL: <https://dbr.gov.ua/pidslidnist> (дата звернення: 09.08.2019).
87. ДБР викрило топ-менеджерів банку в привласненні понад 2,5 мільярдів гривень. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-vikrilo-top-menedzheriv-banku-v-privlasnenni-ponad-25-milyardiv-griven> (дата звернення: 09.08.2019).
88. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&art_id=1890&lang=uk (дата звернення: 09.11.2018).
89. Державна служба фінансового моніторингу України. Підсумки роботи за 2011 рік. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/06.02.2012/ZVIT%202011_1.pdf (дата звернення: 09.11.2018).
90. Державна служба фінансового моніторингу України. Підсумки роботи за 2012 рік. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2013/20130226/2012%20_21_02_2013.pdf (дата звернення: 10.11.2018).
91. Державна служба фінансового моніторингу України. Підсумки роботи за 2013 рік. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2014/20140226/zvit%202013.pdf (дата звернення: 11.11.2018).
92. Державна служба фінансового моніторингу України. Підсумки роботи за 2014 рік. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2015/20150223/zvit_2014.pdf (дата звернення: 12.11.2018).
93. Дзундза В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.
94. Дзюба Ю. П. Предмет злочину як ознака складу злочину: методологічні аспекти дослідження. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 273–274.
95. Дзюблюк О. До питання про суть комерційного банку і специфіку банківського продукту. *Вісник НБУ*. 1999. № 4. С. 60–62.

96. Директива 2007/64/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13.11.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b31#Text (дата звернення: 12.07.2019).

97. Дубинин В. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. Генетика, поведение, ответственность. Москва: Политиздат, 1982. 304 с.

98. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: Юрид. практика, 2003. 924 с.

99. Дудоров О. О. Кримінально-правова заборона щодо доведення банку до неплатоспроможності: сумнівна законодавча новела. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 71–115. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-10-2015/item/202-kryminalno-pravova-zaborona-shchodo-dovedennya-banku-do-neplatospro-mozhnosti-sumniv-na-zakonodavcha-novela-dudorov-o-o-movchan-r-o> (дата звернення: 05.11.2018).

100. Дудоров О. О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2003. № 1. С. 84–102.

101. Дудоров О. О. Про місце бланкетної диспозиції кримінально-правової заборони у конкретизації змісту складу злочину. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1. С. 257–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaac_2009_1_44 (дата звернення: 08.07.2018).

102. Дудоров О. О., Мельник М. І., Хавронюк М. І. Злочини у сфері підприємництва: навч. посібник. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

103. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 215–263.

104. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.

105. Економіка КНР. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Економика_КНР (дата звернення: 04.12.2018).
106. Економічна правда. На що перетворяться банки до 2030 року. Дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/09/19/651791/> (дата звернення: 06.10.2018).
107. Екс-народному депутату повідомлено про підозру у заволодінні 20 млн дол. США «Ощадбанку». URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/eksnarodnomu-deputatu-povidomleno-pro-pidozru-u-zavolodinni-20-mln-dol-ssha-oshchadbanku> (дата звернення: 05.06.2019).
108. Експертна платформа НБУ. URL: <https://expla.bank.gov.ua/expla/> (дата звернення: 01.12.2018).
109. Електронно-обчислювальна техніка. URL: <http://bibliograph.com.ua/spravochnik-181-5/103.htm> (дата звернення: 08.11.2018).
110. Емельянов В. П. Преступность несовершеннолетних с психическими аномалиями / под ред. И. С. Ноя. Саратов: Саратовский ун-т, 1980. 97 с.
111. Енциклопедія банківської справи України / редкол.: В. С. Стельмах, В. Б. Альошин, А. М. Мороз та ін.; гол. наук. консультант А. М. Мороз; Нац. банк України; Ін-т незалежних експертів. Київ: Молодь: Ін Юре, 2001. 680 с.
112. Елеонский В. А. Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел: учеб. пособие. Хабаровск: Хабаровская высш. школа МВД СССР, 1984. 108 с.
113. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2013 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106781&libid=100820# (дата звернення: 09.10.2018).
114. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2014 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst_2011.html?dir_id=111482&libid= (дата звернення: 09.10.2018).

115. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2015 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid= (дата звернення: 08.10.2018).

116. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за 2016 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820 (дата звернення: 09.10.2018).

117. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2017 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820 (дата звернення: 10.10.2018).

118. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2018 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113275&libid=100820# (дата звернення: 08.04.2019).

119. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень – грудень 2016 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 08.06.2018).

120. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за грудень 2017 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011> (дата звернення: 08.06.2018).

121. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за грудень 2018 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011> (дата звернення: 08.06.2018).

122. Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина: основні питання вчення про злочин: наук.-практ. посібник. Харків: Право, 2018. 142 с.

123. Ємельянов М. В. Об'єктивна та суб'єктивна сторона шахрайства. *Форум права*: електронне наук. фахове видання Харків, 2012. № 3. С. 184–189.

124. Жалинский А. И. О методологической ситуации в правоведении. *Правоведение*. 2001. № 4. С. 14–22.

125. Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 19 с.

126. Загиней З. А. Герменевтика кримінального закону України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 36 с.

127. Закалюк А. П. Курс сучасної кримінології : теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 712 с.

128. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

129. Законодавче закріплення покарання за господарські злочини має бути узгодженим. URL: <http://uanews.odessa.ua/society/2016/06/25/99113.html> (дата звернення: 09.04.2019).

130. Законопроект «Про Бюро фінансових розслідувань» проголосують у першому читанні з недоліками. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/149829-zakonoproekt-pro-byuro-finansovikh-rozsliduvan-progholosuyut-u-pershomu-chitanni-z-nedolikami> (дата звернення: 06.010.2019).

131. Заруцька О. Деякі тенденції ринку депозитів. *Вісник НБУ*. 2010. № 10. С. 7 – 10.

132. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. URL: <https://police.kiev.ua/kodeksi-ta-zakoni/kriminalnij-kodeks/162-14-1-zakhodi-kriminalno-pravovogo-kharakteru-shchodo-yuridichnikh-osib> (дата звернення: 08.06.2018).

133. Заяць В.С. фінансово-кредитні відносини та формування інвестиційного капіталу: проблеми взаємодії. *Фінансова система України. Наукові записки. Серія “Економіка”*. Випуск 16. 2011. С. 341-349.

134. Звіт Державного комітету фінансового моніторингу України за 2009 р. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2010/19.05.10/zvit_DKFM_2009.pdf (дата звернення: 08.06.2018).

135. Звіт Державного комітету фінансового моніторингу України за 2010 р. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2011/31.03.2011/zvit_2010.Pdf (дата звернення: 08.06.2018).

136. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2015 р. URL: [http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20\(2\).Pdf](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20(2).Pdf) (дата звернення: 08.06.2018).

137. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2016 р. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2017/20170330/zvit_2016.pdf (дата звернення: 08.06.2018).

138. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2017 р. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20180322/zvit_2017_ukr.pdf (дата звернення: 08.06.2018).

139. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2018 р. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2019/20190411/zvit_2018_ukr.pdf (дата звернення: 05.05.2019).

140. Звіт Національного антикорупційного бюро України I півріччя 2019 р. URL: <https://nabu.gov.ua/report/zvit-pershe-pivrichchya-2019-roku> (дата звернення: 10.10.2019).

141. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2016 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820# (дата звернення: 02.05.2018).

142. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2017 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 08.06.2018).

143. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності, за грудень 2018 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113650&libid=100820#

http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 11.03.2019).

144. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2011 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104404&libid=# (дата звернення: 01.06.2018).

145. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2012 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106781&libid=100820# (дата звернення: 01.06.2018).

146. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2013 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106781&libid=100820# (дата звернення: 01.06.2018).

147. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2015 р. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011> (дата звернення: 01.06.2018).

148. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2016 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820# (дата звернення: 01.06.2018).

149. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2017 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011> (дата звернення: 01.06.2018).

150. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за 12 місяців 2018 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113275&libid=100820# (дата звернення: 03.04.2019).

151. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями, за грудень 2016 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112759&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 04.04.2018).

152. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями, за грудень 2017 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/>

ua/stst2011.html?dir_id=112759&libid==100820&c=edit&_fo (дата звернення: 04.04.2018).

153. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями, за грудень 2018 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113656&libid=100820 (дата звернення: 04.04.2018).

154. Звіт про результати діяльності Державної служби статистики України за 2018 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/zvit/zvit/zvit_DCC_2018.pdf (дата звернення: 07.04.2019).

155. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2013 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106781&libid=100820# (дата звернення: 02.08.2018).

156. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2014 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111479&libid=100820 (дата звернення: 02.08.2018).

157. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2015 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112167&libid=100820 (дата звернення: 02.08.2018).

158. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2016 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112655&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 02.08. 2018).

159. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2017 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113275&libid=100820 (дата звернення: 02.08. 2018).

160. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2018 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113650&libid=100820# (дата звернення 03.03.2019).

161. Звіт судів про стан розгляду справ про злочини щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Форма № 1-л (квартальна): наказ Державної судової адміністрації

України від 05.12.2017 р. № 1076. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1076750-17#n22> (дата звернення: 09.08.2018).

162. Звітність «Основні показники про роботу Прокурора за 12 місяців 2011 року». URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104404&libid= (дата звернення: 02.08.2018).

163. Звітність «Основні показники про роботу прокурора за 12 місяців 2012 року». URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106781&libid=100820 (дата звернення: 02.08.2018).

164. Зелинский А. Ф. Квалификация повторных преступлений. Волгоград: ВСШ МВД ССР, 1976. 55 с.

165. Зелинский А. Ф. Криминальная психология: науч.-практ. издание. Киев: Юринком Интер, 1999. 240 с.

166. Земляний Д. Л. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2019 № 41, т. 2. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc41/part_2/18.pdf (дата звернення: 15.10.2019).

167. Зінченко І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. В. І. Тютюгіна. Харків: Фінн, 2008. 336 с.

168. Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. Москва: Юрид. лит., 1972. 264 с.

169. Зубок М. І., Корнієнко Ю. В. Захист фінансових ресурсів банку від внутрішніх загроз. *Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана*. 2011. № 2. С. 40–46.

170. Ивашевский Л. И. Философские вопросы геологии (диалектика геологического знания). Москва: Наука, 1979. 208 с.

171. Из-за халатности сотрудницы банк понес 650 тыс. грн убытков. URL: <https://finance.liga.net/bank/novosti/iz-za-halatnosti-sotrudnitsy-bank-pones-650-tys-grn-ubytkov> (дата звернення: 03.09.2018).

172. Иванов Ю. Ф., Джужа О. М. І-20 Кримінологія: навч. посібник. Київ: Вид-во Паливода А. В., 2006. 264 с.

173. Інформаційний ресурс. Освіта UA. Банківська справа. Банківська діяльність: правове регулювання. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/bank/19874/>.150 (дата звернення: 02.08.2018).
174. Каган М. С. Системность и целостность. Вопросы философии. 1996. № 12. С. 13–18.
175. Калашник О. М. Прогалина у праві: юридична природа, їх ознаки та види. *Юрист України*. 2013. № 1. С. 36–42.
176. Калмиков Д. О. Особлива частина кримінального права України як структурна частина КК України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 403–418. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 05.02.2018).
177. Кальман О. Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми: монографія. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.
178. Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність за податкові злочини за федеральним законодавством США: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Акад. адвокатури України. Київ, 2010. 20 с.
179. Карпушин М. П., Курляндский В. И. Уголовная ответственность и состав преступления. Москва: Юрид. лит., 1974. 232 с.
180. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України та Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Київ: Реферат, 2004. 288 с.
181. Кашпур Л. М. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 103–106.
182. Кваша О. О. Значення причинного зв'язку для визначення групового злочину. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 241–244.
183. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

184. Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 360 с.

185. Кибальник А. Г. Преступление и ответственность в международном уголовном праве / науч. ред. А. В. Наумов. Ставрополь: Ставрополь сервисшкола, 2002. 252 с.

186. Кистяковський А. Ф. Элементарный учебник общего уголовного права: в 2 т. Киев: Университетская типография, 1875. Т. 1: Общая часть. 413 с.

187. Киян закликали не сплачувати комунальні квитанції з реквізитами банку «Хрещатик». URL: <https://tsn.ua/kyiv/kiyan-zaklikali-ne-splachuvati-komunalni-kvitanciyi-z-rekvizitami-banku-hreschatik-625890.html> (дата звернення: 12.09.2018).

188. Кількість банків в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/2019/> (дата звернення: 03.10.2019).

189. Кіреєва К. Світовий досвід використання банківських платіжних карток із чіпами. *Вісник НБУ*. 2011, серпень. С. 41–44. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Vnbu/2011_8/2011_08_7.pdf (дата звернення: 19.06.2019).

190. Клебанов Л. Р. Уголовная ответственность за незаконное получение и разглашение сведений, составляющих коммерческую или банковскую тайну: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2001. 28 с.

191. Ключко А. М. Актуальні питання вдосконалення кримінального законодавства в умовах інтеграції України до Європейського Союзу. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира

Петровича (м. Ірпінь, 16 лист. 2012 р.). Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С. 138–140.

192. Ключко А. М. Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки банківської системи України в умовах економічної кризи. *Фінансова безпека Україн на сучасному етапі*: зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ірпінь, 25 берез. 2016 р.) / відп. за вип. Л. М. Касьяненко, А. В. Гарбінська-Руденко; Університет ДФС України. Ірпінь. 2016. С. 142–145.

193. Ключко А. М. Деякі напрямки вдосконалення кримінального законодавства щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18–19 трав. 2017 р.) / редкол.: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. Суми: Сумський держ. ун-т, 2017. Ч. 2. С. 263–266.

194. Ключко А. М. Досвід зарубіжних країн у сфері боротьби зі злочинністю. *Європейські перспективи*. Київ, 2012. № 3, ч. 2. С. 132–135.

195. Ключко А. М. Загальна характеристика злочинів у сфері банківської діяльності України. *Актуальні питання вітчизняної юридичної науки*: матеріали Четвертої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 13–14 квіт. 2017 р.). Суми. 2017. С. 130–133.

196. Ключко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 68–71.

197. Ключко А. М. Зміст діяльності ОВС з попередження корисливо-насильницьких злочинів проти власності. *Трудове право в контексті розбудови громадянського суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (г. Путивль, 14-16 червн. 2012 г.) Путивль. 2012. С. 118–121.

198. Ключко А. М. Значення окремих методів пізнання в контексті вивчення проблеми кримінально-правової охорони банківської діяльності. *Правові горизонти*. 2016. № 1 (14). С. 137–141.

199. Ключко А. М. Кримінально-правова охорона банківської діяльності в законодавстві зарубіжних країн. *Проблеми боротьби зі*

злочинністю в умовах трансформації сучасного суспільства: зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 4 лист. 2016 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 79–83.

200. Ключко А. М. Кримінально-правова охорона банківської діяльності на національному та міжнародному рівнях. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 334–337.

201. Ключко А. М. Кримінологічні показники злочинності у сфері банківської діяльності України: проблеми визначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*: фахове видання. 2018. № 1, т. 2. С. 64–68. URL: http://www.lj.kherson.ua/2018/pravo01/part_2/16.pdf (дата звернення: 19.09.2019).

202. Ключко А. М. Курс лекцій у схемах «Кримінальне право. Загальна частина» з дисципліни «Кримінальне право». Суми: СумДУ, 2013. 111 с.

203. Ключко А. М. An Employment Contract as a Special Form of Employment agreement. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 2. С. 64–68.

204. Ключко А. М. Незаконне отримання кредиту. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Кишинев, 7-8 нояб. 2014 г.)*. Кишинев. 2014. С. 37–40.

205. Ключко А. М. Неналежне виконання умов договору банківського вкладу як порушення конституційних прав громадян. Проблеми судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Human rights: theory and practice. Peer-reviewed materials digest: collective monograph published following the results of the First International educational and scientific forum (Poland, January 23–28, 2017) / Edited by Maryna Dei*. London: IASHE, 2017. P. 161–164.

206. Ключко А. М. Окремі аспекти кримінологічної характеристики особи злочинця у сфері банківської діяльності. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*: матеріали Другої

міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 25 квіт. 2019 р.) / Юридичний факультет Сумського національного аграрного університету. Суми. 2019. С. 75–78.

207. Клочко А. М. Окремі питання вчинення службових злочинів в банківській сфері. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 трав. 2015 р.) / за ред.: А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. Суми: СумДУ, 2015. С. 251–254.

208. Клочко А. М. Окремі питання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом у банківській сфері. *Форум права*. 2014. № 1. С. 228–232. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_1_40.pdf (дата звернення: 19.07.2019).

209. Клочко А. М. Окремі питання приведення у відповідність положень кримінального процесуального та кримінального законодавств України. *Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (м. Суми – Курськ, 18 квіт. 2014 р.) / редкол.: В. М. Власенко, В. М. Звагельський, Р. Камберова та ін. Суми; Курськ: Сумський держ. ун-т, Південно-Західний держ. ун-т, 2014. Ч. 2, т. 1. С. 117–119.

210. Клочко А. М. Окремі питання соціальної обумовленості кримінально-правової охорони банківської діяльності в Україні. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 06–07 жовт. 2016 р.) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків. 2016. С. 363–367.

211. Клочко А. М. Охорона як спосіб запобігання вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності. *Форум права*. 2012. № 1. С. 462–465. URL: <http://archive.is/5SpWR> (дата звернення: 15.09.2019).

212. Клочко А. М. Проблемні питання кваліфікації злочинів проти власності. *Актуальні проблеми правової системи України*: матеріали наук.-

теорет. конф. викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету (м. Суми, 11 трав. 2012 р.) / відп. за вип. М. І. Логвиненко. Суми: СумДУ, 2012. С. 25–28.

213. Клочко А. М. Службові зловживання у сфері банківської діяльності. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2015. № 1 (2). С. 172–177.

214. Клочко А. М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні: монографія. Суми: ФОП Щербина І. В., 2019. 476 с.

215. Клочко А. М. Удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження розбійних нападів на банківські установи. *Європейські перспективи*. 2011. № 2, ч. 2. С. 166–169.

216. Клочко А. М. Ухилення від сплати податків у сфері банківської діяльності. *Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця, 26 квіт. 2016 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 131–135.

217. Клочко А. М. Шахрайство при отриманні банківського кредиту. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ, 2015. № 3. С. 158–163.

218. Клочко А. М. Шляхи вдосконалення кримінального законодавства України щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 136–140.

219. Клочко А. М., Волченко Н. В., Клецова Н. В. Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект: монографія. Харків: ФОП Панов А. М., 2018. 124 с.

220. Клочко А. М., Волченко Н. В., Курило О. М. До питання вчинення службових зловживань у сфері банківської діяльності України. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету*. 2019. № 4.

С. 198–201. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/56.pdf (дата звернення: 23.12.2019).

221. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Охорона банківської таємниці в умовах євроінтеграції: нормативно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 190–194. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/52.pdf (дата звернення: 23.12.2019).

222. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності. *Форум права*. 2018. № 53 (5). С. 50–58. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2527936> (дата звернення: 16.09.2019).

223. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності: теоретичний аспект. *Порівняльно-аналітичне право: електронне наук. видання*. 2018. № 2. С. 207–212. URL: <file:///C:/Users/АленаDesktop/СТАТТИ/2019/57.pdf> (дата звернення: 28.11.2019).

224. Клочко А. М., Єременко А. О. Шахрайство з використанням банківських платіжних карток. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 82–86. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/44999/3/klochko_shakhraistvo.pdf (дата звернення: 16.09.2019).

225. Клочко А. М., Єременко Ю. М. Actual problems of the Ukrainian criminal law system reform. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 16-17 лист. 2012 р.). Одеса. 2012. Ч. II. С. 79–81.

226. Клочко А. М., Клецова Н. В. Окремі аспекти кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності на міжнародному рівні. *Конгрес міжнародного та європейського права: зб. наук. праць* (м. Одеса, 25–26 трав. 2018 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія»; Фенікс, 2018. С. 46–49.

227. Клочко А. М., Кортікова А. В. Окремі питання реформування кримінального законодавства України. *Юриспруденція: актуальні проблеми*

теорії і практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 05-06 жовт. 2012 р.). Львів. 2012. С. 73–76.

228. Клочко А. М., Логвиненко М. І. Зарубіжний досвід протидії розбійним нападам на банківські установи. *Наше право*. Київ, 2012. № 3, ч. 2. С. 121–123.

229. Клочко А. М., Логвиненко М. І. Розбійні напади на фінансово-кредитні установи як небезпечні корисливо-насильницькі злочини. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 2 (7). С. 84–88.

230. Клочко А. М., Мисливий А. В. Банківські установи як об'єкт кримінологічної безпеки. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії. Серія: «Економіка, право»*. 2013. Вип. 2. С. 120–125.

231. Клочко А. М., Мисливий В. А. Банківська діяльність : питання кримінально-правової охорони. *Форум права*. 2016. № 3. С. 174–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_32 (дата звернення: 12.12.2019).

232. Клочко А. М., Мисливий В. А. Кримінально-правова охорона банківської діяльності як інституту фінансової системи України. *Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2016 р.). Суми: Сумський держ. ун-т, 2016. С. 321–323.

233. Клочко А. М., Мисливий В. А. Місце банківських установ серед об'єктів кримінологічної безпеки. *Міжнародний юридичний вісник*: зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. Вип. 1 (1). С. 61–67.

234. Клочко А. М., Мисливий В. А. Розбійні напади на банківські установи: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Суми: СумДУ, 2014. 253 с.

235. Клочко А. М., Нежевело В. В. Актуалізація необхідності визначення родового об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності: проблемні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*: електронне

наук. фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2019. № 3. С. 201–204. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/53.pdf (дата звернення: 12.10.2019).

236. Клочко А. М., Нежевело В. В. Детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 297–301. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/ostannij-vipusk> (дата звернення: 16.09.2019).

237. Клочко А. М., Олійник К. М. Деякі питання вдосконалення охорони банківських установ. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 8-9 лист. 2012 р.)*. Суми. 2012. С. 96–97.

238. Клочко А. М., Резнік О. М., Кобзєва Т. А. Фінансова система України очима молодих науковців: монографія / за заг. ред. А. М. Куліша. Суми: Сумський держ. ун-т, 2016. 139 с.

239. Клочко А. М., Олійник К.М. Окремі аспекти правового регулювання працевлаштування молодих спеціалістів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 63–65. URL: http://lsej.org.ua/3_2014/18.pdf (дата звернення: 06.09.2019).

240. Клочко А. М., Олійник К.М. Актуальні питання працевлаштування молоді в умовах ринкових взаємовідносин. *Форум права*. 2012. № 3. С. 292–296. URL: <http://forum.prava.pp.ua/page-5.html> (дата звернення: 11.05.2019).

241. Клочко А. Н. Банковские учреждения как объект криминологической безопасности. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2013. Вип. 21, ч. 2, т. 3. С. 34–37.

242. Клочко А. Н. Банковские учреждения как объект разбойных нападений. *Материалы Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых (г. Кемерово, 28-26 апр. 2012 г.)*. Кемерово. 2012. С. 407–412.

243. Ключко А. Н. Мошенничество в банковской сфере. *Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования: материалы междунар. науч.-практ. конф.* (г. Барановичи, 14-15 мая 2015 г.). Барановичи. 2015. С. 54–56.

244. Ключко А. Н. Некоторые аспекты расследования преступлений против собственности. *Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика: материалы V Междунар. науч.-практ. конф.* (г. Курск, 11–13 апр. 2013 г.) / редкол.: Т. К. Рябина (отв. ред.) и др. Курск: Юго-Западный гос. ун-т, 2013. С. 312–317.

245. Ключко А. Н. Некоторые вопросы значения банковской системы в борьбе с отмыванием средств, полученных преступным путем. *Приоритетные направления развития правовой системы общества: материалы V Междунар. науч.-практ. конф.* (г. Гомель, 15–16 мая 2014 г.) / редкол.: И. И. Эсмантович (отв. ред.) и др.; М-во образования РБ, Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2014. С. 33–38.

246. Ключко А. Н. Отдельные аспекты совершения служебных преступлений в сфере банковской деятельности Украины. *Scitechnology: ежемесячный междунар. науч. журнал.* Рига (Латвия). 2017. № 2. С. 26–27.

247. Ключко А. Н. Отдельные вопросы предупреждения преступлений в банковской сфере. *Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика: материалы V Междунар. науч.-практ. конф.* / Юго-Западный государственный университет. Курск. 2015. Ч. I. С. 89–93.

248. Ключко А. Н. Уголовно-правовая охрана банковской деятельности. *Теоретико-прикладные аспекты развития правовой системы общества: материалы междунар. науч.-практ. конф.* (г. Гомель, 21–22 апр. 2016 г.) / Юридический факультет УО «ГГУ им. Ф. Скорины» (Белоруссия). Гомель. 2016. С. 81–86.

249. Клочко А. Н., Кулиш А. Н. Некоторые аспекты криминологической безопасности финансовых учреждений. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2013. № 4. С. 129–137.

250. Клочко А. Н., Кулиш А. Н., Резник О. Н. Социальная обусловленность уголовно-правовой охраны банковской деятельности на Украине. *Всероссийский криминологический журнал*. 2016. Т. 10, № 4. С. 790–800.

251. Клочко А. Н., Курило Н. П., Запара С. И. К вопросу уголовно-правовой охраны сферы банковской деятельности Украины. *Всероссийский криминологический журнал*. 2017. Т. 11, № 4. С. 833–843.

252. Клочко А. Н., Логвиненко Н. И. Предупреждение разбойных нападений на банки: опыт Российской Федерации. *Международное право и законодательство Российской Федерации: материалы междунар. науч.-практ. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых (г. Москва, 15-16 июня. 2012 г.)*. Москва. 2012. С. 45–48.

253. Клочко А. Н., Логвиненко Н. И., Кобзева Т. А., Киселева Е. И. Легализация средств, полученных преступным путем, в сфере банковской деятельности. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2016. Т. 10, № 1. С. 194–204.

254. Книженко О. О., Крайник Г. С. О вкладе Василия Яковлевича Тация в исследование объекта преступления. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). С. 1 – 11.

255. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Синергетика и принципы коэволюции сложных систем. Сайт С.П. Курдюмова. URL: <http://spkurdyumov.ru/evolutionism/sinergetika-i-principy-koevolycii-slozhnyh-sistem/> (дата звернення: 15.08.2019).

256. Кобринский Н. Е., Майминас Е. З., Смирнов А. Д. Экономическая кибернетика: учебник для студ. вузов и ф-тов, обучающихся по специальности

«Экономическая кибернетика». Москва: Экономика, 1982. 408 с.

257. Коваленко А. В. Поліція як суб'єкт діяльності щодо запобігання злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 24. С. 110–113. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc24/30.pdf> (дата звернення: 15.08.2019).

258. Кодекс України з процедур банкрутства. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 03.11.2019).

259. Козятник Людмила. Освітня платформа. Винести вирок при доведенні банку до неплатоспроможності тільки на підставі статті 218-1 КК України неможливо (лектор Legal High School). URL: <https://lhs.net.ua/vynesty-pryhovor-pry-dovedenyu-banka-bankrotstva-tolko-na-osnovanyu-staty-2811-uk-nevozmozhno-schytaet-liudmyla-koziatnyk-lektor-legal-high-school/> (дата звернення: 12.09.2019).

260. Коментар до статті 190 КК України «Шахрайство». *Юридичні послуги online*. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/187.php> (дата звернення: 08.05.2018).

261. Коментар до статті 200. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/197.php> (дата звернення: 01.05.2018).

262. Коментар до статті 209. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. URL: <http://yuristonline.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/206.php> (дата звернення: 03.11.2019).

263. Коментар до статті 222. Шахрайство з фінансовими ресурсами. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/219.php> (дата звернення: 08.11.2018).

264. Коментар до статті 361 КК України. Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/358.php> (дата звернення: 08.01.2018).

265. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

266. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. Москва: Академия МВД СССР, 1980. 243 с.

267. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

268. Корнев О. М. Екстремальна ситуація: сутність, зміст та рівні подання. *Проблеми екстремальної і кризисної психології*: сб. науч. трудов. НУЦЗ України. 2010. С. 97–104. URL: <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol1/10.pdf> (дата звернення: 06.04.2018).

269. Корнієнко В. В. Криміналістична класифікація економічних злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3772/%C2> (дата звернення: 05.07.2019).

270. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пеналюации: монографія. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. 272 с.

271. Кос О. Д. Напрями кримінально-правової політики у боротьбі зі злочинністю. *Право і суспільство*: наук. журнал. 2009. № 4. С. 98–100.

272. Косович В. М. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки: монографія. Львів: Тріада-плюс, 2011. 212 с.

273. Костенко О. Соціальний натуралізм як методологічний принцип юриспруденції і кримінології. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 4. С. 133–145. Проблеми філософії права. 2006–2007. Т. IV–V.

274. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.

275. Костенко О. М. Наукове (доктринальне) тлумачення законів та його роль у здійсненні правосуддя. *Право України*. 2000. № 6. С. 34–36.

276. Костенко О. М. Соціальний натуралізм як методологічний принцип філософії права. *Філософія права і праворозуміння*. 2006–2007. Т. IV–V. С. 96–106.

277. Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3–17.

278. Костюченко В.М. Управління кредитними ризиками у комерційному банку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”*. 2010. № 1. Т.1. С.141-147.

279. Кредитна система та її структура. URL: https://pidruchniki.com/1382032839996/politekonomiya/kreditna_sistema_struktura (дата звернення: 03.17.2019).

280. Крижна Л. В. Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. 19 с.

281. Криминальный кодекс КНР: принят на 5-й сессии Всекитайского собрания народных представителей шестого созыва 14.03.1997 г. URL: <http://pravorub.net/upload/userfiles/6/ugolovnyi-kodeks-kitaiskoj-narodnoj-respubliki-54073ec295cdd.pdf> (дата звернення: 03.11.2018).

282. Криминология / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва: Изд-во МГУ, 1994. 566 с.

283. Криминология / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва: Юрид. лит., 1988. 384 с.

284. Криминология. Общая часть: учебник / под ред. В. В. Орехова. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1992. 216 с.

285. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. 4-е изд., перераб. и допол. Москва: Норма, 2009. 800 с.

286. Криминология: учебник для студ. вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / Ю. М. Антонян, Г. В. Дашков, В. Н.

Кудрявцев и др.; под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова; М-во образования РФ, Московская гос. юрид. академия. 3-е изд., перераб. и допол. Москва: Юристъ, 2004. 734 с.

287. Криминология: учебник для юрид. вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. Москва: Издательская группа НОРМ, 2005. 912 с.

288. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.

289. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 480 с.

290. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 4-те вид., перероб. та допов. Київ: Атіка, 2008. 376 с.

291. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер-Право, 2007. 496 с.

292. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студ. юрид. вузів і ф-тів / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

293. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / А. П. Бабій, І. С. Доброход, Ю. А. Кармазін та ін.; за ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одіссей, 2009. 496 с.

294. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

295. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2010. 608 с.

296. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник для студ. вищ. навч. закладів освіти / М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер; Харків: Право, 2002. 496 с.

297. Кримінальний кодекс Республіки Польща від 01.01.1997 р. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110058#text> (дата звернення: 09.11.2018).

298. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №№ 25–26. Ст. 131, 218-1.

299. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. 1040 с.

300. Кримінальний кодекс Швейцарії від 21.12.1937 р. (станом на 12.07.2012 р.). URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950&subID=100098712,100098714,10009887,100099142,100099154#text> (дата звернення: 03.07.2019).

301. Кришевич О. В., Рощина І. О. Доведення до банкрутства: кримінально-правовий аспект та розмежування з шахрайством. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 143–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2015_1_29 (дата звернення: 05.04.2018).

302. Кротов С. Е. Дифференциация уголовной ответственности в зависимости от категоризации преступлений, квалифицирующих признаков и обстоятельств, отягчающих наказание: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2005. 176 с.

303. Кругликов Л. Л., Васильевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2003. 300 с.

304. Кругликов Л. Л., Савинов В. Н. Квалифицирующие обстоятельства: понятие, виды, влияние на квалификацию преступления. Ярославль: Ярославльский гос. ун-т, 1989. 88 с.
305. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юрид. лит., 1972. 352 с.
306. Кудрявцев В. Н. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация. Москва: Наука, 1982. 304 с.
307. Кузнецова Н., Вельцель Л. Уголовное право ФРГ. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1980. 214 с.
308. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1969. 232 с.
309. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 200 с.
310. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Кримінальне право України: посібник для підготовки до іспитів / за заг. ред. О. М. Джужи. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Вид-во Паливода А. В., 2007. 300 с.
311. Куровський С. До питання про вплив банківського законодавства та судової практики на банківську діяльність в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 4. С. 72 – 80.
312. Курс криминології. Загальна частина: підручник: у 2 кн. / за ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. 352 с.
313. Курс лекцій по криминологии / под ред. И. Н. Даньшина, В. В. Голины. Харьков: Одиссей, 2006. 280 с.
314. Курс уголовного права: в 2 т. / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 1999. Т. 1: Общая часть. Учение о преступлении. 592 с.
315. Куц В. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2 (14). С. 102–108. URL: <http://www.chasopysnapu.gov.gov.ua/chasopys/ua/pdf/2-2017/kuts.pdf> (дата звернення: 09.10.2019).

316. Ландіна А. В. Проблема визначення об'єкта злочину в кримінальному праві. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 19–20 квіт. 2012 р.)*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 276–280.
317. Ларичев В. Д. Преступления в кредитно-денежной сфере и противодействие им. Москва: ИНФРА, 1996. 240 с.
318. Ларичев В. Д., Давыдова А. В., Иконников Д. Н., Казаков А. Я. Система и меры предупреждения преступлений в банках при проведении расчетно-кредитных операций: монография. Москва: Юрлитинформ, 2013. 392 с.
319. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Смысл, 2005. 352 с.
320. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва: НОРМА, 2000. 400 с.
321. Лисий В. Діалектика і методи наукового пізнання. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка. Серія: «Філософія»*. 2010. Вип. 13. С. 20–28.
322. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Україна, 1997. 167 с.
323. Лихова С. Конституційно-правовий інститут основних прав і свобод людини як об'єкт кримінально-правової охорони. *Юридичний вісник України*. 2000. № 25. С. 21–24.
324. Лихова С. Я. Характеристика предмета кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 157–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_3_27 (дата звернення: 01.08.2019).
325. Личность преступника / В. Н. Кудрявцев, Н. Н. Кондрашков, Н. С. Лейкина и др. Москва: Юрид. лит., 1975. 272 с.

326. Личность преступника: монография / отв. ред. В. Н. Кудрявцев. Москва: Юрид. лит., 1971. 356 с.

327. Ліхновіцький Я. О. Прокуратура як суб'єкт протидії злочинності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С. 182–185. URL: http://www.pap.in.ua/7_2014/54.pdf (дата звернення: 05.05.2019).

328. Логвиненко А. М. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ у процесі попередження вчинення розбійних нападів на банківські установи. *Права человека: теория и практика: сб. науч. статей: в 2 ч. / редкол.: В. В. Коровин (отв. ред.) и др.* Курск: МУ «Издательский центр «ЮМЭКС», 2010. Ч. 2. С. 10–13.

329. Логвиненко А. М. Запобігання органами внутрішніх справ розбійним нападам на банківські установи. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ. 2010. № 1. С. 160–163.

330. Логвиненко А. М. Изучение личностных характеристик преступника, как предупредительная мера совершения разбойных нападений на банковские учреждения. *Васильевские чтения. Актуальные проблемы развития малого и среднего предпринимательства Курской области: материалы науч.-практ. конф. (г. Курск, 25 марта 2010 г.)*. Курск. 2010. С. 130–140.

331. Логвиненко А. М. Кримінологічна характеристика осіб злочинців, які вчиняють розбійні напади на банківські установи. *Право і безпека*. 2010. № 3. С. 161–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_3_36 (дата звернення: 06.08.2019).

332. Логвиненко А. М. Особливості запобігання органами внутрішніх справ проявам розбійних нападів на банківські відділення. *Перспективи та пріоритети розвитку юридичної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 14–15 жовт. 2010 р.)*. Запоріжжя. 2010. С. 91–92.

333. Логвиненко А. М. Причинний комплекс вчинення розбійних нападів на банківські установи. *Держава і право: зб. наук. праць*. Київ, 2010. Вип. 47. С. 534–539.

334. Логвиненко А. М. Суб'єктивні ознаки злочинів, пов'язаних із вчиненням розбійних нападів на банківські установи. *Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів юридичного факультету*: тези доповідей: у 3 ч. (м. Суми, 20 квіт. 2011 р.) / відп. за вип.: С. І. Дегтярьов, В. І. Горевий. Суми: СумДУ, 2011. Ч. 2. С. 92–96.

335. Логіка для правознавців: навч. посібник / О. О. Бандура, О. І. Гвоздік, В. М. Кравець та ін. Київ: Нац. академія внутрішніх справ, 2016. 144 с.

336. Ломброзо Ч. Геніальність і божевільня: Паралель між великими людьми і божевільними / пер. з італ. К. Тетюшинової. Київ: Україна, 1995. 276 с.

337. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. Москва. Wolters Kluwer, 2005. 912с.

338. Львовчкін С. В., Опарін В. М., Федосов В. М. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті економічного розвитку. *Фінанси України*. 2011. № 6. С. 3–13.

339. Малахова О. Л. Регулювання діяльності банків у контексті забезпечення фінансової безпеки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 684-691.

340. Малков В. П. Повторность преступлений: понятие и уголовноправовое значение. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1970. 174 с.

341. Марін О. К. Конкуренція кримінально-правових норм: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2001. 232 с.

342. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XII Регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 09–10 лют. 2006 р.). Львів: Юрид. ф-тет Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2006. С. 366–369.

343. Мармура О. З. Поняття ознак, що кваліфікують злочин. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: «Юридична». 2011. Вип. 2. С. 297–306.

344. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: А. С. К., 2001. 352 с.

345. Матусовский Г. А., Буцан О. П. Проблемы формирования методики расследования преступлений, совершенных посредством расчетнокредитных банковских операций. *Проблемы законности*. Харьков, 1995. Вып. 29. С. 137–142.

346. МВС: Міліція викрила майже півтори тисячі злочинів безпосередньо в банках. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=242112612 (дата звернення: 05.09.2019).

347. Мего-Інфо – Юридична бібліотека № 1 юридичний портал-бібліотека України онлайн із новітньою правовою літературою для навчання, роботи та консультації. Стаття 232. Розголошення комерційної або банківської таємниці. URL: <http://mego.info/> (дата звернення: 09.09.2019).

348. Мего-Інфо – Юридична бібліотека № 1, юридичний портал-бібліотека України онлайн із новітньою правовою літературою для навчання, роботи та консультації. Стаття 231. Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. URL: <http://mego.info/> (дата звернення: 07.09.2019).

349. Мельник Н. И. Уголовная ответственность за вымогательство личного имущества граждан (по материалам Украины): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев, 1991. 206 с.

350. Методологические проблемы военной теории и практики. 2-е изд., допол. и перераб. Москва: Воениздат, 1969. 510 с.

351. Мирошниченко Н. Деякі проблеми загальної частини кримінального права України. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані. Монографія за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф.крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права» . Миколаїв : Гліон, 2016. С. 661-671.

352. Митрофанов И. И. Системность уголовного законодательства Украины в контексте учения о механизме реализации уголовной ответственности. *Legea si Viata: publicatie stiintifico-practica*. 2015. № 5/2. С. 54–58.

353. Митрофанов И. И., Притула А. М. Співучасть у злочині: навч. посібник. Одеса: Фенікс, 2012. 205 с.

354. Михлин А. С. Общая характеристика осужденных. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1991. 176 с.

355. Міфтахутдінов Владислав. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення. *Юридична газета* (онлайн). 2017. № 25 (575). URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalna-vidprovidalnist-za-korupsiyni-pravoporushennya.html> (дата звернення: 01.12.2018).

356. Мовчан Р. О., Васілін Є. М. Криміналізація доведення банку до неплатоспроможності як черговий прояв безсистемності кримінальної правотворчості в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 131–139. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/36.pdf (дата звернення: 12.03.2019).

357. Мойсик В. Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.

358. Москаленко Н. В. Досвід США щодо побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Финансы, учет, банки*. 2014. № 1 (20). С. 209–214.

359. Музика А. А., Лащук Є. В. Потерпілий від злочину: кримінально-правова концепція. *Наука і правоохорона*. 2010. № 4. С. 112–124.

360. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: Вид-во Паливода А. В., 2011. 192 с.

361. Музика А. А., Лащук Є. В. Про загальне поняття предмета злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 109–110.

362. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право: навч. посібник. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: Атіка, 2007. 264 с.

363. Муцалов Шахид Шахидович. Уголовно-правовые и криминологические меры противодействия преступлениям, совершаемым в сфере банковской деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Грозный, 2007. 206 с.

364. НАБУ відкрило справу в зв'язку з можливою недбалістю при поверненні 150 млрд грн клієнтам банків. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/443638/nabu-vidkrylo-spravu-v-zvyazku-z-mozhlyvoyu-nedbalistyu-pry-povernenni-150-mlrd-grn-kliiyentam-ban-kiv> (дата звернення: 09.10.2019).

365. Навроцький В. Кримінальне право України в епоху глобалізації. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2010. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Geopolityka/2010_2/-PDF/Navrotskiy.pdf (дата звернення: 15.02.2019).

366. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

367. Назаренко Д. О. Криминологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія. Харків: Діса плюс, 2013. 524 с.

368. Назимко Є. С. Структура методології кримінального права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (23). С. 81–90.

369. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 ч. / за заг. ред. М. О. Потєбєнька, В. Н. Гончаренка. Київ: ФОРУМ, 2001. Ч. 2. 984 с.

370. Науково-практичний коментар до статті 209-1 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/КК004719?an=2> (дата звернення: 12.07.2019).

371. Науково-практичний коментар до статті 218-1 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/КК007285> (дата звернення: 29.11.2019).

372. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 3-тє вид., перероб. та допов. Київ: Атіка, 2003. 1056 с.

373. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. 1040 с.

374. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекций. Москва: Норма, 1996. 547 с.

375. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 24.12.2019).

376. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=125410 (дата звернення: 18.11.2019).

377. НБУ порахував кількість платіжних карток на кожного українця. За 2018 рік кількість активних платіжних карток зросла на 6 %. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/nbu-podschital-kolichestvo-platezhnyh-kartochek-1550834163.html> (дата звернення: 19.07.2019).

378. НБУ. Рекомендації держателям платіжних карток. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70904> (дата звернення: 11.07.2019).

379. Не карою єдиною! Проблеми модернізації системи протидії злочинності в Україні: III Київський полілог: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 лист.а 2019 р.). Київ. 2019.

380. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК). URL: https://pidruchniki.com/1105051959949/pravo/nezakonni_diyi_dokumentami_perekaz_platizhnimi_k

artkami_inshimi_zasobami_dostupu_bankivskih_rahunkiv_elektronnimi (дата звернення: 15.08.2018).

381. Нерсесян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності. Хмельницький: Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2010. 192 с.

382. Нерсесянц В. С. Философия права. Москва: Норма, 1997. 652 с.

383. Ной И. С. Методологические проблемы советской криминологии. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1975. 223 с.

384. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії і практики попередження. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.

385. Образцов В. А. Преступления, связанные с профессиональной деятельностью как объект криминалистического исследования. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1982. Вып. 36. С. 91–100.

386. Огляд банківського сектору. 2018, лютий. Вип. 6. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64628171> (дата звернення: 18.03.2019).

387. Организованная преступность. Большой юридический словарь. 3-е изд., доп. и перераб. Под ред. проф. А.Я. Сухарева. Москва. 2007. VI, 858 с.

388. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: посібник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. В. Копан, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Київський нац. ун-т внутрішніх справ, 2007. 324 с.

389. Основні показники діяльності фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на початок квітня 2018 р. / Робота Фонду з виявлення кримінальних правопорушень. URL: <http://www.fg.gov.ua/about/prezentatsiji-fondu/36745-osnovni-pokaznyky-diyalnosti-fondu-harantuvannya-vkladiv-fizychnykh-osib-stanom-na-pochatok-kvitnya-2018-roku> (дата звернення: 18.01.2019).

390. Осташевська О. А. Платіжний інструмент як предмет злочину в кримінальному праві України. *Право і суспільство*. 2014. № 4. С. 256–261.

391. Офіційне інтернет-представництво НБУ. Пов'язана особа. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123539 (дата звернення: 10.09.2018).
392. П'ять способів шахрайства з банківськими картками / Press Центр. URL: [http://press-centr.com/ua/news/Pyat-sposobiv-shakhraystva-z-bankivski=mikartka mi](http://press-centr.com/ua/news/Pyat-sposobiv-shakhraystva-z-bankivski=mikartka_mi) (дата звернення: 15.09.2019).
393. Панов В. П. Международное уголовное право: учеб. пособие. Москва: Инфра-М, 1997. 320 с.
394. Панов М. І., Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законности*. 2009. № 100. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pz/2009_100/index.htm (дата звернення: 08.02.2019).
395. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: монографія / наук. ред. В. І. Борисов. Харків: Право, 2009. 184 с.
396. Пащенко О. О. Криміналізація та соціальна обумовленість. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 41–76.
397. Пащенко О. О. Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2015. Вип. 35 (1.3). С. 59–63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35\(1](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35(1) (дата звернення: 22.05.2019).
398. Пивоваров В. В. До питання латентності корпоративної злочинності в банківській сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2013. Вип. 3, т. 2. С. 104–106.
399. Пикуров Н. И. Теоретические проблемы межотраслевых связей уголовного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Волгоград, 1998. 410 с.
400. Пинегина М. В. Математические методы и модели в экономике: учеб. пособие для студ. вузов экономических специальностей. Москва: Изд-во «Экзамен», 2004. 128 с.

401. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Курс советского уголовного права: Общая часть. Москва: Госюриздат, 1961. 666 с.

402. Платонов К. К. Структура и развитие личности. Москва: Наука, 1986. 256 с.

403. Плужник О. І., Корнієнко М. В. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1 (4). С. 40–42. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1\(4\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1(4)__11) (дата звернення: 09.08.2018).

404. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку, затверджене рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 р. № 2: зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.09.2012 р. за № 1581/21893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12#Text> (дата звернення: 18.07.2019).

405. Попович В. М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. Київ: Правові джерела, 1995. 325 с.

406. Попович В. М., Трачук П. А., Андрушко А. В., Логін С. В. Актуальні проблеми кримінального права: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 256 с.

407. Посадовці «Вектор Банку» незаконно вивели 28 млн грн – ДБР повідомило про підозру ексголови правління. URL: <https://dbr.gov.ua/news/posadovci-vektor-banku-nezakonno-viveli-28-mln-grn-dbr-povidomilo-pro-pidozru-eksgolovi-pravlinnyu> (дата звернення: 18.08.2019).

408. Поспелова Л. И. Административно-деликтное законодательство как форма реализации административной политики. *Административное право: теория и практика. Укрепление государства и динамика социально-экономического развития*: материалы науч. конф. (г. Москва, 28 нояб. 2001 г.).

Москва: Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, 2002. С. 14–16.

409. Правління НБУ провело зустріч із керівниками сорока найбільших банків України. URL: <https://bank.gov.ua/article/56080786?annId =56080787> (дата звернення: 10.07.2019).

410. Правова доктрина в Україні: у 5 т. / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. 1240 с.

411. Присяжнюк І. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла або іншого володіння особи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 230 с.

412. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №№ 5–6. Ст. 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 01.09.2019).

413. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440.

414. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку: Закон України від 16.07.2015 р. № № 629-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 43. Ст. 386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-19#Text> (дата звернення: 09.09.2018).

415. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text> (дата звернення: 27.10.2019).

416. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб: Закон від 02.03.2015 р. № 218-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/218-19> (дата звернення: 09.08.2019).

417. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 07.09.2018).

418. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей: постанова Правління Національного банку України від 04.11.2010 р. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10#Text> (дата звернення: 15.09.2019).

419. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 12. Ст. 188.

420. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

421. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 15.09.2018).

422. Про запобігання корупції: Закон України від 10.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

423. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18 (дата звернення: 07.11.2018).

424. Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку від 05.07.2012 р. № 2 / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12#Text> (дата звернення: 25.07.2019).

425. Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку: документ z1581-12 (чинний, поточна редакція від 24.11.2018 р., підстава – z1258-18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12> (дата звернення: 21.11.2019).

426. Про затвердження Положення про порядок складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються від 21.08.2017 р. № 3711/ Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1104-17#Text> (дата звернення: 27.08.2019).

427. Про затвердження Типологій легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом «Властивості та ознаки операцій, пов'язаних з відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування»: наказ Державного комітету фінансового моніторингу України від 25.12.2009 р. № 182. URL: http://www.sdfm.gov.ua/print.php?what=art&id=1890&cat_id=114&lang=uk (дата звернення: 12.09.2018).

428. Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України: Указ Президента України від 10.09.1998 р. № 996/98. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996/98> (дата звернення: 10.10.2018).

429. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів: постанова Національного банку України від 05.11.2014 р. № 705. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14> (дата звернення: 05.09.2019).

430. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII (зі змінами, станом на 09.04.2015 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №

48. Ст. 650. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 02.08.2018).

431. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21.11.2002 р. № 228-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 3. Ст. 12.

432. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 12.08.2018).

433. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 р. № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (дата звернення: 08.10.2018).

434. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (дата звернення: 11.10.2018).

435. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v0007700-10?lang=uk> (дата звернення: 11.03.2019).

436. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05> (дата звернення: 09.03.2019).

437. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №№ 2, 3. Ст. 12 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 08.11.2018).

438. Про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2014 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111479&libid=100820# (дата звернення: 09.09.2018).

439. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № № 4452-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 50. Ст. 564.

440. Про стан взаємодії структурних підрозділів МВС щодо протидії кіберзлочинності та заходи з її покращання: аналітичний огляд МВС України. Київ: Друк. МВС України, 2012. 14 с.

441. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS090693> (дата звернення: 29.10.2019).

442. Проект Постанови про Рекомендації парламентських слухань на тему «Про шляхи стабілізації банківської системи України» № 2856 від 14.05.2015 р. Ініціатор законопроекту: Рибалка Сергій Вікторович (VIII скликання). URL: <http://bankforumsos.blogspot.com/2015/05/2856-14052015.html> (дата звернення: 15.09.2018).

443. Прокуратура Волинської області. Прокуратурою Волині розпочато кримінальне провадження про розтрату службовими особами «Західінкомбанку» понад 100 млн грн. URL: http://vol.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=14500 (дата звернення: 18.09.2019).

444. Просяна А. В. Юридична термінологія в Законі України «Про вищу освіту». *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. URL: <http://www.oljournal.in.ua/v5/14.pdf> (дата звернення: 19.09.2019).

445. Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу: монографія / В. К. Матвійчук, О. Є. Гіда, Р. Б. Прилуцький та ін.; за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 552 с.

446. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари (укр/рос): ратифікований 22.02.2000 р. (підстава – 1484). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802 (дата звернення: 12.09.2019).

447. Пурій Г. М. Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України. *Фінансовий простір*. 2017. № 3 (27). С. 41 – 47. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1703/17pgmbsu.pdf> (дата звернення: 09.09.2018).

448. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. 10-те вид., допов. Львів: Край, 2008. 224 с.

449. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 204 с.

450. Рамкове Рішення Ради від 28.05.2001 р. про боротьбу з шахрайством та підробкою безготівкових платіжних засобів (2001/413/ЮВС) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EU010077> (дата звернення: 18.09.2019).

451. Ратинов А. Р. Методологические вопросы психологического изучения личности преступника. *Психологическое изучение личности преступника. Методы исследования*: сб. науч. трудов / под ред. А. Р. Ратинова. Москва: Изд-во Всесоюзного ин-та по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1976. С. 5–22.

452. РБК – Україна. Повернути все: як забрати свої гроші з збанкрутілого банку. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vernut-svoi-dengi-obankrotivshegosya-banka-1487711390.html> (дата звернення: 15.04.2019).

453. Результати комплексного соціологічного дослідження. ЄМА. URL: http://ema.com.ua/wpcontent/uploads/2014/10/material_02_10_2014_results_of_sociological_research_fraud_and_literacy.pdf (дата звернення: 18.09.2018).

454. Реформа банківського сектору 2014–2018. Основні тенденції та ризику. URL: <http://www.democracyhouse.com.ua/ua/2018/reforma-bankivskogo-sektoru-2014-2018-osnov/> (дата звернення: 12.10.2019).

455. Реформа заради реформи: 10 тез про роботу банківської системи України. URL: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1414886-reforma-zaradi-reformi-10-tez-pro-robotu-bankivskoyi-sistemi-ukrayini> (дата звернення: 12.08.2018).

456. Річний звіт 2016 р. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.
URL: http://www.fg.gov.ua/images/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_2016_.Pdf (дата звернення: 19.02.2018).

457. Річний звіт 2017 р. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.
URL: http://www.fg.gov.ua/images/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_2016_.pdf (дата звернення: 08.08.2018).

458. Річний звіт за 2015 р. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.
URL: http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%A4%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%83_%2015.pdf (дата звернення: 10.08.2018).

459. Ришелюк А. М. Незаконні дії з документами на переказ платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Канон, 2001. 680 с.

460. Розтрата коштів банку: народному депутату заочно повідомлено про підозру. URL: <https://dbr.gov.ua/news/roztrata-koshtiv-banku-narodnomu-deputatu-zaочно-povidomleno-pro-pidozru> (дата звернення: 11.09.2019).

461. Робак В. А. Підстави криміналізації злочину, передбаченого ст. 310 Кримінального кодексу України. *Кримський юридичний вісник*. 2009. № 3. С. 311–318.

462. Рогожнікова Н. В. Основні тенденції банківського кредитування в сучасних умовах фінансово-економічної кризи. *Фінансовий простір*. 2015. № 3. С. 72–77.

463. Розвиток банківських систем при соціалізмі. URL: https://pidruchniki.com/10561127/bankivska_sprava/rozvitok_bankivskih_sistem_pri_sotsializmi (дата звернення: 09.11.2018).

464. Розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК). URL: https://pidruchniki.com/1886031359970/pravo/rozgoloshennya_komerts_іynoyi_abo_bankivskoyi_tayemnitsi_232 (дата звернення: 12.08.2018).

465. Романов В. В. Юридическая психология. Москва: Юрайт, 2014. 165 с.
466. Российское уголовное право. Общая часть: учебник / С. В. Бородин, В. Н. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова и др.; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. 2-е изд., перераб. и допол. Москва: Спарк, 2000. 454 с.
467. Рудковська М. Р. Суспільна небезпека як ознака поняття злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 187 с.
468. Рузавин Г. И. Методология научного познания: учеб. пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 287 с.
469. Рябчинська О. П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 157–163.
470. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 36 с.
471. Саєнко М. Відповідальність перших осіб перед клієнтами: ілюзія чи реальність? *Юрист&Закон*. 2015. № 8.
472. Салига К. С. Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проекти. *Ефективна економіка*: електронне наукове фахове видання, включене до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 р. № 1528). URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1791> (дата звернення: 24.08.2019).
473. Сахаров А. Б. Учение о личности преступника и его значение в профилактической деятельности органов внутренних дел. Москва: МВШМ МВД СССР, 1984. 42 с.
474. СБУ викрила схему виведення підприємством в офшор понад 436 мільйонів гривень. URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/6146?fbclid=IwAR153oY9wpHTFnfVyEGHQ5UGtAu96N_OkYbG34w3Rt3NubjGfyTlOxQRriQ#.boRkiDno.dpbs (дата звернення: 16.09.2018).

475. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія / за наук. ред. В. І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.
476. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.
477. Сказко Ю. А. Протидія злочинності у сфері нападів на банківські установи та інкасаторів: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні. Юридична наука. 2014. № 6. С. 67–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_6_10 (дата звернення: 26.05.2019).
478. Скакун О. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта, 2010. 520 с.
479. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2006. 656 с.
480. Словник української мови: у 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970. 1980. Т.1. 799 с.
481. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/socialjnyj> (дата звернення: 15.06.2019).
482. Слюсаренко О. Л. Праворозуміння в епоху постмодерну. Юридична наука. 2011. № 2. С. 7–12.
483. Сорочинський М. Г. Попередження злочинності засобами кримінального права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2004. 18 с.
484. Стаття 209. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk/81-uky/1899-209.html> (дата звернення: 15.08.2019).
485. Стаття 220-1. Порухення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_220_1/ (дата звернення: 16.03.2019).

486. Стаття 222. Шахрайство з фінансовими ресурсами. URL: <https://jurisprudence.club/ugolovnoe-pravo-uchebnik/stattya-222-shahraystvo-finansovimi.html> (дата звернення: 12.08.2018).

487. Стаття 232. Розголошення комерційної або банківської таємниці. URL: <http://mego.info> (дата звернення: 12.08.2019).

488. Статистична інформація / Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 11.08.2019).

489. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2007. 317 с.

490. Стойко О. Я., Дема Д. І. Фінанси: навч. посібник / за ред. О. Я. Стойка. Київ: Алерта, 2014. 432 с.

491. Столяров И. А. Математика и кибернетика в управлении. Москва: Изд-во «Экономика», 1973. 79 с.

492. Стрелков Л. О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їхнього виготовлення. *Юридична наука*. 2011. № 1 (1). С. 145–151.

493. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160–169.

494. Стручков Н. А. Преступность как социальное явление. Москва: Высшее политическое училище им. 60-летия ВЛКСМ, 1979. 120 с.

495. Сухонос В. В. Легалізація злочинних доходів у банківській сфері та боротьба з нею. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (6). С. 149–153.

496. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю на межі ХХІ століття – проблема сьогодення. *Проблеми законності: республіканський міжвідомчий наук. зб.* Харків: Право, 2008. Вип. 99. С. 3–18.

497. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посібник. Харків: УкрЮА, 1994. 76 с.

498. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

499. Термін «Фінансово-господарська діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/43840> (дата звернення: 11.06.2018).

500. Тітомер Є. В. Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.ст. 231, 232 КК України. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць Одеської нац. юрид. академії. Одеса: Юрид. літ., 2010. Вип. 55. С. 353–357. URL: <http://www.apdp.in.ua/v55/69.pdf> (дата звернення: 18.09.2018).

501. Тимчасовий веб-сайт Національної поліції України. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157> (дата звернення: 11.07.2018).

502. Типовое законодательство об отмывании денег и финансировании терроризма / Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. Нью-Йорк, 2005. 47 с.

503. Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом «Властивості та ознаки операцій, пов'язаних із відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування»: затверджено наказом Держфінмоніторингу від 25.12.2009 р. № 182ю. III. Виявлення схем легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, які реалізуються через зняття готівки / Державна служба фінансового моніторингу. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&art_id=1890&lang=uk (дата звернення: 16.10.2018).

504. Ткаченко Н. В. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансових посередників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Економіка»*: зб. наук. праць / редкол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. Вип. 26. С. 81–88.

505. Тоболкин П. С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм. Свердловск: Средне-Уральское кн. изд-во, 1983. 177 с.

506. Трайнин А. Н. Учение о составе преступления. Москва: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1946. 148 с.

507. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2000. 315 с.

508. Трут Д., Автух А. Притягнення юросіб до кримінальної відповідальності в Україні: міф чи реальність? URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/para85#n85> (дата звернення: 12.09.2018).

509. Трюхан Вадим. Інституційне забезпечення адаптації законодавства України до надбання спільноти в рамках виконання майбутньої Угоди про асоціацію Україна – ЄС. *Вісник Національної академії державного управління*. 2011. № 4. С. 232. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-4-31.pdf> (дата звернення: 19.09.2018).

510. Туляй Е. Ю. Финансово-правовое регулирование банковской деятельности в Российской Федерации. Томск: Изд-во НТЛ, 2010. 184 с.

511. Туляков В. О. Порівняльний метод у науці кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 29–40.

512. У Сумах неповнолітній через Інтернет ошукав більше 60 людей. *Українські національні новини*. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1453275-u-sumakh-nerovnlitniy-cherez-internet-oshukav-bilshe-60-lyudey> (дата звернення: 28.09.2018).

513. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (редакція від 30.11.2015 р., підстава – v2980321-15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 27.09.2018).

514. Уголовное право России: учебник для вузов: в 2 т. / под ред. А. Н. Игнатова, Ю. А. Красикова. Москва: Норма, 1998. Т. 1: Общая часть. 280 с.

515. Уголовное право. Общая часть: учебник / отв. ред. И. Я. Козаченко. 4-е изд., перераб. и допол. Москва: Норма, 2008. 720 с.

516. Уголовный закон Латвии, принятый Сеймом 17.06.1998 г. и обнародованный Президентом государства 08.07.1998 г. URL: <http://www.alex-lawyer.lv/ugolovnijzakonlatviirus.pdf> (дата звернення: 26.09.2018).

517. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03.07.2014 г. № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.07.2019 г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=5;-157 (дата звернення: 06.09.2018).

518. Узагальнення практики вирішення судами Харківської області спорів, що виникають із договорів банківського вкладу та банківського рахунку за 2013 – I півріччя 2014 року. URL: https://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/uzag22 (дата звернення: 26.08.2018).

519. Україна проти корупції: Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014–2018 рр. Дніпро: Середняк Т. К., 2018. 68 с.

520. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

521. Улибіна В. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 255 с.

522. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харків: Выща шк., Изд-во при ХГУ, 1989. 104 с.

523. Фахритдінов І. Ю. Попередження розбійних нападів на інкасаторів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2011. URL: <http://www.dissercat.com/content/preduprezhdenie-razboinykh-napadenii-na-inkassatorov> (дата звернення: 11.09.2018).

524. ФГВФО. Звіт за 2012 рік. URL: http://www.fg.gov.ua/files/docs/reports/Zvit_FGVFO_ukr_2012.pdf (дата звернення: 06.10.2018).

525. Ференцюк М. В. Проблеми визначення об'єкта злочину з позиції ціннісної теорії. *Закарпатські правові читання*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 17-19 квіт. 2015 р.) / за заг. ред. В. І. Смоланки, Я. В. Лазура, О. Я. Рогача. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2015. Т. 2. С. 218–226.

526. Филимонов В. Д. Криминологические основы уголовного права. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. 214 с.
527. Филонов В. П. Состояние, причины преступности в Украине и ее предупреждение: монография. Донецк: Донеччина, 1999. 639 с.
528. Философия уголовного права / сост., ред. и вступ. ст. Ю. В. Голика. Санкт-Петербург: Юрид. Центр Пресс, 2004. 348 с.
529. Философский энциклопедический словарь / ред. Л. Ф. Ильичёв и др. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
530. Фіалка М. І. Показники злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 361. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/41_Fialka.Pdf (дата звернення: 13.09.2018).
531. Філей Ю. В. Протиправність та суспільна небезпечність: проблеми співвідношення. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 08–09 жовт. 2015 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 138–141.
532. Фінансова система. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0 (дата звернення: 11.11.2018).
533. Фінагеев В. О. Взаємодія оперативних підрозділів зі службами банківської безпеки у протидії шахрайству в сфері кредитування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 252–262.
534. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Звіт за 2011 р. URL: <http://www.fg.gov.ua/files/docs/reports/Zvit2011ukr.pdf> (дата звернення: 12.09.2018).
535. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Річний звіт 2013 р. URL: http://www.fg.gov.ua/files/docs/reports/Zvit_FGVFO_ukr_2013.pdf (дата звернення: 11.09.2018).

536. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Річний звіт 2014 р.
URL: http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/zvit_2014_ukr.pdf.

537. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Річний звіт 2015 р.
URL: http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/Report_DGF_2015.pdf (дата звернення: 23.05.2018).

538. Франк Л. В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. Душанбе: Ирфон, 1977. 240 с.

539. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. 332 с.

540. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.

541. Фрумкін К. Шахрайство та злочини в банківській сфері / Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. URL: http://www.uфин.com.ua/analit_mat/gkr/150.Htm (дата звернення: 26.07.2018).

542. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 36 с.

543. Харламова С. О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

544. Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання Особливої частини): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2008. 18 с.

545. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: навч. посібник. Київ: Центр учбової л-ри, 2008. 192 с.

546. Цимбалюк В. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб та перспективи України. *Історико-правовий часопис*.

Кримінальне та кримінально-виконавче право, кримінологія, кримінальний процес і криміналістика. 2014. № 1 (3). С. 112–116.

547. Чан Бін Лін. Принципи права Китайської Народної Республіки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2017. 212 с.

548. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківської діяльності як об'єкт кримінологічних досліджень. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 4. С. 192–198.

549. Честнов И. Л. Методология и методика юридического исследования: учеб. пособие. Санкт-Петербург: Юрид. ин-т Генпрокуратуры РФ, 2004. 128 с.

550. Четверта сесія Верховної Ради України Шостого скликання. *Парламентські вісті*. 2009. 25–30 травня. № 15 (257). URL: https://portal.rada.gov.ua/documents/Parlam_visti/page/2 (дата звернення: 28.06.2018).

551. Что такое выписка чека (кайтинг) «против неинкассированных сумм»? URL: https://www.pravo.vuzlib.su/book_z730_page_154.html (дата звернення: 28.10.2018).

552. Чуев Ю. В., Михайлов Ю. Б. Прогнозирование в военном деле. Москва: Воениздат, 1975. 279 с.

553. Шапченко С. Д. Оценочные признаки в составах конкретных преступлений: автореф дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1988. 24 с.

554. Шахрайство, аналіз складу та проблеми кваліфікації. URL: http://ua-referat.com/Шахрайство_аналіз_складу_та_проблеми_кваліфікації (дата звернення: 23.09.2018).

555. Шевчук В. М. Проблеми кваліфікації злочинів, які мають ознаки множинності. *Кримінальне право та кримінологія*. 2008. С. 246–259. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/3083/2008_10.246-259pdf%2b.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 16.09.2018).

556. Шість прийомів проти карткових шахраїв в Україні / Незалежна асоціація банків України. URL: http://anticyber.com.ua/article_detail.php?id=142 (дата звернення: 11.09.2019).

557. Шляпочников А. С., Забрянский Г. И. Выявление латентной преступности. *Советское государство и право*. 1973. № 5. С. 98–103.

558. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 15 с.

559. Щербаков А. В. Уголовно-правовые проблемы борьбы с преступлениями в банковской сфере: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Владивосток, 2003. 264 с.

560. Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09?lang=ru> (дата звернення: 31.09.2019).

561. Юртаева К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 109–119.

562. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика финансовых преступлений. *Вестник Московского университета*. Серия 11: «Право». 1999. № 1. С. 33–34.

563. Якимова С. В., Боровікова В. С. Особистість економічного злочинця. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2016. № 837. С. 521–527. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_86C (дата звернення: 21.09.2018).

564. Які існують види шахрайства і як вони працюють? URL: <http://fotozhaby.com/new/2015/08/03/501.htm> (дата звернення: 17.09.2018).

565. Яковлев А. И. Индивидуальная профилактика преступного поведения. Горький: Изд-во ГВШ МВД СССР, 1977. 127 с.

566. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія / за ред. В. О. Навроцького. Львів: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2011. 424 с.

567. Яровенко Г. М., Бояджян М. М. Аналіз наслідків кібершахрайств в банківській системі України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 836–842.

568. Яцик Т. П., Дробязко К. М. Кримінальне право як наука: методологічні аспекти. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наук. праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 161–166.

569. Banking criminal law and finance criminal law Law firm. Avvocato Carlo Vaccarella Boy. URL: <https://www.studiolegalebaccaredda.it/eng/pa-banking-criminal-law.php> (дата звернення: 23.08.2019).

570. Büşra Demiral Bakirman. The Protection of Trade, Banking, and Customer Secrets in Turkish Criminal Law. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi. Journal of Penal Law and Criminology*. 2017. № 5 (2). P. 107–118.

571. Bank Crime Statistics. Bank Crime Statistics from Federally Insured Financial Institutions from 2003 to Present. URL: <https://www.fbi.gov/resources/library/bank-crime-statistics> (дата звернення: 15.09.2019).

572. Brigitte Unger, Joras Ferwerda, Melissa van den Broek. Ioana Deleanu. The Economic and Legal Effectiveness of the European Union's Anti-Money Laundering Policy. Edward Elgar Pub (May 31, 2014), 256 p. URL: <https://www.amazon.com/Economic-Effectiveness-European-Anti-Money-Laundering/dp/1783472766> (дата звернення: 19.11.2019).

573. Crime Control Act, Pub. L. No. 98473, 98 Stat. 2147 (1984), codified at 18 USC § 1344 (1983).

574. Criminal Code of the Republic of Bulgaria (1968, amended 2017) (English version). URL: file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf (дата звернення: 17.09.2018).

575. Fighting fraud in banking with big data and analytics. White paper. IBM Corporation Software Group. URL: http://www-07.ibm.com/au/pdf/Fighting_Fraud_in_Banking_with_Analytics.pdf (дата звернення: 17.09.2018).

576. Fraud the facts 2017. The definitive overview of payment industry fraud. Financial fraud action UK. URL: https://www.financialfraudaction.org.uk/fraudfacts17/assets/fraud_the_facts.pdf (дата звернення: 18.03.2019).

577. Galen Rechtsanwälte. Banking and capital markets criminal law. URL: <http://www.galen.de/areas-of-law/banking-criminal-law-capital-markets-criminal-law/> (дата звернення: 22.03.2019).

578. Gazeta.ua. Вкладники лежачи пікетували «Надра банк». URL: http://gazeta.ua/articles/life/_vkladniki-lezhachi-piketuvali-quotnadra-bankquot-foto/336151 (дата звернення: 12.09.2019).

579. German Criminal Code (as amended up to Act of October 30, 2017). URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/criminal_code_germa-ny_en_1.pdf (дата звернення: 17.12.2018).

580. Giovanni Paolo Accinni e Associati. URL: <http://www.studioaccinni.com/banking-criminal-law-en.htm> (дата звернення: 17.12.2019).

581. ICU (Investment Capital Ukraine) – фінансова група. URL: <https://www.icu.ua/uk/about-icu/about-us> (дата звернення: 15.08.2019).

582. Jayaprakash, Nair. Analytics Applied – Fraud prevention and detection in the Banking sector. URL: <http://blog.aspiresys.com/digital/big-data-analytics/analytics-applied-fraud-prevention-and-detection-in-the-banking-sector/> (дата звернення: 15.07.2018).

583. Klochko A. M. Kulish A. M. Criminal Law of Ukraine. The General Part: study guide. Sumy: Sumy State University, 2016. 118 p.

584. Klochko A. M., Logvynenko M. I. Science of Law: study guide. Sumy: Sumy State University, 2015. 112 p.

585. Klochko Alyona M., Chernadchuk Viktor D., Chernadchuk Tamara O. Financial Control as a Means of Cognition of the Financial Activities: Theoretical and Legal Aspects. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017, Winter. Vol. VIII. No. 8 (30). P. 2383–2390. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/index> (дата звернення: 12.05.2019).

586. Klochko Alyona M., Kurilo Nikolai P., Zapara Svitlana I. Criminal Legal Protection of Banking in Ukraine and at the International Level. *Journal of Engineering and Applied Sciences*. 2019. No. 14. P. 29–35. URL: <http://medwelljournals.com/abstract/?doi=jeasci.2019.29.35> (дата звернення: 18.11.2019).

587. Klochko Alyona M., Nezhevelo Valentyna V. As to the Necessity to Define the Causal Complex of the Banking Sphere Criminalization in Ukraine. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 25–26 квіт. 2018 р.) / Юридичний факультет Сумського національного аграрного університету. Суми. 2018. С. 291–294.*

588. Klochko Alyona N., Burbyka Mihail M., Reznik Oleg N. Coordinating Activity of the Prosecutor's Office in the Sphere of Criminality Prevention of Ukraine. *International Journal of Environmental & Science Education*. 2016. Vol. 11. No. 18. P. 11931–11941.

589. Klochko Alyona, Kurilo Nikolai, Zapara Svetlana, Aristova Irina, Logvinenko Mykola. Improvement of the Legislation of Ukraine as to the Provision of the Protection of Banking in the Conditions of European Integration. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017, Winter. Vol. VIII. No. 7 (29). P. 2165–2172. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/index> (дата звернення: 15.08.2020).

590. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Kvasha Oksana, Zahynei Zoia and Logvinenko Mykola. Combating crime in the banking sector as a method for ensuring its stability (evidence from Ukraine). *Banks and Bank Systems*. 2020. No 15 (1). P. 143–157.

591. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Timchenko Gennady and Gulyk Andriy. Banking in Ukraine as an object of criminal and legal protection. *Banks and Bank Systems* (open-access). 2017. No. 12 (4). P. 114–120.

592. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Zhuravlov Dmytro and Javadov Hikmat. Economic and legal aspects of banking security under European integration intensification in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2018. No. 13 (1). P. 162–172.

593. Klochko Alyona, Reznik Oleg, Pakhomov Vladimir, Kosytsia Olga. International Aspect of Legal Regulation of Corruption Offences Commission on the Example of Law Enforcement Agencies and Banking System of Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economic*. 2017, June. Vol. 8. No. 1. P. 169–177. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/1142> (дата звернення: 22.12.2019).

594. Klochko Alyona. Criminal legal protection of Banking in Ukraine in accordance with the EU legislation. *Research Papers of the University of National and World Economy*. Sofia (Bulgaria). 2018. Vol. 2. P. 11–203.

595. Rettenmaier&Adick. URL: <https://rettenmaier-adick.de/contact/?lang=en> (дата звернення: 10.01.2019).

596. Steele J. Credit card fraud and id theft statistics. URL: <https://www.creditcards.com/credit-card-news/credit-card-security-id-theft-fraud-statistics-1276.php> (дата звернення: 19.03.2019).

597. The Bank Secrecy Act of 1970 (BSA), the Currency and Foreign Transactions Reporting Act. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Bank_Secrecy_Act (дата звернення: 19.12.2018).

598. The Criminal Code of Finland (39/1889, amendments up to 766/2015 included). URL: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_20150766.Pdf (дата звернення: 17.09.2018).

599. The Money Laundering Control Act of 1986 (Public Law 99-570). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Money_Laundering_Control_Act (дата звернення: 17.03.2018).

600. U.S. Code. Title 18. Part I. Chapter 63. § 1344 – Bank Fraud. Cornell Law School Legal Information Institute (FIRREA), Pub. L. No. 101-73, 103 Stat. 500. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-103/pdf/STATUTE-103-Pg183.Pdf> (дата звернення: 12.03.2018).

601. Williams v. United States, 458 U.S. 279 (1982). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/458/279/> (дата звернення: 17.10.2018).

602. Zapara Svitlana I., Strelnyk Viktoriya V. Environmental Management System: Mining Company Case Study. Actual problems of economics. 2016. № 12 (186). P. 222 –229.

ДОДАТКИ

Додаток А

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

СВІДОЦТВО
про реєстрацію авторського права на твір

№ 71778

Монографія "Фінансова система України очима молодих науковців"
(вид, назва твору)

Автор(и) Рєзнік Олег Миколайович, Клочко Альона Миколаївна, Кобзєва Тетяна Анатоліївна
(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено Оpubлікування: Рєзнік О.М. Фінансова система України очима молодих науковців : монографія / О.М. Рєзнік, А.М. Клочко, Т.А. Кобзєва ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.М. Куліша. - Суми: ФОП Шербина І.В., 2016. - 120 с.
(відомості про факт і дату оприлюднення твору)

Дата реєстрації 05.05.2017

Голова Державної служби
інтелектуальної
власності України
В.о. Голови А.А. Малиш

Додаток Б

Таблиця 1

Об'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності

№ з/п	Кримінально-правова норма (ст. КК України)	Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину	Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину	Конструкція складу злочину	Факультативні ознаки об'єкта злочину	
					Предмет злочину	Потерпілий від злочину
1	200	діяння у формі дії	альтернативні способи передбачені в диспозиції статті	форм. склад	документи на переказ; платіжні картки; інші засоби доступу до банківських рахунків; електронні гроші	-----
2	209	діяння у формі дії	спосіб не впливає на кваліфікацію	форм. склад	грошові кошти та інше майно, здобуте завідомо злочинним шляхом	-----
3	209 ¹	діяння у формі дії чи бездіяльності	розголошення у будь-якому вигляді інформації (спосіб не впливає на кваліфікацію)	матер. склад.	інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, інформація, яка відповідно до закону подається Спеціально уповноваженом у органу	громадяни, окремі юридичні особи,
4	218 ¹	діяння у формі дії та наслідки	спосіб не впливає на кваліфікацію	матер. склад	-----	кредитор держава
5	220 ¹	діяння у формі дії (у ч.4 – наслідки)	внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей	форм. склад (ч.4 матер. склад)	завідомо неправдиві відомості	----- -

№ з/п	Кримінально-правова норма (ст. КК України)	Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину	Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину	Конструкція складу злочину	Факультативні ознаки об'єкта злочину	
					Предмет злочину	Потерпілий від злочину
6	220 ²	діяння у формі дії		форм. склад	документи або реєстри	-----
7	222	діяння у формі дії (у ч. 2 – наслідки)	надання завідомо неправдивої інформації	форм. склад (ч.2 – матер. склад)	неправдива інформація, що надається адресатам	держава або кредитор
8	231	діяння у формі дії (у другій формі – наслідки)		Фформ.-мат. склад	комерційна або банківська таємниця	суб'єкт господарської діяльності
9	232	діяння у формі дії та наслідки	розголошення в усній формі або письмово, тощо	матер. склад	комерційна або банківська таємниця	суб'єкт господарської діяльності

Таблиця 2

Суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності

№	Кримінально-правова норма (ст. КК України)	Форма вини	Факультативні ознаки суб'єктивної сторони злочину	Особливості суб'єкта злочину
1	200	прямий умисел	мета збуту	загальний суб'єкт злочину
2	209	прямий умисел	-----	загальний суб'єкт злочину. Застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру
3	209 ¹	прямий умисел	-----	<i>спеціальний суб'єкт злочину:</i> особа, на яку покладено обов'язок щодо подання відповідної інформації
4	218 ¹	прямий умисел	корисливий мотив або інша особиста заінтересованість	<i>спеціальний суб'єкт злочину:</i> пов'язана з банком особа
5	220 ¹	прямий умисел	-----	<i>спеціальний суб'єкт злочину:</i> керівник або інша службова особа банку
6	220 ²	прямий умисел	мета: приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності; приховування підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії; визнання фінансової установи неплатоспроможною	загальний суб'єкт злочину

№	Кримінально-правова норма (ст. КК України)	Форма вини	Факультативні ознаки суб'єктивної сторони злочину	Особливості суб'єкта злочину
7	222	прямий умисел (непрямий умисел щодо наслідків у формі великої матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 222))	мета: отримання вказаних у ст. 222 різновидів фінансових ресурсів або пільг щодо податків	спеціальний суб'єкт злочину: громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи; засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; службова особа юридичної особи - суб'єкта господарської діяльності
8	231	умисел або з необережність щодо заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності	Мета: розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей	загальний суб'єкт злочину
9	232	умисел або з необережність щодо заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності	мотив: корислива або інша особиста заінтересованість	<i>спеціальний суб'єкт злочину:</i> особа, яка досягла 16-річного віку і якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною або службовою діяльністю

Таблиця 3

Кваліфікуючі ознаки злочинів у сфері банківської діяльності

№	Кримінально-правова норма (ст. КК України)	Кваліфікуючі ознаки складу злочину	Особливо кваліфікуючі ознаки складу злочину
1	200	ч.2. Вчинення дій, встановлених у ч. 1 повторно або за попередньою змовою групою осіб	відсутні
2	209	ч.2. Вчинення дій, встановлених у ч. 1 повторно або за попередньою змовою групою осіб або у великому розмірі	ч.3. Вчинення дій, встановлених у ч. 1 або ч. 2 вчинених організованою групою або в особливо великому розмірі
3	209 ¹	ч.2. Розголошення інформації, заподіяння істотної шкоди	відсутні
4	218 ¹	відсутні	відсутні
5	220 ¹	ч. 2. Вчинення дій, встановлених у ч. 1 ст. 220 ¹ ККУ повторно або за попередньою змовою групою осіб	ч. 3. Внесення керівником або іншою службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, завідомо неправдивих відомостей ч. 4. Умисне пошкодження або знищення керівником або іншою службовою особою банку

№	Кримінально-правова норма (ст. КК України)	Кваліфікуючі ознаки складу злочину	Особливо кваліфікуючі ознаки складу злочину
			вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»
6	220 ²	відсутні	відсутні
7	222	ч. 2. Вчинення дій встановлених у ч. 1 ст. 222 ККУ повторно або таких, що завдали великої матеріальної шкоди	відсутні
8	231	відсутні	відсутні
9	232	відсутні	відсутні

Додаток В

Таблиця 1

Дані щодо кількості кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності за період з 2013 по 2018 рр. згідно даних щорічних звітів ФГВФО					
Рік	кількість заяв поданих до правоохоронних органів про вчинені кп / сума спричинених збитків		кількість розглянутих заяв поданих до правоохоронних органів про вчинене кп/ сума спричинених збитків		кількість порушених кримінальних проваджень
2013	26		дані відсутні		дані відсутні
2014	355 (398) / 45 686 млн грн		381/51 902 млн грн		
2015	2494 (2070) / 179,913 млрд грн		2494 (2070) / 179,913 млрд грн		771
	щодо протиправних діянь власників та керівників банків	проти інших службовців банку	щодо протиправних дій клієнтів банків	щодо інших суб'єктів	
	303 / 148,201 млрд грн	201 / 10,179 млрд грн	1595 / 13,938 млрд грн	395 / 7,594 млрд грн	
2016	1113		Немає точних даних		492
2017	1133		117/ 502 млн грн та 11 об'єктів нерухомості загальною вартістю понад 230 млн грн		634
2018	4936		340,02 млрд грн		-----

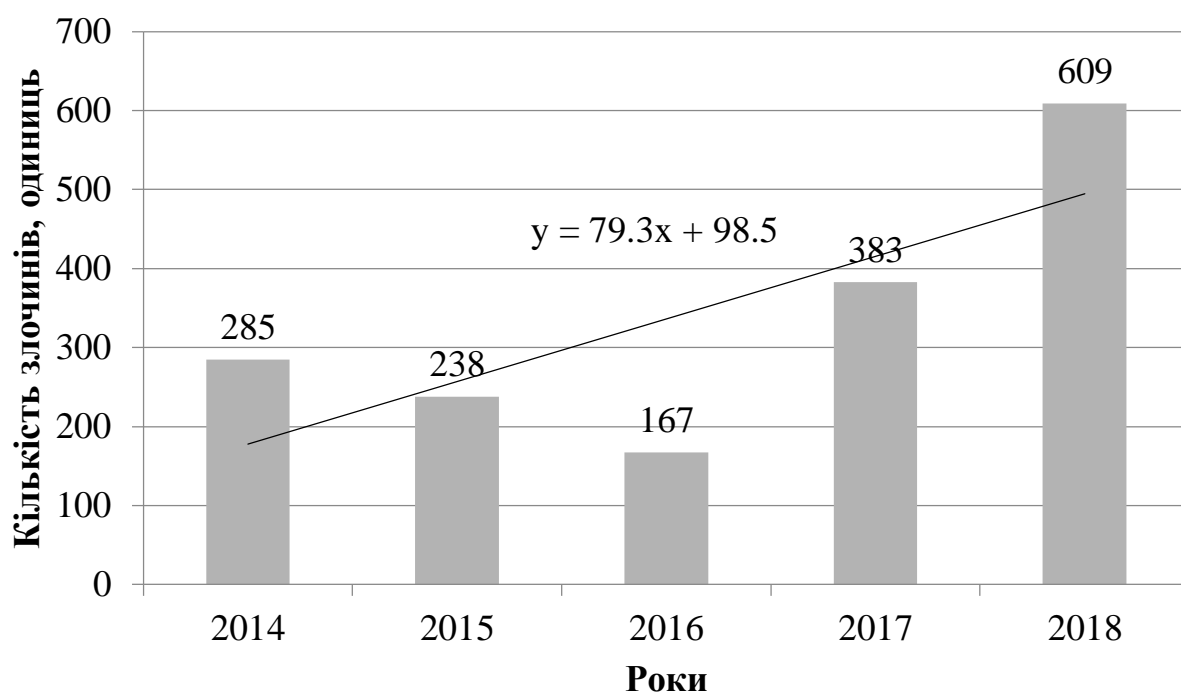
Таблиця 2

Відомості, щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із сферою банківської діяльності за період з 2011 до 2015 р. згідно з даними щорічних звітів Прокурора					
рік	Порушених кримінальних проваджень у сфері економічних відносин про кредитно-фінансову діяльність	порушених кримінальних проваджень у банківській системі –	Прийнято до провадження за ст. 209 КК України	у сфері господарської діяльності про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом	кп, вчинені на підприємствах, установах та організаціях за видами економічної діяльності
2011	527	260	179	-----	-----
2012	151	89	90	-----	-----
2013	175	критерій відсутній у звіті	16	-----	-----
2014	критерій відсутній у звіті	критерій відсутній у звіті	36	7	-----
2015	---	-----	-----	58	-----

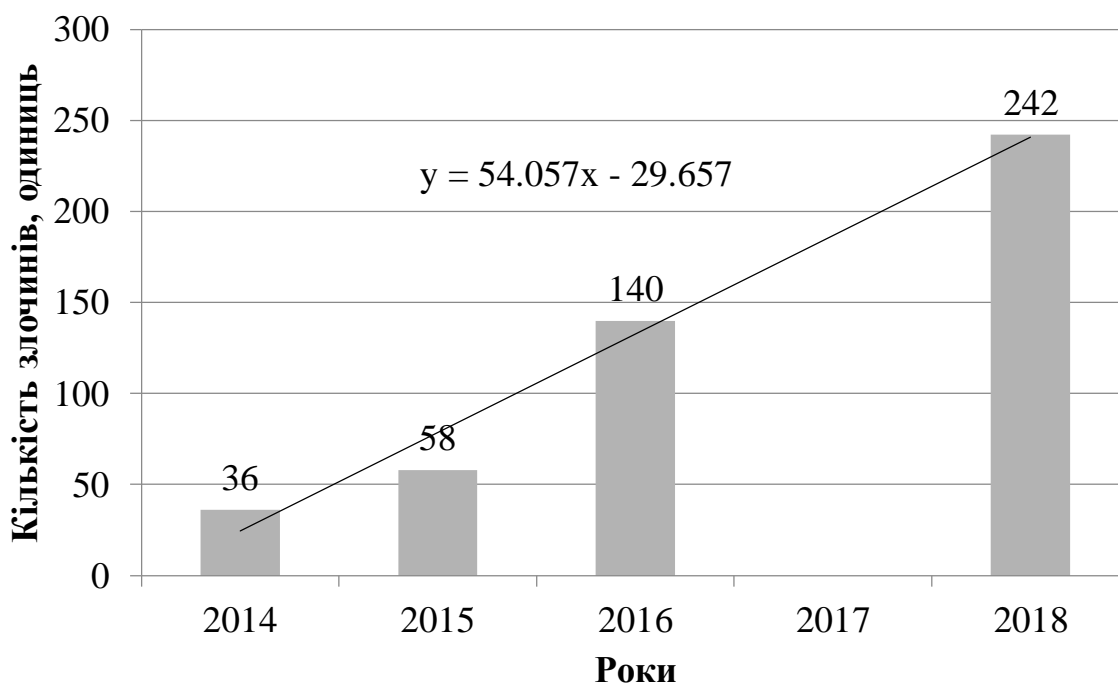
Таблиця 3

Відомості, щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з сферою банківської діяльності за період з 2016 по 2018 рр. звітів про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності						
рік	Фінансова та страхова діяльність 4183					
	у сфері грошового посередництва	щодо діяльності центрального банку	інших видів грошового посередництва	щодо фінансового лізингу	щодо інших видів кредитування	щодо надання інших фінансових послуг окрім страхування та пенсійного забезпечення
2016	1104 кп	462 кп	642 кп	76 кп	1112 кп	3420 кп
2017	Фінансова та страхова діяльність 4169					
	916 кп	235 кп	681к	15кп	739 кп	389кп
2018	Фінансова та страхова діяльність 4624					
	1271кп	251кп	1020кп	70кп	1030кп	409кп

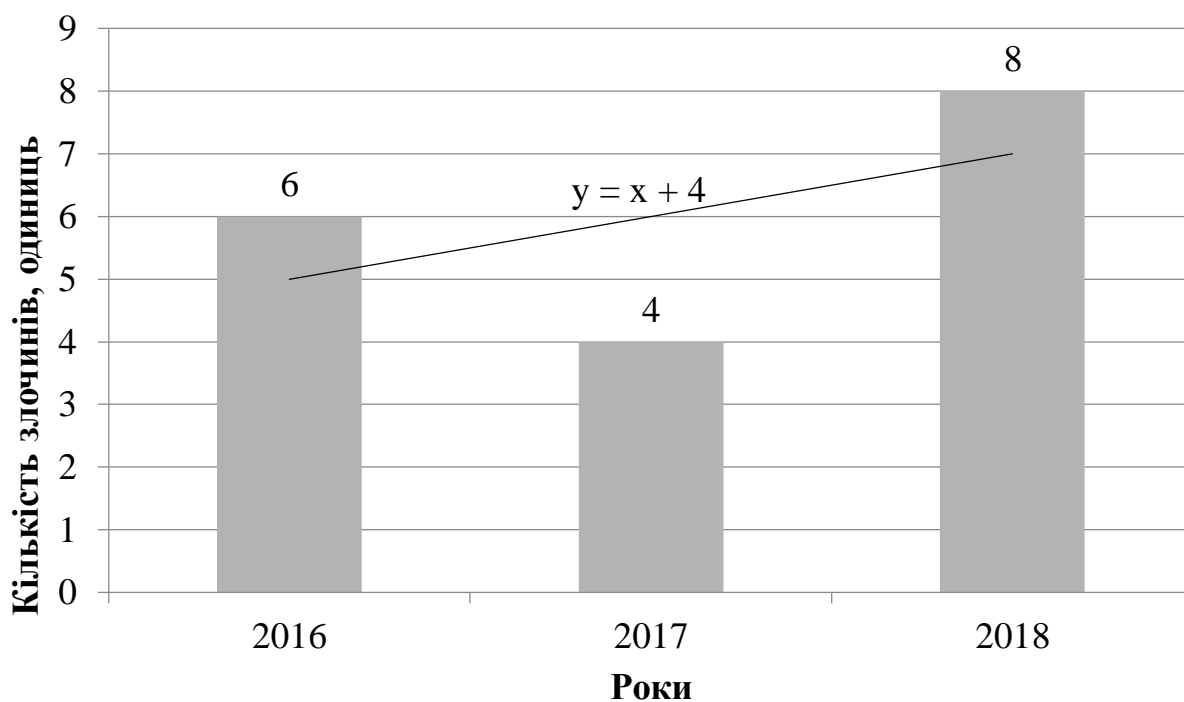
Додаток Д

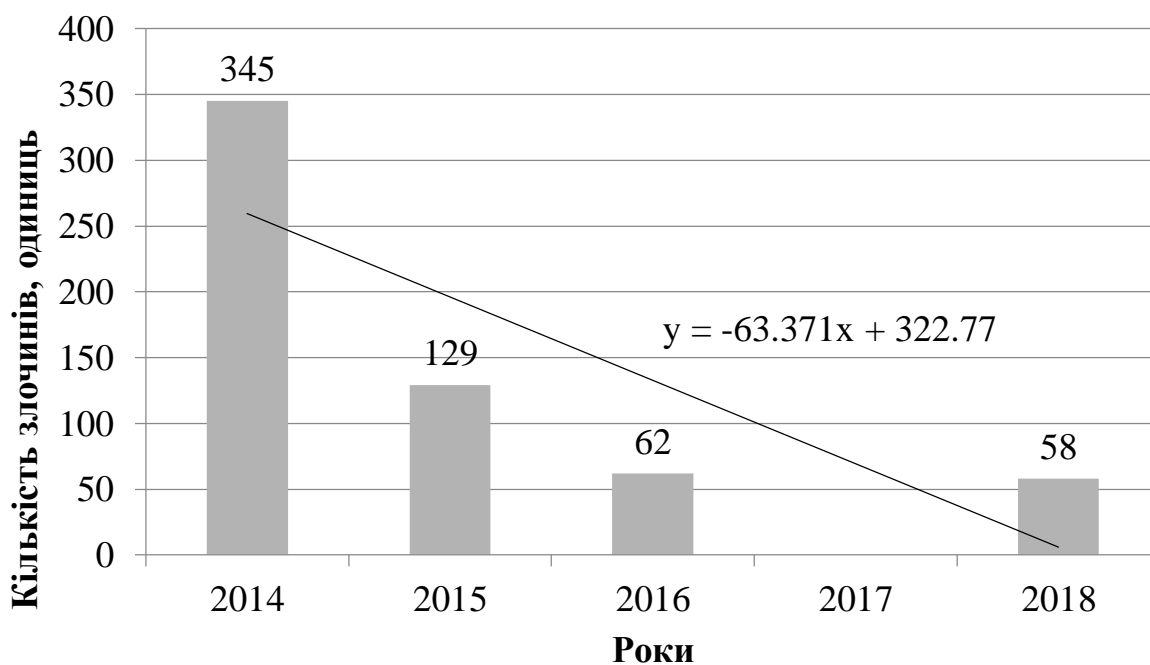
Рис. 1. Статистичні дані по кількості злочинів за ст. 200 ККУ у динаміці за 2014–2018 рр.

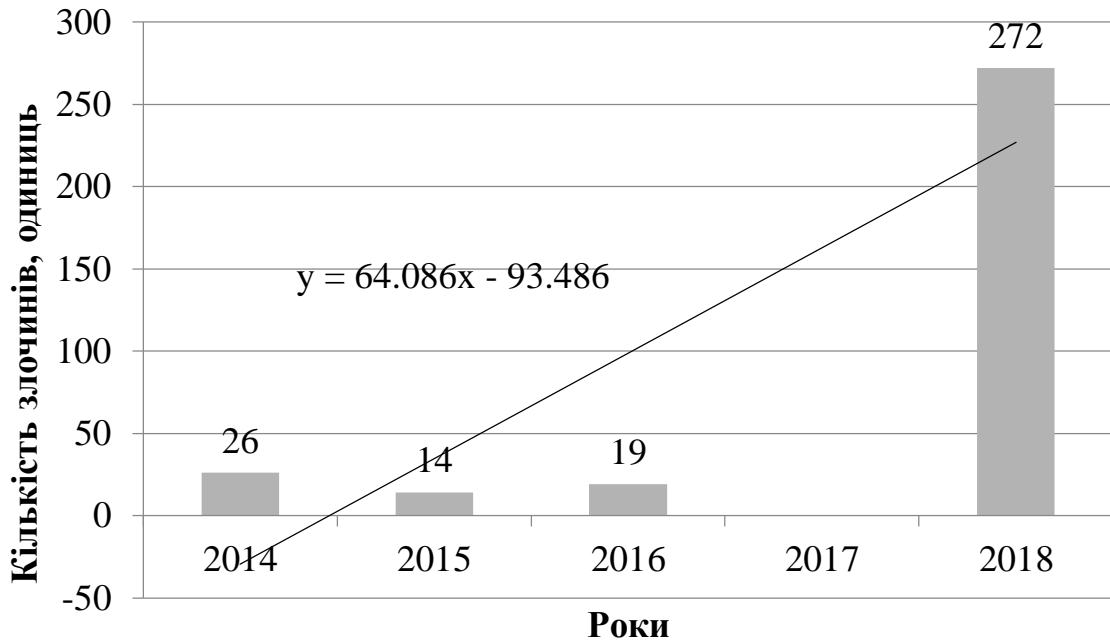
Рис. 2. Статистичні дані по кількості злочинів за ст. 209 ККУ у динаміці за 2014–2018 рр.

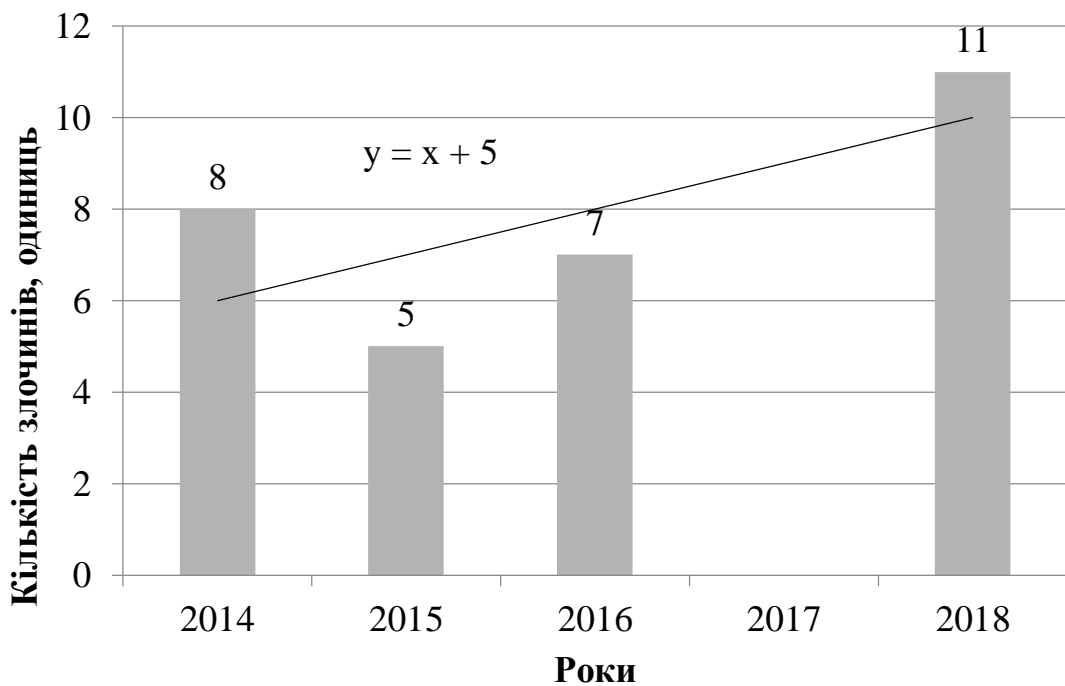
Рис. 3. Статистичні дані по кількості злочинів за ст. 218¹ ККУ у динаміці за 2016–2018 рр.

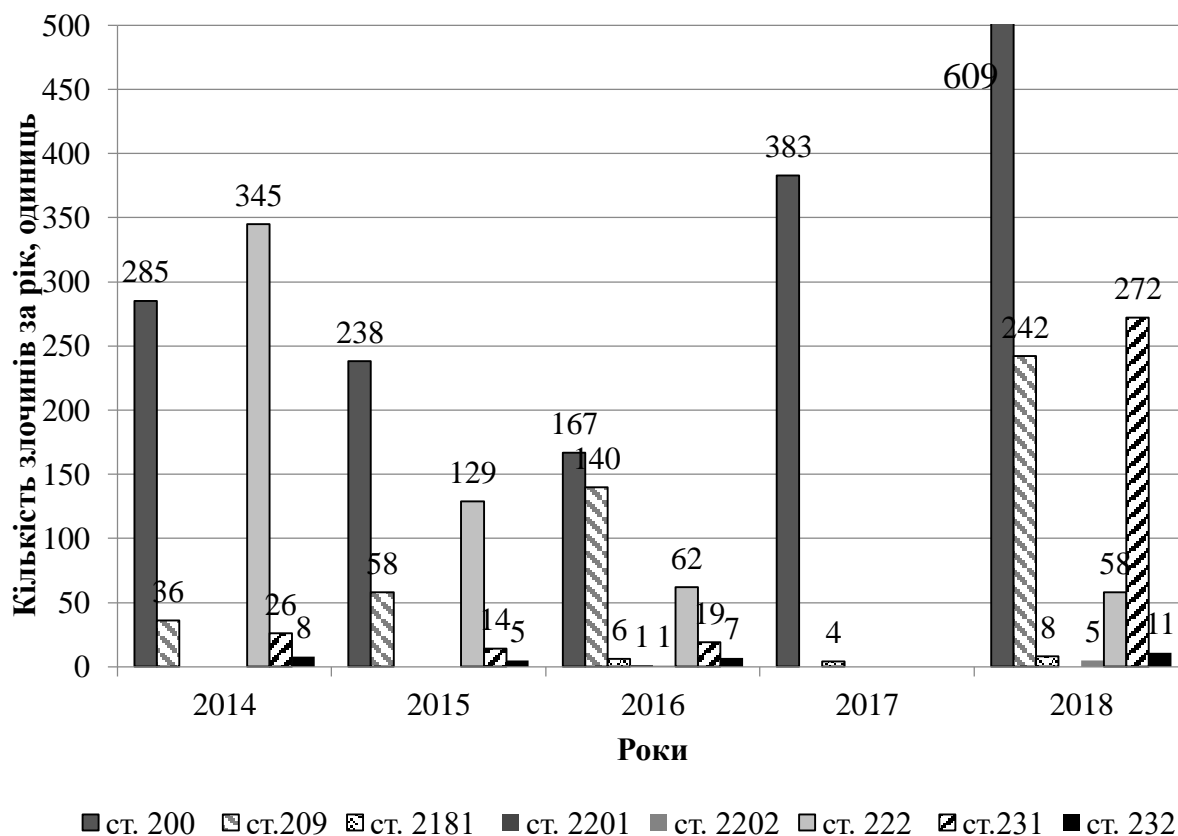
Рис. 4. Статистичні дані по кількості злочинів за ст. 222 ККУ у динаміці за 2014–2018 рр.

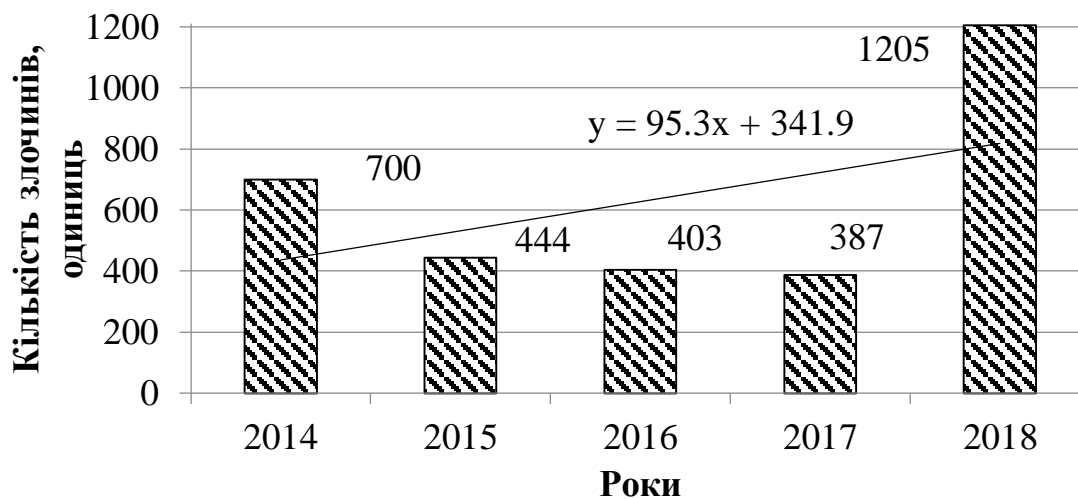
Рис. 5. Статистичні дані по кількості злочинів за ст. 231 ККУ у динаміці за 2014-2018 рр.

Рис. 6. Статистичні дані по кількості злочинів за ст. 232 ККУ у динаміці за 2014-2018 рр.

Рис. 7. Статистичні дані по кількості злочинів за окремими статтями ККУ у динаміці за 2014-2018 рр.

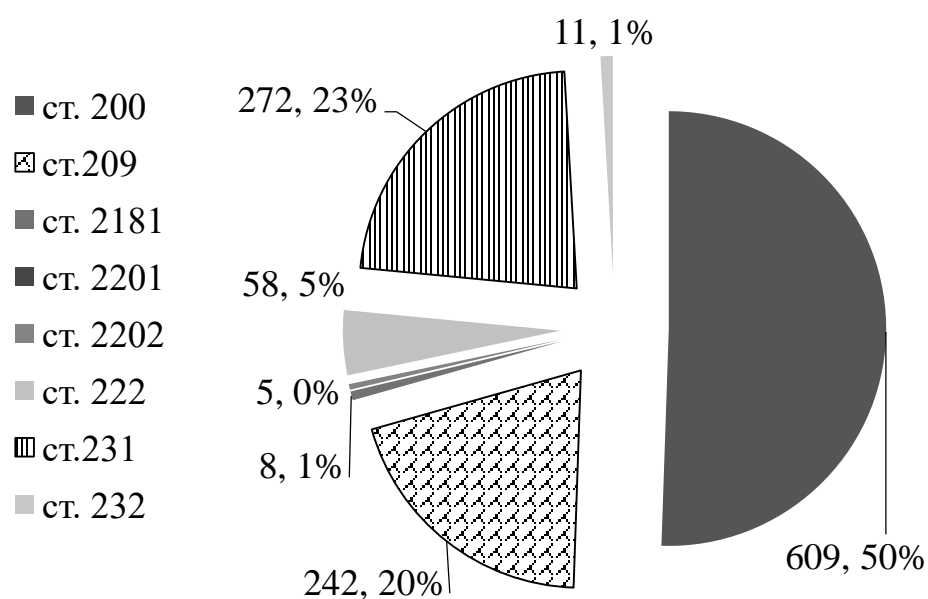

Рис. 8. Статистичні показники загальної кількості злочинів у сфері банківської діяльності (ст. 200, 209, 218¹, 220¹, 220², 222, 231, 232 ККУ) у динаміці за період 2014-2018 рр.

Таблиця 1

Структура злочинів у сфері банківської діяльності за кримінально-правовими нормами у динаміці з 2014 по 2018 рр.

	2014		2015		2016		2017		2018	
	Кількість злочинів, од	Питома вага	Кількість злочинів, од	Питома вага	Кількість злочинів, од	Питома вага	Кількість злочинів, од	Питома вага	Кількість злочинів, од	Питома вага
ст. 200	285	40,71	238	53,60	167	41,44	383	98,97	609	50,54
ст.209	36	5,14	58	13,06	140	34,74	-	0,00	242	20,08
ст. 218 ¹	-	0,00	-	0,00	6	1,49	4	1,03	8	0,66
ст. 220 ¹	-	0,00	-	0,00	1	0,25	-	0,00		0,00
ст. 220 ²	-	0,00	-	0,00	1	0,25	-	0,00	5	0,41
ст. 222	345	49,29	129	29,05	62	15,38	-	0,00	58	4,81
ст.231	26	3,71	14	3,15	19	4,71	-	0,00	272	22,57
ст. 232	8	1,14	5	1,13	7	1,74	-	0,00	11	0,91
Разом	700	100,00	444	100,00	403	100,00	387	100,00	1205	100,00

Рис. 9. Середній структурний розподіл злочинів у сфері банківської діяльності вчинених у 2018 році

Додаток Е

**U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE
FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION
WASHINGTON, D.C. 20535-0001 BANK CRIME STATISTICS (BCS)   FEDERALLY
INSURED FINANCIAL INSTITUTIONS
January 1, 2018 - December 31, 2018¹**

**I. VIOLATIONS OF THE FEDERAL BANK ROBBERY AND INCIDENTAL CRIMES
STATUTE, TITLE 18, UNITED STATES CODE, SECTION 2113**

Violations by Type of Institution

	Robberies	Burglaries	Larcenies	
Commercial Banks	2,707		47	2
Mutual Savings Banks	5		0	0
Savings and Loan Associations	23		0	0
Credit Unions	215		6	0
Armored Carrier Companies	10		1	0
Unknown	15		2	0
Totals:	<u>2,975</u>		<u>56</u>	<u>2</u>
Grand Total - All Violations:	3,033			

Number, Race, and Sex of Perpetrators

The number of persons known to be involved in the 3,033 bank robberies, burglaries, and larcenies was 3,378. The following table shows a breakdown of the 3,378 persons by race and sex. In a small number of cases, the use of full disguise makes determination of race and sex impossible.

	White	Black	Hispanic	Asian	Other	Unknown
Male	1,286	1,361	225	21	14	148
Female	110	87	5	0	4	8

Unknown Race/Sex: 109

Investigation to date has resulted in the identification of 1,938 of the 3,378 persons known to be involved. Of these 1,938 identified persons, 35.4 percent were determined to be users of narcotics, and 27.2 percent were found to have been previously convicted in either federal or state court for bank robbery, bank burglary, or bank larceny.

Occurrences by Day of Week and Time of Day

Monday	-	544	6-9 a.m.	-	48
Tuesday	-	512	9-11 a.m.	-	691
Wednesday	-	498	11 a.m.-1 p.m.	-	678
Thursday	-	543	1-3 p.m.	-	650
Friday	-	628	3-6 p.m.	-	766
Saturday	-	267	6 p.m.-6 a.m.	-	195
Sunday	-	41	Not Determined	-	5
Not Determined	-	0			
Total:		3,033	Total:		3,033

¹Bank Crime Statistics. Bank Crime Statistics from Federally Insured Financial Institutions from 2003 to Present. URL: <https://www.fbi.gov/resources/library/bank-crime-statistics>.

Institution/Community Characteristics

Type of Financial Institution Office

Main Office	93
Branch Office	2,826
Store	80
Remote Facility/Other	18
Unknown	16
Total:	3,033

Location of Financial Institution Office

Commercial District	1,886
Shopping Center	810
Residential	233
Other Location	104
Total:	3,033

Community Type

Metropolitan	1,514
Suburban	618
Small City/Town	786
Rural	89
Unknown	26
Total:	3,033

Institutional Areas Involved

Counter	2,867	
Night Depository	4	
Vault/Safe	70	
Auto. Teller Machine		74
Safe Deposit Area	6	
Courier/Messenger	0	
Office Area	86	
Armored Vehicle	6	
Drive-In/Walk-Up	21	
Other	27	
Cash Kiosk	8	

Security Devices Maintained By Victim Institutions

Alarm System	2,771
Surveillance Cameras	2,967
Bait Money	1,161
Guards	181
Currency Dye/Gas Packs	325
Electronic Tracking Devices	457
Bullet-Resistant Enclosures	460
Access-Controlled Entry-Way	55
Man Trap	29

Security Devices Used During Crimes

Alarm System Activated	2,326
Surveillance Cameras Activated	2,763
Bait Money Taken	550
Guards on Duty	162
Currency Dye/Gas Packs Taken	112
Electronic Tracking Devices Activated	244
Man Trap Activated	3
Access-Controlled Entry-Way	20

Security Devices Functioned

Alarm System Functioned	2,197
Surveillance Cameras Functioned	2,610
Electronic Tracking Devices Functioned	221

Modus Operandi Used

Demand note Used	1,813
Firearm Used	545
Handgun ²	499
Other Firearm	25
Other Weapon Used ³	67
Weapon Threatened ⁴	1,329
Explosive Device Used or Threatened	54
Oral Demand	1,252
Vault or Safe Theft	30
Depository Trap Device	1
Till Theft	33
Takeover	169

Injuries, Deaths, and Hostages Taken

Acts of violence were committed during 81 of the 3,033 robberies, burglaries, and larcenies that occurred during this time frame. These acts included 16 instances involving the discharge of firearms, 59 instances involving assaults, 1 instances involving explosives, and 5 instances involving a hostage taken. (One or more acts of violence may occur during an incident.) These acts of violence resulted in 34 injuries, 4 deaths, and 9 persons taken hostage.

Injuries

Customer	9
Employee	15
Employee Family	0

---

²Handgun' and 'Other Firearm' added together may not coincide with 'Firearm Used' since, in some cases, both handguns and other firearms are used in the same crime.

³Other Weapon Used' includes knives, other cutting instruments, clubs, etc.

⁴'Weapon Threatened' includes those cases where a weapon was threatened or implied either orally or in a demand note but not actually observed.

Perpetrator	3
Law Officer	2
Guard	3
Other	2
Total:	34

Number of violations in which injuries occurred: 29

Deaths

Customer	0
Employee	0
Employee Family	0
Perpetrator	4
Law Officer	0
Guard	0
Other	0
Total:	4

Number of violations in which deaths occurred: 4

Hostages Taken

Customer	0
Employee	8
Employee Family	0
Law Officer	0
Guard	0
Other	1
Total:	9

Number of violations in which hostages were taken: 6

**II. BANK EXTORTION VIOLATIONS WHICH WERE INVESTIGATED
UNDER THE FEDERAL BANK ROBBERY AND INCIDENTAL CRIMES STATUTE,
TITLE 18, UNITED STATES CODE, SECTION 2113
January 1, 2018 - December 31, 2018**

Violations by Type of Institution

Commercial Banks	2
Mutual Savings Banks	0
Savings and Loan Associations	0
Credit Unions	0
Armored Carrier Companies	0
Total:	2

Number, Race, and Sex of Perpetrators

The number of persons known to be involved in the 2 bank extortion violations was 2. In a number of cases, the number and description of individuals involved is unknown due to

nonobservance of the perpetrators by the victim(s) or the use of disguises. The following table shows a breakdown of the 0 known individuals involved by race and sex:

	White	Black	Hispanic	Asian	Other	Unknown
Male	0	0	0	0	0	0
Female	0	0	1	0	0	0

Unknown Race/Sex: 1

Occurrences by Day of Week and Time of Day

Monday	-	0	6-9 a.m.	-	0
Tuesday	-	1	9-11 a.m.	-	0
Wednesday	-	1	11 a.m.-1 p.m.	-	1
Thursday	-	0	1-3 p.m.	-	0
Friday	-	0	3-6 p.m.	-	0
Saturday	-	0	6 p.m.-6 a.m.	-	1
Sunday	-	0	Not Determined-	-	0
Not Determined	-	0			
Total:		2	Total:		2

Institution/Community Characteristics Type of Financial Institution Office

Main Office	1
Branch Office	1
Store	0
Remote Facility/Other	0
Total:	2

Location of Financial Institution Office

Commercial District	1
Shopping Center	1
Residential	0
Other Location	0
Total:	2

Community Type

Metropolitan	2
Suburban	0
Small City/Town	0
Rural	0
Total:	2

Security Devices Maintained By Victim Institutions

Alarm System	1
Surveillance Cameras	2
Bait Money	1

Guards	0
Currency Dye/Gas Packs	0
Electronic Tracking Devices	0
Bullet-Resistant Enclosures	0

Security Devices Used During Crimes

Alarm System Activated	0
Surveillance Cameras Activated	1
Bait Money Taken	0
Guards on Duty	0
Currency Dye/Gas Packs Taken	0
Electronic Tracking Devices Activated	0

Modus Operandi Used

Demand note Used	1
Firearm Used	0
Other Weapon Used	0
Weapon Threatened	0
Explosive Device Used or Threatened	0
Telephone Call	0

Injuries, Deaths, and Hostages Taken

There were no injuries, deaths, or hostages taken during this time frame.

III. BANK ROBBERY STATUTE VIOLATIONS BY REGIONS, GEOGRAPHIC DIVISION, STATES, AND TERRITORIES January 1, 2018 - December 31, 2018

	BANK	BANK	BANK	BANK
	ROBBERIES	BURGLARIES	LARCENIES	EXTORTIONS

REGIONAL SUMMARY

NORTHEAST	576	4	0	0
NORTH CENTRAL	583	8	0	0
SOUTH	892	16	2	2
WEST	923	28	0	0
TERRITORIES	1	0	0	0
TOTALS:	2,975	56	2	2
NORTHEAST	576	4	0	0
NEW ENGLAND	136	2	0	0
CONNECTICUT	36	0	0	0
MAINE	4	0	0	0

MASSACHUSETTS	70	1	0	0
NEW HAMPSHIRE	16	0	0	0
RHODE ISLAND	5	1	0	0
VERMONT	5	0	0	0
MIDDLE ATLANTIC	440	2	0	0
NEW JERSEY	83	0	0	0
NEW YORK	202	1	0	0
PENNSYLVANIA	155	1	0	0
NORTH CENTRAL	583	8	0	0
EAST NORTH CENTRAL	442	2	0	0
ILLINOIS	108	0	0	0
INDIANA	21	0	0	0
MICHIGAN	88	2	0	0
OHIO	146	0	0	0
WISCONSIN	79	0	0	0
WEST NORTH CENTRAL	141	6	0	0
IOWA	14	1	0	0
KANSAS	21	1	0	0
MINNESOTA	37	2	0	0
MISSOURI	47	1	0	0
NEBRASKA	20	1	0	0
NORTH DAKOTA	1	0	0	0
SOUTH DAKOTA	1	0	0	0
SOUTH	892	16	2	2
SOUTH ATLANTIC	508	10	1	2
DELAWARE	9	0	0	0
DISTRICT OF COLUMBIA	8	4	0	1
FLORIDA	168	0	0	0
GEORGIA	52	2	0	1
MARYLAND	103	1	1	0
NORTH CAROLINA	59	1	0	0
SOUTH CAROLINA	40	0	0	0
VIRGINIA	62	2	0	0
WEST VIRGINIA	7	0	0	0
EAST SOUTH CENTRAL	143	0	1	0
ALABAMA	36	0	0	0
KENTUCKY	28	0	0	0
MISSISSIPPI	9	0	0	0
TENNESSEE	70	0	1	0
WEST SOUTH CENTRAL	241	6	0	0

ARKANSAS	14	5	0	0
LOUISIANA	21	0	0	0
OKLAHOMA	12	0	0	0
TEXAS	194	1	0	0
WEST	923	28	0	0
MOUNTAIN	355	10	0	0
ARIZONA	91	0	0	0
COLORADO	125	3	0	0
IDAHO	5	0	0	0
MONTANA	0	1	0	0
NEVADA	60	0	0	0
NEW MEXICO	34	1	0	0
UTAH	40	5	0	0
WYOMING	0	0	0	0
PACIFIC	568	18	0	0
ALASKA	11	0	0	0
CALIFORNIA	405	17	0	0
HAWAII	18	0	0	0
OREGON	66	1	0	0
WASHINGTON	68	0	0	0
TERRITORIES	1	0	0	0
GUAM	0	0	0	0
PUERTO RICO	1	0	0	0
VIRGIN ISLANDS	0	0	0	0
TOTALS:	2,975	56	2	2

**IV. VIOLATIONS INVOLVING ARMORED CARRIERS INVESTIGATED
UNDER THE HOBBS ACT TITLE 18, UNITED STATES CODE, SECTION 1951
January 1, 2018 - December 31, 2018**

Armored Carrier Violations

Hobbs Act	34
TOTAL:	34

Number, Race, and Sex of Perpetrators

The number of persons known to be involved in the 34 armored carrier violations was 67. In a number of cases, the number and description of individuals involved is unknown due to nonobservance of the perpetrators by the victim(s) or the use of disguises. The following table shows a breakdown of the 63 known individuals involved by race and sex:

	White	Black	Hispanic	Asian	Other	Unknown
Male	1	43	5	0	0	16
Female	0	1	0	0	0	0
Unknown Race/Sex:			1			

Occurrences by Day of Week and Time of Day

Monday	-	7	6-9 a.m.	-	6
Tuesday	-	7	9-11 a.m.	-	13
Wednesday	-	4	11 a.m.-1 p.m.	-	7
Thursday	-	6	1-3 p.m.	-	3
Friday	-	7	3-6 p.m.	-	2
Saturday	-	2	6 p.m.-6 a.m.	-	3
Sunday	-	1	Not Determined	-	0
Not Determined	-	-	-	-	0

Total: 34 Total: 34

Institution Community Characteristics

Facility Location

Commercial District	18
Shopping Center	15
Residential	0
Other Location	1
Total:	34

Community Type

Metropolitan	14
Suburban	10
Small City/Town	10
Rural	
Other Location	0
Total:	34

Modus Operandi Used

Firearm Used	21
Handgun ⁵	19
Other Firearm	4
Other Weapon Used ⁶	2
Weapon Threatened ⁷	14
Explosive Device Used or Threatened	0
Oral Demand	7
Vault or Safe Theft	0

Injuries, Deaths, and Hostages Taken

Acts of violence were committed during 15 of the 34 armored carrier violations that occurred during this time frame. These acts included 7 instances involving the discharge of firearms, 1 instance involving a hostage taken, and 7 instances involving assaults. These acts of violence resulted in 6 injuries and 2 deaths, and 1 person taken hostage. (One or more acts of violence may occur during an incident.)

---

⁵'Handgun' and 'Other Firearm' added together may not coincide with 'Firearm Used' since, in some cases, both handguns and other firearms are used in the same crime.

⁶'Other Weapon Used' includes knives, other cutting instruments, clubs, etc.

⁷'Weapon Threatened' includes those cases where a weapon was threatened or implied either orally or in a demand note but not actually observed or displayed.

Injuries

Customer	0
Employee	3
Employee Family	0
Perpetrator	1
Law Officer	0
Guard	2
Other	0
Total:	6

Number of violations in which injuries occurred: 6

Deaths

Customer	0
Employee	1
Employee Family	0
Perpetrator	1
Law Officer	0
Guard	0
Other	0
Total:	2

Number of violations in which deaths occurred: 2

Hostages Taken

Customer	0
Employee	0
Employee Family	0
Perpetrator	0
Law Officer	0
Guard	1
Other	0
Total:	1

Number of violations in which hostages were taken: 1

Any statistical information furnished in this booklet is subject to change upon the investigation of bank robbery violations that occurred during 2018

The BCS provides a nationwide view of bank robbery crimes based on statistics contributed by FBI field offices responding to bank robberies or otherwise gathered when provided to the FBI from local and state law enforcement.

Statistics recorded as of 03/15/2019, at FBI Headquarters.

NOTE: Not all bank robberies are not reported to the FBI, and therefore BCS is not a complete statistical compilation of all bank robberies that occur in the United States.

Додаток Є
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ США ФЕДЕРАЛЬНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ
ВАШИНГТОН, ОКРУГ КОЛУМБІЛЯ. 20535-0001 СТАТИСТИКА БАНКІВСЬКИХ
ЗЛОЧИНІВ (СБЗ)
ФЕДЕРАЛЬНО ЗАСТРАХОВАНІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ
1 січня 2018 – 31 грудня 2018

г. ГРАБЕЖІ ФЕДЕРАЛЬНОГО БАНКУ ТА ІНШІ ВИПАДКИ ВЧИНЕННЯ
ЗЛОЧИНІВ ПЕРЕДБАЧНІ НОРМАМИ ГЛАВИ 18 КОДЕКСУ США,
РОЗДІЛ 2113

Порушення за видами установ		Крадіжка	Крадіжка
Грабіж		зі зломом	
Комерційні банки	2,707	47	2
Взаємні ощадні банки	5	0	0
Ощадні та кредитні асоціації	23	0	0
Кредитні спілки	215	6	0
Компанії, що здійснюють перевезення у броньованому транспорті	10	1	0
Невідомі	15	2	0
Разом:	<u>2,975</u>	<u>56</u>	<u>2</u>

Загальний підсумок – всі порушення: 3,033

Кількість, раса, стать злочинців

Кількість осіб, які, як відомо, були залучені до 3 033 крадіжок, крадіжок зі зломом і грабежів, становила 3 378 осіб. Наступна таблиця ілюструє розподіл 3378 осіб за расою та статтю. У невеликій кількості випадків використання повного маскування робить неможливим визначення раси та статі.

	Білі	Чорно-шкірі	Латино-американці	Азіати	Інші	Невідомо
Чоловіки	1,286	1,361	225	21	14	148
Жінки	110	87	5	0	4	8

Невідома раса/Стать: 109

Розслідування, проведені за поточний період, допомогли ідентифікувати 1 938 з 3 378 осіб, які, як відомо, були залучені до вчинення злочинів. З цих 1938 визначених осіб, 35,4 відсотка були визнані такими, що вживають наркотичні засоби, було з'ясовано, що 27,2 відсотка були засуджені федеральним або державним судом за грабіж банків або крадіжки зі зломом

Відомості щодо до дня тижня і пори доби

Понеділок	-	544	6-9 ранку.	-	48
Вівторок	-	512	9-11 ранку	-	691
Середа	-	498	11 ранку -1 дня -	-	678
Четвер	-	543	1-3 дня	-	650
П'ятниця	-	628	3-6 вечора	-	766
Субота	-	267	6 вечора-6 ранку-	-	195
Неділя	-	41	Не визначено -	-	5
Не визначено	-	0			
Разом:		3,033	Разом:		3,033

Характеристика установи

Тип офісу фінансової установи

Головний офіс	93
Філія	2,826
Сховище	80
Віддалені об'єкти/Інші	18
Невідомо	16
Разом:	3,033

Розміщення офісу фінансової установи

Бізнес-район	1,886
Торговельний комплекс	810
Житловий район	233
Інше розташування	104
Разом:	3,033

Тип громади

Місто	1,514
Передмістя	618
Невелике місто	786
Сільська місцевість	89
Невідомо	26
Разом:	3,033

Залучені інституційні сфери

Операційна зала	2,867
Нічний депозитарій	4
Підвал/Сховище	70
Банкомат	74
Зона депозитного зберігання	6
Кур'єр/Посильний	0
Офісна зона	86
Броньований транспортний засіб	6
Вікно для здійснення операцій з автомобіля/з вулиці	21
Інші	27
Готівковий кіоск	8

Пристрої безпеки, які застосовувалися установами

Сигналізація	2,771
Камери спостереження	2,967
Гроші-приманки	1,161
Охоронці	181
Фарбники банкнот/газові пакети	325
Електронні пристрої для стеження	457
Кулестійкі корпуси	460
Вхід з контрольованим доступом	55
Спотикач	29

Пристрої безпеки, що використовувалися під час вчинення злочинів

Сигналізація	2,326
Камери спостереження	2,763
Гроші-приманки	550

Охоронці на чергуванні	162
Фарбники банкнот/газові пакети	112
Електронні пристрої для стеження	244
Активовані спотикачі	3
Вхід з контрольованим доступом	20

Пристрої безпеки, що спрацювали

Сигналізація	2,197
Камери спостереження	2,610
Електронні пристрої для стеження, що спрацювали	221

Засоби, що використовувалися

Використання вимоги запискою	1,813
Використання вогнепальної зброї	545
Легка вогнепальна зброя ⁸	499
Інша вогнепальна зброя	25
Використання інших видів зброї ⁹	67
Погроза зброєю ¹⁰	1,329
Використання або погроза використання вибухівки	54
Усна вимога	1,252
Крадіжка з підвалу/сховища	30
Пристрій для пастки у депозитарії	1
Крадіжка з каси	33
Переворот	169

Поранення, спричинення смерті та взяття заручників

Насильницькі дії були спричинені під час вчинення 81 з 3033 грабежів, крадіжок зі зломом і крадіжок, що були вчинені упродовж цього періоду часу. Ці дії включали 16 випадків, пов'язаних з розрядом вогнепальної зброї, 59 випадків нападів, 1 випадок, пов'язаний з використанням вибухових речовин, та 5 випадків взяття заручників. (Під час інциденту може статися одна або більше насильницьких дій). Ці насильницькі дії призвели до 34 травм, 4 смертей і взяття 9 осіб у заручники.

Поранення

Клієнт	9
Працівник	15
Родина працівника	0
Порушник	3
Представник правоохоронних органів	2
Охоронець	3
Інші	2
Разом:	34

Кількість правопорушень, за яких були спричинені тілесні ушкодження: 29

⁸Додані показники по пунктам «легка вогнепальна зброя» та «інша вогнепальна зброя» можуть не збігатися з «вогнепальною зброєю», оскільки в деяких випадках в одних і тих же злочинах використовуються як легка вогнепальна зброя, так і інша вогнепальна зброя.

⁹«Використання інших видів зброї» включає ножі, інші ріжучі інструменти, палиці тощо.

¹⁰«Погроза зброєю» включає є ті випадки, коли зброєю загрожували на словах, або у записці, але фактично її не було видно.

Спричинення смерті

Клієнт	0
Працівник	0
Родина працівника	0
Порушник	4
Представник правоохоронних органів	0
Охоронець	0
Інші	0
Разом:	4

Кількість правопорушень, які призвели до смерті осіб : 4

Взяття заручників

Клієнт	0
Працівник	8
Родина працівника	0
Представник правоохоронних органів	0
Охоронець	0
Інші	1
Разом:	9

Кількість правопорушень, за яких особи були взяті заручниками: 6

**Порушення відносно банкрутства банків, що розслідувалися як грабежі
федерального банку та інші злочини, передбачені нормами
ГЛАВИ 18, КОДЕКСУ США, РОЗДІЛУ 2113**

1 січня 2018 – 31 грудня 2018

Порушення за видами установ

Комерційні банки	2
Взаємні ощадні банки	0
Ощадні та кредитні асоціації	0
Кредитні спілки	0
Компанії, що здійснюють перевезення у броньованому транспорті	0
Разом:	2

Кількість, раса, стать злочинців

Кількість осіб, які, як було з'ясовано, були залучені до вчинення 2 банкрутств банків, становила 2. У ряді випадків кількість та опис залучених осіб невідомі внаслідок того, що жертви не розгледіли злочинців, або останні використовували маскування. Наступна таблиця демонструє класифікацію відомих осіб за ознакою раси та статі:

	Білі	Чорно-шкірі	Латино-американці	Азіати	Інші	Невідомо
Чоловіки	0	0	0	0	0	0
Жінки	0	0	1	0	0	0

Невідома раса/Стать: 1

Випадки, відповідно до дня тижня і пори доби

Понеділок	-	0	6-9 ранку	-	0
Вівторок	-	1	9-ранку	-	0
Середа	-	1	11 ранку -1дня	-	1
Четвер	-	0	1-3 дня	-	0
П'ятниця	-	0	3-6 вечора.	-	0
Субота	-	0	6 вечора – 6 ранку	-	1
Неділя	-	0	Не визначено	-	0
Не визначено	-	0			
Разом:		2	Разом:		2

Установа/грумада**Тип офісу фінансової установи**

Головний офіс	1
Філія	1
Сховище	0
Віддалені об'єкти/Інші	0
Разом:	2

Розміщення офісу фінансової установи

Бізнес-район	1
Торговельний комплекс	1
Житловий район	0
Інше розташування	0
Разом:	2

Тип громади

Місто	2
Передмістя	0
Невелике місто	0
Сільська місцевість	0
Разом:	2

Пристрої безпеки, які застосовувалися потерпілими установами

Сигналізація	1
Камери спостереження	2
Гроші-приманки	1
Охоронці	0
Фарбники банкнот/газові пакети	0
Електронні пристрої для стеження	0
Кулестійкі корпуси	0

Пристрої безпеки, що використовувалися під час вчинення злочинів

Сигналізація, що спрацювала	0
Камери спостереження, що спрацювали	1
Взяті гроші-приманки	0
Охоронці на чергуванні	0
Використані Фарбники банкнот/газові пакети	0
Електронні пристрої для стеження	0

Дії, що застосовувалися

Використання вимоги запискою	1
Використання вогнепальної зброї	0
Інша вогнепальна зброя	0
Погроза зброєю	0
Використання або погроза використання вибухівки	0
Телефонний дзвінок	0

Поранення, спричинення смерті та взяття заручників

За цей час не було зафіксовано травм, смертей або взяття заручників.

**ДАНІ ЩОДО ГРАБІЖІВ БАНКІВ ЗА РЕГІОНАМИ,
ГЕОГРАФІЧНИМ РОЗПОДІЛОМ, ШТАТАМИ, ТЕРИТОРІЯМИ
1 січня 2018 – 31 грудня 2018**

	<u>Грабіж</u> банку	<u>Крадіжка</u> зі <u>зламом</u>	<u>Крадіжка</u> у банку	<u>Вимагання</u> у банку
Підсумок за регіонами				
ПІВНІЧНИЙ СХІД	576	4	0	0
ПІВНІЧНИЙ ЦЕНТР	583	8	0	0
ПІВДЕНЬ	892	16	2	2
ЗАХІД	923	28	0	0
ТЕРИТОРІЇ	1	0	0	0
Разом:	2,975	56	2	2
ПІВНІЧНИЙ СХІД				
НОВА АНГЛІЯ	136	2	0	0
КОННЕКТИКУТ	36	0	0	0
МЕН	4	0	0	0
МАССАЧУСЕТС	70	1	0	0
НЬЮ-ГЕМПШИР	16	0	0	0
РОД-АЙЛЕНД	5	1	0	0
ВЕРМОНТ	5	0	0	0
СЕРЕДНЯ АТЛАНТИКА	440	2	0	0
НЬЮ ДЖЕРСІ	83	0	0	0
НЬЮ-ЙОРК	202	1	0	0
ПЕНСІЛЬВАНІЯ	155	1	0	0
ПІВНІЧНИЙ ЦЕНТР				
ПІВНІЧНО-СХІДНИЙ ЦЕНТР	442	2	0	0
ІЛЛІНОІС	108	0	0	0
ІНДІАНА	21	0	0	0
МІЧІГАН	88	2	0	0
ОГАІО	146	0	0	0

ВІСКОНСИН	79	0	0	0
ПІВНІЧНО-ЗАХІДНИЙ ЦЕНТР	141	6	0	0
АИОВА	14	1	0	0
КАНЗАС	21	1	0	0
МІННЕСОТА	37	2	0	0
МІССУРІ	47	1	0	0
НЕБРАСКА	20	1	0	0
ПІВНІЧНА ДАКОТА	1	0	0	0
ПІВДЕННА ДАКОТА	1	0	0	0
ПІВДЕНЬ	892	16	2	2
ПІВДЕННА АТЛАНТИКА	508	10	1	2
ДЕЛАВЕР	9	0	0	0
ОКРУГ КОЛУМБІЯ	8	4	0	1
ФЛОРИДА	168	0	0	0
ДЖОРДЖІЯ	52	2	0	1
МЕРІЛЕНД	103	1	1	0
ПІВНІЧНА КАРОЛІНА	59	1	0	0
ПІВДЕННА КАРОЛІНА	40	0	0	0
ВІРДЖІНІЯ	62	2	0	0
ЗАХІДНА ВІРДЖІНІЯ	7	0	0	0
ПІВДЕННО-СХІДНА АТЛАНТИКА	143	0	1	0
АЛАБАМА	36	0	0	0
КЕНТУККІ	28	0	0	0
МІССІСІПІ	9	0	0	0
ТЕННЕССІ	70	0	1	0
ПІВДЕННО-ЗАХІДНИЙ ЦЕНТР	241	6	0	0
АРКАНЗАС	14	5	0	0
ЛУІЗІАНА	21	0	0	0
ОКЛАХОМА	12	0	0	0
ТЕХАС	194	1	0	0
ЗАХІД	923	28	0	0
ГІРСЬКИЙ	355	10	0	0
АРІЗОНА	91	0	0	0
КОЛОРАДО	125	3	0	0
АЙДАХО	5	0	0	0
МОНТАНА	0	1	0	0
НЕВАДА	60	0	0	0
НЬЮ-МЕКСИКО	34	1	0	0
ЮТА	40	5	0	0
ВАЙОМІНГ	0	0	0	0
ТИХООКЕАНСЬКИЙ	568	18	0	0
АЛЯСКА	11	0	0	0
КАЛІФОРНІЯ	405	17	0	0
ГАВАІ	18	0	0	0
ОРЕГОН	66	1	0	0

ВАШИНГТОН	68	0	0	0
ТЕРИТОРІЇ	1	0	0	0
ГУАМ	0	0	0	0
ПУЕРТО-РИКО	1	0	0	0
ВІРГІНСЬКІ ОСТРОВИ	0	0	0	0
РАЗОМ:	2,975	56	2	2

**II. ПОРУШЕННЯ, ЩОДО БРОНЬОВАНИХ ПЕРЕВІЗНИКІВ, ЯКІ
РОЗСЛІДУВАЛИСЯ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ ГОББСА, ГЛАВИ 18, КОДЕКС
США, РОЗДІЛ 1951**

1 січня 2018 – 31 грудня 2018

Порушення щодо броньованих перевізників

Закон Гоббса	34
Разом:	34

Кількість, раса, стать злочинців

Кількість осіб, які, як було з'ясовано, брали участь у порушеннях із 34 броньованими перевізниками, становила 67. У ряді випадків кількість та опис осіб, які приймали участь, невідомі внаслідок того, що жертви не розгледіли злочинців, або останні використовували маскування. Наступна таблиця демонструє розподіл 63 визначених причетних осіб за расою та статтю:

	<u>Білі</u>	<u>Чорно- шкірі</u>	<u>Латино- американці</u>	<u>Азіати</u>	<u>Інші</u>	<u>Невідомо</u>
Чоловіки	1	43	5	0	0	16
Жінки	0	1	0	0	0	0

Невідома раса/Стать: 1

Випадки, відповідно до дня тижня і пори доби

Понеділок	-	7	6-9 ранку	-	6
Вівторок	-	7	9-11 ранку	-	13
Середа	-	4	11 ранку -1 дня-		7
Четвер	-	6	1-3 дня	-	3
П'ятниця	-	7	3-6 вечора	-	2
Субота	-	2	6 вечора-6 ранку-3		
Неділя	-	1	Не визначено -		0
Не визначено	-	0			
Разом:		34	Разом:		34

Характеристики установи/громади

Розміщення об'єкту

Бізнес-район	18
Торговельний комплекс	15
Житловий район	0
Інше розташування	1
Разом:	34

Тип громади

Місто	14
Передмістя	10
Невелике місто	10
Сільська місцевість	0
Інше розташування	0
Разом:	34

Дії, що застосовувалися

Використання вогнепальної зброї	21
Легка вогнепальна зброя ¹¹	19
Інша вогнепальна зброя	4
Використання інших видів зброї ¹²	2
Погроза зброєю ¹³	14
Використання або погроза використання вибухівки	0
Усна вимога	7
Крадіжка з підвалу/сховища	0

Поранення, спричинення смерті та взяття заручників

Насильницькі дії були вчинені у 15 з 34 порушень щодо броньованих перевізників, які сталися протягом цього періоду часу. Ці діяння містили 7 випадків, пов'язаних з розрядом вогнепальної зброї, 1 випадок взяття у заручники та 7 нападів. Зазначені насильницькі дії призвели до 6 випадків отримання травм і 2 смертей, 1 особу було взято у заручники.

(Під час інциденту може статися один чи декілька видів насильницьких дій одночасно)

Поранення

Клієнт	0
Працівник	3
Родина працівника	0
Порушник	1
Представник правоохоронних органів	0
Охоронець	2
Інші	0
Разом:	6

Кількість порушень, при яких були спричинені тілесні ушкодження: 6

Смерті

Клієнт	0
Працівник	1
Родина працівника	0
Порушник	1
Представник правоохоронних органів	0
Охоронець	0

¹¹«Легка вогнепальна зброя» та «інша вогнепальна зброя» додані разом, у деяких випадках, можуть не збігатися з «використаною вогнепальною зброєю», оскільки в деяких випадках в одних і тих же злочинах використовуються як легка вогнепальна зброя, так і інша вогнепальна зброя.

¹²«Використання інших видів зброї» включає ножі, інші ріжучі інструменти, палиці тощо.

¹³«Погроза зброєю» включає ті випадки, коли зброєю загрожували на словах, або у записці, але фактично її не було видно.

Інші	0
Разом:	2

Кількість порушень, які спричинили смерть: 2

Взяття заручників

Клієнт	0
Працівник	0
Родина працівника	0
Порушник	0
Представник правоохоронних органів	0
Охоронець	1
Інші	0
Разом:	1

Кількість порушень, при яких відбулося взяття осіб у заручники: 1

Будь-яка статистична інформація, зазначена вище, може бути змінена після проведення розслідування грабежів банків, що сталися упродовж 2018 року. СБЗ надає загальнонаціональний огляд злочинів, пов'язаних з грабежами банків, складений на основі статистичних даних, наданих відділеннями ФБР на місцях, які реагують на грабежі банку, або іншим чином зібрані ФБР від місцевих та загальнодержавних правоохоронних органів. Статистика складена станом на 15 березня 2019 року штаб-квартирою ФБР.

ПРИМІТКА: Інформація не про всі грабежі банків повідомляється ФБР, і тому СБЗ не є повним статистичним узагальненням усіх грабежів банків, що вчиняються на території США.

Додаток Ж

<p>правоохоронні органи</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Національна поліція України Офіс Генерального прокурора Служба безпеки України Національне антикорупційне бюро України Державне бюро розслідувань
<p>органи виконавчої влади</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Міністерство внутрішніх справ України Державна фіскальна служба України Державна служба фінансового моніторингу України
<p>центральні органи державного управління</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Міністерство фінансів України Національний банк України
<p>державні та консультативно- дорадчі органи колегіальні органи</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Громадська рада при Національному банку України • Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
<p>територіальні управління НБУ, банки України та їх філії</p>	<ul style="list-style-type: none"> • топ менеджмент (керівництво), а також службові особи та працівники банківських установ, служби безпеки банківських установ
<p>Фонд гарантування вкладів фізичних осіб</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Департамент розслідування протиправних діянь ФГВФО
<p>міжнародні інституції</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Базельський Інститут Управління Міжнародний валютний фонд Група Світового Банку Європейський банк реконструкції та розвитку
<p>громадяни</p>	<ul style="list-style-type: none"> • споживачі банківських послуг

Додаток 3

АНКЕТА

вивчення проблем протидії злочинності у сфері банківської діяльності в Україні

Юридичним факультетом Сумського національного аграрного університету упродовж 2017-2020 рр. досліджуються проблеми злочинності у сфері банківської діяльності в рамках виконання науково-дослідної роботи для молодих вчених: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (№ державної реєстрації: 0117 U 006531)

Вам пропонується висловити свої думки та пропозиції щодо актуальних проблем протидії цьому явищу. Ваші зауваження будуть проаналізовані і використані з метою підвищення ефективності протидії злочинності у сфері банківської діяльності.

Із запропонованих варіантів відповідей необхідно вибрати та підкреслити ті варіанти, що, на Вашу думку, найбільш повно відповідають змісту запитання.

I. Просимо вказати Вашу професійну належність і регіон (область):

1. працівники прокуратури;
2. судді;
3. працівники банківської установи;
4. співробітники поліції;
6. науковий працівник;
5. інші працівники _____

II. Які, на Вашу думку, проблеми є на сьогодні найактуальнішими для суспільства? (Виберіть 5 найважливіших)

1. Відсутність авторитету правоохоронних органів серед громадян.
2. Високий рівень безробіття, що зумовлене економічною кризою у державі.
3. Військові дії на сході країни.
4. Проблеми економічного характеру, девальвація національної грошової одиниці, завищені ціна на продукти, комунальні послуги, речі для забезпечення побутових потреб громадян.
5. Корупційні зловживання у всіх сферах суспільного життя.
6. Зростання рівня організованої злочинності.
7. Неefективне чинне законодавство.
8. Масова трудова міграція громадян України за кордон.
9. Гендерна нерівність, дискримінація за різними ознаками.
10. Відсутність бажання у громадян до самовдосконалення та саморозвитку.
11. Непослідовні та невиважені політичні рішення.
12. Необізнаність більшості членів суспільства із положеннями чинного законодавства.
13. Зростання рівня злочинності у сфері банківської діяльності.
14. Відсутність стабільності у державі та впевненості громадян у майбутньому.
15. Інші проблеми (зазначте, які).

III. Сучасний стан функціонування сфери банківської діяльності, на Вашу думку:

1. Характеризується незначними проблемами, але в цілому має сприятливі характеристики

2. Створює реальну загрозу заощадженням споживачів банківських послуг та не дозволяє ефективно використовувати інноваційні банківські послуги.
3. В окремих регіонах унеможлиблює використання банківських послуг та відвертає бажання у громадян звертатися до банківських установ

IV. Як Ви оцінюєте стан надання банківських послуг населенню банківськими установами Вашого регіону за останні 5 років?

1. Ситуація суттєво покращилася
2. Ситуація дещо покращилася
3. Ситуація не покращилася і не погіршилася
4. Ситуація дещо погіршилася
5. Ситуація суттєво погіршилася
6. Скоріше хвилює, ніж ні
7. Важко відповісти, взагалі це мене не хвилює

V. Які види злочинів, на Вашу думку, мають найбільшу поширеність у Вашому регіоні?

Вид злочину	Широко поширені	Помірно поширені	Практично не поширені
Злочини проти основ національної безпеки України (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, державна зрада, шпигунство, тощо)			
Злочини проти життя та здоров'я особи (вбивства, різні види тілесних ушкоджень, тощо)			
Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (зґвалтування, розбещення неповнолітніх, тощо)			
Злочини проти власності (крадіжки, грабїж, розбій тощо)			
Злочини у сфері господарської діяльності (контрабанда, протидія законній господарській діяльності, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), тощо)			
Злочини проти громадської безпеки (бандитизм, створення злочинних організацій, хуліганство тощо)			
Злочини у сфері банківської діяльності (різні види шахрайств під час проведення банківських операцій, зловживання з кредитними ресурсами, незаконні дії з боку адміністрації банківських установ)			
Інші злочини (азначте, які)			

VI. Які з вказаних категорій злочинів у сфері банківської діяльності, на Вашу думку, мають найбільшу фактичну поширеність у Вашому регіоні?

Вид злочину	Широко поширені	Помірно поширені	Практично не поширені
Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення			
Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом			
Розголошення комерційної або банківської таємниці			
Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристороїв;			
Шахрайство в сфері кредитування			
Зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності			
Службова недбалість у сфері банківської діяльності			
Інші злочини у сфері банківської діяльності— <i>вказати які:</i>			

VIII. Якими факторами зумовлена, на Вашу думку, латентність злочинів у сфері банківської діяльності — підкресліть найвагоміші

1. Небажання керівництва банківської установи дискредитувати репутацію банків через розповсюдження інформації про вчинення злочинів
2. Безвідповідальне ставлення працівників банківських установ до виконуваної ними діяльності
3. Відсутність кримінальної відповідальності за певні види зловживань у сфері банківської діяльності
4. Відсутність спеціальних знань, відповідної літератури та методик, керуючись якими працівник правоохоронного органу міг би успішно розслідувати справи щодо вчинення злочинів у сфері банківської діяльності
5. Низький рівень взаємодії правоохоронних органів та служби безпеки банківських установ
6. Недостатня матеріальна база й технічна забезпеченість співробітників правоохоронних органів, що ускладнює їхню роботу
7. Оцінка якості правоохоронної діяльності за відсотком розкриття
8. Корумпованість співробітників НБУ та вищих посадових осіб держави у сфері банківської діяльності
9. Інші фактори _____

IX. Які фактори несприятливо впливають на стан забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в Україні? – підкресліть найвагоміші

1. Корупційні мотиви приховування злочинів серед співробітників правоохоронних органів і банківських установ
2. Відсутність комплексного моніторингу стану злочинності у сфері банківської діяльності на всій території держави
3. Відсутність злагодженої взаємодії всіх суб'єктів протидії злочинам у сфері банківської діяльності
4. Недостатня технічна забезпеченість співробітників правоохоронних органів, що ускладнює їх роботу
5. Небажання з боку адміністрації банківських установ дискредитувати репутацію банку через розповсюдження інформації щодо вчинених злочинів на його території
6. Надмірна довіра громадян малознайомим та підозрілим особам
7. Необізнаність громадян із інформацією відносно правильного використання банківських послуг та механізмами забезпечення безпеки проведення банківських операцій
8. Неефективна робота служб безпеки банків
9. Інші фактори (вказіть які)

X. Як Ви вважаєте, наскільки ефективною сьогодні є діяльність правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері банківської діяльності?

1. Ефективною
2. Недостатньо ефективною
3. Скоріше неефективною
4. Зовсім неефективною

XI. Чи потрібно посилити санкції (покарання), передбачені чинним КК за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності?

1. Так, безумовно
2. Скоріше так
3. Не вважаю, що це матиме позитивний ефект
4. Навпаки, санкції мають бути пом'якшені

XII. Які фактори, на Вашу думку, перешкоджають правоохоронним органам успішно протидіяти злочинності у сфері банківської діяльності?

1. Неузгодженість питання між окремими державними службами щодо підслідності розслідування злочинів, що вчинюються у сфері банківської діяльності
2. Низький професійний рівень нового складу співробітників НП, відсутність належного досвіду роботи та відповідних навичок
3. Недосконалість чинного законодавства щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності
4. Відсутність ефективних методів протидії злочинам у сфері банківської діяльності
5. Некомпетентність вищого керівництва правоохоронних органів
6. Низький рівень довіри громадян та переконання у відсутності позитивних результатів роботи правоохоронних органів
7. Відсутність належної систематизації злочинів у сфері банківської діяльності в чинному законодавстві, їх статистичних показників
8. Необізнаність громадян зі своїми правами
9. Інші фактори (вказіть, які)

Вдячні Вам за участь у дослідженні

Додаток И

Розділ VII-1 КК України

«Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності»

Стаття 200 (ст. 233¹). *Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків¹⁴*

1. Підробка документів на переказ, платіжних карток, електронних грошей, інших засобів доступу до банківських рахунків, а також їх неправомірний випуск або використання; а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут, –

карається штрафом від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або що спричинили велику матеріальну шкоду, –

караються штрафом від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 218¹ (ст. 233²). *Доведення банку до неплатоспроможності¹⁵*

1. Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору, –

карається обмеженням волі на строк від одного до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з накладенням штрафу від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та

¹⁴ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 200

¹⁵ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 218¹

позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. 1. У цій статті матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Термін «пов'язана з банком особа» вживається у значенні, визначеному Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Стаття 220¹ (ст. 233³). *Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності*¹⁶

1. Внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей, –

карається штрафом від восьмисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Та сама дія, вчинена повторно або за попередньою змовою групою осіб, –

карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Внесення керівником або іншою службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, завідомо неправдивих відомостей, –

карається штрафом від восьмисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4. Умисне пошкодження або знищення керівником або іншою службовою особою банку бази даних про вкладників або вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб,

---

¹⁶ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 220¹

пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», –

караються позбавленням волі на строк до чотирьох років з обмеженням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років.

Стаття 220² (ст. 233⁴). *Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи*¹⁷

1. Внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, опублікування чи розкриття такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, якщо ці дії вчинені з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною, –

караються штрафом від восьмисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років.

Стаття 222 (ст. 233⁵). *Шахрайство з фінансовими ресурсами*¹⁸

1. Надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого

---

¹⁷ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 220²

¹⁸ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 222

самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності, –

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або завдали великої матеріальної шкоди, –

караються штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 233⁶. *Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв*

1. Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, –

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, –

карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

4. Шахрайство з використанням електронних засобів платежу або платіжних пристроїв вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна.

Стаття 233⁷. Шахрайство у сфері кредитування

1. Шахрайство в сфері кредитування, тобто викрадення грошових коштів позичальником у спосіб подання банку або іншому кредитору завідомо неправдивих і (або) недостовірних відомостей, –

карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, вчинене групою осіб за попередньою змовою, – карається арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою чи третьою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна.

4. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення до кримінальної відповідальності нею було добровільно повідомлено банку-кредитору про надання завідомо неправдивих і (або) недостовірних відомостей про себе.

Стаття 233⁸. Зловживання повноваженнями у сфері банківської діяльності

1. Зловживання повноваженнями або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах

третіх осіб, використання керівником або іншою службовою особою банку повноважень чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам споживачів банківських послуг або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, –

карається виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені вищою посадовою особою (громадським чи державним діячем), –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Громадськими чи державними діячами є: Президент України, Голова Верховної Ради України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи член Вищої ради правосуддя, Голова чи член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або Верховного Суду або касаційних судів, Генеральний прокурор, Директор Національного антикорупційного бюро України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова або інший член Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії¹⁹.

Стаття 233⁹. Службова недбалість у сфері банківської діяльності

---

¹⁹ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 112

1. Службова недбалість у сфері банківської діяльності, тобто невиконання або неналежне виконання керівником або іншою службовою особою банку своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, –

карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

Стаття 233¹⁰. *Неналежне виконання умов договору банківського вкладу*

1. Умисне порушення умов договору банківського вкладу (депозиту), що спричинило невідачу банківського вкладу та процентів за ним на першу вимогу вкладника, вчинене службовою особою банку, –

карається штрафом від восьмисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великих розмірах, –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той саме строк з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Діяння, передбачене цією статтею, вважається вчиненим у великих розмірах, якщо сума невіданого банківського вкладу та процентів за ним на день звернення вкладника з вимогою про його видачу у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 233¹¹. *Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю*

Умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності, –

караються штрафом від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 233¹². *Розголошення банківської таємниці*

Умисне розголошення банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, –

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 209 (ст. 233¹⁴). *Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом²⁰*

1. Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці дії вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна.

---

²⁰ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 209

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, визнається вчиненою в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину було майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян ²¹.

Стаття 209¹ (ст. 233¹⁴). *Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення* ²²

1. Умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

²¹ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 209

²² Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Ст. 209¹

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, якщо такі діяння заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, -

караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років

2. Розголошення у будь-якому вигляді таємниці фінансового моніторингу або факту обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників між суб'єктами первинного фінансового моніторингу, суб'єктами державного фінансового моніторингу, іншими державними органами, а також факту надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, або надання (одержання) відповіді на такий запит, рішення чи доручення особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю, якщо такі дії заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, -

карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Додаток I

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальна монографія:

1. Клочко А. М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні: монографія. Суми: ФОП Щербина І. В., 2019. 476 с.

Глави і розділи у колективних монографіях:

1. Клочко А. М. Проблемні питання кримінально-правової охорони банківської діяльності як складової фінансової системи України. *Фінансова система України очима молодих науковців: монографія* / Клочко А. М., Резнік О. М., Кобзева Т. А. за заг. ред. А. М. Куліша. Суми: Сумський державний університет, 2016. Розд. 3. С. 30–59.

2. Клочко А. М. Неналежне виконання умов договору банківського вкладу як порушення конституційних прав громадян. *Проблеми судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Human rights: theory and practice. Peer-reviewed materials digest: collective monograph published following the results of the First International educational and scientific forum (Poland, January 23–28, 2017)* / Edited by Maryna Dei. London: IASHE, 2017. P. 161–164.

3. Клочко А. М. Банківська діяльність України як об'єкт кримінально-правової охорони. *Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект: монографія* / Клочко А. М., Волченко Н. В., Клецова Н. В. Харків: ФОП Панов А. М., 2018. Розд. 1. С. 10–46.

Статті у наукових фахових виданнях України з юридичних наук:

1. Клочко А. Н. Банковские учреждения как объект криминологической безопасности. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2013. Вип. 21. Ч. 2, т. 3. С. 34–37.

2. Клочко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 68–71.

3. Ключко А. М. Окремі питання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом у банківській сфері. *Форум права*. 2014. № 1. С. 228–232. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_1_40.pdf.
4. Klochko A. M. An Employment Contract as a Special Form of Employment agreement. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 2. С. 64–68.
5. Ключко А. М. Шахрайство при отриманні банківського кредиту. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ, 2015. № 3. С. 158–163.
6. Ключко А. М. Службові зловживання у сфері банківської діяльності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 1 (2). С. 172–177.
7. Ключко А. М., Єременко А. О. Шахрайство з використанням банківських платіжних карток. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 82–86. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/449993/klochko_shakhraistvo.pdf.
8. Ключко А. М., Мисливий В. А. Банківська діяльність : питання кримінально-правової охорони. *Форум права*. 2016. № 3. С. 174–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_32.
9. Ключко А. М. Кримінально-правова охорона банківської діяльності на національному та міжнародному рівнях. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 334–337.
10. Ключко А. М. Шляхи вдосконалення кримінального законодавства України щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 136–140. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/ostannij-vipusk>.
11. Ключко А. М., Нежевело В. В. Детермінанти злочинності у сфері банківської діяльності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/ostannij-vipusk>.
12. Ключко А. М. Кримінологічні показники злочинності у сфері банківської діяльності України: проблеми визначення. *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». 2018. № 1, т. 2. С. 64–68.

13. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Розмежування банківської та комерційної таємниці як об'єктів кримінально-правової охорони та забезпечення права інтелектуальної власності. *Форум права*. 2018. № 53 (5). С. 50–58. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2527936>.

14. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Охорона банківської таємниці в умовах євроінтеграції: нормативно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. фахове вид. юрид. факультету Запорізького національного університету. 2019. № 2. С. 190–194. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/52.pdf.

15. Клочко А. М., Нежевело В. В. Актуалізація необхідності визначення родового об'єкта злочинів у сфері банківської діяльності: проблемні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. фахове вид. юрид. факультету Запорізького національного університету. 2019. № 3. С. 201–204. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/53.pdf.

16. Клочко А. М., Дігтяр А. О. Суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності: теоретичний аспект. *Порівняльно-аналітичне право* : електрон. наук. видання. 2019. № 2. С. 207–212. URL: <file:///C:/Users/Алена/Desktop/СТАТТИ/2019/57.pdf>.

17. Клочко А. М., Волченко Н. В., Курило О. М. До питання вчинення службових зловживань у сфері банківської діяльності України. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. фахове вид. юрид. факультету Запорізького національного університету. 2019. № 4. С. 198–201. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/56.pdf.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Клочко А. Н. Отдельные аспекты совершения служебных преступлений в сфере банковской деятельности Украины. *Scitechnology: ежемесечный междунар. науч. журнал*. Рига (Латвия). 2017. № 2. С. 26–27.

2. Klochko Alyona. Criminal legal protection of Banking in Ukraine in accordance with the EU legislation. *Research Papers of the University of National and World Economy*. Sofia (Bulgaria). 2018. Vol. 2. P. 192–201.

Статті у наукових іноземних виданнях, які індексуються наукометричною базою даних Scopus:

1. Клочко А. Н., Кулиш А. Н. Некоторые аспекты криминологической безопасности финансовых учреждений. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2013. № 4. С. 129–137.

2. Клочко А. Н., Логвиненко Н. И., Кобзева Т. А., Киселева Е. И. Легализация средств, полученных преступным путем, в сфере банковской деятельности. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2016. Т. 10, № 1. С. 194–204.

3. Klochko Alyona N., Burbyka Mihail M., Reznik Oleg N. Coordinating Activity of the Prosecutor's Office in the Sphere of Criminality Prevention of Ukraine. *International Journal of Environmental & Science Education*. 2016. Vol. 11, No. 18. P. 11931–11941.

4. Клочко А. Н., Кулиш А. Н., Резник О. Н. Социальная обусловленность уголовно-правовой охраны банковской деятельности на Украине. *Всероссийский криминологический журнал*. 2016. Т. 10, № 4. С. 790–800.

5. Klochko Alyona, Reznik Oleg, Pakhomov Vladimir, Kosytsia Olga. International Aspect of Legal Regulation of Corruption Offences Commission on the Example of Law Enforcement Agencies and Banking System of Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economic*. 2017, June. Vol. 8, No. 1. P. 169–177. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/1142>

6. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Timchenko Gennady and Gulyk Andriy. Banking in Ukraine as an object of criminal and legal protection. *Banks and Bank Systems* (open-access). 2017. No. 12 (4). P. 114–120.

7. Ключко А. Н., Курило Н. П., Запара С. И. К вопросу уголовно-правовой охраны сферы банковской деятельности Украины. *Всероссийский криминологический журнал*. 2017. Т. 11, № 4. С. 833–843.

8. Klochko Alyona, Kurilo Nikolai, Zapara Svetlana, Aristova Irina, Logvinenko Mykola. Improvement of the Legislation of Ukraine as to the Provision of the Protection of Banking in the Conditions of European Integration. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017, Winter. Vol. VIII, No. 7 (29). P. 2165–2172. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/index>.

9. Klochko Alyona M., Chernadchuk Viktor D., Chernadchuk Tamara O. Financial Control as a Means of Cognition of the Financial Activities: Theoretical and Legal Aspects. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017, Winter. Vol. VIII, No. 8 (30). P. 2383–2390. URL: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/index>.

10. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Zhuravlov Dmytro and Javadov Hikmat. Economic and legal aspects of banking security under European integration intensification in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2018. No. 13 (1). P. 162–172.

11. Klochko Alyona M., Kurilo Nikolai P., Zapara Svitlana I. Criminal Legal Protection of Banking in Ukraine and at the International Level. *Journal of Engineering and Applied Sciences*. 2019. No. 14. P. 29–35. URL: <http://medwelljournals.com/abstract/?doi=jeasci.2019.29.35>

12. Klochko Alyona, Kurylo Mykola, Kvasha Oksana, Zahynei Zoia and Logvinenko Mykola. Combating crime in the banking sector as a method for ensuring its stability (evidence from Ukraine). *Banks and Bank Systems*. 2020. No 15 (1). P. 143–157.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Клочко А. Н. Банковские учреждения как объект разбойных нападений. *Материалы Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых* (г. Кемерово, 28-26 апр. 2012 г.). Кемерово. 2012. С. 407–412 (форма участі заочна).

2. Клочко А. М. Зміст діяльності ОВС з попередження корисливо-насильницьких злочинів проти власності. *Трудове право в контексті розбудови громадянського суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (г. Путивль, 14-16 червн. 2012 г.). Путивль. 2012. С. 118–121 (форма участі очна).

3. Клочко А. Н., Логвиненко Н. И. Предупреждение разбойных нападений на банки: опыт Российской Федерации. *Международное право и законодательство Российской Федерации*: материалы междунар. науч.-практ. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых (г. Москва, 15-16 июн. 2012 г.). Москва. 2012. С. 45–48 (форма участі заочна).

4. Клочко А. М., Кортікова А. В. Окремі питання реформування кримінального законодавства України. *Юриспруденція: актуальні проблеми теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 05-06 жовт. 2012 р.). Львів. 2012. С. 73–76 (форма участі заочна).

5. Клочко А. М. Напад як ключова ознака розбою. *Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12-13 жовт. 2012 р.). Харків. 2012. С. 380–383 (форма участі очна).

6. Клочко А. М., Єременко Ю. М. Actual problems of the Ukrainian criminal law system reform. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16-17 лист. 2012 р.). Одеса. 2012. Ч. II. С. 79–81 (форма участі заочна).

7. Клочко А. М., Олійник К. М. Деякі питання вдосконалення охорони банківських установ. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 8-9 лист. 2012 р.).

Суми. 2012. С. 96–97 (форма участі очна).

8. Ключко А. М. Актуальні питання вдосконалення кримінального законодавства в умовах інтеграції України до Європейського Союзу. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича (м. Ірпінь, 16 лист. 2012 р.). Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С. 138–140 (форма участі очна).

9. Ключко А. Н. Некоторые аспекты расследования преступлений против собственности. *Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Курск, 11–13 апр. 2013 г.) / редкол.: Т. К. Рябина (отв. ред.) и др. Курск: Юго-Западный гос. ун-т, 2013. С. 312–317 (форма участі очна).

10. Ключко А. М. Мисливий В. А. Банківські установи як об'єкт кримінологічної безпеки. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії. Серія: «Економіка, право»*. 2013. Вип. 2. С. 120–125 (форма участі заочна).

11. Ключко А. Н. Некоторые вопросы значения банковской системы в борьбе с отмыванием средств, полученных преступным путем. *Приоритетные направления развития правовой системы общества*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Гомель, 15–16 мая 2014 г.) / редкол.: И. И. Эсмантович (отв. ред.) и др.; М-во образования РБ, Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2014. С. 33–38 (форма участі очна).

12. Ключко А. М. Незаконне отримання кредиту. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Кишинев, 7-8 нояб. 2014 г.). Кишинев. 2014. С. 37–40 (форма участі заочна).

13. Ключко А. М. Окремі питання приведення у відповідність положень кримінального процесуального та кримінального законодавств України. *Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (м. Суми – Курськ, 18 квіт. 2014 р.) / редкол.: В. М. Власенко, В. М. Звагельський, Р. Камберова та ін. Суми – Курськ: Сумський держ. ун-т, Південно-Західний держ. ун-т, 2014. Ч. 2, т. 1. С. 117–119 (форма участі очна).

14. Ключко А. М., Мисливий В. А. Місце банківських установ серед об'єктів кримінологічної безпеки. *Міжнародний юридичний вісник*: зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. Вип. 1 (1). С. 61–67 (форма участі заочна).

15. Ключко А. М. Окремі питання вчинення службових злочинів в банківській сфері. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 трав. 2015 р.) / за ред.: А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. Суми: СумДУ, 2015. С. 251–254 (форма участі очна).

16. Ключко А. Н. Мошенничество в банковской сфере. *Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Барановичи, 14-15 мая 2015 г.). Барановичи. 2015. С. 54–56 (форма участі заочна).

17. Ключко А. Н. Отдельные вопросы предупреждения преступлений в банковской сфере. *Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Курск, 16-18 апр. 2015 г.). Курск: Юго-Западный гос. ун-т, 2015. Ч. I. С. 89–93 (форма участі очна).

18. Ключко А. М. Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки банківської системи України в умовах економічної кризи. *Фінансова безпека України на сучасному етапі*: збірник тез між нар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ірпінь, 25 берез. 2016 р.) / відп. за вип. Л. М. Касьяненко, А. В. Гарбінська-Руденко; Університет ДФС України. Ірпінь. 2016. С. 142–145 (форма участі

очна).

19. Клочко А. Н. Уголовно-правовая охрана банковской деятельности. *Теоретико-прикладные аспекты развития правовой системы общества: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Гомель, 21–22 апр. 2016 г.) / Юридический факультет УО «ГГУ им. Ф. Скорины» (Белоруссия). Гомель. 2016. С. 81–86 (форма участі очна).*

20. Клочко А. М. Ухилення від сплати податків у сфері банківської діяльності. *Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця, 26 квіт. 2016 р.).* Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 131–135 (форма участі заочна).

21. Клочко А. М., Мисливий В. А. Кримінально-правова охорона банківської діяльності як інституту фінансової системи України. *Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2016 р.).* Суми: Сумський держ. ун-т, 2016. С. 321–323 (форма участі очна).

22. Клочко А. М. Окремі питання соціальної обумовленості кримінально-правової охорони банківської діяльності в Україні. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 06–07 жовт. 2016 р.) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків. 2016. С. 363–367 (форма участі очна).*

23. Клочко А. М. Кримінально-правова охорона банківської діяльності в законодавстві зарубіжних країн. *Проблеми боротьби зі злочинністю в умовах трансформації сучасного суспільства: зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 4 лист. 2016 р.).* Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 79–83 (форма участі заочна).

24. Клочко А. М. Загальна характеристика злочинів у сфері банківської

діяльності України. *Актуальні питання вітчизняної юридичної науки: матеріали Четвертої всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 13–14 квіт. 2017 р.). Суми. 2017. С. 130–133 (форма участі очна).

25. Клочко А. М. Деякі напрямки вдосконалення кримінального законодавства щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 18–19 трав. 2017 р.) / редкол.: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. Суми: Сумський держ. ун-т, 2017. Ч. 2. С. 263–266 (форма участі очна).

26. Klochko Alyona M., Nezhevelo Valentyna V. As to the Necessity to Define the Causal Complex of the Banking Sphere Criminalization in Ukraine. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 25–26 квіт. 2018 р.) / Юридичний факультет Сумського національного аграрного університету. Суми. 2018. С. 291–294 (форма участі очна).

27. Клочко А. М., Клєцова Н. В. Окремі аспекти кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності на міжнародному рівні. *Конгрес міжнародного та європейського права: зб. наукових праць* (м. Одеса, 25–26 трав. 2018 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія»; Фенікс, 2018. С. 46–49 (форма участі очна).

28. Клочко А. М. Окремі аспекти кримінологічної характеристики особи злочинця у сфері банківської діяльності. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 25 квіт. 2019 р.) / Юридичний факультет Сумського національного аграрного університету. Суми. 2019. С. 75–78. (форма участі очна).

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Клочко А. М. Значення окремих методів пізнання в контексті вивчення проблеми кримінально-правової охорони банківської діяльності. *Правові горизонти*. 2016. № 1 (14). С. 137–141.

2. Klochko A. M., Logvynenko M. I. Science of Law: study guide. Sumy: Sumy State University, 2015. 112 p.

3. Klochko A. M., Kulish A. M. Criminal Law of Ukraine. The General Part: study guide. Sumy: Sumy State University, 2016. 118 p.

4. Клочко А. М., Олійник К.М. Актуальні питання працевлаштування молоді в умовах ринкових взаємовідносин. *Форум права*». 2012. № 3. С. 292–296. URL: <http://forum.prava.pp.ua/page-5.html>.

5. Клочко А. М., Олійник К.М. Окремі аспекти правового регулювання працевлаштування молодих спеціалістів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*: електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2014. № 3. С. 63–65. URL: http://lsej.org.ua/3_2014/18.pdf.

Додаток К

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Україна, 40021, м.Суми, вул. Г.Кондраєва, 160, тел./факс (0542) 21-34-22 Е – Mail: admin@sau.sumy.ua

АКТ

про впровадження в освітню діяльність
результатів дисертаційного дослідження Ключко Альони Миколаївни:
«Теоретико-прикладні засади протидії злочинам
у сфері банківської діяльності в Україні»
 (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
 кримінально-виконавче право)

Ключові положення дисертаційного дослідження «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» впроваджені в освітній процес при викладанні навчальних дисциплін: «Кримінальне право», «Кримінальний процес» на кафедрі правосуддя; а також на кафедрі міжнародних відносин юридичного факультету Сумського національного аграрного університету під час викладання навчальних дисциплін «Судові системи та порівняльне судове право», а також «Порівняльне правознавство» та «Порівняльне кримінальне право».

Акт впровадження обговорений та схвалений на засіданні Вченої ради юридичного факультету Сумського національного аграрного університету (Протокол № 4 від «22» листопада 2019р.)

Декан юридичного факультету
 Сумського національного
 аграрного університету,
 д.ю.н., професор

С.І. Запара

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор СумДУ

В.Д. Карпуша
« 18 » *В.Д. Карпуша* 2019 р.

АКТ

про впровадження в освітню діяльність результатів дисертаційного дослідження Ключко Альони Миколаївни: «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні»

Комісія у складі:

Голова: завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства ННП СумДУ, д.ю.н., проф., Пахомов В.В.;

Члени комісії: професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства ННП СумДУ, д.ю.н., професор Сухонос В.В.;
ст. викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства ННП СумДУ, к.ю.н. Бондаренко О.С.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження на тему: «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» та їх використання у освітній діяльності кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права СумДУ.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного дисертаційного дослідження на тему: «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» одержані на основі системного аналізу загальнотеоретичних аспектів науки кримінального права та практичної складової, підтвердженої відповідними статистичними даними.

Адаптація законодавства в сфері банківської діяльності до норм ЄС, створює основу формування ключових напрямів розвитку банківської системи України як на сучасному етапі так і в найближчому майбутньому. Відповідно до аналітичної записки відділу зовнішньоекономічної політики Національного інституту стратегічних досліджень «Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи ЄС», наслідк. євроінтеграції банківської системи повинні відповідати стратегічному пріоритету фінансової політики України – забезпеченню стабільності банківської системи. Це передбачає з'ясування результатів запровадження в Україні норм і правил діяльності банків ЄС, які функціонують з урахуванням

правил Базельського комітету з питань банківського нагляду. Основним напрямком інтеграції банківської системи України до ЄС повинне стати забезпечення стабільності та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародних ринках банківських послуг. Практична реалізація цього завдання передбачає активне впровадження в банківську практику нових технологій надання фінансових послуг з урахуванням передового вітчизняного та закордонного досвіду; стимулювання припливу депозитів, зниження ризиків раптового відпливу депозитів у разі розгортання панічних настроїв; посилення корпоративної відповідальності банківських установ, зокрема щодо захисту прав споживачів фінансових послуг та недопущення недобросовісної конкуренції.

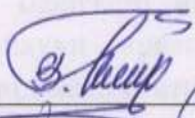
Кримінальні правопорушення, що вчинюються в сфері банківської діяльності набули значного поширення та становлять суттєву небезпеку для держави, суспільства та банківської системи країни. Недосконалість кримінально- правового захисту банківської діяльності ускладнює можливість її убезпечення від суспільно-небезпечних посягань. Необхідно зосередити зусилля законодавця на розробці стратегії формування системи кримінально-правових норм щодо захисту сфери банківської діяльності України, приведенні даної системи у максимальну відповідність до реальних потреб суспільства, пов'язаних із використанням банківських послуг.

Вважаємо, що результати дисертаційного дослідження «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» Ключко Альони Миколаївни мають ґрунтовний та аргументований характер.

Ключові положення дисертаційного дослідження «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» впроваджені в освітній процес при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право України» на кафедрі кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права СумДУ.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

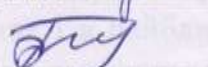

В. В. Пахомов

Члени комісії

В.В. Сухонос

О.С. Бондаренко

Приватне підприємство Аудиторська фірма «Зєвс»
 код ЄДРПОУ 32463315
 П/р 2600501621814, Банк ПАТ "КРЕДОБАНК", МФО 325365
 40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва (Кірова), б. 25/1 оф.1
 тел.: (0542) 619-553, 790-781; (096) 503-18-05, (066)569-69-17
 www.auditor.sumy.ua, пошта: afzevs@gmail.com

АУДИТОРЬСКА
 ФІРМА

Директор юридичного департаменту
 Приватного підприємства
 Аудиторська фірма «Зєвс»

Р. М. Шишлевський
 Р. М. Шишлевський
 « 10 » березня 2015 р.

АКТ

про впровадження у практичну діяльність
 результатів дисертаційного дослідження Ключко Альони Миколаївни:
 «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам
 у сфері банківської діяльності в Україні»
 (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
 кримінально-виконавче право)

Комісія у складі:

Голова – *Шишлевський Р.М. (керівник юридичного департаменту)*
 Члени комісії – *Ткаченко Д.В. (аудитор)*
Турчак О.В. (аудитор);

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження А.М. Ключко на тему: «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» та їх використання у практичній діяльності ПП аудиторської фірми «Зєвс».

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного дисертаційного дослідження на тему: «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» одержані на основі системного аналізу положень національного кримінального законодавства, а також провідного досвіду зарубіжних держав щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності. Сучасний стан кримінально-правової охорони банківської сфери України несприятливо позначається на її функціонуванні. Зокрема, це пов'язане з відсутністю концепції кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні та законодавчими прорахунками, які

Свідоцтво Аудиторської палати України
 про внесення до реєстру суб'єктів аудиторської діяльності № 3253 від 25.09.2003р. ;
 Свідоцтво Міністерства Юстиції України
 про присвоєння кваліфікації судового експерта з економічної експертизи №1102 від 03.04.2007р

містяться у відсутності в КК України кримінально-правових норм, які відповідають змісту вчинюваних злочинів, що унеможливує призначення справедливого покарання. Такі проблеми найчастіше виникають у практичній діяльності юристів, правоохоронців під час кваліфікації злочинів.

У дисертаційному дослідженні Клочко А.М. розроблено та запропоновано ряд практичних рекомендацій, які впровадженні та використовуються в практичній діяльності ПП АФ «Зевс». Зокрема, це ефективні напрямки протидії легалізації (відмиванню) коштів одержаних злочинним шляхом, а також рекомендації відносно заходів протидії злочинам у сфері банківської діяльності суб'єктами протидії цим злочинам (до яких належать керівник підприємства, а також окремо кожен член колективу). Оскільки ПП АФ «Зевс» використовує у роботі безготівкові розрахунки та співпрацює з ПАТ «КРЕДОБАНК», як із іншими банками, безпека банківських операцій для практичної діяльності ПП АФ «Зевс» має важливе значення.

Окрім цього, рекомендації, надані А.М. Клочко у її дисертаційному дослідженні надаються підприємствам юристами ПП АФ «Зевс» під час проведення аудиту їх діяльності та з метою підвищення ефективності співпраці підприємств із банківськими установами з метою забезпечення їх фінансів, мінімізації зловживань, що може мати наслідком блокування рахунків підприємств та призупинення їх діяльності.

Бухгалтерський облік є основою інформаційного забезпечення управління фінансовими ресурсами банківської установи. Його ефективне функціонування пов'язане з формуванням оптимальної облікової системи банку для забезпечення фінансової стабільності, а також прозорості його діяльності з метою досягнення економічних і соціальних вигід. Досягнення таких вигід може буде забезпечене в тому числі за рахунок безпечного функціонування банківської установи, що повинне бути підкріплене відповідними положеннями КК України з цих питань.

Зазначене вище свідчить про те, що результати дисертаційного дослідження Клочко Альони Миколаївни «Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні» характеризуються актуальністю, мають ґрунтовний та аргументований зміст, у зв'язку з чим використовуються у практичній діяльності ПП АФ «Зевс».

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

Члени комісії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Сумського обласного
управління АТ «Ощадбанк»

О.В. Радченко

18 грудня 2017 р.

АКТ

про впровадження у практичну діяльність
результатів наукового дослідження на тему:
«Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери
банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект»
(№ держ. реєстрації: 0117U006531, керівник:
к.ю.н., доц. Клочко Альона Миколаївна)

Комісія у складі:

Голова – начальник юридичного департаменту;

керівника департаменту економіко-правових питань

Члени комісії – завідувач сектору юридичної експертизи;

Кросіватська Ірина Леонівна

голови сектору юридичної експертизи
Курдюков Сергій Іванович

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів наукового дослідження на тему: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (№ держ. реєстрації: 0117U006531, керівник: к.ю.н., доц. Клочко Альона Миколаївна) та їх використання у практичній діяльності Сумського обласного управління АТ «Ощадбанк».

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного наукового дослідження на тему: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (№ держ. реєстрації: 0117U006531, керівник: к.ю.н., доц. Клочко Альона Миколаївна) отримані на основі системного аналізу загальнотеоретичних аспектів науки кримінального права та практичної складової, підтвердженої відповідними статистичними даними.

Адаптація законодавства в сфері банківської діяльності до норм ЄС, створює основу формування ключових напрямів розвитку банківської системи

України як на сучасному етапі так і в найближчому майбутньому. Відповідно до аналітичної записки відділу зовнішньоекономічної політики Національного інституту стратегічних досліджень «Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи ЄС», наслідки євроінтеграції банківської системи повинні відповідати стратегічному пріоритету фінансової політики України – забезпеченню стабільності банківської системи. Це передбачає з'ясування результатів запровадження в Україні норм і правил діяльності банків ЄС, які функціонують з урахуванням правил Базельського комітету з питань банківського нагляду. Основним напрямком інтеграції банківської системи України до ЄС повинне стати забезпечення стабільності та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародних ринках банківських послуг. Практична реалізація цього завдання передбачає активне впровадження в банківську практику нових технологій надання фінансових послуг з урахуванням передового вітчизняного та закордонного досвіду; стимулювання припливу депозитів, зниження ризиків раптового відпливу депозитів у разі розгортання панічних настроїв; посилення корпоративної відповідальності банківських установ, зокрема щодо захисту прав споживачів фінансових послуг та недопущення недобросовісної конкуренції.

Кримінальні правопорушення, що вчинюються в сфері банківської діяльності набули значного поширення та становлять суттєву небезпеку для держави, суспільства та банківської системи країни. Недосконалість кримінально- правового захисту банківської діяльності ускладнює можливість її убезпечення від суспільно-небезпечних посягань. Необхідно зосередити зусилля законодавця на розробці стратегії формування системи кримінально-правових норм щодо захисту сфери банківської діяльності України, приведенні даної системи у максимальну відповідність до реальних потреб суспільства, пов'язаних із використанням банківських послуг.

Вважаємо, що дослідження, проведені в межах наукової тематики «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» мають ґрунтовний та аргументований характер та можуть бути використані у практичній діяльності Сумського обласного управління АТ «Ощадбанк».

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

Члени комісії

Three handwritten signatures in blue ink are visible. The first signature is the most legible and appears to be 'І. В. Діброва'. The second signature is partially obscured and less legible. The third signature is also partially obscured and less legible.